

Darvvatvári meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána

Jorgaleaddji: Jouni Vest
Översättning: Cajsa Rudbacka-Lax
Pearbmagovva: Pekka Sulkava

© Meahciráđđehus 2012

ISSN-L 1796-2943
ISSN 1799-5396 (njáddon)
ISSN 1796-2943 (pdf)
ISBN 978-952-446-921-0 (njáddon)
ISBN 978-952-446-922-7 (pdf)

50 kpl
Kopijyvä Oy, Jyväskylä, 2012

Darvvatvári meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána

GOVVIDANSIIDU

ALMMUSTUHTTI	Meahciráddēhus	ALMMUSTUHTTINÁIGI	2012
DOAIMBANADDI	Meahciráddēhus	DOHKKEHANBEAIVI	16.12.2010
LUHTOLAŠVUOHTA	Almmolaš	DIÁRANUMMIR	4281/623/2003
SUODJALAN- GUOVLOTIIPA/ SUODJALANPROGRÁMMA			
GUOVLLU NAMMA	Darvvatvári meahceguovlu		
NATURA 2000 -GUOVLLU NAMMA JA KODA	Darvvatvári meahceguovlu FI 1300118		
GUOVLOOVTTADAT	Lappi luonddubálvalusat		
DAHKKI(T)	Meahciráddēhus		
PRENTOSA NAMMA	Darvvatvári meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána		
ČOAHKKÁIGEASSU	<p>Meahceguovlolaága (62/1991) mielde Meahciráddēhus lea dahkan Darvvatvári meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána, mainna geahččalit seailluhit guovllu meahccáivuoda, dorvvastit luondduealáhusaid ja sáme kultuvrra sihke ovddidit luonddu mánggabealat geavaheami ja geavahanvejolašvuodaid. Darvvatvári meahceguovllu dikšun- ja geavahanplánain lea dahkkojuvvon oktanaga meahceguovlui oarjjabealde rádjašuvvi Leahttáseanu–Jiehtájoga jekkiidsuodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplána. Guovlu gullá ollásit sámiid ruovttuguvlui (Láhka 974/1995). Meahceguovlu gullá maiddá Eurohpá uniovnna Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádaga alpiinnalaš avádhakii, masa EU:a kommišuvdna dan dohkkehii luondodirektiivva vuodul 22.12.2003.</p> <p>Meahceguovllu dikšuma ja geavaheami čuovvuma várás árvaluvvo bissovažžan oavvvilduvvon mearrádusaid sadjái bissovaš proseassa. Dát oavvvilda dan, ahte plána galgá dárkkistuvvot 10–15 jagi gaskkaid dahje dávjjitge ja dát dárkkisteapmi galgá dáhpáhuvvat oassálasti plánema prinsihpa mielde. Goitge plána váldolinnját – dego ovdamearkka dihte avádatjuohku ja dasa vuodđuduvvi eanangeavaheami stivren – leat oavvvilduvvon nu bissovaš mearrádusán go vejolaš.</p> <p>Plána vuodđuduvvá lágaide ja ásahusaide, Davvi-Lappi luondduriggodatplána válde-prinsihpaide, guovllu luonddu ja geavaheami vuodđočiellgadusaide, báikkialdefitnamiidda, Meahciráddēhusa ja birasministeriija plánerávvgiidda, Meahciráddēhusa bargovehkii guovllu dikšuma birra čoggon vásáhusaide, dieđuide ja meahceguovlluid várás dahkkojuvvon ovddit dikšun- ja geavahanplánaide, čanasjoavkkuid ovdanbuktin dieđuide ja oainnuide sihke báikkálaš olbmuid ja mátkkáláččaid addin dieđuide ja máhcahakkii.</p> <p>Darvvatvári meahceguovlu lea viidodaga dáfus unnimus Eanodaga gieldda meahceguovlluin. Birastahtti guovlluidisguin dat hábme viiddis meahccás, boaittoeale je viehka luonddudilálaš guovloollisvuoda. Darvvatvári meahceguovlu lea duovdaga dáfus Vuovde- ja Duottar-Sámi mihtilmas molsašuvvanavádat, mii lea hui jeaggái. Jeakkit leat sullii goalmmás guovllu viidodagas. Duottarbadjosiin, jávriin ja stuorra jekkiin golggiidit mánggat stuorralágan jogat Muonájohkii. Beahci šaddá smávva bohtožiiguin ja ovttaskas muorran guovllu lulágeahčen, muđui guovllu lulágeahčen ja guovddásoiin leat eanas lagešvuovddit ja jeakkit. Nappo dát guovlu ii leat vuovdeekonomalaš anus. Eatnamat badjánit davásguvlui manadettiin ja Másealggi čáhcejuohkamis Norgga ráji lahkosiin leat juo oktilet duottarbadjosat, main alimusat leat badjel 600 mehtera alu.</p> <p>Darvvatvári meahceguovlu lea eanas báikkálaš olbmuid anus. Dat lea sidjiide dehálaš boazodoallo-, meahcebevdo- ja lustageavahanguovlu. Meahceguovlu gullá ollásit Giehtaruohttasa bálgosa boazodoalloguvlui. Olgobáikegoddelaš astoáiggegallestalliin guovllus johtalit geasi áigge iešrádálaš meahcevánderdeaddjit ja guolásteaddjit, geat ohalit luondduráfi ja jaskatvuoda. Dálvit guovllu davágeahčen johtti Heahtá–Gilbbesjávri mohtorgielkámádidja ja dasa gullelaš laktamádidja Gárasavvonis Čiekŋalisjávrii buktet čađajohttiid guvlui. Meahceguovllus leat Meahciráddēhusa fuolahán guokte ávdinstobu.</p> <p>Plána lea ollásit fidnemis suomagiellii (Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 92)</p>		
ČOAVDDASÁNIT	meahceguovlu, boazodoallo, luondduealáhusaid, sáme kultuvrra, lustageavahan		
EARÁ DIEĐUT	Plána leaba čállán Liisa Kajala ja Elina Stolt.		
RÁIDDU NAMMA JA NUMMIR	Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 114 Meahciráddēhusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu C 114		
ISSN-L	1796-2943	ISBN (NJÁDDON)	978-952-446-921-0
ISSN (NJÁDDON)	1799-5396	ISBN (PDF)	978-952-446-922-7
ISSN (PDF)	1796-2943		
SIIDOLOHKU	154 s.	GIELLA	sáme giella
GOASTTIDEADDJI	Meahciráddēhus	PRENTENBÁIKI	Kopijyvä Oy
JUOHKKI	Meahciráddēhus, luonddubálvalusat	HADDI	10 euro

KUVAILELEHTI

JULKAISIJA	Metsähallitus	JULKAISUAIKA	2012
TOIMEKSIANTAJA	Metsähallitus	HYVÄKSYMISPÄIVÄMÄÄRÄ	16.12.2010
LUOTTAMUKSELLISUUS	Julkinen	DIAARINUMERO	4281/623/2003
SUOJELUALUETYYPPI/ SUOJELUOHJELMA			
ALUEEN NIMI	Tarvantovaaran erämaa-alue		
NATURA 2000 -ALUEEN NIMI JA KOODI	Tarvantovaaran erämaa FI 1300118		
ALUEYKSIKKÖ	Lapin luontopalvelut		
TEKIJÄ(T)	Metsähallitus		
JULKAISUN NIMI	Darvvatvári meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána		
TIIVISTELMÄ	<p>Erämaalain (62/1991) mukaisesti Metsähallitus on laatinut Tarvantovaaran erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelman, jolla pyritään alueen erämaaluonteen säilyttämiseen, luontaiselinkeinojen ja saamelaiskulttuurin turvaamiseen sekä luonnon monipuolisen käytön ja sen edellytysten kehittämiseen. Tarvantovaaran erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelman kanssa samanaikaisesti on laadittu erämaahan lännessä rajoittuvan Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelma. Alue kuuluu kokonaisuudessaan saamelaisten kotiseutualueeseen (Laki 974/1995). Erämaa kuuluu myös Euroopan unionin Natura 2000 -suojelualueverkoston alpiiniseen vyöhykkeeseen, johon EU:n komissio sen hyväksyi luontodirektiivin (92/43/ETY) perusteella 22.12.2003.</p> <p>Erämaan hoidon ja käytön seurantaan esitetään pysyviksi tarkoitettujen päätösten sijaan pysyvää prosessia. Tämä tarkoittaa sitä, että suunnitelmaa tulee tarkistaa 10–15 vuoden välein tai useamminkin, ja tämän tarkistuksen tulee tapahtua osallistavan suunnittelun periaatteella. Kuitenkin suunnitelman päälinjat – kuten esimerkiksi vyöhykkeistäminen ja siihen perustuva maankäytön ohjaus – on tarkoitettu mahdollisimman pysyviksi päätöksiksi.</p> <p>Suunnitelma perustuu lakeihin ja asetuksiin, Ylä-Lapin luonnonvarasuunnitelman linjauksiin, alueen luonnon ja käytön perusselvityksiin, maastokäynteihin, Metsähallituksen ja ympäristöministeriön suunnitteluohjeisiin, Metsähallituksen henkilöstön alueen hoidosta kertyneisiin kokemuksiin ja tietoihin, aiempiin erämaa-alueille laadittuihin hoito- ja käyttösuunnitelmiin, sidosryhmien esittämiin tietoihin ja näkemyksiin sekä paikallisen väestön ja matkailijoiden antamiin tietoihin ja palautteeseen.</p> <p>Tarvantovaaran erämaa-alue on pinta-alaltaan pienin Enontekiön kunnassa sijaitsevista erämaista. Yhdessä ympäröivien alueiden kanssa se muodostaa laajan erämaisen, syrjäisen ja suhteellisen luonnontilaisen aluekokonaisuuden. Tarvantovaaran erämaa on maisemiltaan tyypillistä Metsä- ja Tunturi-Lapin vaihtumisvyöhykettä, jolle on tunnusomaista maaston soisuus. Soita on noin kolmasosa alueen pinta-alasta. Tunturiylängöiltä, järvistä ja suurilta soilta saavat alkunsa monet huomattavat Muonionjokeen laskevat joet. Mäntyä esiintyy pieninä metsiköinä ja yksittäisinä puina alueen eteläosissa; muutoin sen etelä- ja keskiosat ovat pääasiassa tunturi-koivikoita ja soita. Näin ollen alueella ei ole metsätaloudellista käyttöä. Maasto kohoaa pohjoiseen mentäessä, ja Maanselän vedenjakajalla Norjan rajalla kohoaa yhtämittaisempi tunturiylänkö, jonka korkeimmat laet ovat yli 600 m mpy.</p> <p>Tarvantovaaran erämaa on pääasiassa paikallisten ihmisten käytössä. Se on heille tärkeä poronhoito-, metsästys-, kalastus- ja virkistysalue. Erämaa kuuluu kokonaisuudessaan Käsivarren palikunnan poronhoitoalueeseen. Ulkopaikkakuntalaisista virkistyskävijöistä alueella liikkuvat kesäisin luonnonrauhaa ja hiljaisuutta etsivät omatoimiset eräretkeilijät ja kalastajat. Talvella alueen pohjoisosassa kulkeva Hetta–Kilpisjärvi-moottorikelkkaura ja siihen liittyvä yhdysura Kaare-suvannosta Syväjärvelle tuovat läpikulkijoita alueelle. Erämaassa on kaksi Metsähallituksen huoltamaa autiotupaa.</p> <p>Suunnitelma on julkaistu kokonaan myös suomenkielellä (Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 92)</p>		
AVAINSANAT	erämaa-alue, porotalous, luontaiselinkeinot, saamelaiskulttuuri, virkistyskäyttö		
MUUT TIEDOT	Suunnitelman ovat kirjoittaneet Liisa Kajala ja Elina Stolt.		
SARJAN NIMI JA NUMERO	Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 114		
ISSN-L	1796-2943	ISBN (PAINETTU)	978-952-446-921-0
ISSN (PAINETTU)	1799-5396	ISBN (VERKKOJULKAISU)	978-952-446-922-7
ISSN (VERKKOJULK.)	1796-2943		
SIVUMÄÄRÄ	154 s.	KIELI	saame
KUSTANTAJA	Metsähallitus	PAINOPAIKKA	Kopijyvä Oy
JAKAJA	Metsähallitus, luontopalvelut	HINTA	10 euroa

PRESENTATIONSBLAD

UTGIVARE	Forststyrelsen	UTGIVNINGSDATUM	2012
UPPDRAGSGIVARE	Forststyrelsen	DATUM FÖR GODKÄNNANDE	16.12.2010
SEKRETESSGRAD	Offentlig	DIARIENUMMER	4281/623/2003
TYP AV SKYDDSSOMRÅDE/SKYDDSPROGRAM	Ödemarksområdet Tarvantovaara		
OMRÅDETS NAMN	Tarvantovaaras ödemark FI 1300118		
NATURA 2000 -OMRÅDETS NAMN OCH KOD	Lapplands naturtjänster		
REGIONENHET			
FÖRFATTARE	Forststyrelsen		
PUBLIKATION	Darvvatvári meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána		
SAMMANDRAG	<p>Forststyrelsen har i enlighet med ödemarkslagen (62/1991) gjort upp en skötsel- och användningsplan för ödemarksområdet Tarvantovaara, med vilken syftet är att bevara områdets karaktär av ödemark, trygga naturnäringarna och den samiska kulturen samt utveckla en mångsidig användning av naturen och förutsättningar för detta. Samtidigt med skötsel- och användningsplanen för ödemarksområdet Tarvantovaara har det gjorts upp en skötsel- och användningsplan för myrskyddsområdet Lätäseno–Hietajoki, som gränsar till ödemarken i väster. Området hör i sin helhet till samernas hembygdsområde (Lag 974/1995). Ödemarken hör också till den alpina zonen i Europeiska unionens nätverk av Natura 2000 -skyddsområden. EU-kommissionen godkände området med stöd av habitatdirektivet (92/43/EEG) 22.12.2003.</p> <p>För uppföljningen av skötseln och användningen av ödemarken föreslås en ständig process i stället för beslut som är avsedda att vara permanenta. Detta innebär att planen bör ses över med 10–15 års mellanrum eller oftare och denna översyn bör ske enligt principen för deltagande planering. Huvudlinjerna i planen – t.ex. indelningen i zoner och den styrning av markanvändningen som baserar sig på den – är ändå avsedda att utgöra så permanenta beslut som möjligt.</p> <p>Planen baserar sig på lagar och förordningar, linjerna i naturresursplanen för Övre Lappland, grundläggande utredningar om områdets natur och användning, terrängbesök, Forststyrelsens och miljöministeriets planeringsanvisningar, Forststyrelsens personals samlade erfarenheter och uppgifter om skötseln av området, tidigare planer för ödemarksområden, uppgifter och synpunkter från intressentgrupper samt uppgifter och respons från lokalbefolkningen och turister.</p> <p>Ödemarksområdet Tarvantovaara är det minsta av de ödemarken som finns i Enontekis kommun. Tillsammans med omgivande områden bildar det en vidsträckt ödemarksliknande och avlägsen områdeshelhet i nära nog naturtillstånd. Landskapet i Tarvantovaaras ödemark är en typisk övergångszon i Skogs- och Fjällappland som utmärks av sumpig terräng. Ungefär en tredjedel av området är myrar. Många viktiga älvar som rinner ut i Muonio älv får sin början i fjällhöglandet, sjöarna och på de stora myrarna. Tall förekommer som små bestånd och enstaka träd i områdets södra delar; i övrigt domineras de södra och mellersta delarna av fjällbjörkdungar och myrar. Området kan således inte användas för skogsbruk. Terrängen stiger när man går norrut och vid Maanselkä vattendelare på gränsen mot Norge reser sig ett mer sammanhängande fjällhögland vars högsta toppar är mer än 600 m ö.h.</p> <p>Tarvantovaaras ödemark används i huvudsak av lokalbefolkningen. För den är det ett viktigt renskötsel-, jakt-, fiske- och rekreationsområde. Ödemarken hör i sin helhet till Lapska armens renbeteslags renskötselområde. På sommaren används området för rekreation av utomstående vandrare och fiskare som rör sig på egen hand och njuter av lugnet och tystnaden i naturen. Vintertid passerar många genom området eftersom skoterleden Hetta–Kilpisjärvi och den anslutande leden från Kare-suando till Syväjärvi går genom den norra delen av området. I ödemarken finns två ödestugor som sköts av Forststyrelsen.</p> <p>Planen finns i sin helhet också på finska (Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 92)</p>		
NYCKELORD	ödemarksområde, renskötsel, naturnäringar, samisk kultur, rekreation		
ANDRA UPPGIFTER	Skötsel- och användningsplanen har skrivits av Liisa Kajala och Elina Stolt.		
SERIENS NAMN OCH NUMMER	Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 114		
ISSN-L	1796-2943	ISBN (HÄFTAD)	978-952-446-921-0
ISSN (HÄFTAD)	1799-5396	ISBN (ONLINE)	978-952-446-922-7
ISSN (ONLINE)	1796-2943		
SIDANTAL	154 s.	SPRÅK	samiska
FÖRLAG	Forststyrelsen	TRYCKERI	Kopijyvä Oy
DISTRIBUTION	Forststyrelsen, naturtjänster	PRIS	10 euro

Sisdoallu

Sisdoallu	10
1 Álggahus	11
1.1 Suoma meahceguovllut	11
1.2 Plánenguovlu	12
1.3 Plánenproseassa	14
GUOVLLU LUONDU JA DAN GEAVAHEAPMI DÁSSÁŽII	16
2 Luondu, historjá ja dálá geavaheapmi	16
2.1 Oppalaš govvideapmi	16
2.2 Čázádagat	16
2.3 Natura 2000 -luondotiipat	18
2.4 Šlájaid	18
2.4.1 Áitatvuloš ja EU:a luondodirektiivva čuvvosiid meroštallan njiččehasat	18
2.4.2 Áitatvuloš lottit	19
2.4.3 Áitatvuloš rikkeheamit	20
2.4.4 Áitatvuloš šattut	21
2.4.5 Guoládat	21
2.5 Historjá	22
2.5.1 Vuodđudanhistorjá	22
2.6 Eanageavahanguorahallan	23
GEAVAHEAPMI JA DIKŠUN	25
3 Dikšuma ja geavaheami ulbmilat	25
3.1 Meahceguovlóláhka	25
3.2 Natura 2000 -fierpmádat	25
3.3 Eanageavahan- ja huksenláhka	26
3.3.1 Lávvaoplánen	26
3.4 Meahciráddehusláhka	27
3.5 Sámekultuvrra dorvvasteapmi	28
3.5.1 ON:a KP-soahpamuš	28
3.5.2 Áššegirjjit Suoma republiha searvamis Eurohpa uniovdnii, beavdegirji nr. 3 sápmelaččain	28
3.5.3 ILO soahpamuš nr 169, mii guoská eamiálbmogiid vuoigatvuođaide	28
3.5.4 ON julggáštus eamiálbmogiid vuoigatvuodain	29
3.5.5 Biodiversitehtasoahpamuš	30
3.5.6 Vuodđoláhka	30
3.5.7 Sámediggeláhka	30
3.5.8 Meahciráddehusláhka sámekultuvrra dorvun	30
3.5.9 Eanageavahan- ja huksenláhka sámekultuvrra dorvun	31
3.5.10 Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanláhka	31
3.5.11 Sámiid bistevaš ovdáneami prográmma	32
3.5.12 Ovttadássásašvuodáláhka	32
3.5.13 Ovttadássásašvuodaplána	32
3.5.14 Sámi giellaláhka	33
3.6 Boazodoalloláhka	33

4 Avádatjuohku	34
4.1 Avádatjuohku ja meahceguovloláhka	34
4.2 Avádatjuogu ákkat Darvvatvári meahceguovllus	34
4.3 Plána árvalus	35
4.3.1 Boaittoealeavádat	35
4.3.2 Lustageavahanavádat	35
5 Luonddusuodjaleapmi ja -dikšun	37
5.1 Dálá dilli	37
5.1.1 Luonddusuodjaleapmi ja meahceguovloláhka	37
5.1.2 Darvvatvári meahceguovllu sajádat luonddusuodjaleamis	37
5.1.3 Árbevierroduovdagat	37
5.1.4 Luonddudili čuovvun dán áigge	38
5.2 Ulbmilat ja doaibmabijut	39
5.3 Čuovvun	39
6 Kulturárvvuid suodjaleapmi ja dikšun	40
6.1 Dálá dilli	40
6.1.1 Arkeologalaš čuožahagat	40
6.1.2 Dološmuittuid vuhtiiváldin doaimmas	41
6.1.3 Árbevirolaš luonddu geavaheapmi ja sámekultuvra	42
6.1.4 Huksejuvvon kulturbiras	42
6.1.5 Sápmelaš kulturduovddaoainnus	42
6.2 Ulbmilat	43
6.3 Doaibmabijut	43
6.4 Čuovvun	43
7 Luondduturisma ja lustageavaheapmi	44
7.1 Doahpagat	44
7.2 Lustageavaheami ja luondduturisma mearri ja iešláhki	45
7.3 Lustageavaheami rusttegat, johtolagat ja daid fuolahus	46
7.4 Lustageavaheapmi ja meahceguovloláhka	48
7.5 Ulbmilat ja doaibmabijut	48
7.6 Čuovvun	50
7.7 Oahpisteapmi ja dieđiheami	50
7.7.1 Dálá dilli	50
7.7.2 Ulbmilat	50
7.7.3 Doaibmabijut	51
7.7.4 Čuovvun	51
8 Boazodoallu	52
8.1 Historjá	52
8.2 Dálá dilli	52
8.2.1 Boazodoalu lágideapmi ja rusttegat	52
8.2.2 Boazodoalu mearkkašupmi	55
8.2.3 Boazodoallu ja meahceguovloláhka	55
8.3 Ulbmilat ja doaibmabijut	56
9 Guollečáziid dikšun ja guolástus	57
9.1 Dálá dilli	57
9.1.1 Guolástusa mearkkašupmi	57
9.1.2 Guolástanvuoigatvuohta ja guolástanráddjehusat	57
9.1.3 Guolástus ja meahceguovloláhka	58

9.2	Ulbmilat ja doaibmabijut	59
9.3	Čuovvun.....	59
10	Fuodđodikšun ja meahcebevdu.....	60
10.1	Dálá dilli.....	60
10.1.1	Meahcebevduovuigatvuhta.....	60
10.1.2	Meahcebevdu ja fuodđodikšun Darvvatváris.....	60
10.1.3	Meahcebevdu ja meahceguovloláhka.....	61
10.2	Ulbmilat ja doaibmabijut.....	61
10.3	Čuovvun	62
11	Johtalus ja johtaleapmi.....	63
11.1	Geainnut ja johtolagat	63
11.1.1	Dálá dilli.....	63
11.1.2	Ulbmilat ja doaibmabijut.....	64
11.2	Meahcejohtalus.....	65
11.2.1	Dálá dilli.....	65
11.2.2	Ulbmilat ja doaibmabijut.....	66
11.3	Áibmojohtalus	67
11.3.1	Dálá dilli.....	67
11.3.2	Doaibmabijut.....	69
11.4	Čáhcejohtalus	69
11.5	Čuovvun	69
12	Luonddu eará geavaheapmi	70
12.1	Murjen ja guopparčoaggin	70
12.1.1	Duogáš diedut.....	70
12.1.2	Murjen ja guopparčoaggin Darvvatváris.....	70
12.1.3	Ulbmilat ja doaibmabijut.....	70
12.2	Málbmaohean ja ruvkedoaimma	70
12.2.1	Ruvkedoaimma stivrejeaddji njuolggadusat	70
12.2.2	Meahciráddehus ja ruvkeláhka	71
12.2.3	Dálá dilli.....	71
12.2.4	Ulbmilat ja doaibmabijut.....	72
12.3	Eananávdnasiid váldin.....	72
12.3.1	Dálá dilli.....	72
12.3.2	Ulbmilat ja doaibmabijut.....	72
12.4	Muoradaga geavaheapmi.....	73
12.4.1	Dálá dilli.....	73
12.4.2	Ulbmilat ja doaibmabijut.....	73
13	Dutkan	75
13.1	Dálá dilli.....	75
13.2	Ulbmilat.....	75
13.3	Doaibmabijut.....	75
	HÁLDDAHUS JA OLLAŠUHTTIMA BIRASVÁIKKUHUSAT	76
14	Geavahanvuogitvuodaid láigoheapmi ja luohpadeapmi.....	76
14.1	Dálá dilli.....	76
14.1.1	Geavahanvuogitvuodaid luohpadeapmi meahceguovlluin	77
14.2	Ulbmilat ja doaibmabijut.....	79
14.3	Čuovvun	81

15 Goziheapmi	82
15.1 Dálá dilli	82
15.2 Ulbmilat ja doaibmabijut	83
16 Resurssat ja áigedávval.....	83
16.1 Jahkásaš golut.....	83
16.2 Investeremat	83
17 Plána váikkuhusaid árvoštallan	84
17.1 Birasváikkuhusaid árvoštallan meahceguovloplánemis	84
17.2 Plána birasváikkuhusat	85
17.2.1 Ekologalaš váikkuhusat	85
17.2.2 Sosiálalaš ja kultuvrralaš váikkuhusat	86
17.2.3 Ekonomalaš váikkuhusat	89
17.3 Čoahkkáigeassu ja jurddabohtosat	91
Gáldut.....	92
Čuvvosat.....	99
Čuovus 1 Sámedikki árvoštallan plána váikkuhusain sámekultuvrii	99
Čuovus 2 Plána álggahančoahkkimiin ovdanbohtán oainnut ja daid vuhtiiváldin plánas... ..	117
Čuovus 3 Plánaárvalusa ovdanbuktindilálašvuodain ovdanbohtán oainnut ja daid vuhtiiváldin plánas	127
Čuovus 4 Čoahkkáigeassu čálalaš árvalusaidaddima máhcahagas	137
Čuovus 5 Birasministeriija nannenbreivi	150

1 Álggahus

1.1 Suoma meahcceguovllut

Suomas vuodđuduvvojedje 1991:s meahcceguovlolága (62/1991) vuodul 12 meahcceguovllu, viidodaga dáfus oktiibuot sullii 1,5 miljovna hektára. Dáin ovcci leat ollásit sámiid ruovttu-guovllus ja ovttá guovllus fas goalmmás. Meahcceguovllut leat belohakkii luonddusuodjalan-guovllut ja belohakkii ekonomijavuovddit, dat leat mánggabealat geavaheami guovllut.

Riikkaidgaskasaš meroštallama mielde meahcceguovllut leat viiddis boaittoheale guovllut, main eai leat geainnut ja mat leat measta ávdimat ja viehka luonddudilis. Meroštallan heive muhtun muddui maiddá Suoma meahcceguovlluide. Suoma meahcceguovllut leat goittot leamaš ja leat ainge olbmuid anus. Danin dat eai leat ollásit luonddudilis eaige áibbas ássameahttumat eaige dat leat maiddá álo nu boaittohealde. Dálá meahccefievrruiguin beassá meahcceguovlluide measta birra jagi.

Viiddis geainnuhis skáiddit leat áiggiid mielde duddjon davvimáilmmi olbmuid ja sin jurddašán-vuogi ja eallinhámi. Danin sáme kultuvrras ja davviguovlluid suomakultuvrras vuhttojit bures davviárvvut ja -guottut, vaikko vel kultuvrra olgguldás hámit leat fásta ássama ja tehnikka atnui-boahhtima geažil sakka nuppástuvvan.

Sáme gielas ii álgoálggus oppa gávdnoge sátni **meahcceguovlu**. Boazosámit leat ássan goittot oasi jagis meahcis ja duoddariin ja molson ain ássanbáikki fuodđodili, guollesállašiid ja guohton-eatnamiid mielde, nu ahte sis ii lean báljo fásta orrunsadji. Sámiide ruoktu lea ”buot duoddarat”.

Suopmelaš meahcceguovlodoahpaga ruohttasat leat bivdokultuvrras. Meahcceguovlun leat gohčodan viiddis boaittoheale guovlluid, main olbmot johte guolásteamen ja meahcásteamen, dalle go bivdu lei vel mávssolaš oassi olbmuid birgenlágis.

Suopmelaččaide meahcceguovlu mearkkaša vuosttažettiin áidalas ávdin guovllu, man čadamihttu lea badjel gávccii kilomehtera ja mas leat luonddudilálaš jeakkit, ruojus vuovddit ja buhtes čázadagat. Suopmelaččat doaladuvvet meahcceguovlluide konservatiivvalaččat seailuhanládje. Meahcceguovlui olbmot báhtarit máilmmi hoahpuid dego dološ čoaggit ja bivdit. Meahcceguovllus ožžot leat olbmuid mielas rovit, ávdinstobut, dolastallanbáikkid, lávut, oahpistanrusttegat ja mádiijat. Muhto eanas suopmelaččaid mielas meahcceguovllus eai oáččo leat ee. meahccekafeat eaige girjeluossaáldát. (Hallikainen 1998)

Meahcceguovllut váikkuhit ainge davviolbmuid eallimii – ja nuppe dáfus olbmuid doaimmat váikkuhit meahcceguovlluide. Dát guovtti guvlui váikkuheaddji gaskavuohhta lea davvi eallinvuogi vuoddu. Dálá meahcceguovllut mearkkašit báikkálaš ássiide áigái bođu, kulturárbbi ja lusta-geavahanvejolašvuodaid. Sii ožžot meahcceguovlluin sisabođu boazodoalus, guolástusas, meahcebivddus, lubmemis ja luondduturismmas.

Meahcceguovlluid rájit eai leat rájit báikkálaš olbmuid. Sii eai álo oppa diedege, gokko rájit jottet, dasgo meahcceguovlluin ja daid olggobealde sáhttá bargat bohccuiguin, meahcástit ja guolástit. Dábálaččat luonduge lea ovttalágan. Hárvvet ásojuvvon davvimáilmmis meahcceguovllut gullet oassin viidáset meahcceguovllulágan eananollisvuodaide. Dain gudesge lea iežas ássan- ja ealáhushistorjá, mii vuhtto maiddá dálá geavaheddiin ja geavahanhámiin.

Meahceguovllulágan eatnamat eai čuovo riikarájiid, dasgo dáid guovlluid luondu ja ássan- ja kulturhistorjá sulastahtá ollu. Báikkálaš ássit leat don doložis rasttildan viehka friddja riikarájiid.

Suoma meahceguovllolága (62/1991) vuodđun leat ovdalis govviduvvon árbevierut ja daid gudnejahttin. Suoma meahceguovllut leat vuodđuduvvon seilluhit sihke luonddu- ja kultur-árvvuid. Sáni **kultuvra** sáhtá ipmirdit viidát nu, ahte dat doallá sisttis earret dihto eallinvuogi maiddá duon eallinvuohká guoskevaš ekonomalaš árvvuid ja doaimmaid. Dát olbmo ja luonddu oktavuoda dovddasteapmi vuhtto meahceguovlluid rájideamis. Rájit eai leat mearriduvvon dušše ”gaska geainnus” -ákkaid mielde iige gáibiduvvo ahte meahceguovlu galgá leat áibbas ávdin ja luonddudilis (Meahceguovlokomitea 1988).

1.2 Plánenguovlu

Darvvatvári meahceguovlu lea Giehtaruohtasa máddagis ja dan viidodat lea sullii 67 030 ha. Viidodagastis fuolakeahtá dat lea mealgat unnit go Suoma stuorimus meahceguovllut ja dat lea unnimus Eanodaga meahceguovlluin. Darvvatvári meahceguovlu laktása oarjin viidáset Leahtaseanu–Jiehtájoga jekkiidsuodjalanguovllu ja Giehtaruohtasa meahceguovllu hábmen eananollisvuhtii (govva 1). Meahceguovllu davábealde, Norggas, lea geainnuhis guovlu ja seammasullasaš guovlu joatkašuvvá gitta Guovdageidnu. Darvvatvári meahceguovllu lullirádjii manná váldogaidnu 21:a davábeale, dat lea lagamusas sullii golmma kilomehtera duohken váldogainnus. Lagamusas meahceguovllu lea Gulddáma gillái manni geaidnu. Gilis lea meahceguovllu ráji ala sullii okta kilomehter. Nuortan meahceguovlu rádjain lea muhtun muddui Sálvvoš- ja Bálojohka ja lagamusas meahceguovlu lea Leaibejávri gili buohta sullii golmma kilomehtera duohken Heahtá–Guovdageidnu-geainnus.

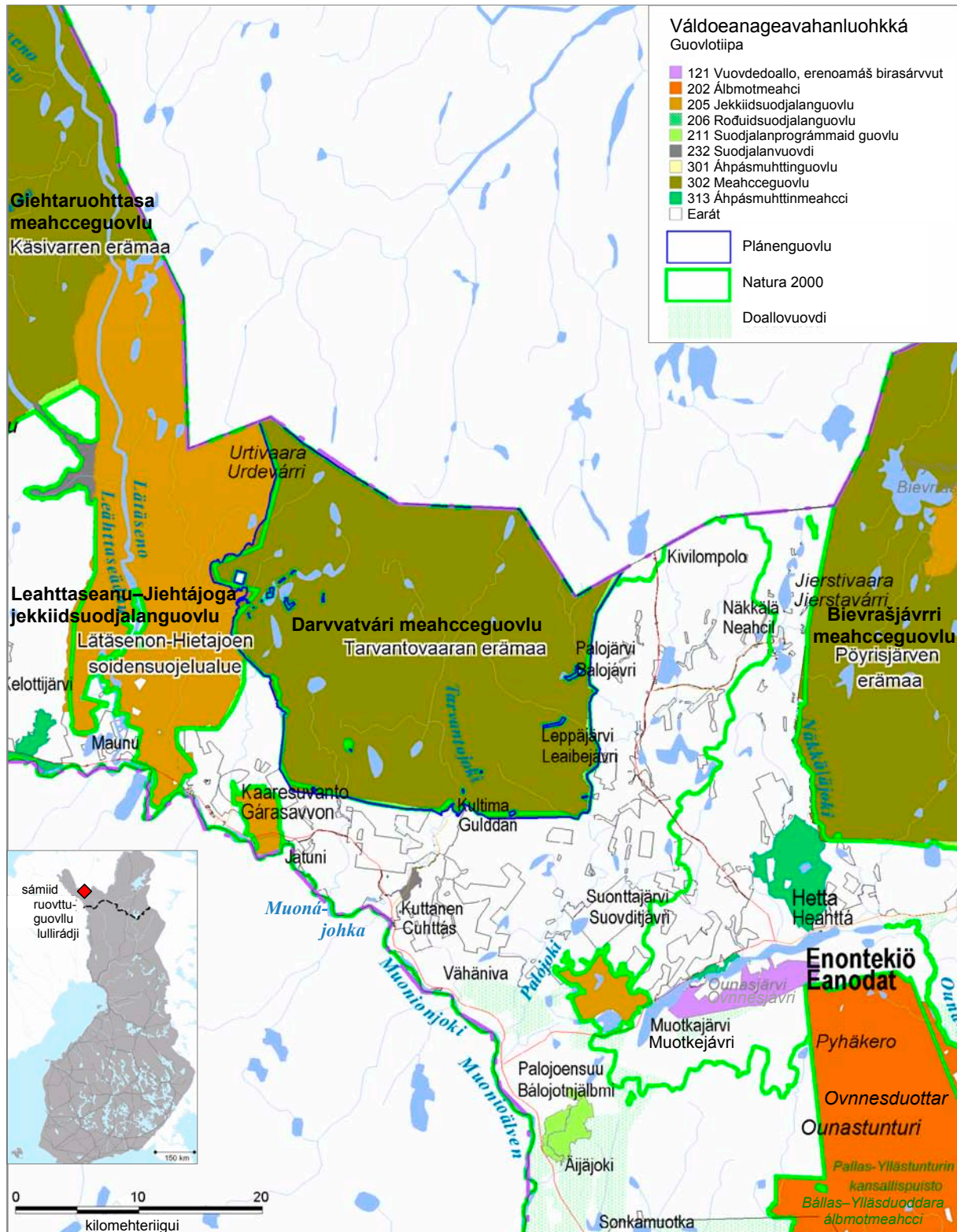
Guovlu gullá ollásit sámiid ruovttuguvlui. Meahceguovlu gullá maiddá Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádaga alpiinnalaš avádhakii, masa EU-kommišuvdna dohkkehii dan **Darvvatvári**-nammasaš guovlun (FI 1300118) luonddirektiivva (92/43/ETY) vuodul 22.12.2003.

Darvvatvári meahceguovlu lea hui čielgasit báikkálaš olbmuid meahceguovlu, gos eai leat dutkanvánddardeddiid áiggiid rájes báljo dihtton olggobealde boahtán olbmot. Olgobáikegoddelaččat vánddardit eanas Oarjedavvi-Eanodagas Giehtaruohtasa stuorraduottarguovllus, mii lea Suoma dilis geologijja, elliid ja šattuid dáfus hárvanaš guovlu. Ná Darvvatvári meahceguovllus vánddardit ollu unnit olbmot go Giehtaruohtasa meahceguovllu oarjedavágeahčen. Darvvatvári meahceguovllus johtalit geasi áigge dakkár iešrádalaš meahcevánddardeaddjit ja guolásteaddjit, geat ohcalit luondduráfi ja jaskatvuoda. Guovllu davágeahčen manná dálvit Heahtá–Gilbbesjávri-mohtorgielkávuojáhat ja dasa laktáseaddji laktavuojáhat Gárasavvonis Čiekŋalisjávri. Daid mielde johtet olbmot dálvit guovllu čađa.

Darvvatvári meahceguovllus eai leat geainnut; vaikko vel Lávváris Čiekŋalisjávri ja Gulddámis Leaibejávri mannet muhtun muddui meahceguovllu siste Geaidnohálddaha mádiat. Dasa lassin Meahciráddehus miediha báikegoddelaččaide dárboguorahallama mielde geasiáigásaš meahcejohtaluslobiid maiddá muhtun eará vuojáhagaide.

Guovllus eai ása birra jagi. Dan sadjái meahceguovllus leat bálgosiid guođohanbáikkit ja maiddá boazodoalu, meahcebivddu, guolástusa ja čoaggindoalu doarjjabáikkit. Priváhtaeatnamat ja -čázit meahceguovllu siste leat 22 dálus oktiibuot 300 ha, 43 bálstá. Dat eai gula meahceguovlui eage Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádahkii.

Meahcceguovlu gullá ollásit Giehtaruohttasa bálgoša boazodoalloguvlui. Vaikko boazodoallu – dego earáge ealáhusat – lea maŋimuš logijagiid sakka rievdan, de guovllu boazodoallu čuovvu ainge guhkás árbevirolaš vugiid. Ovdamearkka dihte bohccuid eai mielas biepmá dálvit. Johtti boazodoalloguovvra seallui Giehtaruohttasa bálgošis gitta 1960-logu rádjai.

Govva 1. Darvatvári meahcceguovllu sajádat ja váldoanageavahanluohkkát. © Meahcciráđdehus 2008, © Geni-map Oy, Lohpi L5293, © Suoma birasguovddáš 2008.

Guovllu stuorimus jávrrin bivdet ruovttudárbui. Dasa lassin guolástus lea mearkkašahtti oassi ealáhusollisvuodas guovllu luondduealáhusbargiide. Lustabivdit leat viehka unnán guovllu fállan vejolašvuodaid ektui.

Rievssatbivdu mearkkaša ekonomalaččat báikkálaš olbmuide. Luondduealáhusbargit bivdet rievssahiid árbevirolaš vuogi mielde gárddiiguin. Čakčat lustabivdit bohtet bivdit rievssahiid guhkkinge. Ealغانálli lea buorre meahceguovllu lulágeahčen, ja nuba báikkálaš ássit bivdet maiddái ealggaid.

Vuovdedoalu dárbuide meahceguovllu eai geavat. Meahciráddehus váldá guovllus soggid bartaid boaldinmuorrafuolahussii. Seammaládje boazodoalu ja luondduealáhusaid doarjjabáikkiid, mat leat vuolit guovlluin, geavahussii válđojuvvo guovllus vehá boaldinmuorra.

Darvvatvári meahceguovllu báikenamat leat leamaš álgoálggos sámegillii. Maŋimus logijagiid áigge eanas namaide lea vuogáiduvvan raddálagaid sámegielat báikenamain suomagielat hápmi. Darvvatvári báikenamaid leat čoaggán 1960-logus, ja Eananmihtidanlágádus lea beivehan daid oddaseamos 1:50 000 topográfakártaide (almmustuvvan 1996–1997). Dán plánas geavahit dáid oddaseamos topográfakártaid báikenamaid. Teavsttas geavahuvvo suomagielat báikenamma álo, go gávdno vuogáiduvvan hápmi. Temakárttain leat namat sihke sáme- ja suomagillii, jos dat earránit nubbi nuppis. Báikenamaid birra gávdnojit lasi dieđut Darvvatvári meahceguovllu ja Leahttaseanu–Jiehtájoga luonddu ja geavaheami vuodđočielggadusas (Kajala 2002f), man oktan oassin lea báikenammačielggadus. Das leat báikenammalogahallama lassin guorahallon álgoálgosaš sámegielat báikenamaid mearkkašumit (Heikkilä 2002).

1.3 Plánenproseassa

Meahceguovloláhka (62/1991) geatnegahtta Meahciráddehusa dahkat meahceguovlluid várás dikšun- ja geavahanplánaid. Go birasministeriija lea nannen dikšun- ja geavahanplána, de Meahciráddehus lea geatnegahtton doaibmat plána mielde. Oktanaga Darvvatvári meahceguovllu dikšun- ja geavahanplánain dahkkojuvvo meahceguovlui oarjin rádjašuvvi Leahttaseanu–Jiehtájoga jekkiidsuodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplána (Meahciráddehus 2011). Danin plána kárttain oidnojit guktot guovllut.

Meahceguovllu dikšuma ja geavaheami čuovvuma várás árvaluvvo bissovaš mearrádusaid sadjái bissovaš proseassa. Dát oaivvilda dan, ahte plána galgá dárkkistuvvot 10–15 jagi gaskkaid dahje dávjjitge ja dát dárkkisteapmi galgá dáhpuhuvvat oassálasti plánema prinsihpa mielde. Goittotge plána válđočuoggát – dego avádatjuohku ja dasa vuodđuduvvi eanangeavaheami stivren – leat oaivvilduvvon nu bissovaš mearrádussan go vejolaš.

Plána vuodđun leat lágat ja ášahusat, Davvi-Lappi luondduriggodatplána válđočuoggát (Sandström ee. 2000) [luondduriggodatplána dárkkistuvvui jagiid 2005–2006 (Sihvo ee. 2006)], guovllu luonddu ja geavaheami vuodđočielggadusat (Kajala 2002f), báikkialdefitnamat, Meahciráddehusa ja birasministeriija plánerávvagat, Meahciráddehusa bargovehkii guovllu dikšuma birra čoggon vásáhusat ja dieđut ja meahceguovlluid várás dahkkojuvvon ovddit dikšun- ja geavahanplánat, čanasjoavkkuid oainnut ja báikkálaš olbmuid ja vánddardeddiid addin oainnut ja oaivilat.

Meahceguovloplána birra lea dieđihuvvon viššalit ja plánenproseassa lea leamaš rabas. Báikkálaš olbmot leat beassan oassálastit fidnui ee. gillečoahkkimiin, mat leat dollojuvvon skábma–juovlamánus 2000 Gárasavvonis, Guhttásis ja Leaibejávrris ja čakča–golgotmánus 2002 Gárasavvonis ja Leaibejávrris. Giehtaruohttasá bálgoosiin lea ráddádallon plána birra guktii, vuosttaš

háve 21.12.2000 ja nuppi háve 28.8.2002. Sámedikkiin Meahciráddehus doalai lágasmearriduvvon ráddádallama 17.12.2002. Maiddái eará oktavuodain boahtán máhcahat lea merkejuvvon muitui, ja čuvvosiin 2 ja 3 boahtá ovdan, movt sierra oktavuodain plánenproseassa áigge boahtán máhcahat lea váldojuvvon vuhtii plánemis.

Sámedikki, birasministeriija ja Meahciráddehusa ságastallamiin leat **Plána birasváikkuhusaid árvvoštallamis** boahtán dan oaivili, ahte sámediggi lea kulturiešstivrenlága (974/1995) ollašuttin rivttes oassebealli árvvoštallat meahceguovlluid ja davviguovlluid eará viiddis suodjanguovlluid dikšun- ja geavahanplánaid sosiálalaš, kultuvrralaš ja ekonomalaš váikkuhusaid, dalle go guorahallojit plána váikkuhusat sámiide. Sámedikki árvvoštallanossodat lea plána čuovusin (Čuovus 1).

Plánenproseassa lea leamaš jagiid 2000–2004 ollašuttimin meahceguovloplánejeaddji Liisa Kajala ja dasto spesiálaplánejeaddji Elina Stolt. Plána lea giedahallon Meahciráddehusa ásahan Eanodaga gieldda ovttasbargojoavkkus, mii lea doaibman plánema stivrenjoavkun, ja dasa lassin Eanodaga guolledoalloráddádallangottis. Lágasmearriduvvon ságastallan sámedikkiin dollojuvvui 17.2.2002.

Čálalaš cealkámušaidaddimii plána sáddejuvvui 8.9.2004. Čálalaš cealkámušat bivdojuvvojedje 39 oassebealis, main 22 adde cealkámuša. Meahciráddehus dagai cealkámuščoahkkáigeasu cealkámušaddiid ja faddásurggiid mielde (Čuovus 4). Cealkámušaid vuodul Meahciráddehus guorahalai plánii dárbbalaš rievvdanárvalusaid oktan ákkastallamiiguin.

Sámegiela geavaheamis ásahuvvo sierranas lágas (1086/2003). Giellalága juksanmearrin lea, ahte lágas dáhkiduvvon sápmelaččaid vuoigatvuohta geavahit iežaset giela virgeoapmahaččain ollašuvvašii maiddái geavadis. Sámi giellalága mielde Meahciráddehus jorgališgodii 2004:s dikšun- ja geavahanplánaid maiddái sámegillii. Meahciráddehus ráddádalai sámedikkiin das, galgágo plána leat sámegillii cealkámušgulaskuddamiid áigge. Sámediggi gávnnašii ahte ovdalgo dat sáhtii addit cealkámuša plánas ja árvvoštallama plána váikkuhusain sámekultuvrii, de plána galgá doaimmahuvvot Sámediggái sámegillii jorgaluvvon hámis. Plána jorgaluvvui sámegillii easka njukčamánuš 2007. Sivvan dákkár maŋnoneapmái lei dat, ahte dieid áiggiid ledje dan mađi ollu buotlágan jorgalanbarggut ahte Meahciráddehus lei šaddan vuoruhit vuos eará guovlluid dikšun- ja geavahanplánaid jorgaleami.

Sámediggi doaimmahii cealkámuša ja árvvoštallama plánas Meahciráddehussii geassemánuš 2007. Dasto Meahciráddehus guorahalai vel daid nuppástusaid, mat galge dahkkojuvvot plánii sámedikki cealkámuša ja árvvoštallama vuodul.

Dasa lassin plánii dahkkojuvvojedje smávva teknihkalašlundosaš beivemat ee. Meahciráddehusa lohperávvagiidda ja virolašvuodaide. Plánas leat jávkaduvvon meahcebevdo- ja guolástanáššiide guoskevaš, juoba jahkásaččat nuppástuvvi detáljat. Šládjadieđuid hárrái plána dieđut leat beivejuvvon geasi 2008 meahcebarguid maŋná.

Lappi luondubálvalusaid guovlluhoavda dohkkehii plána 5.12.2008. Birasministeriija lea nannen plána 16.12.2010 (Čuovus 5).

GUOVLLU LUONDU JA DAN GEAVAHEAPMI DÁSSÁŽII

2 Luondu, historjá ja dálá geavaheapmi

2.1 Oppalaš govvideapmi

Darvvatvári meahceguovlu lea duovdaga dáfus mihtilmas Vuovde- ja Duottar-Sámi molsašuvvanavádat, mii lea hui jeaggái. Jávriin ja stuorra jekkiin golggiidit guovllu stuorimus jogat Darvvat- ja Hárrejohka, mat golget doažžadit lulásguvlui ja luitet Muonájohkii. Báikkuid leat beahcebohtožat ja ovttaskas muorat šaddet guovllu lulágeahčen, muđui guovllu lulágeahčen ja guovddášosiin leat eanas lagešeatnamat ja jeakkit. Davásguvlui manadettiin leat alit eatnamat. Sullii guovdu dán guovllu lea Darvvatvári, man birastahttet jeakkit ja smávva čázadagat. Darvvatvári lea measta 600 mehtera alu. Másealggi čáhcejuohkamis Norgga ráji lahkosiin leat oktilaš duottarbadjosat, main alimus čohkat leat badjel 600 mehtera alu.

2.2 Čázadagat

Čuovvovaš guovllu čázadagaid govvideamis oassi lea čoahkkáigeassu Darvvatvári meahceguovlu ja Leahttaseanu–Jiehtájoga jekkiidsuodjalanguovllu vuoddočielggadusas logus **Čázadagat** (Puro-Tahvanainen 2002).

Darvvatvári meahceguovllu viidodagas sullii 5 % leat čázit. Guovllu čázit gullet measta ollásit Duortnoseanu válđočázadatguvlui. Čázadagat golggiidit eanas duoddariid gaskasaš gierajávriin ja jekkiin, ja ná čohkiidit Muonájohkii luoiti guovllu válđojogat Hárrejohka–Máljjašjohka ja Darvvatjohka. Guovllu nuorttageaže čázadagat luitet Bálojohkii. (govva 2)

Meahceguovllus leat viehka ollu jávrrit, muhto dušše vihtta dain leat badjel čuođi hektára viiddu. Stuorimus jávri lea Sáltejávri, 188 ha. Jávriid ollesviidodat lea sullii 20 km². Dat leat eanas 360–500 mehtera allodagas mearradásis, muhto muhtumat dain leat Norgga ráji lahkosiin juoba badjel 500 mehtera allodagas.

Olbmo doaimmat eai olus váikkut čázi kvalitehtii meahceguovllus. Jávriid ja jogaid čáhci lea kvalitehta dáfus doarvái buorre buot eanemus gáibideaddji luossaguliidege. Nuppe dáfus jávriid guollebuvttadeapmi ii sáhte biebmávdnasiid vátnivuođa ja davvi sajádaga dihte badjánit beare stuorisin. Jahkásaš guollebuvttadeapmi lea várra sullii 2–6 kg/ha.

Meahceguovllu guollečáziide lea álkimus beassat dálvvi áigge. Geasi áigge johtima dahket váddáseabbon viiddis jeaggeguovllut. Johkaráiggit leat lunddolaš johtolagat geasi áigge vácci johtaleaddji guolásteddiide.

Govva 2. Darvvatvári meahcceguovllu čázádatguovlojuohku ja golggiidanguovllut. © Meahcciráđdehus 2008, © Genimap Oy, Lohpi L5293, © Suoma birasguovddáš 2008.

2.3 Natura 2000 -luondotiipat

Darvvatvári meahceguovlu gullá Natura 2000 -fierpmádaga alpiinnalaš avádahkii, masa Eurohpá uniovnna kommišuvdna dohkkehii dan luondodirektiivva (92/43/ETY) vuodul 22.12.2003. Darvvatvári meahceguovlu lea váldojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii **SCI**-guovlun dan sisdoallan luondodirektiivva čuvvosiid I ja II meroštallan suodjalanvuloš luondotiippaid ja šlájaid vuodul. **Darvvatvári meahceguovlu** (FI 1300118) -nammasaš Natura 2000 -guovllu diehtoskovis leat almmuhuvvon luondodirektiivva I mielde 14 luondotiippa, main dábálepmosat govčču dáfus leat áhpejeakkit (35 %), lagešguovllut (25 %), subarktalaš *Salix*-suovkkat (5 %) sihke alpiinnalaš ja boreála duottarguolbanat (5 %). Guovllu luondotiippain EU lea meroštallan erenoamáš dehálažžan áhpejekkiid, balsajekkiid, muorrajekkiid, boreála luondduvvuddiid ja dulvevuovddiid. Mihtilmas dulvevuovddit leat erenoamážit Darvvatjoga siste. Guovllu stuorimus jogat gullet Natura-luondotiipange mearkkašahtti, Fennoskandia luonddudilálaš johkajohtolagaide.

Luondodirektiivva čuvvosa II eallišlájain guovllus gávdnojit diehtoskovi mielde njálá, geatki ja čavrris. Luondodirektiivva čuvvosiid II ja IV bohcešaddošlájain guovllus gávdnojit jeaggenarti ja uhcafiskesrássi. Geatki ja čavrris gullet meahcástanlágas (615/1993) logahallon fuoddošlájaid ja leat ráfáidahtton meahcástanásahusa vuodul. Ovdalis namuhuvvon luonddudirektiivva eará šáljat leat ráfáidahtton luonddusuodjalanlága (1096/1996) vuodul.

Darvvatvári guovllu Natura-diehtoskovi mielde guovllus gávdnojit 15 EU:a loddedirektiivva (79/409/ETY) čuvvosii I gullelaš loddešlájá, maid suodjalan dihte galgá čujuhit sierra suodjalanduaimmaid guovlluid. Dáin gávccii leat Suoma áitatvulošvuodaklassifiserema (Rassi ee. 2001) mielde áitatvuloš šlájat. Jagiid 1997 ja 1998 loddelohkamiin meahceguovllus gávdnojedje EU:a loddedirektiivva čuvvosii I gullelaš loddešlájat okta eanet, oktiibuot 16 šlájá (tabealla 2, s. 20).

2.4 Šlájaid

2.4.1 Áitatvuloš ja EU:a luondodirektiivva čuvvosiid meroštallan njiččehasat

Eanodagas dárkkistuvvojit jahkásaččat lagabui 100 boares njálabeasi, main ii leat šat dihtton njálá jagi 1995 rájes. Ovttaskas njálaid leat jahkásaččat deaividan. Darvvatvári meahceguovllus dihtet gávdnot dušše ovttá, njála ovddeš beassečoma, ja njálaid leat áican hui deivvolaččat. Darvvatvári meahceguovlu ii gulage ieš daidda njállaguovlluide muhto njála váldoguovllut leat davit duottarguovlluin. Njállanáli vátnumii leat leamaš váikkuheamen ee. riebannáli laskan ja njálaid fuotnánan biebmodilli. Njállanáliid lassáneami ja čuovvuma várás lei áshuvvon jagiide 1998–2002 ja 2003–2008 Eurohpá uniovnna **Life**-prošeakta. Suomas dán prošeavttas ledje mielde Meahciráddehus ja Meahcedutkanlágádus.

Čavrris gullá Darvvatvári meahceguovllu fásta elliide. Šládja lassána guovllu moanain johkaossodagain, ja čavrrisnálli leage nanus, vaikko guovlu lea ná davvin. Čavrrispopulašuvdna lea Lappi leanas goittotge mealgat hárvvit go lullelis, muhto Darvvatváris dávjjit go jalges duottarmeahceguovlluin.

Buot Suoma stuorranávddit gávdnojit goittot soaittáhagas meahceguovllus. Hárvnenepmosat dain leat **gumpe** ja **guovža**. **Albbas** sáhtá gaskkohagaid muhtun muddui laskat. Albasa čivgabeasit eai leat goittot gávdnon dáid jagiid. **Geatki** lea dábáleamos Darvvatvári stuorranávddiin. Geatki johlta viidát maiddá riikkarájiid rastá.

2.4.2 Áitatvuloš lottit

Darvvatvári meahceguovlu lea mávssolaš loddeguovlu, vaikko doppe leat dahkkojuvvon lottáda-ga systemáhtalaš linnjállohkamat čavčča 2008 rádjai dušše 58,6 km. Erenoamážit guovllu jeakkit leat mihtilmas loddeguovllut. Guovllus leat maiddái máŋggalágan čáhcelottit. Boares vuovddiid loddešlájat guovllus gávdnojit unnán goahcevuovddi vátnivuoda dihte, muhto goittotge ovdamearkka dihte goaskin gávdno guovllus. Darvvatvári meahceguovlu mearkkaša ollu lottiide, dasgo guovllus gávdnojit badjel golbmalot sierralágan áitatvulošvuoda- ja sierravásto-klassifiseremiin namuhuvvon loddešlájá, main eatnasat leat čáhce- ja jeaggelottit (tabeallat 1 ja 2, Aalto 2002). Guovllu lottit leat dárkileappot govviduvvon (Aalto 2002a–b) Darvvatvári meahceguovllu ja Leahttaseanu–Jiehtájoga jekkiidsuodjalanguovllu luonddu ja geavaheami vuoddo-čielggadusas (Kajala 2002f).

Meahceguovllu dábálemos lottit leat rievssatcizáš, niitocivkkán ja fiskesbeštor. Maiddái cizopaččat, vintánat, ruonájuolčovžot ja ummolcizážat leat valjis Darvvatvári meahceguovllus. Áitatvuloš šlájain ja direktiivašlájain lea mearkkašan veara guolbbaviroža, bihčosa, ruonájuolčovžo, suotnjoliráža, uhcameahkástaga, bávgoža ja giellavealggu valljivuohta sihke dárkonvuloš šlájain geađgerástá valljivuohta.

Darvvatvári lei goas nu giljobačča okta nannoseamos bessenguovlluin Suomas. Dieđuid mielde dat lei vel 1900-logu álggus guovllus dábalet go čuonjá. Erenoamáš áitatvuloš šládjan klassifiserjuvvon giljobačča bessennáli geahppánii sakka 1940–1950-loguin, ja lea dan maŋŋá ainge geahppánan. Suomas eai leat gávdnon giljobašbessošat jagi 1996 maŋŋá, ja dalá áiccastat lei Ohcejogas. Fárrema áigge giljobaččat gal leat dihtton jahkásaččat. Meahceguovllu jeakkit ja suovka- ja lagešgáttat láddot, jávrrit ja jogat gullet šlájá vejolaš bessenguovlluide. Sivvan giljobačča jávkamii atnet vuosttažettiin eallinbirrasiid riev dama ja lotti bivdima fárren- ja dálvadan-guovlluin Ruoššas ja Kasakstanis.

Tabealla 1. Darvvatvári guovllus linnjállohkamiid vuodul dábálemos lottit sihke muhtun mearkkašahti áitatvuloš šlájat ja árvoštallamat daid párrameriin.

Šládja	Áicojuvvon oktagasat		Bárramearreárvoštallan		Ossodat
	Váldosárgá	Dutkamušsárgá	Minima	Maksima	
Rievssatcizáš	71	528	15 330	22 995	25,4 %
Niitocivkkán	33	169	8 938	13 407	14,8 %
Fiskesbeštor	29	87	5 874	9 398	9,7 %
Cizopaš	28	64	4 136	6 618	6,8 %
Ruonájuolčoavžžu	12	114	3 746	5 619	6,2 %
Vinttan	14	119	3 628	5 441	6,0 %
Ummolcizáš	9	141	3 448	4 828	5,7 %
Rievssat	6	18	1 934	3 480	3,2 %
Giellavealgu	14	36	1 798	2 697	3,0 %
Guolbbaviroš	3	18	1 072	1 715	1,8 %
Bávgoš	5	16	956	1 529	1,6 %
Bižus	6	37	931	1 303	1,5 %
Rávgoš	2	9	434	651	0,7 %
Geađgerásttis	0	7	417	668	0,7 %
Suotnjoliráš	1	7	336	504	0,6 %
Čáhpesčoavžžu	2	6	151	211	0,2 %
Gaccepaš	1	1	130	209	0,2 %
Uhcameahkástat	0	6	80	161	0,1 %

Tabealla 2. Darvvatvári meahcceguovllus geasse–suoïnemánus 1997 ja 1998 áicojuvvon áitatvuloš lottit ja eará sierravástošlájat. (Doaimmaheaddji fuopmášahttin: áitatvulošvuodaklassifiseremat leat beivejuvvon borgemánu 2004 riikkaidgaskasaš klassifiseremiid mielde, danin dát tabealla lea muhtun muddui earálágan go tabealla Aalto 2002, s. 74) IUCN = IUCN-luohka 2000 (suopmelaš áitatvulošvuodaklassifiseren): VU = váravuloš, NT = dárkonvuloš, LC = eallinávcčalaš. Guovlu = guovlludásis áitatvuollásaš. D = EU:a loddedirektiivva čuvvosii I gullevaš šlájat. * = luonddusuođjаланásahusa mielde erenoamáš suodjalanvuloš šládja.

Diedalaš namma	Šládja	IUCN	Guovlu	D
<i>Falco columbarius</i>	cizášfáli	VU		x
<i>Calidris temminckii</i>	guolbbaviroš	VU		
<i>Dendrocops minor</i>	uhcačáihni	VU		
<i>Limicola falcinellus</i>	suotnjoliráš	NT		
<i>Oenanthe oenanthe</i>	geađgerásttis	NT		
<i>Perisoreus infaustus</i>	guovssat	NT		
<i>Cuculus canorus</i>	giehka	NT		
<i>Parus cinctus</i>	gaccepaš	NT		
<i>Tetrao urogallus</i>	čukčá	NT		x
<i>Anser fabalis</i>	čuonjá	NT		
<i>Melanitta nigra</i>	njurggu	NT		
<i>Saxicola rubetra</i>	miesttaskilki	NT		
<i>Picoides tridactylus</i>	čáihni	NT		x
<i>Limosa lapponica</i>	ruksesguškil	NT	RT4c	x
<i>Turdus torquatus</i>	gierdorásttis	NT		
<i>Circus cyaneus</i>	jeaggehávut	NT		x
<i>Philomachus pugnax</i>	rávgoš	NT		x
<i>Falco tinnunculus</i>	bieggafáli	NT		
<i>Pluvialis apricaria</i>	bižus	LC		x
<i>Gavia arctica</i>	dovtta	LC		x
<i>Grus grus</i>	guorga	LC		x
<i>Sterna paradisaea</i>	čearret	LC		x
<i>Cygnus cygnus</i>	njukča	LC		x
<i>Tringa glareola</i>	ruonájuolčoavžžu	LC		x
<i>Melanitta fusca</i>	skoarra	LC	RT4cd	
<i>Lagopus lagopus</i>	rievssat	LC		
<i>Luscinia svecica svecica</i>	giellavealgu	LC		x
<i>Asio flammeus</i>	loađgu	LC		x
<i>Mergus albellus</i>	gárggogoalsi	LC		x
<i>Phalaropus lobatus</i>	bávgoš	LC		x
4 šlája*				

2.4.3 Áitatvuloš rikkeheamit

Darvvatvári meahcceguovllus ii gávdno oktage rikkeheapmi, mii gulašii áitatvuloš dahje dárkonvuloš šlájaide.

2.4.4 Áitatvuloš šattut

Darvvatvári meahceguovlu lea gitta dáid jagiid rádjai leamaš šattuid- ja šattolašvuodadutkama dáfus vehá dego olggobealde, ja dutkit leat Eanodagas beroštan eanas Giehtaruohtasa stuorra-duottarguovllu šaddo- ja šattolašvuodadilis. Davvi-Lappi luonddudikšunguovllu luonddukárten (Sihvo 2001, 2002) lea vuosttaš vuđolaš šattolašvuodačielggadus Darvvatvári guovllu dilis. Maiddái šaddodutkamii guoskevaš vuoddočielggadusat eai leat leamaš dássázi geavahas, mii oidno čielgasit omd. **Suoma šaddoatlas** -kárttas (Lahti ee. 1995) nu, ahte Darvvatvári buohta leat vilges, dutkkakehtes ruvttot. Darvvatvári meahceguovllu ja Leahttaseanu–Jiehtájoga jekkiid-suodjalanguovllu šattolašvuodas lea dahkkojuvvon plánenbarggu várás vuoddočielggadus (Piirainen 2002), masa dán logu teaksta vuodduuvvá.

Meahceguovllus eai gávdno galle áitatvuloš šattu. Muhtun muddui dása leat sivvan guovllu luonddudilálašvuodas, muhtun muddui vátna dutkan. Riikkadásis áitatvuloš šlájain guovllus leat gávdnon jeaggenarti (*Saxifraga hirculus*) ja njeaššelukti (*Carex heleonastes*). Guktot leat klassifiserejuvvon riikkadásis váravuloš dillái gártan šaddun (klassifiseren: VU = váravuloš, Rassi ee. 2001). Guktot šaddet suonjuin, mat eai dáidde leat jur dál erenoamážit áitojuvvon. Riikkadásis dárkonvuloš dahje guovllu dásis áitatvuloš šattut meahceguovllus eai gávdno ollege.

EU:a luondodirektiivva (92/43/ETY) čuvvosiid II ja IV bohcešaddošlájain guovllus gávdno jeakkenarti lassin uhcafiskesrássi (*Ranunculus lapponicus*), mii ii leat áitatvuloš. Luondodirektiivva šlájat leat ráfáidahtton luonddusuodjalanlága (1096/1996) vuodul.

Eará šattuid go bohcešattuid leavvandieđut leat dađibahábut viehka váilevaččat eanas oasis meahceguovllu. Leahttaseanu–Jiehtájoga jekkiid-suodjalanguovllus, mii lea Darvvatvári meahceguovllu bálddas, gávdnojit áitatvuloš lasta- ja vuoivvassámmálat vuosttažettiin buriin suonjuin, muhto áitatvuloš vuoivvassámmálat šaddet jekkiid-suodjalanguovllus maiddái alkála bávttiid alde ja opmoádjagiin.

Guovllus gávdnojit moanat šaddošlájat, maid seailumis Suomas lea mearkkašahtti riikkaid-gaskasaš vástu. Bohcešattuin leat válljejuvvon vástošaddun dat, maid eurohpálaš nális árvalit gávdnot Suomas unnimustá sullii 20 % (Rassi ee. 2001). Vaikko buot šlájat eai leat oppa erenoamáš hárvanaččatge, de datge lasihit guovllu suodjalanárvvu ja daid seailuma guovllus gánnáha dorvvastit. Guovllu áitatvuloššlájaid listtus gullá jeaggenarti. Eará hárvanaš šlájat listtus leat ee. uhcafiskesrássi, dábálaš šlájaid fas gullet ovdamerkka dihte deaggavuodjalasta (*Pinguicula villosa*) ja alitgiera (*Polemonium acutiflorum*).

2.4.5 Guoládat

Guovllu čázadagaid, guoládaga ja guolástusa čuovvovaš govvideapmi lea váldojuvvon – jos eará čujuheamit eai leat namuhuvvon – čoahkkáigeassun Darvvatvári meahceguovllu ja Leahttaseanu–Jiehtájoga jekkiid-suodjalanguovllu luonddu ja geavaheami vuoddočielggadusa (Kajala 2002f) loguin **Guollečáziid dikšun ja guolástus** (Ahonen 2002).

Eamiguoládat

Guovllu guoládahkii gullet luossa, sierra dápmothámit, čuovža, hárru, vuskkon, njáhká, hávga, geađgenoarsa, giiske, gulmmet, ruovdegulmmet, áhkábiddu ja girjeveakseáhkábiddu. Rávdu guovllus ii dálá diehtogálduid mielde gávdno. Maiddái seargeguolit váilot – earret geađgenoarssa.

Darvvatjogas dáidet šaddat muhtun muddui guvžžá vádjolanveajehat. Dán áigge jogas leat valjis guvžáveajehat, muhto lea veadjemeahttun dadjat, gulletgo dat vádjoleaddji vai báikkálaš nállái. Dasa lassin Darvvatjogas leat dihtton rávis luosat ja jogas riegádan luossaveajehat, ja nuba joga sáhtta atnit dán áigge luossajohkan. Goalmmát dehálaš šládja lea hárrí.

Máljjašjoga árvalit sáhttit buvttadit 1 000 vádjoleaddji guvžáveajeha jagis, muhto logenár jagi dassái jogas eai geahččan gávdnot guvžžá veajetbuvttadeami. Luosa ja guvžžá dálá luondduvidá veajetbuvttadeamis eai leat dieđut.

Darvvatvári meahceguovllu jávrriid deháleamos guolli lea čuovža, mii lea bajil oaidnit vádjolus-čuovža. Nuppe dáfus Ráveldijávrrí čuovžžat orošedje leamen bodnečuovžžat. Muhtun jávrriin – dego Sálvvoš- ja Čiekŋalisjávrris – gávdnojit sihke stuorisin šaddi čuovža ja dorrečuovža. Vuskon, hávga ja njáhká leat dábálaččat, muhto maiddái hárrí ja dápmot gávdnojit eanas jávrriin.

Gilvojuvvon guoládat

Fuođdo- ja guolledoalu dutkanlágádus (RKTL) lea jagiid 1995–1999 gilván Darvvatjohkii sullii 76 000 ovttajahkásaš guvžžá bajásdoallan dihte guvžánáli. Gilvimat leat joatkašuvvan maiddái jagiid 2000–2004, ja daid lea jurdda joatkit geavahemiin dain Duortnoseanu čázadaga guvžánáli. Dasa lassin RKTL lea jagiid 1995–1996 gilván Máljjašjohkii sullii 13 000 ovttajahkásaš guvžžá. Jagi 2000 gilvimiid manjá eai leat šat gilván guvžžáid Máljjašjohkii. Guvžánáliid ealáskahttin gáibida boahhteáiggis dakkár guolástusmuddema, mii buorebut go dálá mudden suddje dan eallingearddi sierra muttuid sihke jogas ja mearas. Ovdalgo dása ollejuvvo, de gilvimiiguin ii sáhte nu olus ealáskahttit luonddudilálaš guollenáli. (Haikonen ee. 2004)

Meahciráđdehus lea jagiid 1970–1988 gilván meahceguovlui čuovžžaid 24 jávrái. Gilvojuvvon čuovžan leat atnán 1990-logus Avviljoga geasiboares bodnečuovžža. Ovdal leat vádjolan-čuovžžaid gilván maiddái geasiboarisin ja meadđenmuttus čálgan veajehin. Gilvimiid bohtosat eai leat čuvvojuvvon sálaščájánaiguin dahje inventerenguolástusain.

2.5 Historjá

2.5.1 Vuodđudanhistorjá

Darvvatvári meahceguovlu lea vuodđuduvvon meahceguovlolága (62/1991) vuodul 1991:s. 1998:s Darvvatvári meahceguovlu ja jekkiidsuodjalanguovllut laktojuvvojedje Suoma Natura 2000 -evttohussii. Alpiinnalaš avádaga hárrái Eurohpá uniovnna kommišuvdna dohkkehii evttohusa 2003:s.

2.6 Eanageavahanguorahallan

Boazodoalu birasváikkuhusat čuhcet guohtuma bokte oppa meahcegeuvlui. Guohtun čuoheá bodne-, giedde- ja miesttageardái sihke nuorra muoraide. Jahkásaš nuppástus báhcá goittotge unnin ja danin oanehis áiggi sisa dan lea váttis áicat.

Govttolaš guohtuma leat fuomášan lasihit duottaršattolašvuoda mánggahápmásašvuoda (Helle & Aspi 1983). Lageš lea bohccuid geassebiebm. Bohccuid guohtuma dihte vuovdeordda muhtun soagit sulastahttigohtet eppelmuoraid, lagešvuovddit njárbot ja áiggi mielde muorradji sáhtttá njiedjat. Dát guoská vuosttažettiin alla báikkiid sierra lagešvuvddiide (Helle ee. 1998). Nuppe dáfus dálá, luonddudilis spiehkasteaddji duovddagovva lea rievtti mielde juo rievdan kulturduovddan, man ii várra oppa gánnátge viggat rievdadit guohtuma mearredidolaš geahpedeami vuodul (Oksanen ee. 1995).

Meahcegeuvlóláhka (62/1991) lea ásahuvvon muhtun muddui boazodoalu dorvun, ja danin boazodoalu birasváikkuhusaid galgá sáhttit dohkkehít nu guhká go guohtun lea bistevaš vuodu alde. Jos bohccuid ii biepmá dálvit, de dát ovddida boazodoalu ekologalaš bistevašvuoda. Lea dehálaš maiddá heivehit boazologuid geasseguohtoneatnamiid gierdama mielde. Árbevirolaččat dálveguohtoneatnamiid gierdama leat atnán ovdamearkka dihte boazodoallolágas (848/1990) bohccuid alimus logu mearrideaddji minimadahkkin. Guohtoneatnamiid molssodeami beavttálmahttin váikkuha mealgat guohtoneatnamiid gierdamii ja dáikko bokte birra dillái.

Luondduealáhusain guolástus ja **rievssatbivdu** váikkuhit guovlluid guolle- ja fuoddonáliid valljodagaide. Geassit olbmot mannet sihke guolástit ja lubmet dábálaččat mohtorfievrruiguin, juogo girddi dahje njealjejuvllagiiguin. Girddi seastá luonddu geasiáigásaš meahcejohtalusa ektui. Olgobáikegoddelaččat eai báljo lubme meahcegeuvllus ja jekkiidsuodjalanguovllus.

Vánddardeapmi lea Darvvatvári meahcegeuvllus nu unnán ahte dat ii báljo čuoze guovllu luonddudilálašvuhtii; vaikko vel okta áidna fuollameahttun vánddardeaddji sáhtttá mealgat ludnet ja duolvvidit luonddu. Seamma dilli guoská buori muddui maiddá luondduturismii. Spiehkastahkan leat gidđadálvvi mohtorgielkkástallit, geat leat valjis. Sis eatnasat leat goittotge olgobáikegoddelaččat, geat johtet eanas váldegottálaš mohtorgielkávuojáhagaid mielde.

Lustaguolástus ja **-meahcebivdu** váikkuha guovlluid guolle- ja fuoddonáliid valljodagaide.

Geasseáigásaš meahcejohtalus vuhtto eanavuodus. Fuonesváikkuhusaid lea figgamuš gehapedit dainna, ahte Meahcceráddehus miedeha geasseáigásaš meahcejohtinlobiid dušše dihto bissovažžan šaddan johtingeinnodagaide (gč. dárkkebut lohku 11 **Johtalus ja johtaleapmi**).

Eanaš oassi **mohtorgielkkástallamis** dáhpuhuvvá merkejuvvon mohtorgielkávuojáhagaid mielde – ja ná hui gáržžes oasis guovllus. Báikegoddelaččat sáhttet mohtorgielkkástallat oppa guovllus, muhto sin johtaleapmi nohká dahje goittot geahppána mealgat, go siivvut nohkagohtet ovdal lottiid bessenáiggi ja bohccuid guotteha. Mohtorgielkkástallan sáhtttá čuoheít gidđadálvve boazodollui nu, ahte mohtorgielkkáid dihte čoavjjehat šaddet ruohttat obbasis. Mohtorgielkkáiguin vuojášepmi biđe maiddá ealuid.

Girdijohtalus lea nu unnán ahte dan ii sáhte dadjat čuoheít guovllu luonddudilálašvuhtii. Girdijohtalus seastá luonddu meahcejohtalusa ektui.

Áibmokvalitehtas eai leat dáhpáhuvvan meahceguovllus dakkár nuppástusat, maid sáhtášii mihtidit dahje čalmmiiguin áicat. Darvvatvárru lea áibmokvalitehta dáfus Suoma okta buhttáseamos guovlluin. (Tikkanen 1995)

Fuoddo- ja guolledoalu dutkanlágádusa **guvžágilvimiin** Darvvat- ja Máljjašjohkii lea jearaldat dálá manjásmannan náliid ealáskahttimis. Nálit leatge ahtanuššan dáid jagiid. (Ahonen 2002, Haikonen ym. 2004)

Meahciráđdehusa **čuožzagilvimiid** ulbmilin lea nannet čuožžanáli bivdinmuddui, muhto gilvva-čuožžat eai leat báikkálaš náli guolit.

Njiččasain **oddašlájaid** gullá miŋka. Guovllu guollenáliid dillái miŋka ii báljo čuoze. Beaktilis smávvanávdin ja beasserievvárin miŋka čuočá vuosttažettiin rievssatnállái ja guovllus bessejeaddji lottiid valljivuhtii.

Rieban ii gula oddašlájaid, dasgo oppa dálá Eanodaga gielda lea gullan juo logiid jagiid rieban leavvanguovlluide. Ovdal rieban lávii goittotge dušše deivvolaččat finadit duoddariin, njálaid bessenguovlluin.

Olbmo dagahan nuppástusat eai vuhtto nu viidát. Guvlui eai leat gártan olbmo fárus olus vieris šaddošlájat. Geassegiliid, guolástanbarttaid ja ávdinstobuid šiljuin sihke bálgáid ja vuojuhagaid guorain sáhtta deaivat soames oddašlájat. Eatnasat ássangittiid šattuinn gullet goittotge dán guovllu álgošlájaid, mat leat ávkašuvvan muoraid njáskamis ja das, ahte olbmo doaimmat leat dukten šilljobirrasiid. Ieš hilskošattolašvuotta ii báljo vuhtto šilljobirrasiid. (Piirainen 2002)

Muorrageavaheami váikkuhusat luonddudilálašvuhtii leat oppa guovllu viidodaga ektui unnán. Dálá rávvagiid mielde čuohppamat dáhpáhuvvet vuovdámus guovlluin ja vuovdečuohppamat eai čuoze báljo guovllu luonddudilálašvuhtii.

GEAVAHEAPMI JA DIKŠUN

3 Dikšuma ja geavaheami ulbmilat

3.1 Meahceguovloláhka

Meahceguovlolága (62/1991) mielde meahceguovlluid dikšu ja hálddaša Meahciráđdehus. Dán lága mielde ”meahceguovlluid dikšumis ja geavaheamis galgá čuovvut dikšun- ja geavahanplána, man dahká Meahciráđdehus ja nanne birasministeriija”.

Lága dárkilet ákkastallamiin daddjojuvvo plána ulbmilis ná:

Plánas lea jurdda čielggadit doaimmaid meahceguovllu geavaheami ovddidan ja stivren dihte ja maddái meahceguovllus lobálaš huksenbargguid. Guovllu sáhtášii plánas maddái juohkit geavaheami dáfus sierra osiide. Plánas eai livčče guovllu geavaheaddjiide guoskevaš mearrádusat, muhto dat guoskkašii dušše plánejuvvon eiseváldedoaimmaide.

Meahceguovlolága vuosttas paragrafas gávnnavuvvo meahceguovlluid vuodđudanulbmil. Das daddjojuvvo, ahte meahceguovllut leat vuodđuduvvon

- guovlluid meahccáivuoda seailuhan dihte
- sámekultuvrra dorvvastan dihte
- luondduealáhhusaid dorvvastan dihte
- luonddu mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid ovddidan dihte.

Dán dikšun- ja geavahanplána ulbmilin lea oktiiheivehit dáid meahceguovlolága ásahan ulbmiid sierra geavaheaddjiioavkkuid gaskkas.

Earret meahceguovlolágas daddjojuvvon guovllu luohpadangiielddu (4 §) ja geainnuid ráhkadangiielddu (5 §) guovlu geavahuvvo dábálaččat guđege doaimma muddejeaddji láhkamearrádusaid mielde. Ovdamearkka dihte boazodoallu (Láhka 848/1990), meahcebivdu (615/1993), guolástus (286/ 1982) ja meahcejohtalus (1710/1995) muddejuvvojit daid birra addojuvvon njuolggadusai-guin. Dasa lassin oppalaš mearkkašupmi lea ovdamearkka dihte ng. **Rio-soahpamušas**, mii geatnegahtá bistevašvuhtii maddái meahceguovlluin. Bistevašvuodain oaivvildit Rio-soahpamušas earret eará dan, ahte luonddugeavaheamis ja dan stivremis galgá váldit vuhtii ekonomalaš, sosiálalaš, ekologalaš ja kultuvrralaš beliid. Bistevaš geavaheami geatnegahttin lea sierra daddjojuvvon maddái Meahciráđdehulága (1378/2004) 2. §:s.

3.2 Natura 2000 -fierpmádat

Darvvatvári meahceguovlu lea laktojuvvon Suoma Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádahkii luonddirektiivva (92/43/ETY) mieldásaš čuožáhahkan **Darvvatvári**-nammasaš (FI 1300118) guovlun. Dáinna plánain galggašedje nappo dorvvastuvvot maddái dat luondduárvvut, maid vuodul guovllu lea laktojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii.

3.3 Eanageavahan- ja huksenláhka

Eanageavahan- ja huksenlága (132/1999) 24. §:a mielde

Stáhta eiseválddit galget doaimmaineaset váldit vuhtii riikkadási guovlluideavahanulbmiliid ja bargat daid ollašuttima ovdii. Stáhta eiseválddit galget maiddái árvvoštallat doaimmaidaset váikkuhusaid riikkadási guovlluideavahanulbmiliid dáfus. Eanagotti plánemis ja guovlluideavaheami eará plánemis galgá fuolahit das, ahte riikkadási guovlluideavahanulbmilat váldojuvvojit áššáigullevaž vuogi mielde vuhtii.

Stáhtarádi mearrádusa (30.11.2000) ulbmilin lea ee. ovddidit kultur- ja luonddubirrasa, lustageavaheami ja luondduriggodagaid seailuma ja luonddu- ja kulturbirasin erenoamáš mearkkašahti guovloollisvuodaid seailuma. Guovlluideavaheami guovddáš ulbmilat luonddu ja luonddugeavaheami dáfus leat ee.

- ealli ja jápma luonddu dáfus divrras ja rašis guovlluid mánggahápmásašvuoda seailuma ovddideapmi
- luondduriggodagaid bistevaž ávkinatnin nu, ahte dorvvastuvvojit luondduriggodagaid fidnevejolašvuodat maiddái boahtevaž buolvvaide
- ekologalaččat dahje lustageavaheami dáfus mearkkašahti ja oktlaš luondduguovlluid ja geavaheami stivren nu, ahte dát guovloollisvuodat eai dárbbášmeahttumit luttoduvvo
- luonddu lustageavaheami ja luonddu- ja kulturturisma ovddideapmi nu, ahte buoriduvvojit lotnolasgeavaheami vejolašvuodat.

Bajábeale logahallamii leat merkejuvvon sihke oppalaš- ja sierraulbmilat dakko bokte go dat gusket plánenguvlui. Oppalašulbmilat leat luonddusteaset guovlluideavaheapmái ja guovlluideavaheami plánemii goskevaž prinsihpalaš ulbmilat. Sierraulbmilat leat guovlluideavaheapmái ja guovlluideavaheami plánemii goskevaž geatnegahttimat.

Eanageavahan- ja huksenlága guovddáš ulbmilat sámekultuvrra seailuma dáfus leat govviduvvon logus 3.5 **Sámekultuvrra dorvvasteapmi**.

Eanageavahan- ja huksenlága 125. § mielde huksemii galgá leat huksenlohpi. Dikšun- ja geavahanplána ii njuolgga vuoiggadahte huksemii, mii gáibida lobiid eanageavahan- ja huksenlága mielde (gč. lohku 14 **Geavahanvuoigatvuodaid láigoheapmi ja luohpadeapmi**).

3.3.1 Lávaplánen

Darvvatvári meahcceguovllu várás lea nannejuvvon 23.11.1999 Duottar-Sámi guovlolávva, man vuoigatvuodaváikkuhusaid Meahciráddehus lea eanageavahan- ja huksenlága (132/1999) oaivvildan eiseváldin geatnegahtton váldit vuhtii guovllu dikšuma ja geavaheami plánemis. Eanageavahan- ja huksenlágas (210 §, 1 mom.) daddjojuvvo:

Huksenlága vuodul fápmui bohtán guovlolávva lea fámus guovloláva vuoigatvuodaváikkuhusaiguin huksenlága mielde gitta dássái, go dan sadjái bohtá dán lága mielde eanagoddelávva dahje dat gomihuvvo. Jos guovloláva sadjái ii 10 jagi sisa dán lága fápmui bohtimis boade eanagoddeláhka dahje dat ii gomihuvvo, de dat lea fámus dán lága mielásaš eanagoddelávvan.

Duottar-Sámi eanagoddeláva dahkagohte jagi 2005 loahpageahčen, ja dat dáidá gergejuvvot jagi 2009 áigge.

Duottar-Sámi eanagoddeláva ulbmilin lea (www.lapinliitto.fi):

- 1) laktit guovlluid geavaheami oppalaš plánema guovllu ovddidanstrategiijaide
- 2) dárkkistit nannejuvvon guovlolávas (Duottar-Sámi guovlolávva) ovdanbukton guovlovárremaid ja mearrádusaid
- 3) váldit vuhtii láhkamearrádusain dáhpáhuvvan nuppástusaid
- 4) heivehit oktii plánema ja váikkuhusaid árvvoštallama ránnjáriikkaiguin.

3.4 Meahciráđđehusláhka

Meahciráđđehus stivre meahcceguovllu dihto geavahanhámiid, muhto mánja doaimma gullet juoga eará eiseválddi stivrema vuollai. Meahciráđđehusa doaimmat leat meroštallon Meahciráđđehuslágas (1378/2004) ja Meahciráđđehusasahas (1380/2004). Meahciráđđehusláhka ásaha doaimma oppalaš servodatlaš geatnegahttimiid, main dikšuma ja geavaheami plánema stivrejit čuovvovaš áššit:

- boazodoallolágas (848/1990) mearriduvvon geatnegahttimat váldojuvvojit vuhtii
- luondduriggodagaid bistevaš dikšumis ja geavaheamis Meahciráđđehus galgá erenoamážit váldit doarvái bures vuhtii biologalaš mánjgahápmásašvuoda suodjaleami ja lasihit vuohkkasit vuovdiid ja eará luondduriggodagaid dikšuma, geavaheami ja suodjaleami ovttas áshuvvon eará ulbmiliiguin; Meahciráđđehus galgá dasa lassin váldit vuhtii luonddu lustageavaheami ja barggolašvuoda ovddideami gáibádusaid
- Meahciráđđehusa doaimmas váldojuvvojit vuhtii dutkama, oahpahusa, – – eanageavaheami dárbbut.

Meahciráđđehusa almmolaš hálddabus bargguin (1378/2004, 6 §) dikšuma ja geavaheami plánemii váikkuhit Darvvatvári meahcceguovllus:

- luonddusuodjalanlágas (1096/1996) ja dan vuodul vuodđuduvvon luonddusuodjalan-guovlluide guoskevaš lágain áshuvvon luonddusuodjalandoaimmat ja luonddusuodjalan-guovlluid háhkan
- guolástanlágas (286/1982), boazodoallolágas (848/1990), meahccejohtaluslágas (1710/1995), meahcástanlágas (615/1993), bázahusfuolahuslágas (1072/1993), boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlágas (45/2000), gádjunlágas (468/2003) ja ortnetlágas (612/2003) áshuvvon doaimmat
- luonddu- ja vánddardanbálvalusaid buvttadeapmi
- meahccegoziheapmi.

Dán plána vuodul dahkkon Meahcceráđđehusa eiseváldemearrádusain sáhtta váidit váidalus-čujuhusa mielde Roavvenjárgga hálddabusriektái dahje dálonguovloaláhusaid váiddalávde-goddái.

Lappi birasguovddáš fuolaha doaimmaguovllustis dasa áshuvvon dahje mearriduvvon, biras-suodjaleapmái, guovlluid geavaheapmái, luonddusuodjaleapmái, kulturbirrasa dikšumii, huksema stivremii ja čáhcefámuid geavaheapmái ja dikšumii guoskevaš doaimmain (Birashálddahušláhka 55/1995).

3.5 Sámekultuvrra dorvvasteapmi

Sámiid gielalaš ja kultuvrralaš iešstivrejumi ollašuhttá sámediggi (Láhka 974/1995), man sámit válljejit válggaiguin njealje jahkái hávil. Sámediggi dikšu sámiid iežaset gillii ja kultuvrii ja sámiid sajádahkii álgoálbmogin guoskevaš áššiid. Meahciráđdehus lea bivdán sámedikkis árvvoštallama Darvvatvári meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána váikkuhusain sámekultuvrii (Čuovus 1). Dákkár árvvoštallan bivdojuvvo buot suodjalan- ja meahceguovlluid dikšun- ja geavahanplánain, mat dahkkojuvvojit sámiid ruovttuguovllus. Sámiid vuoigatvuodaid álgoálbmogin dorvvastit sihke riikkadási ja riikkaidgaskasaš soahpamušat ja njuolggadusat.

Boazodoallu, guolástus, meahcebevdu, smávvalágan eanadoallu, duodji ja luonddudilálaš buktagiid čoaggin gullet sámiid árbevirolaš ealáhusaide. Daiguin barget maiddá lotnolassii, muhtumin maiddá ng. **oddaáigásaš ealáhusaid** – dego turismma ja eará bálvalanealáhusaid – oktavuodas.

3.5.1 ON:a KP-soahpamuš

Sámekultuvrii gullevaš ealáhusaiguin bargama lea suddjemin sámiid hárrái ON:a riikkavulošvuoigatvuodaid ja politihkalaš vuoigatvuodaid guoskevaš olmmošvuoigatvuodasoahpamuša (**KP-soahpamuš**) 27. artihkal, mii lea Suomas fámus lágadásis. Dán soahpamuša mielde sámekultuvrra dorvu gáibida dan, ahte eiseválddit galget mearridettiineaset fuolahit das, ahte eará geavahanhámit ja geavaheaddjit eai mearkašahhtiláhkai čuoze sámekultuvrii eaige kultuvrrain bargama ekonomalaš gánnáheapmái. Ná geahčadettiin erenoamážit guohtoneatnamiid viidodahkii, oktilašvuhtii ja kvalitehtii ja bohccuid guohtunráfái váikkuheadji áššit váikkuhit njuolggá sámiid vejolašvuodaid bargat iežaset kultuvrrain.

3.5.2 Áššegirjijt Suoma republiikka searvamis Eurohpa uniovdnii, beavdegirji nr. 3 sápmelaččain

Beavdegirjijis gávnnavuvvo, ahte Suopma lea čatnašuvvan sápmelaččaid ealáhusaid, giela, kultuvrra ja eallinvuogi seailluheapmái ja ovddideapmái, ja ahte árbevirolaš sámekultuvra ja sámi ealáhusat leat čatnagasas luondduealáhusaide – nugo boazodollui – sápmelaččaid árbevirolaš ássanguovlluin. Beavdegirjji 1. artihkalis gávnnavuvvo, ahte dan easttekeahhtá, maid EO vuodđudansoahpamušas mearreduvvo, sápmelaččaide oažžu miedehit oktovoigatvuodaid boazodoalu ollašuhttimii árbevirolaš sámevuovlluin. Beavdegirjji 2. artihkala mielde beavdegirjji sáhtá viiddidit guoskat sámi earáge oktovoigatvuodaid, mat gullet árbevirolaš sámeealáhusaide, daid boahttevaš ovdáneami vuhtiiváldima várás. Ráđdi sáhtá oktamielalaččat komiššuvnna evttohusas ja Eurohpa parlamentta ja guovlluid komitea gullama maŋŋá dahkat dárbbášlaš nuppástusaid beavdegirjái.

3.5.3 ILO soahpamuš nr 169, mii guoská eamiálbmogiid vuoigatvuodaid

ILO eamiálbmotsoahpamuš dovddasta eamiálbmogiid earenoamáš vuoigatvuodaid árbevirolaš orrunvuovlludasaset ja gáibida stáhtain doaimmaid eamiálbmogiid kultuvrra, gielaide ja birrasa suodjaleami várás. Soahpamuš lea dohkkehuvvon riikkaidgaskasaš bargoorganisašuvnna ILO dievasčoahkkimis jagis 1989. Suoma lánkaásaheapmi ii deavdde dál **ILO 169** -soahpamuša mearrádusaid. Soahpamuš goittotge geatnegahtá Suoma ratifieretmeahttunge.

Eanavuoigatvuodaide guoskevaš soahpamušmearrádusain sápmelaččaid sajádaga bajideami beales gávnnavuoigatvuodaide 13. artihkalis, ahte go gustohit oppalašsoahpamuša dán oasi mearrádusaid, ráddehusat fertejit gudnejahttit dan earenoamáš mearkašumi, mii dieid namalas álbmogiid gaskavuodas lea dan eatnamiid dahje guvlui, mas sii orrot dahje man sii muđui geavahit, lea daid kultuvriid ja vuoiŋgalaš árvvuide, ja earenoamážit dán gaskavuoda servodatlaš oaidninvugiid. Soahpamuša 14. artihkalis gávnnavuoigatvuodaide, ahte

- 1) Dieid namalas álbmogiidda galgá dovddastit oamastus- ja hálddabusvuoigatvuoda daidda eatnamiidda, main dat árbevirolaččat orrot. Heivvolaš dáhpáhusain galgá dasa lassin oadjudit áššálaš doaimmaiguin dáid álbmogiid vuoigatvuodaid geavahit guovlluid, mat eai leat dušše daid oktoorrunguovlu, muhto maid dat leat sáhttán árbevirolaččat geavahit áigáboaduset skáhppoma ja árbevirolaš doaimmaid várás. Dán oktavuodas berre giddet earenoamáš fuomášumi nomádaálbmogiid ja johtti eanagilviid dillái.
- 2) Ráddehusat galget dárbbalaš doaimmaiguin meroštallat dáid namalas álbmogiid árbevirolaččat ássan eatnamiid ja dáhkidit beaktillis suoji daid oamastus- ja hálddabuvuoigatvuodaid.
- 3) Sisriikkalaš riektivuogádahkii galgá váldit vuogálaš meannudeami dáid namalas álbmogiid eatnamiid gullevaš gáibádusaid čoavdima várás.

3.5.4 ON julggáštus eamiálbmogiid vuoigatvuodain

ON dievasčoahkkimis 13.9.2007 dohkkehuvvon julggáštusas eamiálbmogiid vuoigatvuodain celkojuvvo ee., ahte

- Eamiálbmogiin lea vuoigatvuoha ollašuttit ja ealáskahttit kultuvrralaš árbevieruideaset ja dábiideaset. Dása gullá daid vuoigatvuoha bajásdoallat, gáhttet ja ovddidit iežaset kultuvrraid ovddeš, dálá ja boahttevaš albmonanvugiid.
- Eamiálbmogiin lea vuoigatvuoha bajásdoallat ja nannet mihtilmas vuoiŋgalaš gaskavuoda iežaset árbevirolaččat oamastan dahje muđui hálddašan ja atnin eatnamiid, guovlluide, čázádagaide, riddomearaide ja eará luondduvalljodagaide ja vuoigatvuoha sealluhit dása gullevaš vásttuset boahttevaš sohka buolvvaide.
- Eamiálbmogiin lea vuoigatvuoha iežaset árbevirolaččat oamastan, hálddašan dahje muđui atnin dahje skáhppon eatnamiidda, guovlluide ja luondduvalljodagaide.
- Eamiálbmogiin lea vuoigatvuoha oamastit, atnit, ovddidit ja hálddašit daid eatnamiid, guovlluid ja luondduvalljodagaid, mat leat daid hálddus árbevirolaš oamasteami dahje eará árbevirolaš hálddašeami dahje geavaheami vuodul dahje maid dat leat muđui skáhppon.

Stáhtat galget lágalaččat dovddastit dáid eatnamiid, guovlluid ja luondduvalljodagaid ja suodjalit daid. Dán dovddasteamis galgá áššálaččat gudnejahttit dieid namalas eamiálbmogiid vieruid, árbevieruid ja eanaoamastanvuogádagaid.

Stáhtat galget ovttas áššáigullevaš eamiálbmogiiguin vuodđudit ja bidjat fápmui vuoiggalaš, čatnasmeahtun, bealehis, rabas ja čadačuovgi ja maiddá eamiálbmogiid lágaid, árbevieruid, dábiid ja eanaoamastanvuogádagaid áššálaččat dovddasteaddji meannudeami, mainna dovddastit ja čovdet eamiálbmogiid vuoigatvuodaid, mat gusket daid eatnamiidda, guovlluide ja luondduvalljodagaide, mielde lohkamiin daid árbevirolaččat oamastan dahje muđui hálddašan dahje atnin eatnamiid, guovlluid ja luondduvalljodagaid. Eamiálbmogiin galgá leat vuoigatvuoha oassálastit dán giedahallama.

3.5.5 Biodiversitehtasoahpamuš

Biologalaš mánggahápmásašvuhtii guoskevaš oktasašsoahpamuš (**biodiversitehtasoahpamuš**) bodii fápmui ásahusa 78/1994 vuodul. Das daddjojuvvo earret eará, ahte soahppioassebealit

dovddastit árbevieruideaset mielde ealli álgo- ja báikkálašservošiid lagas ja árbevirolaš sorjavašvuoda biologalaš luondduriggodagain, ja dan ahte lea sávahahtti juogadit biologalaš mánggahápmásašvuoda suodjaleami ja dan osiid bistevaš geavaheapmái guoskevaš árbevirolaš dieđuin, ođastusas ja geavadis fidnejuvvon ávkki vuoiggalaččat.

3.5.6 Vuodđoláhka

Vuodđoláhka (731/1999) suddje sámiid álgoálbmogin. Vuodđolága 17. §:s daddjojuvvo, ahte sámiin álgoálbmogin lea vuoigatvuohta bajásdoallat ja ovddidit iežaset giela ja kultuvrra. Seamma lága 121. §:s nannejuvvo, ahte ”sámiin lea sámiid ruovttuguovllus iežaset gillii ja kultuvrii guoskevaš ieštivrejupmi dan mielde go lágas mearriduvvo”.

3.5.7 Sámediggeláhka

Darvvatvári meahcceguovlu ja plánii gullevaš eará guovllut gullet sámiid ruovttuguvlui. Suoma vuodđolágas (731/1999) lea dorvvastuvvon sámiide álgoálbmogin sin gillii ja kultuvrii guoskevaš ieštivrejupmi sámiid ruovttuguovllus. Kulturieštivrejumi ollašuhtá sámediggelága (974/1995) 9. §:s oaivvilduvvon sámediggi.

Sámediggeláhka geatnegahtá

eiseválddiid [ja Meahciráđđehusa] ráđđádallat sámedikkiin buot guhkásváikkuheaddji ja mearkkašahtti doaimmain, mat sáhttet njuolga ja sierra vuogi mielde váikkuhit sámiid sajádahkii álgoálbmogin ja mat gusket sámiid ruovttuguovllus – stáhtaeatnama, suodjalanguovlluid ja meahcceguovlluid dikšumii, geavaheapmái ja láigoheapmái. – Ráđđádallangeatnegasvuoda deavdin dihte áššáigullevaš eiseváldi galgá várret sámediggái dilálašvuoda šaddat gullojuvvot ja ráđđádallat áššis. Jos sámediggi ii geavat dán dilálašvuoda, de dat ii hehte eiseválddi joatkimis ášši giedahallama.

Sámekultuvrrain bargamii lohkkovit árbevirolaš ealáhusat – dego boazodoallu, guolástus ja meahcebevdu.

Lága geatnegahttin ráđđádallan sámedikkiin dollojuvvui 17.12.2002.

3.5.8 Meahciráđđehusláhka sámekultuvrra dorvun

Meahciráđdehus lea erenoamážit geatnegahtton suodjalit sámiid kulturárbbi sámiid ruovttuguovllus (Meahciráđdehusláhka 1378/2004). Lága 4. §:s daddjojuvvo, ahte oppalaš servodatlaš geatnegahttimiid mielde Meahciráđdehusa hálddašan luondduriggodagaid dikšun, geavaheapmi ja suodjaleapmi galget oktiiheivehuvvot sámediggelágas (974/1995) oaivvilduvvon sámiid ruovttuguovllus nu, ahte sámiid kultuvrrain bargama vejolašvuodat dorvvastuvvojit.

Ráđđehusa árvalusas (HE 154/2004) deattuhuvvo, man dehálaš lea bajásdoallat ja ovddidit sáme-kultuvrra, ja seammás deattuhuvvojit Meahciráđđehusa geatnegahttimat sámiid ruovttuguovllus. Sámiid ruovttuguovllu luondduriggodagaid, maid Meahciráđđehus hálddaša, dikšuma, geavaheami ja suodjaleami galgá oktiiheivehit nu, ahte sámiin álgoálbmogin livččii vuodđolágas (731/1999) ášahuvvon vuoigatvuohta bajásdoallat ja ovddidit iežaset kultuvrra. Sáme-kultuvrii gehččojuvvojit gullat maiddái sámiid árbevirolaš ealáhusaid – dego boazodoalu, meahcebevddu ja guolástusa. Dát geatnegahttin lea deattuhuvvon nu, ahte dat lea váldojuvvon láhkii ášahusa sajis.

3.5.9 Eanageavahan- ja huksenláhka sáme-kultuvrra dorvun

Sáme-kultuvrra dorvvasteapmái guoskevaš njuolggadusat gávdnojit maiddái eanageavahan- ja huksenlágas (132/1999) ja guoskevaš láhkii vuodduvvi riikkadási guovlluideavahanulbmiliin. Stáhtaráđi prinsihppamearrádusa (30.11.2000) mielde sámiid ruovttuguovllus galgá dorvvastit guovlluid geavaheamis sáme-kultuvrra ja -ealáhusaid ovddidanvejolašvuođaid ja heivehit daid oktii luonddu gierdannávccaiguin. Eanageavahan- ja huksenlága 22. §:a mielde ”ulbmilat sáhttet guoskat áššiide, main lea – – mearkkašahtti váikkuhus čearddalaš kultur- ja luondduárbaí”.

Guovlluideavaheami guovddáš ulbmilat sáme-kultuvrra seailuheami dáfus leat ee.

- sámiid ruovttuguovllus sáme-kultuvrra ja -ealáhusaid ovddidanvejolašvuođat galget dorvvastuvvot ja oktiiheivehuvvot luonddu gierdannávccaiguin
- guovllut galget seailut luonddu- ja kulturárvvuid dáfus mearkkašahtti ollisvuohtan nu, ahte ássama ja ealáhusdoaimmain bargama vejolašvuođat seilot
- guovlluid mihtilmasvuođat galget fuobmájuvvot ja guovlluid geavahanvuogit galget oktiiheivehuvvot nu bures go vejolaš, vai eahpedábálaš luonddudilálašvuođat ja kulturárvvut dorvvastuvvojit
- luonddudilálašvuođaide vuogáiduvvan iešlágálaš gille- ja kulturbirrasat galget seailuhuvvot čavddisin.

Bajábeale logahallamii leat merkejuvvon sihke oppalaš- ja sierraulbmilat, dakko bokte go dat gusket plánenguvlui. Oppalašulbmilat leat luonddusteaset guovlluideavaheapmái ja guovlluideavaheami plánemii guoskevaš váldoprinsihpat. Sierraulbmilat leat guovlluideavaheapmái ja guovlluideavaheami plánemii guoskevaš geatnegahttimat.

3.5.10 Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanláhka

Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) ulbmilin lea ovddidit ja mánngga-bealagahttit boazodoalu ja luondduealáhusaid ealáhusdoaimma, buoridit ealáhusaid ráhkadusa ja doaibmavejolašvuođaid, ovddidit ođasmuvvi luondduriggodagaid bistevas geavaheami, ovddidit boazodoallo- ja luondduealáhusguovllu ja doarjut bieđggoássanguovlluid ja báikkálašservodagaid boazodoallo- ja luondduealáhusguovllus.

Lága doaibmabijuin galgá giddet erenoamáš fuopmášumi sámiid vejolašvuođaide bajásdoallat ja ovddidit iežaset kulturhápmaí gullevas ealáhusaid sámiid ruovttuguovllus.

3.5.11 Sámiid bastevaš ovdáneami prográmma

Sámediggi dohkkehii 1998:s **Sámiid bastevaš ovdáneami prográmma** (Sámediggi 1998), man dat válmmaštala ovttasrádiid birasministeriijain. Prográmma beivejuvvui 2006:s (Sámediggi 2006). Prográmma mávssoleamos ulbmilin lea dat, ahte sámeiguovllu luondduriggodagat galget geavahuvvot ekologalaččat, ekonomalaččat, sosiálalaččat ja kultuvrralaččat bastevaš vuogi mielde, vai sámit sáhttet bargat árbevirolaš ealáhusaideasetguin. Sámiid bastevaš geavaheami prográmmas ovdanbukton doaimmaiguin galggašii dorvvastuvvot sámiid sajádat eanageavaheamis ja árbevirolaš ja ođđa ealáhusaiguin bargamis sámi vuodu alde ja ovddidit sámi árbevirolaš dieđuidd ja dáidduid sajádaga ja sámiid sosiálalaš buresbirgejumi. Prográmma lea válđojuvvon vuhtii 2006:s dohkkehuvvon riikkadási bastevaš ovdáneami strategiijas (Stáhtarádi kansliija 2006).

3.5.12 Ovttadássásašvuodáláhka

Ovttadássásašvuodáláhka (21/2004) geavahuvvo sihke almmolaš ja priváhtadoaimmas ee. dalle, go lea jearaldat iehčanas ámmáhiin dahje ealáhusain barganvejolašvuodain dahje ealáhusa doarjumis. Ovttadássásašvuodálága mielde geange ii oaččo vealahit agi, etnikkalaš dahje čearddalaš boahtimuša, riikkavulošvuoda, giela, oskku, eallinoainnu, oaivila, dearvasvuodadili, lámisvuoda, sohkaabealleorientašuvnna dahje olmui guoskevaš eará siva vuodul. Ovttadássásašvuodálága riikkabeaigiedahallamis bargoeallin- ja dásseárvováljagoddi celkkii smiehtamušastis (TyVM 7/2003 vp – HE 44/2003 vp) eiseválddiid geatnegasvuodas ovddidit ovttadássásašvuoda ná:

Erenoamáš fuopmášumi galgá giddet sámiid vuoigatvuodaide álgoálbmogin ja sáme kultuvrra deháleamos ávnaslaš vuodu dahjege boazodoalu dorvvasteapmái. Eiseválddit galget čielga plánaid mielde ovddidit sámiid vejolašvuodaid bargat boazodoaluin ja háhkat das iežaset áigái boađu.

3.5.13 Ovttadássásašvuodaplána

Meahciráđdehusa ovttadássásašvuodaplánas 3.5.2006 (Meahciráđdehus 2006a) leat válđojuvvon vuhtii bargoministeriija ávžžuhusat (9.9.2004) ovttadássásašvuodaplánaid dahkamis ja dan sierra-gažaldagat sámiid ruovttuguovllus. Plánas válđojuvvon vuhtii bargoveaga sierramáhtuid ovddideapmi ja plánas buktojuvvon ovdan, ahte seammalágan meannudeapmi ii álo sihkaraste ovttadássásašvuoda. Buot buohkanassii Meahciráđdehusa ulbmilin lea ollašuttit sámiid posiitiivvalaš sierragiedahallama dálá láhkamearrádušaid olis nu, ahte válđojuvvon vuhtii Meahciráđdehuslágas (1378/2004) daddjojuvvon geatnegahttin dorvvastit sámiide vejolašvuoda bargat iežaset kultuvrrain.

Plána strategiija láchčá vuodu luondduealáhusaid vuhtiiváldimii: ”Meahciráddehus ádde luondduealáhusaid ja daid ja sáme kultuvrra oktavuodaid ja dorvvasta daid oppalaš ja doaimmaguovdasaš njuolggadusaide vuodduvvi meannudemiiguin.” Sámiid sierra positiivvalaš vuhtiiváldin luondduealáhusain lea vuodđolága ja ON:a KP-soahpamuša 27. artihkkala mielde váldojuvvon vuhtii nu, ahte bohccuid guohtunráfái, johtolagaide ja guohtoneatnamiidda guoskevaš doaimma-bijut ja daid vahátlaš váikkuhusaid dássi sáme kultuvrii árvvoštallojuvvo sierra. Dáid dási dorvvastan dihte galgá árvvoštallat dálá dili ja ovddidandárbbuid. Ráddádallangeatnegasvuodát leat ovdanbukton eará njuolggadusain.

3.5.14 Sámi giellaláhka

Sámi giellalága (1086/2003) ulbmilin fas lea dorvvastit vuodđolágas (731/1999) ásahuvvon sámiid vuoigatvuoda bajásdoallat ja ovddidit iežaset giela ja kultuvrra. Ulbmilin lea, ahte sámiid vuoigatvuodta vuoiggalaš riektegeavvamii ja buori hálddahussii sihkkarastojuvvo gielas fuola-keahttá ja dasa lassin sámiid gielalaš vuoigatvuodát ollašuhthtojit almmá, ahte daidda dárbbasa sierra doarjalit.

3.6 Boazodoalloláhka

Boazodoallolága (848/1990) mielde boazodoaluin ”oažžu dán lágas ásahuvvon ráddjehusaiguin-bargat boazodoalloguovllus eatnama oamastus- dahje hálddašanvuoigatvuodas beroškeahhta”. Darvvatvári meahcceguovlu ja jekkiidsuodjalanguovlut gullet boazodoallolága dárkkuhan guvlui, mii lea čujuhuvvon earenoamážit boazodoalu várás. Dien namalas lágas celkojuvvo, ahte ”dán guovllu eatnama ii oaččo geavahit dainna lágiin, ahte das čuovvu fuomášahti hehttehus boazodollui”.

4 Avádatjuohku

4.1 Avádatjuohku ja meahcceguovloláhka

Avádatjuogu ulbmilin lea heivehit oktii meahcceguovlolága (62/1991) ulbmiliid ja stivret meahcceguovllu dálá ja boahttevaš geavaheami nu, ahte dat ollašuvvet. Meahcceguovlolága golbma vuosttaš ulbmila – meahcceguovloiešlági seailuheapmi sihke sámekultuvrra ja luondduealáhhusaid dorvvasteapmi – leat hui mávssolaččat oppa meahcceguovllus. Dasa lassin meahcceguovlolága mielde guovllu mánggabealat geavaheapmi galgá ovddiduvvot, mii oaivvilda lága dárkilet ákkastallamiid mielde dáikko vuosttažettiin dan, ahte lustageavaheapmái ja luondduturismii galget láchčojuvvot vejolašvuodat. Dát ulbmil manná muhtun muddui ruossalassii golmma vuosttaš ulbmiliin. Maiddái meahcceguovloiešlági seailuheami, sámekultuvrii gullevaš boazodoalu dorvvasteami ja eará luondduealáhhusaid dorvvasteami gaskkas gávdnovit ruossalasvuodat.

Nuppiiguin sániiguin meahcceguovllu avádatjuogu bokte geahččalit geahpedit geavaheddjiid gaskaš ruossalasvuodaid nu ollu go vejolaš ja erenoamáš ulbmilin lea geahpedit lustageavaheami dagahan heajos beliid luondduealáhhusaide ja sámekultuvrii nu ollu go vejolaš. Avádatjuohku govvida meahcceguovllu mánggabealat geavaheami ulbmiliid deaddoárvvu meahcceguovllu sierra osiin, vai meahcceguovlolága buot ulbmilat ollašuvvet.

Avádatjuogu sáhtá stivret Meahciráđdehusa eanangeavahančovdosiid, lustageavaheami ja luondduturisma ja daidda guoskevaš johtolagaid, rusttegiid, lohpepolitihka ja dohkkehahti doaimmaid dálá láchkamearráhusaid olis.

4.2 Avádatjuogu ákkat Darvvatvári meahcceguovllus

Darvvatvári meahcceguovlu lea hui čielgasit báikkálaš olbmuid meahcceguovlu. Danin mávssoleamos lea dorvvastit luondduealáhhusaid ja sámekultuvrra ja seailuhit guovllu meahcceguovloiešlági, nu ahte dat gokčá earret eará báikkálaš olbmuid ruovttudárboguoústusa, meahcebevddu ja lubmema. Lustageavaheapmi ja luondduturisma leat viehka unnán Darvvatvári meahcceguovllus, iige leat vuordimis ahte daid mearkkašupmi olus lassánivččii guovllus.

Dáid ákkaid vuodul eanas oassi meahcceguovllus galgá gullat boaittoealeavádahkii. Seakka lustageavahanavádagas dorvvastuvvojit sihke iešrádáláš ja stivrejuvvon luondduturisma vejolašvuodat ja stivrejuvvo meahcceguovllu lustageavaheapmi nu, ahte meahcceguovllu eará geavaheapmái čuoheci heajos bealit livčče nu unnán go vejolaš. Avádatjuogus fuolakeahtá lea boazodoaluin ja luondduealáhhusaiguin bargan dorvvastuvvon miehtá meahcceguovllu maiddái lustageavahanavádagas ja nuppe dáfus juohkeolbmovoigatvuodaiguin oazžu johtalit miehtá meahcceguovllu – maiddái boaittoealeavádagas.

Avádatjuohku vuodđuduvvá dasa ahte dálá dilli kártejuvvo ja boahttevaš dárbbut sierra geavahanhámiid hárrái árvvoštallojit. Avádatjuohku dorvvasta boazodolliid vejolašvuoda bargat boazodoaluin guhkesáiggeulbmiliin unnimustá dálá dásis, dasgo dat mudde earret eará lustageavaheami rusttegiid sajáiduvvama ja meahcejohtalusa. Avádagat eai gáržžit báikkálaš olbmuid árbeviroláš voigatvuodaid – dego boazodoalu, meahcebevddu ja guolástusa.

4.3 Plána árvalus

Guovlu juhkkovuvvo guoktin avádahkan, maid vuodul stivrejuvvo guovllu geavaheapmi, rusttegiid sajáiduvvan, johtaleapmi ja lohpepolitihkka (govva 3, tabealla 3):

- 1) boaittoealeavádat
- 2) lustageavahanavádat.

4.3.1 Boaittoealeavádat

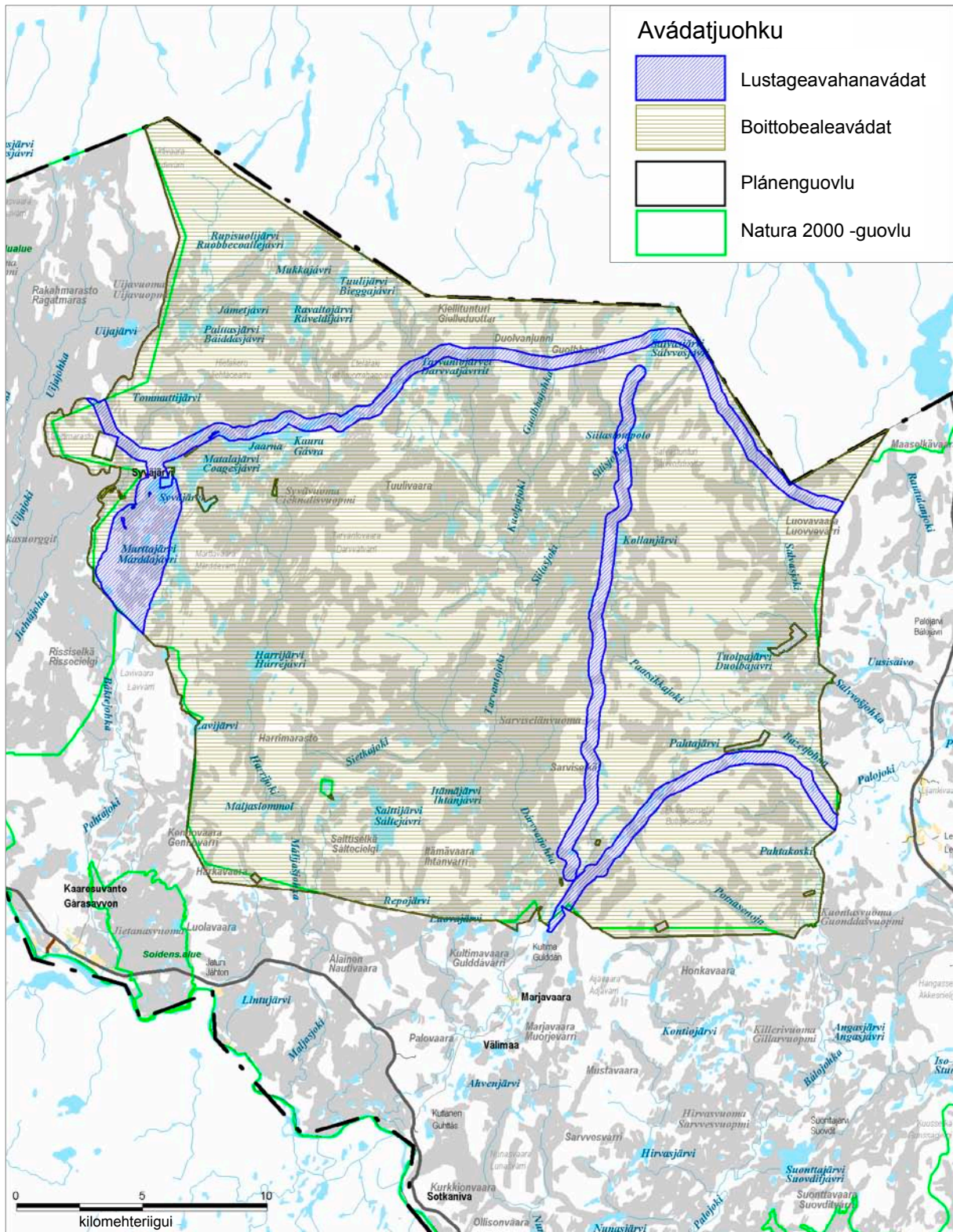
Dát avádat lea meahceguovllus dat oassi, gos johtaluvvo unnimus, mii lea ráfáleamos, gosa lea váddáseamos beassat ja mii lea buot eanemus luonddudilis. Luondduealáhusain boazodoallu lea mávssoleamos geavahanvuohki dán avádagas. Ruovttudárboguolásteaddjit johtalit guovllus muhtun muddui sihke geassit ja dálvit. Avádagas eai leat lustageavaheami bálvalanrusttegat – nuppii-guin sániiguin merkejuvvon johtolagat dahje ávdinstobut, eaige dakkárat huksejuvvo boahtheáiggisge. Guovllus leat geasiáigásaš meahcejohtalusvuojáhat ja luondduealáhusaid doarjjabáikkid.

4.3.2 Lustageavahanavádat

Dát lea dat guovlu, gos eatnasat lustageavaheddjiin johtalit sihke geassit ja dálvit. Erenoamážit olgobáikegoddelaččaid mohtorgielkkástallan ja lustaguolásteapmi dáhpáhuvet eanas dán avádagas. Avádagas leat meahceguovllu guoktet ávdinstobut ja doppe leat eanas maiddái lustageavaheami earáge bálvalanrusttegat.

Tabealla 3. Plánas árvaluvvon avádatjuogu mielásaš lobálaš ja gildojuvvon rusttegat ja doaimmat Darvvatvári meahceguovllus. Manjit loguin govviduvvo dárkileappot guhtege rusttet dahje doaibma vuolábeale geavahanhámi hárrái. mg = mohtorgielká.* = jos meahceguovlluid mohtorgielkávuojáhagat muhttojuvvojit manjelis almmolaš mohtorgielkájohtolahkan, de sáhtta Darvvatvári bokte johtti Bálojávri–Gilbesjávri-mohtorgielkávuojáhagat muhttojuvvoit maiddái johtolahkan. Nuppástuhttin gáibida dan, ahte birasministeriija miehtá dasa ja báikkálaš olbmot besset leat mielde mearrideamen dán áššis. ** = eará sajis smávva stivrejuvvon joavkkuide vuojáhagaide, main sohppojuvvo sierra.

Rusttet/Doaibma	Boaittoealeavádat	Lustageavahanavádat
Ávdinstobut	li	Juo
Láigostobut	li	Juo
Prográmmabálvalusaid gaskaboddosaš doarjjabáikkid	Juo	Juo
Boazodoalu doarjjabáikkid	Juo	Juo
Boazodoalu rusttegat	Juo	Juo
Luondduealáhusaid eará doarjjabáikkid	Juo	Juo
Merkejuvvon máđijat	li	Juo
Fuolahuvvon dolastallanbáikkid	li	Juo
Geasiáigásaš meahcejohtalusvuojáhat báikegoddelaččaide	Juo	Juo
Meahciráđđehusa váldegottálaš mohtorgielkávuojáhagat	li odda*	Juo, ii odda*
Mohtorgielkásafáralobit prográmmabálvalusfitnodagaide	Smávva stivrejuvvon joavkkuide vuojáhagaide, main sohppojuvvo sierra	Váldegottálaš mg-vuojáhagas eai ráddjehusat**
Mohtorgielkállobit olgobáikegoddelaččaide mohtorgielkávuojáhagaid olggobealde	Dálvviáigásaš meahcejohtaluslohpevuogi mielde	Dálvviáigásaš meahcejohtaluslohpevuogi mielde
Helikoptera seaivunsajit	Juo	Juo
Rovit ja šalddit	Dárbbu mielde njealjejuvllatvuojáhagaide	Dárbbu mielde njealjejuvllatvuojáhagaide
Meahcebevdu	Juo	Juo
Guolástus	Juo	Juo

Gova 3. Darvatvåri meahcceguovllu avádatjuohku. © Meahcciráđdehus 2008, © Genimap Oy, Lohpi L5293, © Suoma birasguovddáš 2008.

5 Luonddusuodjaleapmi ja -dikšun

5.1 Dálá dilli

5.1.1 Luonddusuodjaleapmi ja meahcceguovloláhka

Meahcceguovllut eai leat ieš luonddusuodjalanguovllut, dahjege dat eai leat vuodđuduvvon luonddusuodjalanlága (1096/1996) vuodul. Meahcceguovlolága (62/1991) oppalaš ákkastallamiin daddjojuvvo:

Luonddusuodjalanguovllut eai iešalddes deavdde meahcceguovlluid luonddudollui ja mánggabealat geavaheapmái guoskevaš buot dárbbuid. Dasa lassin lea dárbu vuodđudit dakkár guovlluid, mat eai leat dábalaš ekonomalaš geavahusas muhto mat eai maiddái livčče nu čavga suodjaluvvon go luonddusuodjalanlága (71/1923) [= boares láhka] mielđásaš suodjalanguovllut.

Meahcceguovloláhka hehte dihto doaimmaid, mat rievdadit sakka luonddu, muhto muđui meahcceguovllut leat láchkamearrádusaid ektui seamma sajádagas go daid birastahti guovllut. Luonddusuodjalanláhka ii bajit meahcceguovlluid sierra ovdan, muhto láhka heivehuvvo meahcceguovllus seammaládje go earáge guovlluin.

5.1.2 Darvvatvári meahcceguovllu sajádat luonddusuodjaleamis

Darvvatvári meahcceguovllu lulágeahči gullá davviboreála avádahkii ja davágeaže jalges dahje hárvvet šaddi lagešguovllut hemiarktalaš avádahkii. Oppa guovllus hui mihtilmasat leat nannán-dálkkádahkii gullevaš šattolašvuodatiipat.

Darvvatvári meahcceguovllu rádjijn oarjin lea Leahttaseanu–Jiehtájoga jekkiidsuodjalanguovlu ja Norgga vuostá suodjalkeahtes muhto geainnuhis, meahcceguovllulágan guovlu. Ovttas dát guovllut hábmejít viiddis meahcceguovllulágan ja viehka luonddudilálaš ollisvuoda (govva 1, s. 13).

Darvvatvári meahcceguovlu lea baskkeslágan eananmanahat Ruota ja Norgga gaskkas. Eallit johtalit dán viiddis guovllus beroškeahttá hálddahušlaš rájiin. Dán galgá váldit vuhtii, go árvo-štallojit dihto šlájaid – dego goaskima, mearragoaskima, njála ja geatkki – mearit guovllus.

5.1.3 Árbevierroduovdagat

Sálvvošjávrru lulágeaže geassesiida oktan dasa gullevaš bohccuid bohčinsajiiguin jávrru nuortad-avágeahčen lea klassifiserejuvvon riikka dásis divrras árbevierroduovddan (Kalpio & Bergman 1999) ja muhtun muddui lappilaš kulturbirasin (Rauhala 2002). Geassesiida lea vuodđuduvvon guorbalágan sadjái. Dan šilljogittiin šaddet sávzzasinuhat, vuovdesinut ja čáhpesmuorjedakŋasat ja dan guolbbagittiin beatnatnjuokčamat ja guolbbajuomut. Dákkár guolbbagieddi lea hui hárvenaš niitotiipa Suomas (Raunio ee. 2008). Daid gaskasaš leakkit sulastahttet goittot šattolašvuoda dáfus niittuid. Ovddeš boazogárddi sajis šaddet guhkit niitošattut, main váldošládjan leat horbmá, ruškesruošši, gieddesitnu, suotnjouruški ja davvigáskálas; maiddái šilljosuoidni šaddá viehka valjis. Geassesiidda boahhteáigi orru leamen dorvvastuvvon, dasgo siida lea ainge árbevirolaš anus.

Siidda boazogárddi geavahit ainge sihke merkemii ja rátkimii. Árbevirolaš geavaheapmi dorvasta maiddái árbevierrobiotohpaid seailuma.

5.1.4 Luonddudili čuovvun dán áigge

Meahciráđdehusa bargun lea čuovvut iežas hálddašan guovlluid nuppástusaid luonddus ja áitatvuloš ja hárvenažžan šaddan šaddo- ja eallišlájaid náliid ja bargat daid dorvvasteami ovdii. Meahciráđdehus galgá čuovvut maiddái fuođđonáliid ovdáneami ja geahččalit ovttas fuođđodikšunbiriin ja fuođđodikšunovttastusain dorvvastit daid. Dáid ulbmiliid ollašuttin dihte Meahciráđdehus ee. dahká dikšun- ja geavahanplánaid, skuvle iežas bargoveaga, doaimmá sihkkaraston biras- ja kvalitehtavuogádaga mielde, doallá áitatvuloš šlájaid registariid, čuovvu dađistaga stuorranávddiid logu ja čađaha fuođđodárkongolmmačiegahaslohkamiid.

Dehálaš bargoneavvu luonddudili čuovvumis lea 2000:s gárvvásmuvvan Davvi-Lappi luonddukárten (Sihvo 2001, 2002), man oktavuodas Darvvatvári meahceguovllu ja Leahttaseanu–Jiehtájoga jekkiidsuodjalanguovllu šattolašvuodatiipat ja daid gávdnon leat kártejuvnon (gč. Kajala 2002f, čuovus 9). Luonddukártema dieđut leat vurkejuvnon Meahciráđdehusa báikedito- vuogádahkii.

Darvvatvári meahceguovllu ja Leahttaseanu–Jiehtájoga jekkiidsuodjalanguovllu leat dutkan viehka unnán, go dutkit lea beroštan eanas Giehtaruohtasa stuorraduottarguovllus, mii lea duovdaga dáfus, geologalaččat, elliid ja šattuid dáfus Suoma dilis hárvenaš guovlu.

Meahciráđdehusa luonddusuodjaleapmi ovddida ja oktiiheiveha oppa riikkas stáhtaeatnamiin – ee. EU:a luonddodirektiivva (92/43/ETY) bohcešattuid – suodjaleami ja čuovvuma. Darvvatvári meahceguovllus dákkár EU:a luonddodirektiivvas namuhuvvon bohcešattut leat uhcafiskesrássi ja jeaggenarti.

Meahciráđdehusa koordinerema mielde čuvvojuvvo goaskin-, mearragoaskin-, bárbmofálla- ja rievssatfálleáliid ovdáneapmi. Meahciráđdehus doallá goaskinbesiin beasseregistara ja dárkkista besiid jahkásaččat. Jahkásaččat Meahciráđdehus deaivvada bálgosiid ovddasteddjiiguin ja sis fidnejuvnon beasseguigosat dárkkistuvvojit. Dasa lassin guovllu boralottiid bessema ja náliid ovdánemi leat čuvvon ja besiid dárkkistan mánggat áššisberošteaddjit.

Ovdalis namuhuvvon boralottiid lassin birasministeriija lea oskkildan Meahciráđdehusa vásto- šládjan njála ja giljobačča, maid Meahciráđdehus čuovvu jahkásaččat. Meahciráđdehus doallá guovllu dovdojuvnon njálabesiin registara ja čuovvu ovttas njállabargojoavkkuin njálladili guov- lus.

Fuođdo- ja guolledoalu dutkanlágádus lea dutkan guovllu guoládaga ja boazoguohtoneatnamiid dili. 1996:s gárvvásmuvvai dutkamuš Davvi-Lappi bálgosiid dálveguohtoneatnamiid dilis (Kumpu- la ee. 1997) ja dan čuovvundutkamuš gárvvásmuvvai 2004:s (Kumpula ee. 2004). 1998:s gárvvásmuvvai dutkamuš oppa boazodoalloguovllu geasseguohtoneatnamiid dilis (Kumpula ee. 1999).

5.2 Ulbmilat ja doaibmajut

- 1) Meahciráđdehus čuovvu meahceguovllu dili ja dan nuppástusaid, álgá dárbašlaš suodjalan-doaimmaide ja dieđiha áššis mearrideddjiide.

Ágga: Dát gullá Meahciráđdehusa luonddusuodjalanbargguide. Okta dehálaš bargoneavvu čuovvumis lea báikedihtovuogádat meahceguovllu sierra luondotiippain. Luondotiippaid dieđut leat muhtun muddui váilevaččat, jos dieđuid dárkilvuohta veardádallo riikkadási dieđuiguin. Mieska-muorradieđut eai leat, ja dieđut luondodirektiivva (92/43/ETY) čuvvosa 1 luondotiippain ja daid mihtilmasvuodain eai leat doarvái dárkilat. Dieđuid divvun gáibidivččii dievasmahttin-inventerema.

- 2) Meahciráđdehus čuovvu ovttas dutkiiguin goaskin-, mearragoaskin-, bárbmofálla-, rievssafálla- ja njállanáliid ja álgá dárbašlaš doaimmaide daid suodjalan dihte.
- 3) Riebaniid lohku ja dearvvašvuodadilli čuvvojuvvo ja bivduin ráddjejuvvojit riebannálit, vai njálas heajut gilvaleaddjin livččii doarvái eallinsadji ja biebmu. Meahciráđdehus dahká **Njálá Life** -prošeavtta áigge (jagi 2008 lohppii) dárbašlaš riebانبivdosoahpamušaid báikkálaš meahcebivdiiguin ja luondduealáhusbargiiguin, go lea vuos gullan áššis Eanodaga fuođđodikšunovttastusa ja Giehtaruohtasa bálgoša. Meahciráđdehus geahččala joatkit dán buorin gávnnavuvvon spiehkastatlohpevuogádaga maiddá dan maŋŋá, go **Njálá Life** -prošeakta lea gergejuvvon.
- 4) Áitatvuloš šattuid šaddansajit dárkkistuvvojit ja lasihuvvojit báikki alde.
- 5) Meahciráđdehus čuovvu dan vástui mearriduvvon šaddošlájaid meahceguovllus. Jeaggenartti ja uhcafiskesrási čuovvun ollašuthto maŋŋelis čuovvunprográmmaid mielde.
- 6) Meahciráđdehus oahpista vánddardeddjiid birrasa seasti vánddardeapmái. Dieđut dán áššis gávdnojit luondduguovddážiin, luonddustobuin ja interneahhtasiidduin. Guovllu barttain leat maiddá stohpogirjjit, main muitaluvvo earret eará luonddusuodjaleamis ja guovllu bázahusuolahušas. Lustageavaheddjiid stivren, oahpisteapmi ja rávven leat oalle mávssolaččat meahceguovllu luonddudilálašvuoda seailuheamis. Oahpistandoaibma mearkkaša ollu vánddardeami birasváikkuhusaid hálddašeamis ja ovddalgihtii ráhkkanahhti gádjundoaimmas, guovllu meahceguovloiešlági dorvvasteapmi ja birasbajásgeassin.
- 7) Mohtorgielkkástallan stivrejuvvo ja gáržžiduvvo lohpepolitihkain, man mielde olgobáikegoddelaččat sáhttet vuodjit vuojáhagaid olggobealde dušše dihto dáhpáhusain stivrema ja oahpisteami mielde. Meahciráđdehus goziha ovttasráđiid bolesiin ja Rádjegozáhusain mohtorgielkkástallama guovllus.

5.3 Čuovvun

Meahciráđdehus čuovvu geasiáigásaš meahcevuojáhagaid gollama ja sáhtá dárbbu mielde hukset gollan dahje váralaš sajjiide roviid dahje šalddiid njealjejuvllagiid várás, jos guovllu luonddudilálašvuoda seailuheapmi dan gáibida. Eará sadjái dákkár rusttegat eai huksejuvvo.

Meahciráđdehus goziha geasiáigásaš meahcejohtalusa ovttasráđiid bolesiin ja Rádjegozáhusain.

6 Kulturárvvuid suodjaleapmi ja dikšun

6.1 Dálá dilli

6.1.1 Arkeologalaš čuožahagat

Dát lea oaniduvvon veršuvdna Jarmo Kankaanpää dahkan guovllu arkeologalaš vuoddočielggadusas (Kankaanpää 2002).

Darvvatvári meahcceguovlu gullá arkeologalaččat unnimus dovdojuvvon guovlluide Eanodagas. Ieš arkeologalaš dutkamušat – dego dološbázahusaid inventeremat dahje rokkanasdutkamušat – eai guovllus leat báljo ollege dahkkojuvvon, dasgo guvlui eai leat čuohcán dakkár huksen- ja lávvaplánenfítnt, mat gáibidivčče dološmuitolágas (295/1963) daddjojuvvon dárkkistemiid ja roggamiid.

Guovllus lea inventerejuvvon dássázi dušše okta giddes dološbázahus, Sálvvošjávri siida (Kankaanpää 2002):

Darvvatvári meahcceguovllus sullii 16 km Bálojávris oarjjásdavás Sálvvošjávri lulágeahčen Norgga ráji lahkosiin lea boares Erkuna dahjege Bálojávri sámegili geassesiida, masa gullet moanat boares visttit. Geassesiida lea váldojuvvon inventeremii sámeárbevieročuožahahkan (gč. Lapin rakennusperinne s. 86)

Rauhala (2002) mielde jávri oarjelulábeale gáddái huksejuvvui siidda vuosttaš visti 1930-logus. Dán áigge siiddas leat dálut nuppelohkái.

Maiddá soaitáhagas gávdnon dološbázahusat leat unnán, njeallje stuhka; muhtun muddui várra dan sivas, ahte guovlu ii geasut seammaládje vánddardeddiid go ovdamearkka dihte Háldi johtolat.

Guovllus dán áigge dovdojuvvon giddes dološbázahusat ja bođugávdnosat leat tiippa dáfus dakkárat, main lávejit seailut muitodieđut dahje maid lea viehka álki fuobmát meahcis. Čuožahagat, maid lea váddáset fuobmát – dego geađeáiggi áigásaš ássansajit dahje kávcagávdnosat – eai inventeremis leat mielde. Daid fuobmámii oainnat galgá lea suorggi skuvlejupmi ja hártjánupmi, eaige arkeologat leat báljo johtalan guovllus. Bivdorokkiin ja ng. **sámegittiin** fas eai leat dieđut vuosttažettiin danin, ahte dákkár rusttegiid eai dábálaččat jurdil ”dološbázahussan”, eaige daid nappo ane almmuhan vearan.

Buot ovdalis namuhuvvon čuožahattiipat gávdnojit valjis ee. Darvvatvári guovllu nuorttabeale Bievrrášjávri meahcceguovllus, ja erenoamážit bivdoroggejoavkkut maiddá ee. Gulddáma, Gárasavvona ja Márkana birrasiin. Eatnasiid dán čuožahagain leat goittot inventeren guovllus johtalan arkeologat easka mañimuš guovttelot jagi áigge. Sierralágan ássansajiid, bivdorokkiid ja kvárcagávdnosiid váilun Darvvatvári guovlluin dáidáge vuosttažettiin boahit dutkama váilumis. Eai gávdno makkárga sivat, manin Neakkela–Bievrrášjávri guovlluiguin ávkkástallan olmmošjoavkkut eai livčče seamma bures sáhtán atnit ávkin ekologalaččat seammassullalaš guovllu muhtun miilla duohken. Erenoamážit jogaid ja Darvvatvári guovllu jávregurgadasaid birrasiin sáhtáži Bievrrášjávri ovdamearkka vuodul vuordit gávdnat sihke ássansajiid ja bivdorokkiid.

Sierralágan, vuosttažettiin meahceguovllu olggobealde dahkkojuvvon arkeologalaš gávdnosiid mielde Eanodaga nuortalulágeahčen lea ásojuvvon gitta árra geađeáiggi rájes ja Rádjeeanu guovlluin goittot árra metállaáiggi rájes. Bođugávdnosiid vuodul lea hui vejolaš ahte maiddá Darvvatvári guovllus lea ásojuvvon dahje goittot johttojuvvon buot ovdahistorjja áigodagaid áigge. Historjjálaš áiggi árat áigodagaide gullevaš giddes dološbázahusaid eai guovllus váilevaš dutkama dihte vel dovdda, muhto goittot čuovvovaš tiipat sáhtásejde gávdnot:

- 1) geađeáiggi ja árrametállaáiggi ássansajit
- 2) maŋŋeruovdeáiggi ja historjjálaš áiggi sámeássansajit
- 3) bivdorokkit.

Dán golmma dološbázahustiippas guokte maŋimučča lea dávjá viehka álki áicat, jos dakko ii leat suhkkes šattolašvuolta dahje bovnnat. Geađe- ja árrametállaáiggi ássansajit fas sáhttet leat juoba áibbas jávkosis ja ihtet easka dalle oidnosii, go goaivu deaivá daidda dahje mielli doddjo. Dološ ássansajit leat maiddá viehka rašit duššat. Dušše bieggaošuvdna sáhtá duššadit geađeáiggi ássansaji measta ollásit, dasgo vaikko dávvirat bázásedje sadjáseaset, de eananvuodu bajildusgerddiid dieđut – dego dollasaji báikki almmuheaddji buollindielkkut, duolvaeanandielkkut, áigemeroštallama vejolažžan dahkki činat, eananvuodui čatnasan fosfáhtat, makrofossiillat ja juoba smávit dávtit – jávket girdisáddo mielde.

Erenoamážit geađeáiggi ássansajiid lea dávjá viehka váttis fuomášit, ja áššedovdige šaddá dorvástit iskkadanroggamii eatnamis, mas šaddet muorat ja eará šattut. Davvi-Lappi ássansajit leat goittot dastán eanangierragis: ovdamearkka dihte Heahtás ja Bealdovuomis leat roggan moanaid badjel 6 000 jagi boares čuožahagaid, dušše guovttelot sentemehtera čikŋodagas. Dološ olbmot gohttejedje mielas seammalágan báikkiide go dáláge vánddardeaddjit. Nuba buriid orohagaid leat dávjá geavahan juo duháhiid jagiid.

Dálá vásáhusaid vuodul sáhtá dadjat, ahte buorit orohagat – dego goike ja duolba sáttodearpmat čázadagaid gáttiin – leat viehka sihkkarit leamaš ovddit ássiid anusge, dávjá juoba duháhiid jagiid áigge. Gos beare vuogas orohagas ovdamearkka dihte čázadagaid gáttiin sáhttet leat eatnan vuolde ja vejolaččat aldege mearkkat boarráset ássamis – mearkkat, mat dološmuitolága (295/1963) vuodul leat ráfáidahtton.

6.1.2 Dološmuittuid vuhtiiváldin doaimmas

Guovllus eai leat (maiddá) inventeren dološbázahusaid, ja nuba doppe ii dovdojuvvo oktage dološbázahus.

Dološmuitolága (295/1963) mielde ii áinnas oaččo duohtadit giddes dološbázahusa, jos dasa ii leat lága vuodul addojuvvon lohpi (1 §). Dákkár doaimman namuhuvvo lágas roggan, gokčan, sirdin, vahágahttin, jávkadeapmi ja eará duohtadeapmi. Giellu guoská maiddá eananeaiggádiidda, geaidda geahččalit almmuhit sin eatnamiin gávdnon dološbázahusaid. Buot eananeaiggádiidda ii goittot sáhte váldit oktavuoda govttolaš áiggi sisa. Gánnáha goittot fuomášit, ahte dološmuitoláhka ráfáidahtá das logahallon giddes dološbázahusaid (2 §) almmá sierradoaimmaid haga.

Oassi dološmuitobázahusain (bivdorokkit, sieiddit jna.) heivejit oaidnámuššan, jos daid seailuma sáhtá dorvvastit oaidnámuššan atnimis fuolakeahtá. Daidda sáhtá bidjat oahpistanrusttegiid ja daid sáhtá dárbbu mielde suodjalit. Šattolašvuolta, mii sáhtá vahágahttit dákkár čuožahagaid, galgá jávkaduvvot. (Meahciráđdehus 2002)

6.1.3 Árbevirolaš luonddu geavaheapmi ja sámekultuvra

Dát lea oaniduvvon veršuvdna Lydia Heikkilä dahkan guovllu luonddu geavaheami vuoddočielggadusas (Heikkilä 2002b).

Boazodoallokultuvra lea seilon nanu árbevierrun Darvvatvári meahceguovllus olggaldas nuppástusain fuolakeahtá. Boazodoallu lea ainge okta guovllu deháleamos ealáhusain. Darvvatvári meahceguovllus barget bohccuideasetguin Bálojávri, Gulddáma, Heahtá, Leaibejávri ja Bálojotnjálmmi boazodoallit, geat gullet Giehtaruohtasa bálgosii. Ruovttudárboguolástus ja -murjen ja murjiiid čoaggin vuovdimassii mearkaša ollu boazodoalus oaiveáššálaš áigáiboaduset oážžu bearrašiid birgenlágis.

Guovllu geavahit luondduealáhusaiguin bargama várás boazodolliid lassin maiddái lagasgilliid eará ássit. Guhtása, Jáhtona ja Gárasavvona giliide leat vuodduvvon čieža luondduealáhusdálu ng. **seahkalasdállodoalu** vehkii. Dát oaivvilda dan, ahte dálu áigáiboahdogáldun leat jurddašuvvon guolástus, guoli ovddosdikšun, smávvalágan boazodoallu, meahcebivdu (vuosttažettiin rievssatbivdu) ja murjen. Guolástus ja murjen mearkašit ollu maiddái earáge dállodoaluide go dušše luondduealáhusaiguin njuolga bargi dállodoaluide. Ruovttudárboguolástus ja murjen buktet dehálaš lasi olbmuid borramušdollui. Dáid jagiid dáhpáhuvvan luomehatti hálbuma rádjai murjemis fidnejuvvon lassedietnasat leat leamaš mearkašahtti oassin olbmuid áigáiboadus. Luondus johtaleapmi lea báikkálaš olmuide maiddái dehálaš vuohki vásihit astoáiggi.

Luondduealáhusat mearkašit ollu kultuvrralaččat, ja nuba daid mearkašumi ii sáhte mihtidit ruđas. Boazodoallu, meahcebivdu ja guolástus leat sámekultuvrra ávnnaslaš ja vuoinjgalaš vuoddu. Luondduealáhusat leat mávssolaš oassi maiddái guovllu suomelaččaid eallinvuogis. Luondduealáhusaiguin lea juo guhká bargojuvvon dán guovllus. Olbmot leat bargan sierra ealáhusaiguin. Dát čájeha, movt olmmoš lea sáhttan vuogáiduvvat guovllu guorba lundui.

6.1.4 Huksejuvvon kulturbiras

Darvvatvári meahceguovllus eai leat 1993:s meroštallon riikkadásis divrras kulturárbečuozáhagat (Museovirasto 1993), muhto ng. **Struve golmmačiegahasmihtidangollosa čuokkis** Sturrahanoaivvis dáidá beassat riikkadásis divrras čuozáhagaid listui. Guovllus eai leat ásahusa (480/1985) vuodul suodjaluvvon dahje Meahciráddehusa ja Museovirasto gaskasaš soahpamuša vuodul gáhttejuvvon čuozáhagat eaige maiddái vistesuodjalanlága vuodul suodjaluvvon čuozáhagat. Lappi birasguovddáža koordineren **Lappi kulturbirrasat oahpisin** -fitnus (Magga 2007) invente-rejedje maiddái Eanodaga kulturbirasčuozáhagaid, muhto inventeren ii olahuvvon goittotge Darvvatvári meahceguovlui.

6.1.5 Sápmelaš kulturduovddaoainnus

Lappi birasguovddáža hálddašan **Lappi kulturbirrasat oahpisin** -fitnus lea mielde arkeologalaš ja sámekultuvrii guoskevaš oassi. Fitnu plánedettiin bohttojuvvui dan oaivili ahte sámekultuvruvuolu giedahallo oktan ja iehčanas oassin. **Sámi kulturbirasdoaba** lea vel dan made odđa ášši, ahte dat ii leat vuogáiduvvan atnui, ja nuba oidnojuvvui dárbu ášši oktasaš guorahallamii ja vuoddoságaide. Dán fáttás lágiduvvojedje golbma seminára, maid vuoddoságaid ja logaldallamiid vuodul čohkkejuvvui preanttus (Magga 2007).

Sápmelaš kulturbirrasii gullet Magga (2003) mielde dološ bázahusat, huksenárbi, sámiealáhusaid šaddadan árbeduovddaoidnosat oktan árbebiotohpaiguin ja dasa lassin birrasii ja duovdagiidda gullevaš vuoŋŋalaš árbi. Vuoŋŋalaš, oaidnemeahtun kulturbirrasiin dárkkuhit dan njálmmálaš árbbi, mii addá duovdagiidda ja birrasii mearkkašumi nu, ahte das šaddá kulturbiras. Njálmmálaš árbbiin dárkkuhit báikkiide ja guovlluide gullevaš máidnasiid, mitalusaid, báikenamaid ja luđiid ja velá oppalaččat árbedieđu báikkiid ja guovlluid anus. Sápmelaš **kulturduovdagat**-doahpagis olbmo eai ná deattut luonddu nuppástuhtin, muhto duovddaoainnus sáhtá orrut luonddu-duovdagin ja dattetge sisdoallat kulturduovdagiidda laktojuvvon árvvuid ja mearkkašumiid. Dán dihte luondduovdagin dahje meahccin meroštallon guovlu sáhtá leat sápmelažžii kulturduovdda. (Magga 2007, Elo & Magga 2007)

Dakkár giddes dološbázahusaid, mat leat juogo ollásit dahje muhtun muddui meahcis oaidnimis, lea álki áddet kulturbirasoassin. Eatnašat dološbázahusain goittotge leat čihkosis luonddu siste. Dán čihkosis leahkki arkeologalaš árbbi ovdanbuktin dáhpáhuvvá dáid čuožáhagaide guoskevaš dieđu sirdima ja muitaleami bokte. (Sarkkinen 2007)

6.2 Ulbmilat

Guovllu kulturárvvuid suodjaleami ulbmilin lea sealluhit guovllu mávssolaš kulturárvvuid, maid-da lohkkovit sáme kultuvra, guovllu árbevirolaš luonddugeavaheapmi dasa gullevaš dieđuiguin, visttiiguin ja rusttegiiguin ja dasa lassin dološbázahusaid suodjaleapmi.

6.3 Doaimbijut

Kulturbirrasiid sealluheadji ja eará árbevirolaš geavaheapmi ja dieđut das leat juo daninassii sealluhanveara kulturárvvut. Nuba eará sajis dán pláanas leahkki árvalusat, mat dorvvastit sáme kultuvrra, luondduealáhusaid ja báikkálaš árbevirolaš luonddugeavaheami ja ovddidit árbevirolaš dieđuid seailuma, gullet oassin kulturárvvuid suodjaleapmái.

Meahciráddehus dagaha Museovirastoi dološmuitolága (295/1963) gáibidan inventerema meahcceguovllus buot huksekeahces báikkiin, maidda plánejit lustageavahanrusttegiid. Go guovllu arkeologiiija dovdet vel unnán, de sáhttet ovttaga čuožáhaga duššama mielde jávkát cealke-meahtun divrras dieđut.

Meahciráddehus atná dehálažžan Eanodaga kulturbirasprográmmas (Rauhala 2002) ovdanbukton doaimmaid Sálvvošjávrra geassesiidda boares visttiid sealluhan dihte. Dán prográmmas árvaluvvojit plánat boares visttiid inventeremii, mihtideapmái ja divvumii. Sálvvošjávrra geassesiida lea riikka dásis divrras árbevierroduovdda ja sámeárbevierročuozáhat.

6.4 Čuovvun

Meahciráddehus čuovvu meahcceguovllu kulturárvvuid suodjaleami ja dikšuma ollašuvvama oassin Davvi-Lappi luondduriggodatplána (Sandström ee. 2000) ja Meahciráddehusa biras- ja kvalitehtavuogádaga čuovvumis. Luondduriggodatplánas daddjojuvvon mihtidanvuohkin lea Eanodaga ovttasbargojoavkku lahtuid jahkásaš árvoštallan Meahciráddehusa doaimmas. Lahtuid dasa nammada sámediggis.

7 Luondduturisma ja lustageavaheapmi

7.1 Doahpagat

Luondduturismmain oaivvildit dákko earáid go Eanodaga gieldda ássiid johtaleami guovllus. Dákkár turisma vuodduuvvá luonddu geasuhussii ja luonddu fállan vásáhusaide. **Luonddu lustageavaheapmi** lea doaban vehá viidáset go luondduturisma. Earru lea dakko ahte lustageavaheapmi sisdoallá maiddái báikkálaš olbmuid astoáiggeanu, go fas luondduturisma čujuha olggobeale olbmuide, geat bohtet guvlui. Luonddu lustageavaheami sáhtta ná juohkit (báikkálaš olbmuid) **lagaslustageavaheapmái** ja (olgo báikegoddelaččaid) **gáidduslustageavaheapmái** dahje luondduturismii.

Lustajohtin luonddus sáhtta Suomas dáhpuhuvvat juogo iešrádálaččat, geassinbeatnagiiguin, bohccuiguin dahje heasttain, mohtorfievrruiguin dego njealjejuvllagiin, meahcebiillain, mohtorsihkkeliin, mohtorgielkkáin, mohtorfatnasiin, čáhcejettiin dahje ovttahttimiin dáid fievrruid. Ná viidát lea meroštallan lustajohtima luonddus earret eará luonddu lustageavaheami ja luondduturisma ovddidanbargojoavku (Birasministeriija 2002b). Meahccái ja doppe fas ruovttoluotta geaidnogurrii – maiddái Darvvatvári meahceguovllus – sáhtta sirdásit earret meahcefievrruiguin maiddái mohtorfatnasiin, giridiin dahje helikopteriin. Lustajohtiid johtaleapmái mohtorfievrruiguin galgá leat lohpi. Iešrádálaččat sáhtta johtit **fuolahuvvon vuogi mielde**. Dalle joavkku biergasat ja niesttit fievrriduvvojit meahcis orustan- ja idjadanbáikkiide ovdamearkka dihte mohtorgielkkáin, goas lustajohtit eai dárbbas ieža guoddit biergasiiddiset ja sáhttet johtit geahppaseappot ja guhkit beaivemátkkiid. Árbevirolaš juohkeolbmovuogatuodaide vuodduvvi johtin dáhpuhuvvá goittot iešrádálaččat **ii-fuolahuvvon vuogi mielde**, goas jearaldat lea dábálaččat ng. **árbevirolaš meahcevánddardeamis**. Meahcis sáhtta johtit juogo **iehčanassii** joavkkus dahje okto dahje **stivrejuvvon vuogi mielde** joavkkus.

Stivrejuvvon johtin ja virkkosmuvvan luonddus sáhtta leat juogo **gávppálaš** dahje **ii-gávppálaš** doaimma. Čavges ráji lea viehka váttis geassit gávppálaš ja ii-gávppálaš virkkosmuvvandoaimma gaskii. Iešalldes jearaldagas lea fitnodatdoaimma, jos stivrejuvvon luonddumátkkit márkanastojit stuorra olmmošmeriide dahje dat vuvdojuvvojit earáidege go ovtastusa iežas lahtuide.

Prográmmabálvalusfitnodagaiguin oaivvildit turistafitnodagaid ja -organisašuvnnaid, mat vuvdet stivrejuvvon mátkkiid ja **lagassáhtostemiid** dahjege sáhtostemiid guovllu siste. **Prográmmabálvalusaid** – omd. sáhtostemiid, prográmmalaš doaimmaid ja smávva idjadanfálaldagaid meahceguovllus – sáhttet fállat luondduealáhusdoarjjabáikkiid veagas prográmmabálvalusfitnodagaid lassin maiddái luondduealáhusbargit, geaidna ná háhkkojuvvon turismasisaboadut leat oassi sin ealáhusollisvuodas, muhto ii goittot váldoealáhus.

Ávdinstohpu lea ovttagardán barta, mii lea álo rabas. Das leat muorakamiidna, seaidneseaŋga, beavdi ja beaŋkkat ja muhtumin maiddái gássavuoššanpláhta. Ávdinstohpu lea oaivvilduvvon meahceguovllus iešrádálaččat johtaleaddji vándardeddiid ovtta dahje guhkimustá guovtti ija idjadeapmái. Báikkálaš olbmot idjadit ávdinstobuin maiddái mohtorgielkkáin jodedettiin. Maiddái olgo báikegoddelaš mohtorgielkkástallit leat idjadan jaskes áigodagaid áigge Meahciráddehusa ávdinstobuin, mat leat váldegottálaš mohtorgielkávuojáhaga guoras. Dehálaš lea goittot muitit čáhkket dárbbu mielde saji iešrádálaččat johti olbmuide.

7.2 Lustageavaheami ja luondduturisma mearri ja iešláhki

Luondduturisma ja lustageavaheapmi leat nuoramusat Darvvatvári meahceguovllu geavahanhámiin. Lustageavaheapmi lea hui unnán ovdamearkka dihte Giehtaruohhtasa meahceguovllu ektui. Barttaid guossegirjemerkemiid vuodul Darvvatvári meahceguovllus fitnet jahkásaččat árvvu mielde sullii 500 olbmo, main eatnasat leat báikegoddelaččat. Giehtaruohhtasa meahceguovllus vástideaddji lohku lei 1998:s sullii gávccigeardásaš. Giehtaruohhtasis fitne 5 800 olbmo, main eatnasat ledje olgobáikegoddelaččat (Kajala 2000).

Guovllu vátna bálvalanrusttegat váikkuhit dasa, ahte guvlui bohtet geasi áigge eanas iešrádalaš, hárvánan meahcevánddardeaddjit, guolásteaddjit ja čáhcevánddardeaddjit. Luondduráfi ohcaleaddji guolásteaddjit mannet ee. Jiehta-, Darvvat- ja Máljjašjohkii. Báikegoddelaččain eren-oamážit dat, geain leat iežaset doarjjabáikkat meahceguovllu siste priváhtabálstáin, fitnet guovllus virkkosmuvvamin.

Geasi áigge leat fálus girdisáhtosteamit ja oahpistuvvon guolástan- ja fanastallanmátkkit, muhto dákkár luonddumátkkiid dáfus Darvvatvári lea viehka unnán geasuhan ovdamearkka dihte Leahttaseanu ektui. Geasiáigásaš oahpistuvvon luonddumátkkit deivet eanas suoidne–borgemánui. Dasa lassin geasi áigge Darvvatvári meahceguovlui leat muhtun jagi áigge fállujuvvon stivrejuvvon riidenvánddardeamit. Guovllus johtalit vehá maiddá meahccesihkkelastit, eanas dálá geasiáigásaš meahcejohtalusvuojuhagaid mielde.

Dálvvi áigge prográmmabálvalusfitnodagat lágidity oahpistuvvon safáraid eanas guovllu mohtorgielkávuojáhagaid mielde. Lobiid vuojáhagain spiehkasteapmái leat ohcan vuosttažettiin bilkenjávriide. Dasa lassin prográmmabálvalusfitnodagat lágidity muhtun muddui čuoiganvánddardemiid, mat fuolahuvvojit mohtorgielkkáin. Beanavuodjindoaima lea leamaš dássáži viehka unnán, ja beanavuoddit leat johtán meahceguovllus eanas váldegottálaš mohtorgielkávuojáhagaid mielde.

Olgobáikegoddelaččat mohtorgielkkástallet iehčanassii dušše váldegottálaš mohtorgielkávuojáhagaid mielde. Go sii johtalit eará sajis, de sis galgá leat mielde oahpisteaddji, guhte dovda bures guovllu. Alimus mohtorgielkkástallanáigodat deaivá cuoŋománui, mii bohta čielgasit ovdan mohtorgielkájohtolaga guoras leahkki Sárvvošjávrii bartta gallestallimeriin.

Gieldalaččat mohtorgielkkástallet guovllus eanas gidabeallai njukča–cuoŋománus ja siivvuid mielde maiddá miessemánus. Dalle gieldalaččat johtet birkemin guovllu guollečáziin ja orodit lávuin dahje priváhtaeatnamiid visttiin. Johtalepmi dáhpáhuvá eanas bearrašiid mielde dahje skihpárjoavkkuin. Mohtorgielkávánddardemiin leat dorvvolašvuodasivaid dihte unnimustá guokte mohtorgielkká fárrolagaid ja mohtorgielkkástallit vudjet vuogáiduvvan vuojáhagaid mielde. Earret boazodoallobargguid ja muhtun eará, meahcejohtaluslágas (1710/1995) suvvojuvvon spiehkastagaid mohtorgielkkástallamii galgá leat álo meahcejohtaluslohpi.

Dálvit guovllus johtalit unnánaš čuoiganvánddardeaddjit. Heajos siivvuid áigge siige šaddet geavahit mohtorgielkávuojáhagaid.

Mohtorfievrruiguin johtalepmi lea gáržžidan meahceguovlluid sosiálalaččat geahčadettiin. Nuba meahceguovlluid gáidoseamos sajiidege beassá dán áigge ovta dahje moatti beaivvis. Nuppe dáfus mohtorfievrruiguin johtaleami (mohtorgielkkástallan ja girdin) dihte meahceguovlluiguin sáhttet ávkkástallat dakkáratge, geain eai leat doarvái návccat dahje dáiddut johtalit iehčanassii guovllus.

Luondduturisma mearkkašupmi ealáhussan dahje oassin ealáhusollisvuodas lea dovdogohtán easkka 1980-logus ja ainge eanet 1990-logus. Go luondduturisma lea šaddan bivnuheabbon ja bivnuheabbon, de danin dat várra lassána maiddá 2000-logus, go luondduealáhusaid gánnaheapmi hedjonišgohtá. Turisttaide vuvdet prográmma- ja oahpistanbálvalusaid lassin idjadanbálvalusaid, biepmu ja meahceboradanbálvalusaid, boaldámuša, mátkemuittuid, vánddardan-dárbašiid ja sáhtostanbálvalusaid. Báikkálaš turistafitnodagat láigohit dasa lassin mohtorgielkkáid ja vuvdet ovddosguvlui mohtorgielkávuojáhat- ja guolástanlobiid mátkkáláčáide.

Turisma lea buot dasa gullevaš beliiguin ekonomaláčat mávssoleamos ealáhus Eanodagas. Darvvatvári meahceguovllu luondduturisma lea dássáži mearkkašan viehka unnán, muhto dänge meahceguovllu lustageavaheami ekonomalaš váikkuhusat vuhttojit guovlluekonomiijas. Luondduturisma lea buktán mátkkálášdietnasiid ja bargosajiid. Ná leat sáhtán bálkahit oahpisteddjiid ja luondduturisma lea buktán guvlui prográmmabálvalus-, lohpe-, idjadan-, vuovdin- ja vearroboaduid.

7.3 Lustageavaheami rusttegat, johtolagat ja daid fuolahus

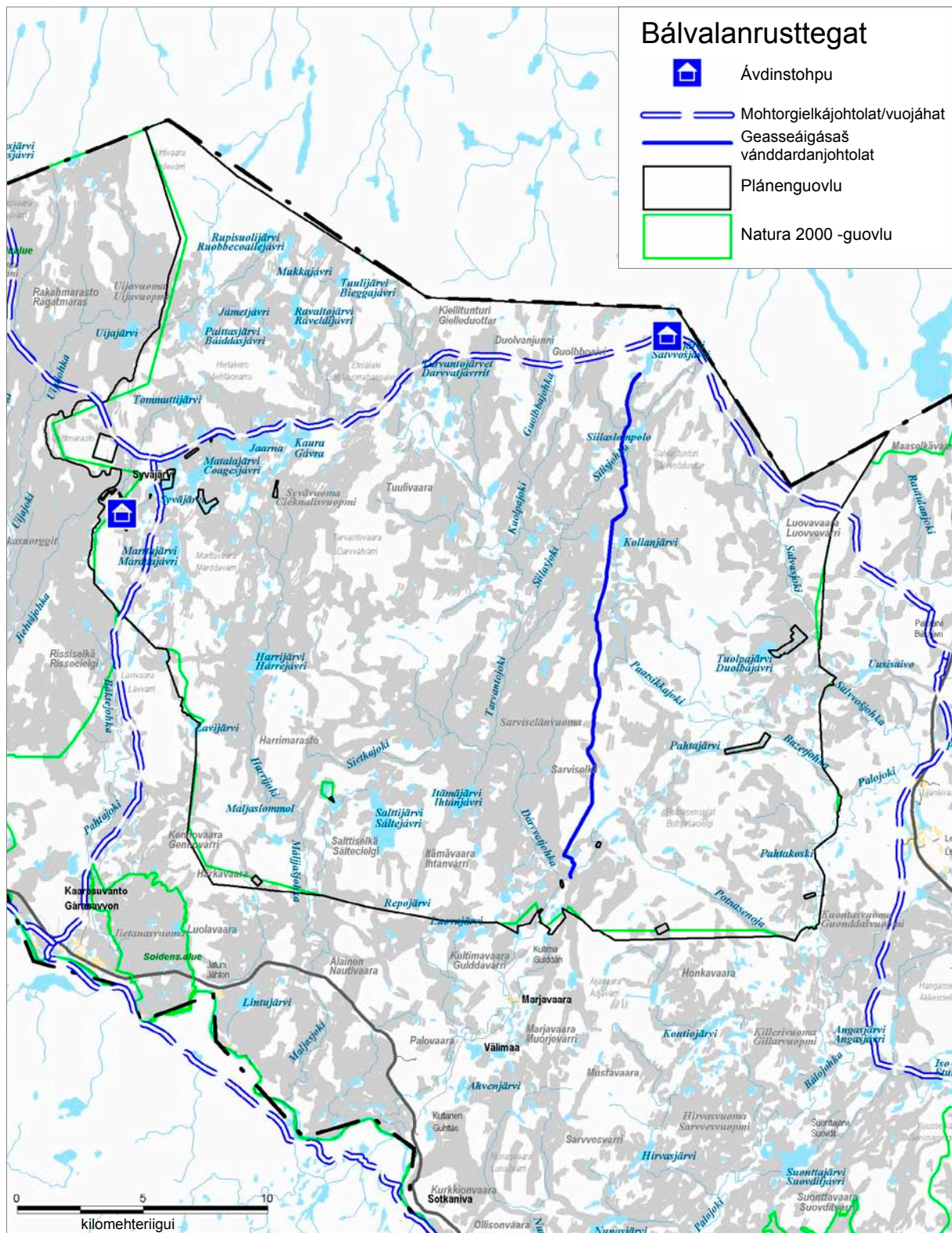
Meahceguovllus leat guokte, Meahciráddehusa fuolahan ávdinstobu: Čiekŋalisjávri ja Sálvvošjávri ávdinstobu. Guovllus eai leat merkejuvvon vánddardanmáđijat. Geaidnohálddahusa máđijat Lávvaris Čiekŋalisjávri ja Gulddámis Leaibejávri leat gal merkejuvvon ja leat maiddá vánddardeddiid anus. Geaidnohálddahus lea dáid jagiid ordnen dáid máđijaid roviid ja šalddiid. Dasa lassin guovllus leat moanat boares johtolagat, mat leat dán áigge muhtun osiin báikegoddelaččaid geavahan meahcejohtalusvuojáhagat (govva 6, s. 68). Guovllu čáhcejohtolagaid alde eai leat bálvalanrusttegat, ja nuba dat eai adnojuvvo dáikko vánddardanjohtolahkan.

Guovllu siste lea sullii 40 km Heahtá–Gilbesjávri-mohtorgielkávuojáhagas, man ollesguhkodát lea 180 km. Nubbi merkejuvvon mohtorgielkávuojáhat manná Gárasavvonis Čiekŋalisjávri, gos dat ovtastuvvá Heahtá–Gilbesjávri-vuojáhahkii (govva 4). Meahceguovllu siste dán johtolagas lea sullii 8 km. Meahciráddehusa luonddubálvalusat bajásdoallá ja fuolaha mohtorgielkávuojáhagaid.

Duottar-Sámi guovlolávas (nannejuvvon 23.11.1999) leat guvlui várrejuvvon guokte olgodaddanjohtolaga. Nubbi lea merkejuvvon mannat Geaidnohálddahusa máđija mielde Gulddámis Leaibejávri. Nubbi manná álggos Geaidnohálddahusa máđija mielde Lávvaris Čiekŋalisjávri ja das ain boares johtolaga mielde Norgga ráji ala, Heargejávri. Meahciráddehus galgá eanangeavahan- ja huksenlága (132/1999, 32 §, 2 mom.) oaivvildan eiseváldin ”váldit [guovlo]láva vuhtii, geahččalit ovddidit láva ollašuvvama ja geahččat ahte doaimmaiguin ii váttásmuhtto láva ollašuttin”.

Ávdinstobuid boaldinmuoras ja bázahusain fuolaha Meahciráddehus. Doaimma jodiha Meahciráddehusa biras- ja kvalitehtavuogádat. Boaldinmuorran Čiekŋalisjávri ávdinstobus geavahit eanas soagi, mii váldojuvvo bartta lahkosiin. Sálvvošjávri dolvojuvvojit gárvvves boaldinmuorat Heahtás.

Bázahusfuolahusas ja barttaid geavaheamis lea stohpogirjjiin rávvagat, mat leat áiggi dásis. Ulbmilin lea geahpedit bázahusaid čoggoma beaktilis dieđiheami bokte, muhto nuppe dáfus giedahallat áššáigullelaš vuogi mielde čoggon bázahusaid. Barttaid oktavuodas leat lihtit seahkalasbázahusaid várás ja čorges olgohivssegat. Seahkalasbázahusat fievrriduvvojit eret meahcis dálvit muorrafuolahusa máhccanguorbmin.

Gova 4. Lustageavaheami johtolagat ja rusttegat Darvvatvåri meahcceguovllus. © Meahcciráđdehus 2008, © Genimap Oy, Lohpi L5293, © Suoma birasguovddáš 2008.

7.4 Lustageavaheapmi ja meahcceguovloláhka

Meahcceguovlolágas (62/1991) eai namuhuvvo sánit **luondduturisma** dahje **lustageavaheapmi**. Meahcceguovlolága ákkastallamiin čielgá goittot, ahte okta lága guovddáš ulbmil lea ovddidit lustageavaheami ja bistevaš luondduturisma. Lága oppalašákkastallamiin daddjojuvvo: ”Lappi luonddu fállan vánddardan- ja lustageavahanvejolašvuodaid dorvvastan ja ovddidan dihte ja daid turismageasuhusa seilluhan dihte galget leat meahcceguovllut.” Dát čuokkis čujuha meahcceguovlolága 1. paragrafii, mas daddjojuvvo: ”Meahcceguovllut vuodduvvojit – – luonddu mánggabelat geavaheami ja dan vejolašvuodaid ovddidan dihte.” Seamma ášši ovdanbukto maddái lága dárkilet ákkastallamiin: ”Meahcceguovlluid vuoddeami bokte geahččalit maddái ovddidit luonddu mánggabelat geavaheami ja dan vejolašvuodaid dego ovdamearkka dihte vánddardan- ja lustageavahanvejolašvuodaid ja vuoddiid mánggabelat geavaheami.”

Lustageavahanvejolašvuodaid ovddideapmi gullá Meahciráddehussii, dasgo meahcceguovloláhka giel dá stáhtaetnama luohpadeami dahje geavahanvuoigatvuodaid láigoheami priváhtaolbmuide eará go boazodoalu, guolástusa, meahcebevuddu dahje čoaggima dárbbuide. Ná vánddardeapmái ja luondduturismii guoskevaš idjadandoaimma meahcceguovlluin sáhtá jođihit dušše Meahciráddehus; muhto earát dárbbasit idjadandoaimma várás stáhtaráđi sierralobi.

Meahcceguovloláhka geatnegahtá lustageavahanvejolašvuodaid ovddideami ja nuppe dáfus gáibida meahcceguovloiešlági seilluheami ja sáme kultuvrra ja luondduealáhusaid dorvvasteami. Dát gáibida muhtun muddui ruossalassii manni ulbmiliid oktiiheiveheami.

Meahciráddehus stivre lustageavaheami bálvalanrusttegiiddisguin ja lobivuloš doaimma hárrái maddái lohpeamedihanákkaiguin. Mohtorfievrruiguin johtin, guolástus ja meahcebevdu ja eará go iešrádalaš turisma lea earret dihto spiehkastagaid lobivuloš doaimma. Geasi- ja dálvviáigásaš meahcejohtalusa lohpeavttut leat ovdanbukton dán dikšun- ja geavahanplána logus 11 **Johtalus ja johtaleapmi**.

7.5 Ulbmilat ja doaimbajut

- 1) Meahceguvlui eai huksejuvvo ođđa lustageavahanbárttat ođđa báikkiide. Lustageavaheami rusttegat čohkkejuvvojit boahpteáiggisge lustageavahanavádahkii dálá johtolagaid ja rusttegiid oktavuhtii. Boares bartaidd sadjái sáhtá hukset ođđa bartaidd ja bartaidd sáhtá ordnet, rievdadit daid geavahanulbmila ja sirdit sullii guovtti kilomehtera siste juohke guvlui vuohkkaset sadjái. Rievdademiid birra Meahciráddehus ráddádallá Giehtaruohtasa bálgosiin. Ovdal sirdinmearrádusa Meahciráddehus galgá ovtta Museovirastoin vel dárkkistit sirdinvuloš barta.

Ákkat: Boazodoalu, eará luondduealáhusaid, sáme kultuvrra ja meahcceguovloiešlági dorvvasteapmi. Lustageavaheami ja luondduturisma stivre namuhuvvon vuogi mielde ii gáržžit boazodoalu ja báikkálaš olbmuid árbevirolaš vuoigatvuodaid – dego meahcebevdu ja guolástusa. Meahceguovllu dálá iešlági iešrádalaš vánddardeddiid boaittobeale meahceguovlun lea jurdda seilluhit. Dološmuittuid suodjaleapmi.

- 2) Lustageavahanavádahkii Geaidnohálddaha merkejuvvon máđijaid gurrii sáhtá hukset eane-mostá guokte fuolahuvvon dolastallanbáikki, nuppi Lávvári ja Čiekŋalisjávrru gaskii ja nuppi fas Gulddáma ja Leaibejávrru gaskii.

Ákkat: Luondduturismma vejolašvuodaid dorvvasteapmi. Meahcceguovlu boahtá seailut boahtte-áiggis eanas dálá vuogi mielde boaittoealeguovlun, gos iešrádálaš vánddardeaddjit johtalit. Geaidnohálddahusa bálgát meahcceguovllus leat goittotge leamaš juo guhká merkejuvvon, ja dakkár dilis dat galget Duottar-Sámi guovloláva mielde bisuhuvvot. Merkejuvvon mádijsaid dihte meahcceguovllus sáhttet vánddardit datge, geat eai leat nu hárvánan johtalit meahcis. Dáid mádijsaid mielde johtalit maiddá eanas olbmot, ja nuba fuolahuvvon dolastallanbáikkiide livččii atnu.

- 3) Meahciráđdehus fuolaha guovllus lustageavaheapmái oavvilduvvon barttaid, rusttegiid ja mohtorgielkávuojáhagaid.

Ákkat: Meahcceguovllu luonddudilálašvuoda ja boazodoalu dorvvasteapmi. Barttaid ja mohtorgielkávuojáhagaid bajásdoallan ja muorra- ja bázahusfuolahus mearkkašit ollu guovllu lustageavaheami birasváikkuhusaid dáfus. Jos lustageavaheami rusttegat ja johtolagat eai dollojuvvoše ortnegis dahje muorra- ja čáhcefuolahusas ii beroštuvvoše, de dát oidnošii dalán guovllu luonddudilálašvuodas ja birrasa čorgatvuodas ja hávskivuodas.

- 4) Meahcceguovllu buot dálá barttat, ordnenvuloš ja dohko hukset jurddašuvvon barttat galget leat ovttagardán, ovttagarddaš, vuogas muorrovastit, mat heivejit birrasii ja meahcceguovllu iešláhká ja váldet vuhtii árbevieruid.

Ágga: Meahcceguovloiešlági seilluheapmi.

- 5) Ávdinstobuin idjadeamis vuoruhuvvojit iešrádálaš vánddardeaddjit. Mohtorgielkkástallit sáhttet geavahit ávdinstobuid, mat leat Meahciráđdehusa váldegottálaš mohtorgielkávuojáhaga guoras, jaskes áigodaga áigge idjadeapmái ja orustan- dahjege beaivebartan earáge áiggiid. Prográmmabálvalusfitnodagat sáhttet jaskes áigodagaid áigge geavahit ávdinstobuid dainna eavttuin, ahte leat soahpan áššis vuos Meahciráđdehusain. Ávdinstobut eai goittotge leat oavvilduvvon gávppálaš luondduturismma idjadandoarjjabáikin. Luondduealáhusbargit sáhttet idjadit ávdinstobuin moanaidge ijaid maŋŋálagaid jaskes áigodaga áigge dainna eavttuin, ahte leat soahpan áššis ovddalgihtii Meahciráđdehusain.

Ákkat: Stivrejuvvon, mohtorfievrruiguin dáhpáhuvi gávppálaš luondduturismma galgá sierra-nahttit iešrádálaš vánddardeamis guhkitáigásaš vuorováikkuhusa dahjege idjadeami hárrái. Ná dorvvastuvvojit buoremusat sierra joavkkuid vejolašvuodát ávkašuvvat meahcceguovllu fállaldagain ja garvojuvvojit joavdelas ruossalasvuodát, maid dagaha ee. dat go mohtorgielkkástallit ja čuoigat ja nuppe dáfus prográmmabálvalusáššehasat ja iešrádálaš vánddardeaddjit šaddet idjadit seamma visttis. Giddádálvve čuovgatáigge čuoigat sáhttet mángii bohtit idjadit ávdinstobuide hui maŋŋit, goas sáhtá geavvat nu ahte juo nohkadan mohtorgielkkástallit ja máksi áššehasat šaddet joatkit mátkki dahje mannat idjadit olggos dálvetealhtáide. Boazodoallit dárbašit barggusteaset ávdinstobuid doarjjabáikin. Mohtorgielkkástalli beassá álkibut go čuoigi olmmoš meahcceguovllu olggobeallai idjadit. Báikegoddelaččat ožžot johtalit guovllus maiddá mohtorgielkávuojáhaid olggobealde.

- 6) Prográmmabálvalusfitnodagaide mieđihuvvojit guhkitáigásaš, juohkeolbmovuoigatvuodaid badjelmanni gohttemii lobit guđege dáhpáhusa hárrái sierra guhkimustá ovtta áigodahkii hávil ovddalgihtii sohppojuvvon báikkiide. Lobis meroštallojit gohttema eavttut. Gohttenbáikkat eai oáččo leat áitatvuloš šlájaid dáfus rašis dahje muđui gollanhearkkes sajiin, eai dat oáččo dahit vahága boazodollui, vánddardeddiide dahje earáide, geat johtalit guovllus. Prográmmabálvalusaid gaskaboddosaš doarjjabáikkat gieđahaljojit jahkásaččat turistafitnodagaid, Giehta-

ruohttasa ja Meahciráđdehusa ovddasteddjiid ráđđádallamiin. Boaittoealeavádahkii boahtti doarjjabáikkiide galgá leat maiddái bálgosa guorrasteapmi.

Ákkat: Meahceguovloiešlági dorvvasteapmi, luondduealáhusaid ja sáme kultuvrra dorvvasteapmi, meahceguovllu luonddudilálašvuoda seailluheapmi, áitatvuloš šlájaid suodjaleapmi ja árbevirolaš meahcevánddardeami dorvvasteapmi. Turismadoaibma meahceguovllus galggašii leat smávvalágan stivrejuvvon, lobivuloš doaibma, mii ii liiggás čuoze boazodollui. Ealáhusa ja bargolašvuodavejolašvuodaid sáhtta ovddidit, go dahkkojuvvojit stivrejuvvon luondduturismii čielga njuolggadusat ja áiggi bále dustejuvvojit heajos váikkohusat. Oktasaš ulbmilin lea seailluhit guovllu meahceguovloiešlági. Meahcejohtalusláhka (1710/1995), meahceguovloláhka (62/1991) ja juohkeolbmovoigatvuodat.

7.6 Čuovvun

Meahciráđdehus čuovvu Darvvatvári meahceguovllu lustageavaheami ja luondduturismma ovdáneami Davvi-Lappi luondduriggodatplánas (Sandström ee. 2000) ja Meahciráđdehusa biras- ja kvalitehtavuogádagas sohppojuvvon mihtidanvugiiguin. Dáin meahceguovlui heivvolaš mihtidanvuogit leat boaldinmuorrogolahas, bázahusaid čoggon ja gallestallimearit sihke Eanodaga ovttasbargojoavkku árvvoštallamat.

7.7 Oahpisteapmi ja dieđiheami

7.7.1 Dálá dilli

Guovllu lustajohttiid oahpisteamis vástida Heahtás doaibmi Duottar-Sámi luondduguovddáš Skierru. Meahceguovllus leat hui unnán oahpistanrusttegat. Mohtorgielkávuojáhagaid guoras leat oahpistandávvalat Gárasavvonis ja Bálojávrris ja dasa lassin meahceguovllus mohtorgielkávuojáhagaid ruossalastinsajis Čiekŋalisjávrris. Merkejuvvon geassejohtolagat leat Geaidnohálddahusa máđijat Gulddámis Leaibejávraí ja Lávváris Čiekŋalisjávraí. Merkejuvvon dálvejohtolagat leat Meahciráđdehusa váldegottálaš mohtorgielkávuojáhagat Heahtás Gilbbesjávraí ja Gárasavvonis Čiekŋalisjávraí. Ávdinstobuin leat stohpogirjjit, main gávdnojit dieđut guovllu luonddus ja geavaheamis ja dasa lassin rávvagat johttiide. Luondooahpisteami dálá dilli heive bures meahceguovllu iešláhká, eai leat rievdadandárbbut earret beiven- ja bajásdoallandárbbuid.

7.7.2 Ulbmilat

- Darvvatvári meahceguovllu luondooahpisteami ulbmilin lea doarjut meahceguovlolága (62/1991) ollašuvvama nu, ahte guovllus johtaleaddji olbmot láidestuvvojit dakkár lustageavaheapmái, mii seastá luonddu ja váldá vuhtii eará geavahanhámiid.

7.7.3 Doaibmabijut

- Áššehasrávvemis ja oahpisteamis guovllus vástida ainge Duottar-Sámi luondduguovddáš. Maiddá Meahciráddehusa eará luondduguovddášat ja -barttat ja maiddá Meahciráddehusa interneahhtasiiddut addet dieđuid guovllu luonddus, geavaheamis ja lustageavahanvejolašvuodain. Duottar-Sámi luondduguovddáša čájáhusaid ođasmahtedettiin Darvvatvári meahceguovlu buktojuvvo ovdan oassin Eanodaga meahceguovlluid ja luonddusuodjalanguovlluid ollisvuodas.

Ákkat: Beaktilis oahpistandoaimma ja dieđiheami bokte lea álkimus addit lustajohtaleddjiide varas dieđuid meahceguovllu luonddus ja geavaheamis ja sáme kultuvrras ja lustageavaheami johtolagain, rusttegiin, njuolggadusain ja mátkái ráhkkaneamis. Dalle lustajohtaleddjiid dieđut, vuordámušat ja duodalašvuohta vástidit buorebut nubbi nuppi, mii fas geahpeda ruossalasvuodaid ja lasiha meahcis johtaleddjiid duhtavašvuoda. Dieđiheapmi ja olbmuid oainnuid ja oaiviliid vuhtiiváldin ovddidit guovllu bistevaš ja dorvvolaš geavaheami ja birrasa seasti vánddardeamija boazodoalu ja sáme kultuvrra dorvvasteapmi.

- Meahciráddehus oahpista vánddardeddiid birrasa seasti vánddardeapmái. Dieđut dán áššis gávdnojit luondduguovddážiin, luonddustobuin ja interneahhtasiiduin. Guovllu barttaide dolvojuvvojit maiddá stohpogirjjit, main mitaluvvo earret eará luonddusuodjaleamis ja guovllu bázahusfuolahusas.

7.7.4 Čuovvun

Meahciráddehus čuovvu meahceguovllu luondooahpisteamii ollašuvvama oassin Davvi-Lappi luondduriggodatplána (Sandström ee. 2000) ja Meahciráddehusa biras- ja kvalitehtavuogádaga čuovvumis. Eanodagas čuovvunvuloš áššiide gullet odđa oahpistandávvaliid ja čuozáhat-oahpistanrusttegiid mearri ja daidda geavahuvvon jahkásaš bargobijus (olmmošbargojagiid mielde) ja ruhtamearri, jahkásaš áššehasoktavuodaid mearri áššehasbálvalanbáikkiid mielde ja áššehasaid duhtavašvuohta: buori ja heajos máhcahaga mearit.

8 Boazodoallu

8.1 Historjá

Das ahte movt ja goas boazodoallu lea álgán, leat árvaluvvon mánggalágan teoriiat. Dát leat govviduvvon dárkileappot ee. guovllu luonddu ja geavaheami vuoddočielggadusa (Kajala 2002f) logus **Luonddugeavaheami historjá** (Heikkilä 2002b, s. 99–100).

Boazonomádismii guoskevaš stuorra nuppástus dáhpáhuvai 1852:s, go Norgga ja Suoma rádji giddejuvvui, ja 1889:s, go Suoma ja Ruota rádji giddejuvvui. Dáid rádjegiddemiid geažil ii ožžon šat johtit árbevirolaš vuogi mielde Eanodagas Jieknjameara riddui. Dát dáhpáhus váikkuha ainge Darvvatvári meahceguovllu dálá boazodoallodilálašvuodaide. Guovllu boazodoallu lea vuogáiduvvan riikkaid rádjegeavvamiid lassin mángga eará servodatlaš nuppástussii. Nomádalaš eallinvuogis luohpagohte 1960-logus, go boazosámit ásaiduvvagohte fásta viesuide. Eallindási badjánepmi ja tehnikkalaš ovdáneapmi leat rievddan boazodoalu ja boazosámi eallinvuogi.

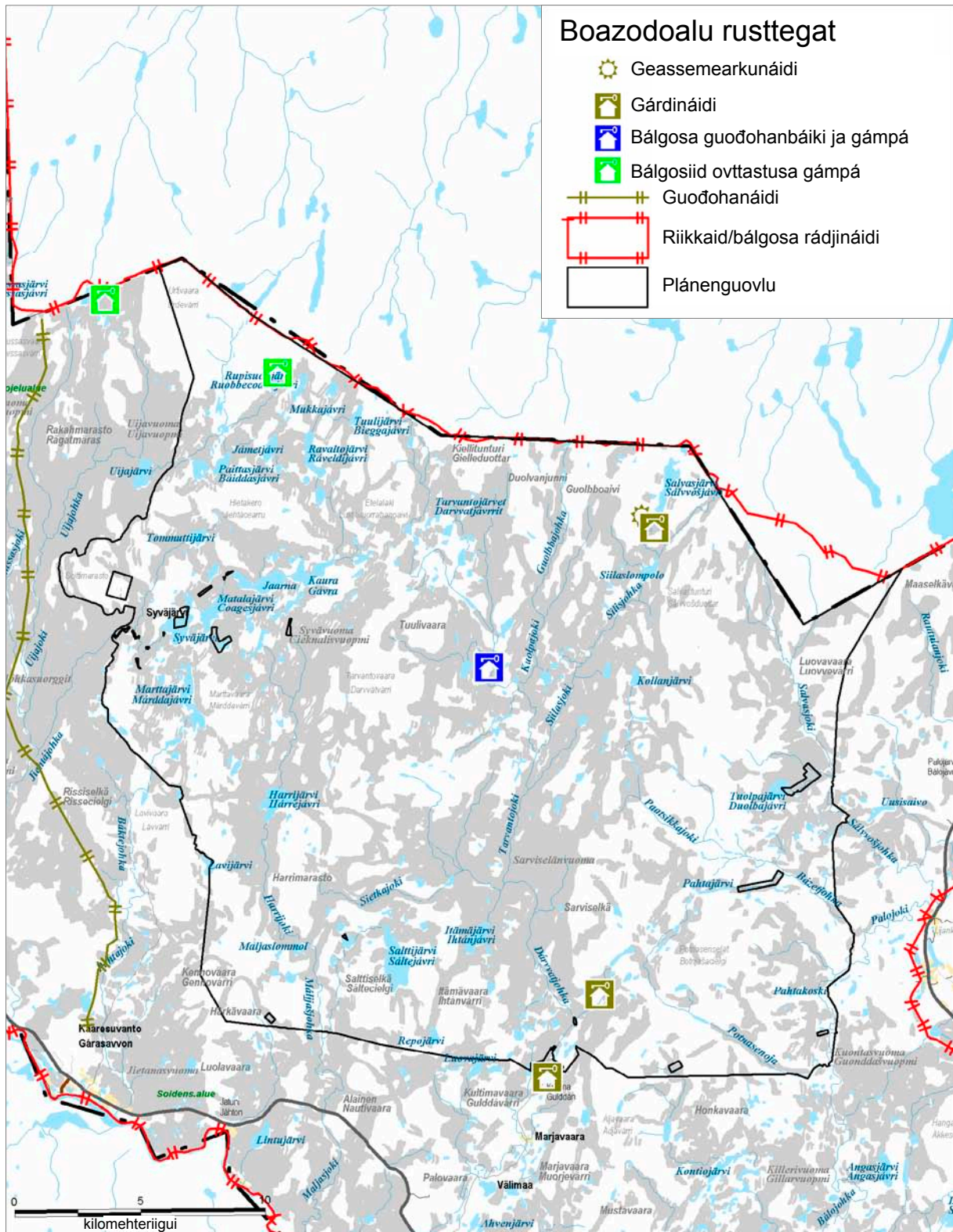
Nuppástusain fuolakeahhtá mánggat árbevirolaš sárgosat leat seilon boazodoalus Giehtaruohhtasa bálgosis gitta dálážii. Bohccuiguin bargan dáhpáhuvvá ainge sogaid ja siiddaid mielde. Ainge unnánaš johttojuvvo bohccuiguin; geassesiiddat leat anus ja boazodoallit mannet miessemearkumii duoddarii mángga vahkkui. Boazodoallu dasa gullevaš beliidisguin lea dán guovllu sámekultuvrra deháleamos ávnnaslaš ja vuoiñjalaš vuoddu.

8.2 Dálá dilli

8.2.1 Boazodoalu lágideapmi ja rusttegat

Darvvatvári meahceguovlu gullá ollásit Giehtaruohhtasa bálgosii. Darvvatvári meahceguovlu (67 030 ha) gokčá sullii 14 % bálgosa ollesviidodagas (485 200 ha). Giehtaruohhtasa bálgosa siste leat maiddá Giehtaruohhtasa meahceguovlu (218 400 ha) ja Leahttaseanu–Jiehtájoga jekkiid-suodjalanguovlu (43 470 ha). Oarjin bálgosa rádjín lea Ruotta, davvin ja nuortandavvin fas Norga. Suoma bealde lullin ja nuortan Giehtaruohhtasa bálgosa ránnján lea Neakkela bálggus. Ruota ráji alde Rádjeeatnu lea geassit lunddolaš eastta bohccuid johtimii. Suoma ja Norgga gaskii lea 1950-logu gaskkamuttus ráhkaduvvon boazoáidi, mii guorada sullii riikkaráji (govva 5). Seammaládje Neakkela ja Giehtaruohhtasa bálgosiid gaskkas lea rádjeáidi.

Bohccot eai leat oktasaš geahčus muhto siidagottit dollet ealuideaset sierra, nu ahte guodohit daid measta birra jagi. Darvvatvári meahceguovllus doallá bohccuidis Bálojávri siidagoddi, man geasi áigge sirre oarjelis bohccuideaset doalli Ávžžášjávri ja Kova-Labba siidagottiin 2001:s gárvvásmuvvan guodohanáidi. Dát áidi ollá Norgga ráji alde Buvssasváris gitta Gárasavvonii, nu ahte manná eanas Leahttaseanu–Jiehtájoga jekkiid-suodjalanguovllus (govva 5). Beaivválaš boazodoalus siidagottit juohkásit dálvvi áigge unnit bearašsiiddaide. Dálvit ja gidđat guodohuvvo ollu guohtoneatnamiid molssodanplána vuodul. Bálojávri siidagotti guottetbáikkít leat eanas Suoidnevuomi–Čieknalisvuomi guovllus Darvvatvári ja Čieknalisjávri gaskkas.

Gova 5. Boazodoalu rusttegat Darvatvári meahcceuovllus. © Meahcciráđdehus 2008, © Genimap Oy, Lohpi L5293.

Giehtaruohhtasa bálgoša boazodoallu vuodđuduvvá birrajagáš luondduguohtoneatnamiid geavahepmái, eaige bohccot báljo bibmojuvvon ovdal dálvvi 1998–1999, mii lei luonddudilálaš-vuodaid dáfus erenoamáš váttis áigi. Bálojávrris gili boazodolliin ii leat leamaš dárbu bohccuid lassebiebmami; dušše hearggit bibmojuvvojit.

Boazodolliid hohpoleamos áigi geassit deaivá miessemearkumii goabbat bealde mihcamáraid ja joatkašuvvá muhtun jagiid gitta guhkás suoidnemánnui. Nubbi hohpolaš áigi lea čakčat ja čakčadálvve rátkimiid áigge. Rátkimat joatkašuvvet dájvja gitta ođđajagimánnui. Jagi 2003 rádjai Bálojávrris gili olbmot sihke merkejedje misiideaset ja rátkke bohccuideaset Sálvvošjávrris gárddis, man oktavuodas lea viiddis biebmánáid. Njuovvanbohccot buktejuvvojedje Bálojávrris gili gárdái vuovdimassii dahje njuovahakkii doalvunládje. 2003:s bálggus huksii ođđa rátkingárdi Sarvivaara lulábeallai, sullii golbma kilomehtera Gulddáma gili davábeallai. Sarvivaara gárdi lea čakčarátkimiid dáfus guovddáš sajis, dasgo bohccot čoahkkanit guvlui iešalddes áiggi bále čakčat. Ná bálggus beassá boahhteáiggis vuovdit bohccuid ainge árabu, ovdalge bohccot geahppugohtet. Gulddáma gilis lea boares rátkingárdi, muhto dan ii gánnáhan divvugoahhtit, dasgo dat lei birra jagi ássujuvvon gilleservoša siste. (govva 5)

Go Sarvivaara gárdi lea seammás vuovdingárdi, mas njuovvanbohccot fievrriduvvojit ovddosguvlui eallinaga, de galggai gitta rátkingárdái leat maiddá geaidnooktavuohta. Geaidnooktavuohta manná measta oppa mátkki buolžža mielde Geaidnohálldahusa boares máđija mielde, mii lei juo ovdežis dan ortnegis ahte dan mielde sáhtii vuodjit guorbmebiillain. Ođđa geaidnovuojáhat dárbbášuvvui 200 m. Meahceguovvlolága (62/1991) 5. §:a 1. momeantta mielde stáhtarádis lea doaibmaváldi miedihit lobi geainnu ráhkadeapmái meahceguvlui, jos dat mearkkaša ollu oktasaš ávkki dahje luondduealáhusaiguin bargama dáfus. Go dás lei jearaldat oanehis ja boazodoalu dáfus dárbbášlaš fuolahusgeainnu ráhkadeamis, de lohpi ii čovdojuvvon stáhtarádi oktasaščoahkkimis, muhto ášši gulai áššáigullelaš ministerijai – dán dáhpáhuvas birasministerijai. Geaidnofitnu birra gullojuvvoi Eanodaga ovtasbargojoavku ja sámediggi, ja guktot dorjo fitnu. Go dasa lassin Natura-árvoštallama dárbuguorahallamis eai boahhtán ovdan mearkkašahhti váikkuhusat daidda luondotiippaide dahje šlájaide, maid vuodul guovlu lea laktojuvvon Natura-fierpmádahkii, de Meahciráđdehus attii guottiheadji cealkámuša birasministerijai. Birasministerija mearridii 21.11.2003:

Giehtaruohhtasa bálgoša árvalan sullii 200 mehtera guhkkosaš geaidnooktavuođa Gulddáma ja Leaibejávrris gaskasaš boares bálgesgeainnus sáhtta ráhkadit ođđa rátkingárdái nu, ahte luondu geaidnolinnjá birrasiin rievdaduvvo nu unnán go vejolaš ja geainnu rasttildeapmi ádjaga buohta lágiduvvo čáhcelága geatnegahttimiid mielde nu, ahte guoli johtin ja ádjaga čáhcedoallu muđui ge seailu nu luonddudilis go vejolaš.

Ovdalis namuhuvvon boazodoalu rusttegiid lassin Sálvvošjávrris lea guođohanbáikesiida. Bálgošis lea Darvvatjoga alde Ylimmäinen Kärppälommolis guođohanbáiki ja barta. Dasa lassin Bálgošiid ovtastus válddii 2002:s badjelassas rádjegozáhusa anus eret báhcán boares Urdevári (Ruobbečoallejávri) gozihanbartta hálldašeami. Dát barta lea lahka Norgga ráji, dasgo Suopma fuolaha dán guovllus váldegotti rádjeáiddis (govva 5).

8.2.2 Boazodoalu mearkkašupmi

Giehtaruohtta bálgosis ledje boazodoallojagi 1999/2000 ealihanbohccot 8 439. Dáin sullii 3 000 ealihanbohcco sáhtta árvalit orodan meahcceguovllus. Giehtaruohtta bálgosis ledje boazodoallojagi 1999/2000 156 boazoeaiggáda. Sullii 40 olbmo oamastit bohccuid, mat orodit Darvvatvári meahcceguovllus.

Fuoddo- ja guolledoalu dutkanlágádusa ja Oulu allaoahpahaga eatnandiehtagalágádusa 1990-logu loahpageahčen dahkan guohtoneananinventeremiid (Kumpula ee. 1997) vuodul bálgosa jeagel-eatnamat ledje gollan, ja dálveguohtoneatnamat klassifiserejuvvojedje fuotnin. 1997:s čadahuvvon geasseguohtoneananinventerema (Kumpula ee. 1999) vuodul Duottar-Sámi bálgosiin maiddá bohccuid geassebiepmu mearri sihke eanannjealjehaskilomehtera ja ealihanbohcco nammii rehke-nasttedettiin lei vuolit go eará sajis boazodoalloguovllus. Muhtun muddui dán sivas bálgosa alimus lobálaš ealihanboazolohku vuoliduvvui boazodoallojagi 1997/1998 álggu rájes 13 000:s 12 000:ii ja ain boazodoallojagi 2000/2001 álggu rájes 12 000:s 10 000:ii. Ođđasitinventeren Giehtaruohtta dálveguohtoneatnamiin gárvvásmuvai gidđat 2004 (Kumpula ee. 2004).

Luonddudilálašvuodaid jahkásaš molsašuddama geažil boazolohku ja bohccuid buvttadeapmi rievddadit. Buriid jagiid 1980-logu loahpageahčen bálgosis giedahallon bohccuid lohku lei juoba badjel 20 000 ja njuovvanbohccuide lohku badjel 5 000. Nuppe dáfus bálgosis ledje 1990-logu álggogeahčen moanat váttis jagit maŋŋálagaid, ja nuba duodalaš ealihanboazologut leat báhcán čielgasit alimus lobálaš boazologu vuolábeallai, nu ahte dat lea molsašuddan 1990-logus 5 400:s 9 200:ai.

Darvvatvári meahcceguovlu buvttada gaskamearálaččat 800 njuovvanbohcco jahkásaččat. Meahcceguovllu njuovvanbohccuid birgoárvun 5,3 euro kilohattiin ja 24 kg:a gaskadeattuinn šaddá 101 760 euro. Boazoeaiggáda nammii dat mearkkaša gaskamearálaččat 2 544 euro brutto-dietnasa. Gaskaárvvus boahtá bures ovdan smávva boazoeaiggádiid – ovdamearkka dihte mánáid – mearkkašupmi. Ollesáigásaš boazoeaiggádiid bruttodietnasat leat mealgat stuoribut. Boazodoallu mearkkaša dasa lassin ollu dasa, ahte giliin ássojuvvo.

Boazodoalu mearkkašumi árvvoštaldettiin ii leat doarvái árvvoštallat dan dušše ruđa dáfus. Boazodoallu váikkuha ruđalaš birgenlági lassin maiddá ollu kultuvrralaččat. Boazodoallu lea okta guovddáš vuoddu sáme kultuvrras. Boazodoalus lea maiddá viidásset servodatlaš mearkkašupmi. Ovdamearkka dihte Lappi turismmas boazu ja boazodollui guoskevaš miellagovat leat hui guovddázis.

8.2.3 Boazodoallu ja meahcceguovloláhka

Meahcceguovloláhka (62/1991) doarju boazodoalu. Meahcceguovlolága oktan ulbmilin lea earret eará dorvvastit luondduealáhusaid ja sáme kultuvrra. Dasa lassin meahcceguovloláhka addá vejolašvuoda luohpadit boazodoalus dárbbášlaš geavahanvuoigatvuodaid. Meahcceguovlolágas eai leat goittot mielde njuolggadusat, mat stivrejit dárkileappot boazodoalu. Dat gávdnojit boazodoallolágas (848/1990).

Meahcceguovllut leat oaivvilduvvon bohccuid guohtoneanan, muhto meahcceguovloláhka mudde guohtoneatnamiid geavaheami dušše ulbmillaš dásis. **Luondduealáhusaid dorrvastemiin** oaivvildit maiddá dan, ahte guohtoneatnamiid dilli galgá seilluhuvvot buorin guhkesáiggeulbmiliin. Jearaldagas lea bastevaš geavaheami prinsihppa.

Boazodoallolágas guohtoneatnamiid bistevaš geavaheami stivrejit alimus ealihanboazologuiguin. Boazodoallolága mielde ”bálgosa alimus ealihanboazologu mearridettiin eana- ja meahccedoalloministeriija galgá giddet fuopmášumi dasa, ahte dálvvi áigge bálgosa siste eai galgga leat eanet bohccot go bálgosa dálveguohtoneatnamat girdet bistevaš geavaheami vuogi mielde”.

Meahcceguovlolága bokte geahččalit maiddá sealluhit guovllu meahcceguovloiešlági. Dat ii goittot oaivvil ollislaš luonddudili, dasgo meahcceguovloláhka dohkkeha boazodoalu birasváikkuhusaid, beare boazodoallu doaibmá bistevaš vuogi mielde. Bohccot besset dás duohkoge guohtut jeahkála ja eará biebmošattuid. Boazoáiddit, barttat ja boazodoalu eará rusttegat gullet meahcceguovlui. Boazodoallit sáhttet johtalit meahcceguovllus mohtorfievrruiguin geassit ja dálvit boazodollui goskevaš bargguideaset oktavuodas (Meahccejohtalusláhka 1710/1995, 4 §) ja sáhttet váldit doppe boazodoalu várás almmá sierra lobi haga boaldin- ja goahtemuoraideaset (Boazodoalloláhka 848/1990, 40 §).

Meahcceguovlolága ulbmil **meahcceguovloiešlági sealluheapmi** sisdoallá jurdaga ahte meahcceguovllus gávdnojit maiddá boraspiret. Nuppe dáfus ulbmil **luondduealáhusaid dorvvasteapmi** mearkkaša goittot dan, ahte návdelohku ii sáhte leat beare stuoris, dasgo boazodoalu beroštumit galget oktiiheivehuvvot stuorranávddiid gávdnomiin guovllus. Dán ulbmila juksan dihte lea dahkkojuvvon váldegottálaš návdeprográmma, mas meroštallojit návdenáliid ulbmilsturredagat sierra guovlluin Suomas (Stuorraspirebargojoavkku 1996). Stáhta máksá buhtadusa návddiid goddin bohccuid ovddas. Gumpe- ja guovžanáliid muddejit maiddá bivddu bokte.

8.3 Ulbmilat ja doaibmabijut

Meahciráddehus váldá vuhtii boazodoalu dárbbuid doaimmainis ja plána eanangeavaheapmái goskevaš árvalusain ja ávžžuhusain. Boazodoalu dárkilet stivren ii goittot gula Meahciráddehussii. Meahciráddehus ii daga dán oktavuodas boazodoalu lágideapmái – dego rusttegiidda, bohccuid guohtumii ja boazologuide – goskevaš árvalusaid.

- Meahciráddehusa mielas guohtoneanandutkamušat leat dehálaččat ja dat árvala daid joatkima ja ovddideami.

Ágga: Boazodoalu dorvvasteapmi lea meahcceguovlolága (62/1991) guovddáš ulbmil.

- Sierra geavahanhámiid váikkuhusaid boazodollui galggašii dutkat. Erenoamáš hohpolaš ášši lea dutkat, movt turisma ja geasiáigásaš meahccejohtalus váikkuhit lundui ja ná maiddá guohtoneatnamiidda. Dasa lassin galggašii dutkat mohtorgielkkástallama ja beanavuodjin-doaimma vejolaš heajos váikkuhusaid boazodollui.
- Galggašii dutkat, movt ealliguovdasaš doarjagat váikkuhit ealihanboazologuide ja guohtoneatnamiid dillái.

Ágga: EO:a loahppárvalus A4-0073/99. Boazodoalu doarjaga dássi galggašii vástidit eanandoalu eará doarjjahámiid. Ná guohtoneatnamat seastašuváshedje.

9 Guollečáziid dikšun ja guolástus

9.1 Dálá dilli

9.1.1 Guolástusa mearkkašupmi

Darvvatvári meahceguovllu jávrriin lea leamaš ámmátbivdu Sálvvošnjávrris. Mearkkašahti jávrrit leat leamaš maiddái Gávra ja Čiekŋalisjávri, main bivdojuvvui badjel 100 kg guolli 1979:s borramušgotti nammii. Dán áigge ámmátlágan bivdu lea viehka unnán guovllus.

Ruovttudárboguolástus mearkkaša ainge ollu guovllus. Ovdamearkka dihte Bálojávri gille-doaimmagoddi árvalii gidđat 1998 iežas vástádusas guollečáziid geavahangulaskuddamii, ahte Sálvvošnjávri galggašii ráfáidahttit ”dušše ja beare ruovttudárboguolástussii”, dasgo doppe lea Bálojávri–Gulddáma siidda geassemearkun- ja dálverátkinbáiki. Čiekŋalisjávrris leat báikkálaš ássiin moanat barttat, mat geavahuvvojit guolástusa ja lubmema dárbbuide.

Ruovttudárboguolástus dáhpáhuvvá eanas fierbmumiin, ja deháleamos bivdoguolli lea čuovža. Erenoamážit luondduealáhusbargiid borramušgottis geavahuvvon guolli sáhtta mearkkašit ekonomalaččat olluge.

Darvvatvári davábeale guovllut leat gidđat bivnnuhis bilkenčázit. Guovllus johtalit sihke báike-goddelaččat ja eará sajis bohtán bilkejeaddjit. Gulddáma bajábealde Darvvatjoga siste johtet guolástanmátkkálaččat maiddái geasi áigge hárrer- ja dápmotbivddus. Báikkálaš turistafitnodat-olbmo mitalusa mielde mátkkálaččaid mearit eai leat olus rievddadan dáid manjimus jagiid. Jos joga guvžá- ja luossanálit nanosmuvvet, de johka várre geasuhišgohtá eanet olbmuid.

Máljjašjohka ii dán áigge mearkkaš olus guolástusa dáfus, muhto joga árvu veajetbuvttadanguovlun lassána várre daid lagamus bohttevaš jagiid.

9.1.2 Guolástanvuoigatvuohta ja guolástanráddjehusat

Jagi 1998 álggu rájes Davvi-Lappi guolástus lea muddejuvvon guolástanlága (286/1982) ja -ásahusa (1364/1997) mielde ja daid vuodul addojuvvon mearrádusaiguin. Dán nuppástusa dihte Davvi-Lappiige bohte guolástanguovllut, mat ortniidedje nu, ahte Eanodaga giella hábme sierra guolástanguovllu. Guolástanguovllu deháleamos bargoneavvun lea guolástanguovllu dikšun- ja geavahanplána. Guolástanguovlu sáhtta mearridit ieš iežas rájiid siste ee. bivdoráddjehusain, muhto bivdolobiid miediheamis, guollečázi dikšumis dahje eará geavaheamis vástida čáhceguovllu eaiggát.

Guolástanlága mielde stáhtii gullevaž čáhceguovlluid guolástusa lágideamis ja guollečázi dikšumis vástida Meahciráddjehus. Eanodaga, Anára ja Ohcejoga gielddain ássi ámmát- ja ruovttudárboguolásteddjijn ja luondduealáhusbargiin lea vuoigatvuohta oazžut nuvtá guolástanlobi stáhta čáhceguovlluide.

Meahciráddjehusa hálddašan čáziid guolástusa lágideami ja guollečáziid dikšuma stivre stáhta čáziid giedahallon gielddalaš guolledoalloráddádallangotti (Guolástanláhka 286/1982, 14 a §). Meahciráddjehus galgá bivdit ráddádallangottis jahkásaččat cealkámuša dain prinsihpain, maid vuodul guolástus lágiduvvo ja guolástanlobit miedihuvvojit.

Ng. **sierraákkat guolástanvuoigatvuođa** hálddašeaddjis lea vuoigatvuohta nannejuvvon guolástanbáikkiide čáhceeaiggáda lassin. Sierraákkat guolástanvuoigatvuođaid viidodaga ja návddašánvuoigatvuođaid juohkáseamis osolašdáluid gaskan ii leat doaisttáži mearriduvvon. Alimus rievtti nannen sierraákkat guolástanvuoigatvuođat leat Darvvatvári meahcceguovllus ovttanuppelot jávrris ja dasa lassin Darvvatjogas (tabealla 4).

Tabealla 4. Alimus rievtti nannen sierraákkat guolástanvuoigatvuođat Darvvatvári meahcceguovllus.

Čáhceguovlu	Dáluid lohku	Čáhceguovlu	Dáluid lohku
Ihtánjávri	10	Jaarna	28
Sarvijärvi	8	Ráveldijávri	28
Sálvvošnjávri	9	Gávra	28
Silisluppal	7	Ruobbečoallejávri	28
Čiekŋalisjávri	19	Báiddasjávri	19
Coagesjávri	28	Darvvatjohka	6

Oaggun (duorgu ja áŋkkur) ja bilken gullet juohkeolbmovuoigatvuođaide – eai goittot luossa- ja čuovžačázadagaid guoika- ja rávdnesajiin. Muđui guolástettiin galgá leat persovnnalaš, stáhta guolástandikšunmáksu máksojuvvon. Dasa lassin dárbbasuvvo čáhceguovllu hálddašeaddji guolástanlohpi. Leanalaš vuoggabivdolobiin oažžu guolástit ovttain stákkuin dahje vuokkain eará sajis go luossa- ja čuovžačázadagaid guoika- ja rávdnesajiin. Meahciráđdehus guvllolaš lobit addet vuoigatvuođa guolástit maiddá guoika- ja rávdnesajiin stáhta čáhceguovlluin, jos dat ii leat ovdamearkka dihte guolástanguovllu mearrádusa vuodul gildojuvvon.

Leanalaš vuoggalobi geavaheami – ja maiddá oagguma ja bilkema – sáhtta gielddit dain čáziin, mat dikšojuvvojit beaktileappot go muđui lea vierrun dahje main guollenáliid suodjaleapmi ja lasiheapmi dan gáibidit. Gielddu ásaha Lappi TE-guovddáš [dálá ealáhus-, johtalus- ja biras-guovddáš]. Dáin sáhtta goittotge guolástit čáhceguovllu eaiggáda miedihan lobi vuodul.

9.1.3 Guolástus ja meahcceguovloláhka

Meahcceguovlolágas (62/1991) eai leat njuolggadusat guolástusa stivremis dahje guollečáziid dikšumis. Meahcceguovlolága ulbmilat **sámekultuvrra dorvvasteapmi** ja **luondduealáhusaid dorvvasteapmi** ásahtit goittot guolástusa daid geavahanhámiid jovkui, maid dihte meahcceguovlu lea vuodđuduvvon. Lága ulbmilis **meahcceguovloiešlági seailuheapmi** sáhtta maiddá váldit ovdan muhtun beliid, mat galggašedje váldojuvvot vuhtii guollečáziid dikšumis ja geavaheamis mearridettiin.

Guolástus ja meahcceguovloiešlági seailuheapmi eai mana ruossalassii. Olbmot johtalit goittot dávjá guolásteamen mohtorfievrruiguin. Guovllu geainnuhisvuođa dihte šaddá goittot ealáhus-guolástusas ja ruovttudárbovuddus geavahit dálvvi ja geasi áigge meahceffievrruid ja girdi. Nuba vaikko guolástus daninassii ii čuoze meahcceguovloiešláhkái dahje luonddudilálašvuhtii, de dasa guoskevaš doaimmat sáhttet dan dahkat. Guolástanvuoigatvuohta ii atte vuoigatvuođa johtalit mohtorfievrruiguin meahcis.

9.2 Ulbmilat ja doaibmabijut

- 1) Meahciráđdehus lea mielde dahkamin Eanodaga guolástanguovllu guollečáziid dikšun- ja geavahanplána.
- 2) Čáhceguovllu eaiggádii gullá oktiiheivehit guollegilvimiid ja vástidit oktiiheiveheamis. Nuba buot guollegilvimiidda čáhceguovllu siste galgá leat Meahciráđdehusa lohpi.
- 3) Čuovžagilvimiid gánnáha joatkit dain jávriin, main juo dahkkojuvvon guollegilvimat leat addán buriid bohtosiid ja main jahkásaččat bivdojuvvon sállasiid ruđalaš árvu ja mearri leat badjin. Gilvimiid joatkima sáhtá goittot ákkastallat dušše dassái go fidnejuvvo lunddolaččat lassáneaddji, eallinfámolaš ja buvttadeaddji nálli. Čuovžagilvimiin galgá geahččalit geavahit guovllu iežas čuovžanáliid dalán go dat lea guollegilvinsivaid dihte vejolaš. Eanodaga guolledoalloráđđadallangottis sohpet jahkásaččat čuovžagilvimiid birra.
- 4) Guvžaveajehiid gilvima Darvvatjohkii gánnáha joatkit gitta dassái go fidnejuvvo lunddolaččat lassáneaddji ja eallinfámolaš nálli. Guvžaveajehiid sáhtá gilvit maiddái Máljjašjohkii, jos ná lea vejolaš fidnet lunddolaččat lassáneaddji ja eallinfámolaš nálli. Guollegilvimiid galgá ollašuttit dán ulbmili heivvolaš guollenáliiguin.
- 5) Dat meahceguovllu čázit, maida eai dieđe gilván guliid, guđdojuvvojit dábálaččat dás duohkoge guollegilvindoaimmaid olggobeallai. Dáid čáziid guollenáli geahččalit dorvvastit vuosttažettiin guolástusa muddemiin. Jos dákkár čázi guollenáli goittot juoga sivas manna-goahá maŋás, de čázi guollenáli mahcahan dahje ealáskahttin dihte galgá gilvimiid dahkat vuosttažettiin čázadatguovllus siskkáldas sirdimiiguin ja dušše čázadatguovllu eamiguollešlájaiguin.
- 6) Meahceguovllu čázadagaide galgá dahkkojuvvot dárkilet dikšun- ja geavahanplána, nu ahte váldojuvvojit vuhtii Eanodaga guolástanguovllu dikšun- ja geavahanplána (Korpivuoma 2004) váldoprinsihpat. Dákkár dárkilet plána vuodul sáhtá buorebut oaidnit, makkár dikšundoaimmat galget dahkkojuvvot guoládaga várás. Dán oktavuodas guovllu guollenálit čielggaduvvojit dárkileappot. Mearrádusaid dagadettiin galgá guorahallat, movt jurddašuvvon nuppástusat heivejit oktii meahceguovlo- (62/1991) ja guolástanlága (286/1982) ulbmiliin, ja movt sáhtá buoremusat seailluhit báikkálaš guolástusa kultuvrralaš ja ekonomalaš mearkašumi.

Ákkat ovdalis namuhuvvon árvalusaide lea lágaid ja ásahusaid lassin guolledávddaid dusten, guollenáliid seailluheapmi genetiikalaččat buhtisin ja vieris šlájaid dagahan ekologalaš rievdasaid dusten.

9.3 Čuovvun

Meahciráđdehus čuovvu guovllu guollenáliid ovdáneami Davvi-Lappi luondduriggodatplánas (Sandström ee. 2000) ja Meahciráđdehusa biras- ja kvalitehtavuogádagas sohppojuvvon mihtidanvugiiguin. Dákkarat leat guolástanlohpestatistikat, gilvinraporttat ja dikšun- ja geahččalan-guolástusaid raporttat.

Dasa lassin Meahciráđdehus čuovvu guollenáliid ovdáneami ovttasrádiid ee. Fuoddo- ja guolledoalu dutkanlágádusain, Lappi birasguovddážiin ja allaoahpahagaiguin. Dákkár áššiide gullet earret eará guliid sálašmearit, guliid biebmodutkamušat ja čázi šlája čuovvun.

10 Fuodđodikšun ja meahccebivdu

10.1 Dálá dilli

10.1.1 Meahccebivdovuoigatvuohta

Suomas meahccebivdu muddejit meahccebivdolágain (615/1993) ja -ásahusain (666/1993). Lága gustohasuorggi ollái leat váldojuvvon dasa lassin meahccebivdui bissovaččat gullelaš doaimmat. Nuba gustohansuorgái gullet fuodđogahtten, fuoddoealliid dagahan vahágiid buhtadeapmi ja maiddái beatnaga doallan (SII 300/1992, dárkilis vuodustusat 1 §). Meahccebivdolága lassin meahccebivdodoaimmas galgá váldit vuhtii maiddái dan, mii luonddu- (1096/1996) ja ealliid-suodjalanlágas (247/1996) ásahuvvo. Luonddusuodjalanlágas ásahuvvo fuodđuide ja ráfáidahteahtes ealliide gullameahtun ealliid suodjaleamis ja dikšumis. Ealliid-suodjalanlágain ovddidit ealliid buresveadjima ja buorre gieđahallama.

Stáhta eatnamiin meahccebivdovuoigatvuođa geavaheamis ja fuodđodikšumis mearrida dat virge-oapmahaš, man hálddašeami vuolde guovlu lea (MeahccebivdoL 44 §). Meahccebivdolága 8. § mielde lea gieđda olbmos meahccebivdovuoigatvuohta ruovttugieđdas stáhta eatnamiin.

Meahcceráđdehusa hálddašeami vuollásaš stáhtaeatnamiid árbevirolaš meahccebivdorgeavaheami ulbmil lea dáhkidit siviilaolbmo meahccebivdovejolašvuođaid suvdilis geavaheami vuodđojurdagiid mielde.

Meahccebivdolága 46. § mielde meahccebivdolohpi stáhta guovlluide galgá álo addojuvvot čálla-lážžan dan geažil, go stáhta eatnamat leat viidát ja bearráigeahčču váttis (SII 300/1992, 26, dárkilis vuodustusat 45 §). Jos stáhta soames guovllus lea dárbu ráddjet lobiid meari, de lobiid miedeheamis ovdasadjái berre bidjat dakkár meahccebivdiid, geain muđui ii livčče vuogálaš meahccebivdovejolašvuohta.

10.1.2 Meahccebivdu ja fuodđodikšun Darvvatváris

Luonddugeavaheapmi váikkuha eahpenjuolgga fuodđonáliid valljodatgaskavuodaide nu, ahte rievdata eallinbirrasiid. Olmmoš ii báljo rievdat doaimmaidisguin meahcceguovllu luonddu, dasgo ovdamearkka dihte vuovdedoaluin ii bargojuvvo ollege guovllus ja meahccebuollimiid dusten jeagge-, lageš- ja duottarmáilmmis ii mearkkaš olus. Darvvatvári meahcceguovllus šaddogokčasa gollan bohccuid guohtuma dihte váikkuha fuoddoelliid biepmu kvalitehtii ja mearrái.

Darvvatvári meahcceguovllus meari dáfus eanemus bivdojuvvon fuodđošládja lea rievssat, mii lea dábálaš guovllus. Nubbi mearkkašahtti fuodđošládja lea ealga. Eará šlájaid bivdet unnán juogo danin, ahte dat leat meahcceguovllus dan luonddudilálašvuođaid dihte viehka vánis (guovža, čukčá) dahje danin, ahte meahcceguovlu lea nu boaittoealde. Ovdamearkka dihte njoammil ja rieban leat dábálaččat, muhto daid bivdet viehka unnán. Guovllu čáhceloddenálit leat viehka buorit, muhto čáhcelottiidge bivdet viehka unnán, dasgo meahcceguovlu lea nu boaittoealde. (Leppäjärvi 2002)

Dat, ahte meacceguovlu lea boaittoealde ja buvttada unnán, dagaha dan ahte fuođđodikšumii ii leat olus dárbu. Danin Meahciráđdehus ii leat vuodđudan guvlui fuođđodárkongolmmačiegahasaid. Dasa lassin fuođđodárkongolmmačiegahas, man Meahciráđdehus logaha, lea Sarvvesoavvvis, meacceguovllu oarjelulábealde. Guovllus eai leat maiddá meahcástanservviid fuođđodárkongolmmačiegahasat.

Meahcebevdu gullá báikkálaš eallinvuohkái ja kultuvrii. Rievssahiid gárdun mearkkaša ekonomalaččatge Darvvatvári meahceguovllus. Eanodaga gieldda ássiide eai leat mearriduvvon dihtoearit eananlottiid bivdimii, muhto fuođđodikšunovttastus stivre dan ávžžuhusaiguin ja Lappi fuođđodikšunbire oanida dárbbu mielde bivdoáiggi. Meahcebevdit váikkuhit fuođdonáliide maiddá nu, ahte eai bivdde eananlottiid heajos jagiid.

Meahcástanláhka (615/1993) dorvvasta fuođđošlájaiide ráfálaš lassánanáiggi ja gieldda mánggaid beaktilis bivdovugiid, mat ledje ovdal anus. Ealga- ja guovžabivddu várás leat mearriduvvon dihtoearit náliid ovdáneami mielde. Maiddá Meahciráđdehusa lohpebevdu leat dihtoearit.

10.1.3 Meahcebevdu ja meahceguovloláhka

Meahceguovloláhka (62/1991) váldá beali meahcebevdui dušše ulbmillaš dásis. Lága ulbmilat **sámekultuvrra dorvvasteapmi ja luondduealáhusaid dorvvasteapmi** sisdollet meahcebevdu. Báikkálaš bivdokultuvrra ja bivdovuogiatvuodaid gudnejahttin lea oassi guovllu meahceguovloiešlágis.

10.2 Ulbmilat ja doaibmabijut

- Meahciráđdehus čuovvu fuođdonáliid ovdáneami ja geahččala ovttasráđiid fuođđodikšunbiriin ja fuođđodikšunovttastusain dorvvastit daid. Fuođđodikšunovttastus sáhtá vuodđudit ja merket meahccái fuođđodárkongolmmačiegahasaid báikkiide, maid birra sohppojuvvo sierra Meahciráđdehusain.

Ágga: Fuođdonáliid ovdáneami čuovvun ja bistevas geavaheami prinsihpa sihkkarastin.

- Ealغانáliid dikšun dihte sáhtá bidjat njoallungeđggiid báikkiide, maid birra sohppojuvvo sierra Meahciráđdehusain.

Ágga: Ovttasbargu fuođđodikšunovttastusain bistevas geavaheami prinsihpa sihkkarastin dihte.

- Meahcástanlága (615/1993) mielde gielddalaččat ožžot nuvttá bivdit meahceguovllus. Gielddalaččaid dálvviáigásaš meahcejohtaluslohpi addá vejolašvuoda geavahit mohtorgielkká rievssahiid gárdumis. Mohtorgielkkáin ja njealjejuvllagiin sáhtá fievrridit ealggagorudiid eret meahcis dálá vuogi mielde.
- Olgobáikegoddelaččaide Meahciráđdehus vuovdá muhtun muddui eriid mielde meahcástanlobiid. Lobiid mearis jahkásaččat mearridettiin čuvvojuvvo bistevas ovdáneami prinsihpa. Meahciráđdehus ráddádallá jahkásaččat meahcástanlohpelágideamis fuođđodikšunovttastusain, Giehtaruohtasa bálgošii, báikkálaš turistafitnodatolbmuiiguin, geat ožžot goittot oasi áigái boadusteaset meahcebevddus, ja vejolaš ámmátbivdiiguin.

- Ovttas Giehtaruohttasa bálgosiin, Eanodaga fuođđodikšunovttastusain, báikkálaš turista-fitnodatolbmuiguin, geat ožžot goittot oasi áigáiboadusteaset meahcebevddus, ja sámedikkiin Meahciráđdehus ovddida olgobáikegoddelaččaid meahcebevddu nu, ahte meahcebevdu lea sosiálalaččat, ekonomalaččat ja ekologalaččat bistevaš vuodu alde ja das geavahuvvojit vejolašvuodaid mielde báikkálaš oahpistan- ja fuolahánbálvalusat.
- Meahciráđdehusa mielas lea fuođđodikšuma ja luonddusuodjaleami dáfus mávssolaš bivdit riebaniid. Meahciráđdehus oassálastá heivvolaš osiin vejolaš smávvanávdeprošeavttaide (omd. riebanbivdu njállaguovlluin).

10.3 Čuovvun

- Meahciráđdehus čuovvu guovllu fuođđonáliid ovdáneami Davvi-Lappi luondduriggodatplánas (Sandström ee. 2000) ja Meahciráđdehusa biras- ja kvalitehtavuogádagas sohppojuvvon mihtidanvugiiguin. Dáidda gullet jahkášaš lohpearit ja sálašdieđut, fuođđodáirkongolmmačiegahaslohkama bohtosat ja Eanodaga fuođđodikšunovttastusa árvvoštallamat. Meahciráđdehus čuovvu fuođđonáliid ovdáneami ovttasráđiid ee. Eanodaga fuođđodikšunovttastusain, Fuođđo- ja guolledoalu dutkanlágádusain ja sámedikkiin.

11 Johtalus ja johtaleapmi

Juohkeolbmovuoigatvuodát leat fámus meahceguovllus. Nuba buohkain lea vuoigatvuohta johtalit iešrádálaččat dahje iehčanassii bohccuiguin, beatnagiiguin dahje heasttain goas ja gos beare. Maiddáí oanehisáigásaš (1–2 ija guđege báikkis) gohtten gullá juohkeolbmovuoigatvuodaide. Meahciráđdehusa barttaid geavaheapmi ii gula juohkeolbmovuoigatvuodaide, muhto daid geavahannjuolggadusain oážžu Meahciráđdehus mearridit sierra. Logus 7 **Luonddaturisma ja lustageavaheapmi** leat ovdanbukton ávdinstobuid geavahannjuolggadusat.

Johtinoktavuodaid ja johtaleami stivrejeddji njuolggadusat gávdnojit goittot meahceguovlolágas (62/1991), čáhcelágas (264/1961), lágas almmolaš geainnuin (243/1954), lágas priváhta geainnuin (358/1962), giddodagaid čohkkenlágas (554/1995), meahcejohtaluslágas (1710/1995) ja áibmojohtaluslágas (281/1995) ja daidda guoskevaš ásašusain.

Darvvatvári meahceguovllus johtalit eanas boazodoallit, guolásteaddjit, meahcebidit, lubmejeaddjit, lustagallestallit ja virgedoaimmaid čađaheaddji olbmot. Lustagallestallit dáidet leat logu mielde dänge guovllu stuorimus gallestallijoavku. Muhto fitnangerddiid mielde rehkenasttedettiin báikkálaš luonddugeavaheaddjit sáhttet leat eanetlohkun.

Dálveguovdil meahceguovllus johtalit vuosttažettiin báikkálaš olbmot: boazodoallit, guolásteaddjit ja rievssatbidit. Njukča–cuoŋománnu lea alimus lustageavahanáigi, muhto guovlu jaskoda miessemánu bealde, go siivvut nohkagohtet.

Geassemánu gaskkamuttu sulain lea fas álkit johtit. Geasiáigásaš lustageavaheami alimus áiggit deivet suoidne–borgemánnui. Boazodoallit merkot misiid mihcamáraid rájes gitta suoidnemánnui. Luopmána láddan geasuha guvlui vuosttažettiin báikkálaš olbmuid.

Vánddardeapmi nohká measta ollásit ruškki maŋná čakčamánuš. Čakča–golggotmánus guovllus johtalit boazodolliid lassin vuosttažettiin báikkálaš rievssat- ja ealgabidit. Skábma–juovlamánus duoddaris johtalit boazodoallit čohkkemin bohccuid rátkima várás.

11.1 Geainnut ja johtolagat

11.1.1 Dálá dilli

Meahceguovlolága (62/1991) 5. paragrafa mielde ”meahceguovlluide ii oáččo ráhkadit bissovaš geainnuid”. Njuolggadus dorvvasta meahceguovlolága váldoulbmila, guovllu meahceguovloiešlági seailluheami. **Bissovaš geainnuin** oaivvildit buot jagiáiggiid vuojihahtti geainnu. Dát čielgá lága dárkilet ákkastallamiin, main daddjojuvvo maiddáí, ahte ”dat [gieldu] ii ná hehteše nu gohčoduvvon dálvegeainnuid ráhkadeami”.

Darvvatvári meahceguovlu lea dadjat juo geainnuheapme. Guovllu lullirádjji manná váldogeaidnu 21:s davábeale, nu ahte dat lea lagamusas golmma kilomehtera duohken váldogeainnus. Lagamusii meahceguovllu, sullii ovttá kilomehtera duohkái boahá Gulddáma gillái manni geaidnu. Nuortan guovllu rádjji lea muhtun muddui Sálvvoš- ja Bálojohka ja lagamusas guovlu lea Leaibejávri gili buohta sullii golmma kilohtera duohken Heahtá–Guovdageaidnu-geainnus.

Lávvaris Čiekŋalisjávraí ja Gulddámis Leaibejávraí mannet muhtun muddui meahceguovllu siste Geaidnohálddahusa máđijat, maid mielde johtaleapmái ii dárbaš leat eananeaiggáda lohpi. Dálá geaidnolága (243/1954) mielde máđijat leat oaivvilduvvon vácci, riidemiin dahje sihkkeliin dáhpáhuvvi johtalusa várás.

11.1.2 Ulbmilat ja doaimbijut

- Darvvatvári meahceguovllus ii oro leamen dárbu dálvegeainnuide.
- Darvvatvári meahceguovllus eai leat meahcejohtaluslágas (1710/1995) oaivvilduvvon mohtorgielkájohtolagat.
- Meahciráđdehus ii vuodđut odđa mohtorgielkávuojáhagaid meahceguvlui.

Ágga: Guovllu meahceguovloluonddu ja meahceguovloiešlági seailuheapmi ja báikkálaš luonddu- ja boazodoalu dorvvasteapmi.

- Meahciráđdehus ii árval meahceguovllus leahkki váldegottálaš mohtorgielkávuojáhagaid rievdadeami virggálaš mohtorgielkájohtolahkan. Jos meahceguovlluid mohtorgielkávuojáhagat muhttojuvvojit maŋnelis almmolaš mohtorgielkájohtolahkan, de sáhtá Darvvatvári bokte johti Bálojávri–Gilbbesjávri-mohtorgielkávuojáhat muhttojuvvot maiddáí johtolahkan. Nuppástuhttin gáibida dan, ahte Birasministeriija miehtá dasa ja báikkálaš olbmot beset leat mielde mearrideamen dán áššis.
- Meahciráđdehus lea mielde ráhkadeamen mohtorgielkávuojáhaga Bálojotnjálmmi ja Gilbbesjávrii gaskii. Johtolat bohtá Duottar-Sámi guovloláva mielde meahceguovllu olggobeallai váldogaidnu 21:a ja Muonájoga gaskii.

Ákkat: Fuolahuvvon mohtorgielkájohtolat, man mielde lea álki johtit, meahceguovllu olggobealde geahpeda deattuid mohtorgielkkástallamii meahceguovllus ja doarju ná meahceguovlólága (62/1991) ulbmiliid ollašuvvama.

- Gulddámis Sálvošjávraí manni vuojáhahkii huksejuvvojit rovit njealjejuvllagiid dárbbuide. Jos eatnama gollama hehtten dan vealttakeahttá gáibida, de Meahciráđdehus sáhtá hukset maiddáí eará sadjáí dárbašlaš sajiide roviid njealjejuvllagiid várás. Maiddáí smávva šalddiid sáhtá hukset vuogas rasttildanbáikkiide, jos dan sáhtá ákkastallat eatnama gollama dihte.

Ákkat: Guovllu luondudilálašvuoda seailuheapmi, eatnama gollama hehtten.

- Geaidnohálddahusa máđijat Lávvaris Čiekŋalisjávraí ja Gulddámis Leaibejávraí bohtet goas nu Meahciráđdehusa hálddašanválddi vuollái, de dat merkejuvvojit ja dollojuvvojit áššái-gullelaš vuogi mielde ortnegis meahceguovllus. Meahciráđdehus ii ráhkat eará merkejuvvon johtolagaid meahceguvlui.

Ágga: Boazodoalu dorvvasteapmi ja guovllu meahceguovloiešlági seailuheapmi. Darvvatvári meahceguovlu lea oalle čielgasit báikkálaš olbmuid meahceguovlu ja nuppe dáfus iešrádálaš ja iehčanas vánddardeddiid meahceguovlu ja plána geahččala doarjut dálá dili. Duottar-Sámi guovlolávva.

11.2 Meahccejohtalus

11.2.1 Dálá dilli

Meahcceguovlolágas (62/1991) eai leat meahccejohtalussii guoskevaš njuolggadusat. Meahccejohtalusláhka (1710/1995) mearrida, movt johttojuvvo mohtorgielkájohtolagain, meahcis, jieŋa mielde ja geainnuid olggobealde. Meahccejohtalusa várás galgá leat earret dihto spiehkastagaid (omd. boazodoallit ja eiseválddit) lohpi. Lobiin mearrida eananeaiggát, man Darvvatvári meahcceguovllus ovddasta Meahciráddehus. Meahccejohtaluslága ulbmilin lea

hehttet daid heajos beliid, maid mohtorfievrruid geavaheapmi meahcis ja mohtorgielkájohtolaga alde dagaha lundui dahje eará birrasii, luondduealáhusaide, almmolaš lustageavaheapmái dahje eará oktasaš ávkái dahje priváhtaolbmoo ávkái. Meahccejohtaluslágain geahččalit ovddidit maiddá johtalusdorvvolašvuoda.

Mohtorgielkájohtolagat leat geaidnojohtaluslága (267/1981) 2. §:s meroštallon geainnut, main lea ”almmolaš vuoigatvuotta vuodjit mohtorgielkkáin meahcis merkemiin earuhuvvon johtolaga mielde muohttaga áigge”. Meahccejohtaluslága mielde ”meahcceguvlui sáhttá vuodđudit mohtorgielkájohtolaga mearridemiin das guovllu dikšun- ja geavahanplánas”.

Maiddá Eanodaga ássit dárbbasit meahccejohtaluslobi, muhto dat lea sidjiide nuvttá. Báikegoddelaččaid mávssuhis meahccejohtalusvuoigatvuoda vuodđun lea Meahciráddehusásahus (1525/1993). Ásahusa mielde mávssuhis bálvalusaide gullet earret eará gieldalaččaid vuoigatvuotta geavahit Meahciráddehusa hálddašan guovllu meahccejohtaluslága mielde meahccejohtalussii. Dasa lassin riikkabeaivvit gáibida meahccejohtalusláhki guoskevaš cealkámušastis ráddehusa fuolahit das, ahte Meahciráddehus dahje stáhta eará eiseváldi miediha Ohcejoga, Eanodaga ja Anára gielddain fásta ássi olbmuid guhkesáigásaš guvllolaš lobiid mohtorgielkká geavaheapmái stáhtaeatnamiin dainna eavttuin ahte lobit eai dagat meahccejohtaluslága 5. §:s oaivvilduvvon vahága. Viđat paragrafas daddjojuvvo, ahte mohtorfievrru galgá geavahit meahcis nu, ahte dat ii čuoze lundui ja eará birrasii, giddodahkii ja luondduealáhusaide iige dárbbasmeahttumit heađuš ássanguovlluid ja eará birrasa.

Meahccejohtaluslága 4. §:s ásahuvvo vuoigatvuodas jodážit meahcis. Boazodoallobargguin lea lobalaš mohtoriin geavvi fievrruin ja mohtorfatnasiin johtaleapmi ja maiddá helikoptera ja girdinmášiinna geavaheapmi. Bálgosa olggobeale boazoreanggaid meahccejohtaluslobit, maid Meahciráddehus miedeha, leat nuvttá. Meahcceráddehusa bargodoaimmain jodedettiin ii dárbbasuvvo meahccejohtaluslohpi. Seammaláhkai poliissa, Tuollolágádusa ja Rádjagozihanlágádusa virgedoaimmaide, buohccisáhttui, buollin- ja gádjundoaimma bargguide iige eará vealtameahttun virgedoaimmaide ii dárbbasuvvo meahccejohtaluslohpi. Energiija- dahje dáhtasirdinrusttegiid fuolahusbargguide ja dán dihte johtimii ii dárbbas lobi. Maiddá váddásit lihkanlámis olmmoš ja su miedušteaddji eai dárbbas meahcis johtimii eanaoamasteaddji lobi (1710/1995, 4 §). Meahccejohtaluslága 28. § mielde guovloguovdilis birasguovddáš sáhttá ohcamušas miedehit olbmui, gean lihkanlámis lea agi, váttu dahje buohcuvuoda dihte hedjonan, lobi spiehkastit 4. §:s dahje 8 §:s ásahuvvon gildosis dahje ráddjehusas.

Bievlan oazžu johtalit meahcis eananeaiggáda lobi haga njuolggá boazodollui gullevaš bargguin ja Meahciráddehusa doaimmain. Seammaládjje bolesa, tuollu ja rádjegozáhusa virgedoaimmaide, buhcciidsáhtostepmái, čáskadan- ja gádjundoaimma bargguide ja eará vealtameahttun virgebargguide ii dárbbasuvvo meahccejohtaluslohpi. Energiija- ja diehtajohtolatrustegegiid fuolahanbargguide ja dárbbaslaš johtimii ii dárbbasuvvo lohpi. Maiddá váddásit lihkanlámis ja su

mieđušteaddji eaba dárbbas meahcis johtimii eananeaiggáda lobi. Vehá muohttagis johtti meahcebiili, mohtorsihkkeli ja njealjejuvllagii gusket geasiáigásaš meahcejohtalusa mearrádu-sat. Muohttaga áigge meahcejohtaluslobi eai dárbbas ovdalis namuhuvvon joavkkuid lassin olb-mot, geat leat boazodoallobargguin dahje geat ožžot mávssolaš oasi áigái boadusteaset guolás-tusas.

Sierra johtalushámiid gaskavuoha meahceguovlolága (62/1991) ulbmiliidda manná muhtun muddui ruossalassii. Mohtorgielkká, njealjejuvllaga, mohtorfatnasa ja girdi geavaheapmi lea dán áigge mávssolaš oassi luondduealáhusaiguin bargamis. Boazodoalus mohtorgielká lea dán áigge anolaš bargobierggas. Lustamohtorgielkkástallan sáhtta goittotge čuohtit boazodollui. Darvvatvári meahceguovllus stuorimus heajos váikkuhus lea bohccuid heađušteapmi guottetáigge. Fuolla-meahttun mohtorgielkkástallan sáhtta biđget ealuid ja ruohtahit bohccuid dárbbasmeahttumit. Muhtumin dat sáhtta dagahit juoba dan, ahte álddut guddet ovdaláiggiid ja reitojit. Boazoealuid biedganeapmi fas dagaha boazodolliide liigegoluid.

Nuppe dáfus meahceguovlolága ulbmilin lea seailuhit guovllu meahceguovloiešlági. Meahce-guovloiešláhi geahppána, mađi eanet meahceguovllus leat olbmuid dagahan mearkkat ja jienat. Go mohtorfievrruiguin johtet goittot sihke meahcis ja čáziid alde eanas dušše dihto vuojáhagaid mielde (mohtorgielkávuojáhagat, johkajohtolagat, njealjejuvllatvuojáhagat), de dat ii čuoze olus guovllu lundui. Luonddu gollama dáfus heađuštusat eai biste guhká, dat dáhpáhuvvet dušše gaskkohagaid dihto guovlluin, nu ahte eanas oassi meahceguovllus bissu meahceguovllu-láganin. Jidnes girdinturisma dahje mohtorgielkkástallan rihkku meahceguovloráfi, ja dát heađušta mángii iešrádalaš vánddardeddiid. Dát geahpeda guovllu meahceguovloiešlági. Mohtorgielkká luodda obbasis sáhtta biđget ealu, muhto nuppe dáfus dat dahká álkibun čuoigama.

Dálvit mohtorgielká lea dábáleamos fievru. Geassit fievrun geavahit govddohatgirdiid, njealje-juvllagiid, mohtorsihkkeliid, mohtorfatnasiid, kanohtaid ja muhtun muddui maiddái helikopteriid. Girdi guvlui bohtet guolástanmátkkálaččat, luondduealáhusbargit, ruovttudárboguolásteaddjit, lubmejeaddjit ja virgedoaimmaid čađaheaddji olbmot.

Mohtorgielkávuojáhagat oidnojit govas 4 (s. 47). Mohtorgielkávuojáhagat stivrejit mohtorgielká-johtalusa, vai dat heađuštivččii nu unnán go vejolaš boazodoalu ja luonddu.

Guolástusas, meahcebivddus ja čoaggimis geavahit maiddái mohtorgielkkáid, mohtorfatnasiid, njealjejuvllagiid ja girdiid, go olbmot johtalit guovllus. Gaskkat leat guhkit ja sálaš galgá fargga-musat fidnejuvvot varasnaga geaidnogurrii ja das ain vuovdimassii. Maiddái lustageavaheapmi ja stivrejuvvon luondduturisma vuodđuduvvet eanet ja eanet mohtorfievrruiguin johtimii meahce-guovllus.

Lappi birasguovddáš sáhtta meahcejohtaluslága (1710/1995) vuodul erenoamáš siva dihte ásaht mohtorgielkkástallangiellu dihto guvlui dahje áigodahkii. Erenoamáš sivva sáhtta leat ovdamearkka dihte áitatvuloš ealli beassebiras bessenáigge dahje boazodoalu dárbbut. Luonddu-suodjaleamis boahtti ákkat sierra gieldoguovlluide ja -áiggiide eai meahceguovllus leat dán áigge.

11.2.2 Ulbmilat ja doaibmabijut

Meahceráđdehus mieđeha meahcejohtaluslobiid meahceguvlui ja jekkiidsuodjalanguovlluide gustovaš lohpmiedehanprinsihpaid ja -rávvaggiid mielde.

Muhtaáigái

- Gieldda olbmuid miedehuvvojit meahcejohtaluslobit olles ássangieldda viidodahkii (ii álbmot- iige luonddumehciide) eanet go ovtta jahkái hávil.
- Olgobáikegottálaš olbmuid mohtorgielkávuojašeapmi stivrejuvvo Meahcceráđdehusa bajásdoallan mohtorgielkámáđiijaide; máđiijas spiehkaseapmi lea gildojuvvon eará sajiin go jieñaid alde.
- Meahcceráđdehus sáhtá miedehit lohpmiedeheami gustovaš vuoddojurdagiid ja -rávvagiid mielde vuoddušuvvon dárbbui lobiid olgobáikegottálaš olbmuid mohtorgielkámáđiijaid olgobeallái.
- Luondduturisma dárbbuide sáhtá miedehit háválás lobiid prográmmabálvalusreassuid (ovdamearkka dihte oahpistuvvon čuoiganreassut ja beanavuodjenmohkit) fuolahusa várás. Beanavuodjenfitnodatdoalliid fitnodatdoaima stivrejuvvo mohtorgielkámáđiijaide dahje bálgosiiguin sierra šihthojuvvon eará guovlluide.
- Mohtorgielkásafaridoaima stivrejuvvo ovddemustá merkejuvvon mohtorgielkámáđiijaide. Háválás lobiid ofelaston mohtorgielkásafariidda merkejuvvon virggálaš mohtorgielkámáđiijaid ja -johtolagaid olggobeallái sáhtá miedehit lohpmiedeheami gustovaš vuoddojurdagiid ja -rávvagiid mielde. Jos safaridoaima lea jeavddalaš, de Meahcceráđdehus bivdá bálgosis cealkamuša atnui heivvolaš vuojáhagain.
- Beanavuodjinnjuolggadusaid galggašii čielggadit vejolaš láhkamearrádusrievdadusaid várás.

Ákkat: Beanavuodjin lea šaddan dábáleabbon ja danin galggašedje leat čielgaset láhkamearrádusat dán johtinvuohkái. Ášši čielggadeami guotthit sámediggi, bálgosat, Bálgosiid ovtastus, Meahcceráđdehus ja sámiid ruovttuovllus doaimbi beanavuodjinfittodagat.

Geasseáigásaš meahcejohtaluslobit

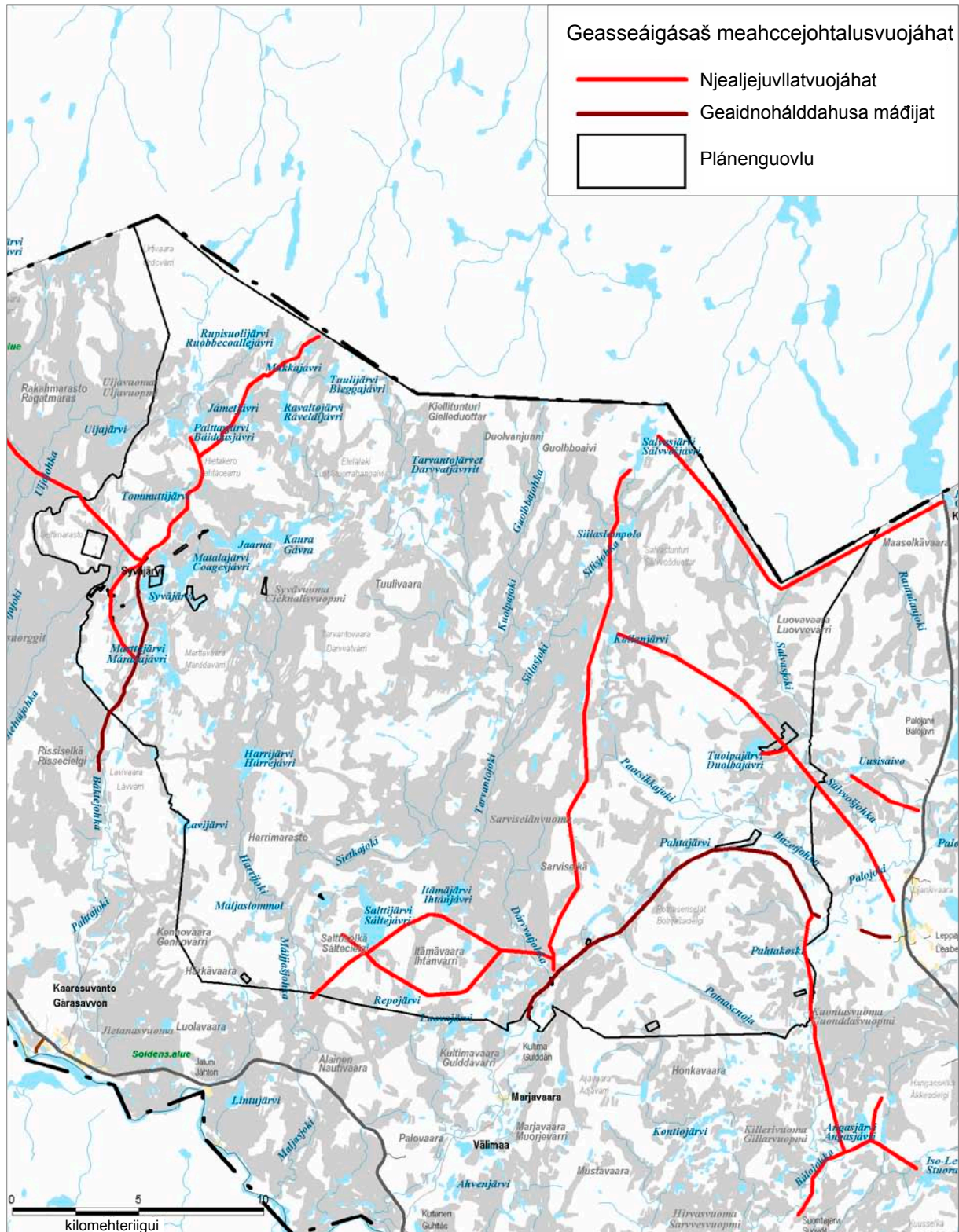
- Meahcceráđdehus miediha báikegoddelaččaide geasiáigásaš meahcejohtaluslobiid meahceguvlui (stáhta eatnamiin) eanas dušše govvi 6 merkejuvvon vuogáiduvvan vuojáhagaide. Erenoamáš mávssolaš sivaide dihte lobiid sáhtá miedehit maidái kártii merkejuvvon vuojáhagaide olggobeallái Meahcceráđdehusa lohpmiedeheami gustovaš vuoddojurdagiid ja -rávvagiid mielde.
- Olgobáikegoddelaččaide Meahcceráđdehus ii dábalaččat miedit geasiáigásaš meahcejohtaluslobiid Darvvatvári meahceguovllus. Erenoamáš mávssolaš sivaide dihte lobiid sáhtá miedehit Meahcceráđdehusa lohpmiedeheami gustovaš vuoddojurdagiid ja -rávvagiid mielde.
- Lustageavaheadjiide dahje turisma fitnodatdoimii eai miedehuvvo geasseáigásaš meahcejohtaluslobit.
- Heasttaiguin dáhphuvvi prográmmabálvalusfitnodatdoimii miedihuvvojit johtinlobit vuostazettiin dušše vuogáiduvvan vuojáhagaide (govva 6), maida báikegoddelaččaide miedihuvvojit geasiáigásaš meahcejohtaluslobit.

11.3 Áibmojohtalus

11.3.1 Dálá dilli

Meahceguovvlágas (62/1991) eai leat áibmojohtalussii guoskevaš njuolggadusat, muhto dat gávdnojit áibmojohtaluslágas (281/1995). Áibmofievruid loktaneamis ja seaivumis mearriduvvo earret eará čuovvovaččat:

Áibmofievrruid loktaneapmái ja seaivumii oažžu Áibmojohtaluslágádusa mearrádusaid mielde gaskaboddosaččat geavahit rabas čáhceguovllu, ja guovllu eaiggáda dahje hálddašeaddji lobiin eará eanan- dahje čáhceguovllu, vaikko guovlu ii livččege dakkár ulbmilii sierra lági- duvvon.

Gova 6. Geasiáigásaš meahccejohhtalusvuojáhagat Darvvatvári meahcceguovllus 2008. © Meahcciráđdehus 2008, © Genimap Oy, Lohpi L5293.

Meahciráđđehusas dát lea dulkojuvvon nu, ahte girdit sáhttet seaivut meahceguovllu jávriide ja loktanit dain almmá Meahciráđđehusa lobi haga, go jearaldagas ii leat jeavddalaš ruvttojohtalus. Helikoptera seaivumii goikeatnan ala gal galgá leat lohpi earret dihto spiehkastagaid (gádjun- ja virgedoaimmat ja boazodoalu ja luondduealáhhusaid dárbbut).

11.3.2 Doaibmabijut

- Meahciráđđehus miediha dárbbu mielde helikopteriidda seaivunlobiid meahceguvlui seaivunsajiide, mat nammaduvvojit sierra luondduturisma dárbbuide, go lea vuos gullan balgosii ja vejolaččat eará čanasjoavkkuid. Lobi eaktun lea sierra soahpamuš, mas sohppojuvvo daddjojuvvon seaivunsajiid lassin ee. bázahusfuolahusáššiin. Seaivunráđdjehusat eai guoskka gádjun- ja virgedoaimmaide eaige boazodollui ja luondduealáhhusaide guoskevaš sáhtostemiide.

Ákkat: Áibmojohtalusláhka. Luonddu mánggabealat geavaheapmi ja dan vejolašvuodaid ovddideapmi.

11.4 Čáhcejohtalus

Meahceguovlolágas (62/1991) eai leat njuolggadusat čáhceguovlluid johtinoktavuodaid eaige čáziid alde johtaleami vuoigatvuodaid birra. Dát njuolggadusat gávdnojit čáhcelágas (264/1961). Čáhcelága mielde

Juohkehaččas lea vuoigatvuolta, go ii dárbbášmeahttumit headuš eará geavaheami, johtit rabas čázadagas. Čázadaga gehččet rabasin, jos dat lágalaš vuoigatvuoda mielde ii leat gokčojuvvon. Dat, mii ovdalis lea daddjojuvvon johtimis čázadagas, guoská vástideaddji vuogi mielde jieŋa alde johtimii.

Ovdanbukton čáhcelága čuokkis oaivvilda iešalddes dan, ahte čáhceguovlluin ožžot johtalit buohkat friddja ovdamearkka dihte mohtorfatnasiin ja mohtorgielkkáin.

11.5 Čuovvun

Meahciráđđehus čuovvu Darvvatvári meahceguovllu johtalusa ja johtaleami Davvi-Lappi luondduriggodatplánas (Sandström ee. 2000) ja Meahciráđđehusa biras- ja kvalitehtavuogádagas sohppojuvvon mihtidanvugiiguin, main meahceguvlui heivejit lohpestatistihkat ja Eanodaga ovttasbargojoavkku árvoštallamat. Dasa lassin Meahciráđđehus čuovvu eatnamiid gollama iežas hálddašan vuogáiduvvan geasiáigásaš njealjejuvllatvuojáhagain.

12 Luonddu eará geavaheapmi

12.1 Murjen ja guopparčoaggin

12.1.1 Duogáš dieđut

Murjen, guoppardeapmi ja ávkešattuid čoaggin lea Suomas juohkeolbmovoigatvuhta. Láhka luonddudilálaš buktagiid čoaggima gáržžideamis dihto dáhpáhusain (332/1955) addá eana- ja meahccedoalloministerijai vejolašvuoda gáržžidit čoaggima. Lága mielde

Dakkár guovlluin Lappi leanas, main meahccemurjjiid dahje eará sullasaš luonddubuktagiid čoaggin stáhtaetnamis mearkkaša mealgat báikkálaš olbmuid áigáihohtui, sáhtta eana- ja meahccedoalloministerija mearrádusainis gielddit earáin čoaggima, jos namuhuvvon olbmuid ávki dan gáibida.

12.1.2 Murjen ja guopparčoaggin Darvvatváris

Darvvatvári meahcceguovllu murjjiin luomi lea mearkkašan gitta dáidda mañimuš jagiide ekonomalaččat lassedienasin lagasgiliid ássiide. Luomehatti njiedjan ja jodihanválttisvuodat leat goittot geahpedan dan ekonomalaš mearkkašumi dáid mañimuš jagiid. Eará murjjiid ja guobbariid eai guovllus čoakke vuovdimassii. Guovllu geainnuhisvuodas ja guhkes gaskkain fuolakeahhtá meahccefierruid ja girdiid geavaheapmi lea addán vejolašvuoda buorebut ekonomalaččat ávkkástallat luopmániin. Dán plánas ovdanbukton geasiáigásaš meahcce- ja áibmojohtalusa lohpevuohki addá vejolašvuoda ávkkástallat meahcceguovllu luomeriggodagaiguin boahhteáiggisge. Olgobáikegoddelaččaide eai mieđit geasiáigásaš meahccejohtaluslobiid lubmemii.

12.1.3 Ulbmilat ja doaibmajut

Meahciráđdehus ii daga dán plánas árvalusaid iige ávžžhusaid čoaggima stivrema birra.

Ákkat:

- 1) Čoaggin lea Suomas juohkeolbmovoigatvuhta (earret bajábealde namuhuvvon lága 332/1955 addin vejolašvuoda).
- 2) Meahcceguovlolágas (62/1991) eai leat njuolggadusat, mat stivrejit čoaggima.

12.2 Málbmaohcan ja ruvkedoaimma

12.2.1 Ruvkedoaimma stivrejeaddji njuolggadusat

Málmmaid ja eará rokkanasminerálaid ohcama ja ávkinatnima stivrejit ruvkeláhka (503/1965) ja -ásahus (663/1965). Ruvkedoaimmii oalle mávssolaš eará njuolggadusat leat goittot čáhceláhka (264/1961), láhka birasváikkuhusaid árvoštallanmeannudeamis (468/1994), meahcceguovlluin meahcceguovloláhka (62/1991) ja sámeguovllus dasa lassin sámediggeláhka (974/1995) ja ON:a olmmošvuogitvuodasoahpamuša 27. artihkal.

Meahceguovvlolága 6. §:s mearriduvvo, ahte ”ruvkelága (503/65) mieldásaš ruvkebire ii oaččo mearridit meahceguovlui, jos stáhtaráđđi ii leat addán dasa lobi”. Lága dárkilet ákkastallamiin daddjojuvvo:

Evttohuuvvon lága 4 §:a vuollásaš guovllu luohpadangiellu ulbmilin lea hehttet dakkár doaimmaid, mat čuhcet meahceguovlluid seailumii. Dát njuolggadus ii goittot guoskka ruvkke vuodđudeapmái. Ruvke vuodđuduvvo ruvkelágas mearriduvvon ortnega mielde, iige ruvkke vuodđudeapmi gáibit evttohuuvvon lága 4 §:s oaivvilduvvon geavahanvuoigatvuoda luohpa-deami.

Ruvkedoaimma álggaheapmi rievdata álo guovllu meahceguovloiešlági. Danin evttohuuvvo, ahte meahceguovlluin ii ruvkedoaimma oččoše álggahit almmá stáhtaráđi lobi haga. Paragráfa mielde gávpe- ja industrijaministeriija [dálá bargo- ja ealáhusministeriija] ii oččoše mearridit ruvkelága 4. logus oaivvilduvvon ruvkebire meahceguovlui, jos dasa ii leat stáhtaráđi lohpi.

Ruvkelága mieldásaš rogganváldimiid gal sáhtta dahkat meahceguovllus. Ná ruvkelága 12. §:a njuolggadusaid mieldásaš golleroggan lea meahceguovllus vejolaš ovddeš vuogi mielde, dasgo eananvuodu golli roggamii ja doidimii lea doarvái váldinvuoigatvuohta. Seammaláđje málmmaid, diamánttaid ja eará rokkanasminerálaid ožžot oheat Suoma ja EU:a buot riikkavuložat ja ovttastumit. Golleroggama heajos bealit dustejuvvojit dáhkádusmávssuiguin ja mášenroggamis dasa lassin čáhceláhkamearrádusaid ja biraslohpeannudanlága (735/1991) vuodul.

12.2.2 Meahciráđđehus ja ruvkeláhka

Ruvkelága (503/1965) čuovvuma goziha bargo- ja ealáhusministeriija. Meahciráđđehus dikšu iešalddes mánggaid gozihandoaimmaid bargo- ja ealáhusministeriija rávvagiid mielde. Dasa lassin ruvkeláhka addá eananhálldašeaddjái dihto vuoigatvuodaid, maid Meahciráđđehus geavaha.

Meahciráđđehusa bargguide gullet **rogganváldimiid** ektui:

- dáhkádusaid mearrideapmi (vai rogganváldinguovllut ovddeštuvvojit, go rogganváldináigi lea vássán lohppii)
- roggama goziheapmi
- gaskaboddosaš huksema stivren ja goziheapmi
- rogganváldimiid johtin- ja fuolahanoktavuođat ja daidda guoskevaš lobit, rávvagat ja goziheapmi
- boaldinmuora vuovdin.

Meahciráđđehus oažžu eananhálldašeaddjin rogganváldinbuhtadusa. Rogganváldinbuhtadus ii leat gokčan Meahciráđđehussii daid goluid, mat leat boahtán roggama goziheamis, huksema stivremis ja lobiid miediheamis.

12.2.3 Dálá dilli

Darvvatváris ii leat leamaš ruvkedoaimma. Eanodagas dálá ruvkeváldimat leat eanas Giehtaruohtasa meahceguovllu ja Leahttaseanu–Jiehtájoga jekkiidsuodjalanguovllu gaskasaš golmmačiegahasas.

12.2.4 Ulbmilat ja doaibmabijut

Meahceguovlolága (62/1991) mielde meahceguvlui ii oáččo mearridit ruvkebire almmá stáhtarádi lobi haga. Go láhka lokte mearrádusdahkanvuoigatvuoda ná bajás, de Meahciráddehus ii daga dán plánas árvalusaid.

- Bargo- ja ealáhusministeriija galgá ráddádallat guovllu bálgosiin ja sámedikkiin rogganváldinlohpeohcamušain.

Ágga: Alimus hálddahasrievtti mearrádus 31.3.1999 ja sámediggeláhka (974/1995).

12.3 Eananávdnasiid váldin

12.3.1 Dálá dilli

Eananávdnasiid váldima meahceguovllus lea muddemin eananávnnasláhka (555/1981). Lágas oaivvilduvvon eananávdnasat leat geađggit, čievra, sáttu, láirá ja muolda. Meahceguovlolágas (62/1991) ii leat makkárge njuolggadus eananávdnasiid váldimis. Darvvatvári meahceguovllus ii leat leamaš eananávdnasiid váldindoaibma.

12.3.2 Ulbmilat ja doaibmabijut

- Meahciráddehus sáhtá dárbbu mielde váldit iežas atnui dahje vuovdit eananávdnasiid unnánaš meahceguovllu siste dáhpáhuvvi smávva huksema dárbbuide. Eananávdnasiid galgá váldit nu lahka geavahanbáikki go vejolaš Meahciráddehusa čujuheami mielde. Doaibma ii oáččo čuohtit boazodollui ja eará luondduealáhusaide iige áitatvuloš šaddo- ja eallišlájaid. Guovllu meahceguovloiešláhki ii maddái oáččo gillát doaimma dihte. Eananváldinsajiid duovdda galgá fas fuolalaččat ovddeštuvvot.

Ákkat:

- 1) Meahceguovllu dárkilet ákkastallamat, main namuhuvvo, ahte meahceguovlolága vuodul ”ii leat jurdda heajosmahttit dálá návddašánvuoigatvuodaid”.
- 2) Meahceguovlolága ulbmilin lea dorvvastit luondduealáhusaid ja ovddidit luonddu mángga-bealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid.
- 3) Eananávdnasiid fievrrideapmi meahceguovllu olggobealde meahceguovllu sisa golahivččii mealgat eanet luondduriggodagaid, energii ja ruđa go daid váldin dastán huksenbáikki lahkosiin.

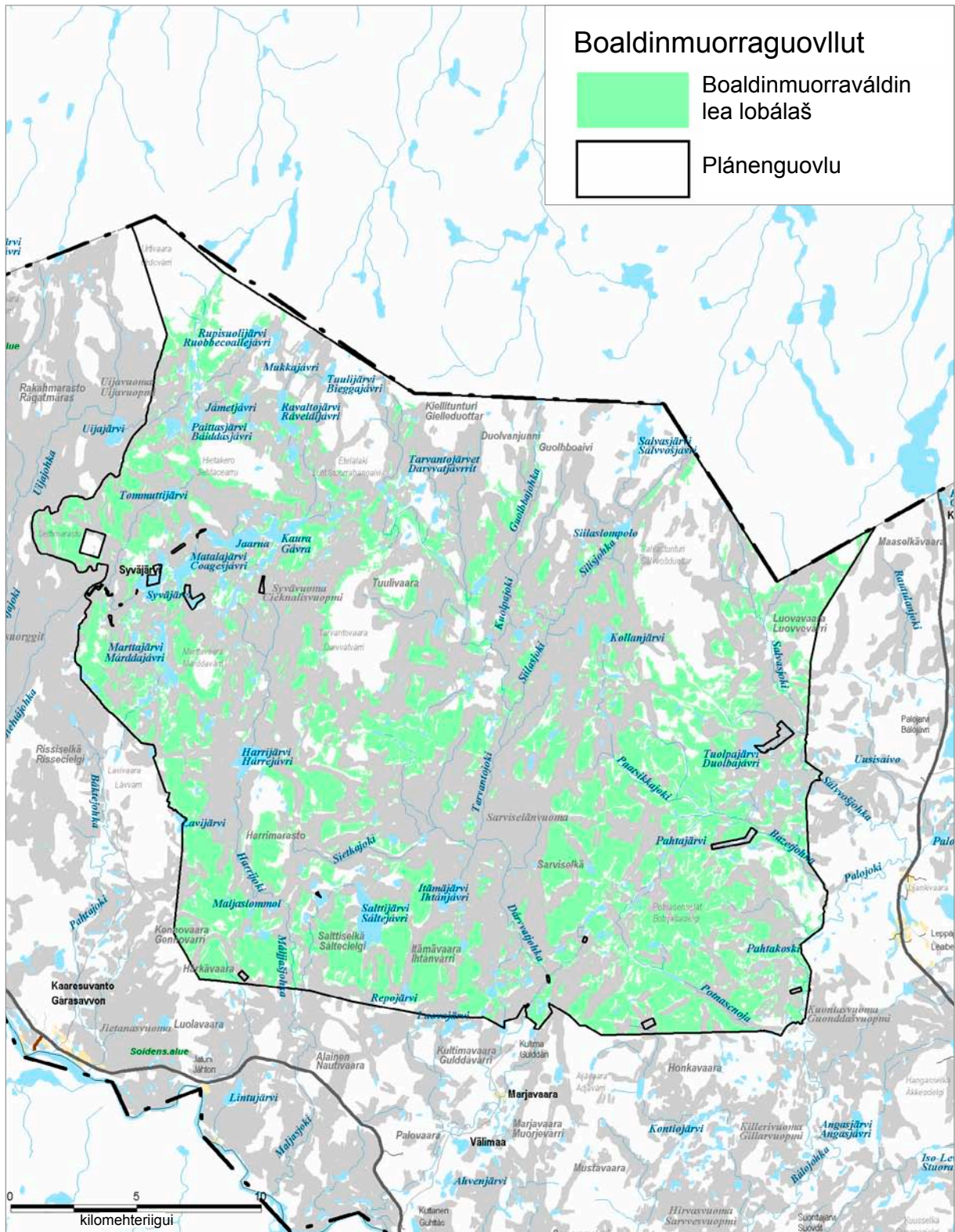
12.4 Muoradaga geavaheapmi

12.4.1 Dálá dilli

Darvvatvári meahcceguvlui gullet eanas jeakkit, lagešguovllut ja jalges duottar. Danin áidna vejolaš muorrageavahanvuohki guovllus leat boaldinmuorračuohppamat. Meahciráđđehus váldá guovllus soagi Čiekŋalisjávri barta boaldinmuorrafuolahusa dárbbuide. Seammaládje boazodoalu ja luondduealáhusaid doarjjabáikkiide válđojuvvo guovllus soahki boaldinmuorran muhtun muddui. Guovllus eai leat leamaš mearkkašahti lastamáhtoroasut, mat sáhtášedje váikkuhit boaldinmuorraváldinvejolašvuodaide.

12.4.2 Ulbmilat ja doaibmabijut

- Báikkálaš olbmuid boaldinmuorračuohppamat sáhttet joatkašuvvat dálá vuogi mielde. Boazodoallit eai dárbbáš boaldin- ja lávvomuorraváldinlobi mávssoleamos boazodoallobargguineaset guovllus johtalettiin. Meahciráđđehus čujuha boaldinmuorraváldinbáikkiid nu, ahte lagešvuovddit eai beasa nohkat. Maiddái Meahciráđđehus váldá boaldinmuora dain guovlluin barttaid várás. Boaldinmuora váldin lea gildojuvvon lageža vuovderáji davá- dahje bajábealde dahjege guovlluin, mat leat badjel 550 mehtera mearradási bajábealde. (govva 7)

Gova 7. Boaldinmuorraváldinguovllut Darvatvári meahcceguovllus. © Meahcciráđdehus 2008, © Genimap Oy, Lohpi L5293.

13 Dutkan

13.1 Dálá dilli

Meahcceguovlolágas (62/1991) eai ásahuvvo meahcceguovlluide oahpahus- dahje dutkanulbmilat, jos dakkárin ii gehččojuvvo luonddu mánggabealat geavaheapmi ja dan vejolašvuodaid ovddideapmi. Meahciráđdehus ii leat oahpahus- iige dutkanlágádus, ja nuba dáid doaimmaid lági-deapmi gullá earáide. Meahciráđdehus galgá doarjut doaimmaidisguin ahte guovllus gávdno vuogas oahpahus- ja dutkandoaibma.

Darvvatvári meahcceguovlu lea boaittobealde, ja nuba dat ii báljo mearkkaš oahpahusa dáfus. Maiddái dutkama dáfus guovlu lea ožžon unnán fuopmášumi. Ovdamearkka dihte arkeologalaš gávdnosat guovllus leat hui unnán, dasgo suorggi dutkit eai leat olus johtalan guovllus. Dássáži dahkkojuvvon dutkandoaibma lea ovdanbukton guovllu luonddu ja geavaheami vuoddočielggadusas (Kajala 2002f).

13.2 Ulbmilat

Meahcceguovlolága ollašuvvama ovddidan dihte lea ulbmilin doarjut oahpahan- ja dutkandoaimma. Darvvatvári meahcceguovlu heive bures vaikkoba meahcceoahpisteaddjiskuvlemii. Earret eará dikšun- ja geavahanplána oktavuodas dahkkojuvvon guovllu luonddu ja geavaheami vuoddočielggadusat (Kajala 2002f) leat anolaš oahpahusmateriála. Sámiid ja eará báikkálaš olbmuid árbevirolaš dieđut galggašedje leat geavahas dutkandieđuid lassin.

13.3 Doaimbijut

- 1) Meahciráđdehus oassálastá dutkamušaide ja doarju dutkamušaid, main čielggaduvvojit guovllu elliid ja šattuid gávdnon, lassáneapmi ja vuogáiduvvan davvimáilmmi birasdilálašvuodaide sihke luonddudilli ja das dáhpáhuvi nuppástusat.
- 2) Meahciráđdehus oassálastá dutkamušaide ja doarju dutkamušaid, main čielggaduvvo sámiid ja guovllu eará olbmuid árbevirolaš luonddudovdamuš.
- 3) Meahciráđdehus miediha dutkanlobiid ja daidda guoskevaš meahccejohtaluslobiid dušše hui bures ákkastallon meahcce- ja gieddebergguid várás. Buot luonddudillái váikkuheadji dutkamušaid meahccebergguid ja materiála čoaggimii galgá leat čálalaš dutkanplána, mas bohtet ovdan ee. dutkama áigedávval ja ulbmilat, dutkančuožáhagat ja čoagginvuloš materiála ja árvvoštallan dutkama birasváikkuhusain. Ohccin galgá leat dutkanlágádus dahje ohcamii galgá laktojuvvot dutkansuorggi ovddasteaddji dutkanlágádusa dahje allaoahpahaga lágádusa cealkámuš fitnu diedalaš ákkain.
- 4) Meahciráđdehus geahččala bargagoahit eanet ovtta Meahccedutkanlágádusain suodjevuovdeguovlluid ja alla guovlluid čuovvumis.

Ágga: Meahccedutkanlágádusa lágasmearriduvvon doaimmaide gullá čuovvut suodjevuovdeguovllu ja alla guovlluid. Meahccedutkanlágádus árvalii cealkámušastis ahte dat háliidivččii bargagoahit eanet Meahciráđdehusain.

HÁLDDAHUS JA OLLAŠUHTTIMA BIRASVÁIKKUHUSAT

14 Geavahanvuoigatvuodaid láigoheapmi ja luohpadeapmi

14.1 Dálá dilli

Guovllus ii ásojuvvo birra jagi. Darvvatvári meahceguovllu siste leat priváhtaeatnamat ja -čázit 22 dálus oktiibuot 300 ha, 43 bálstta (govva 8). Meahceguovllu siskkobeale priváhtadálut eai gula meahceguvlui eaige Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádahkii. Eanas priváhtadáluide lea servituhttavuoigatvuohta dálá máđijaid mielde, ja oassi meahceguovllu priváhtaeatnamiin leat huksejuvvon.

Luondduealáhuslága (45/2000) mieldásaš doarjjabáikkit meahceguovllus lea 12, main gávcci leat Sálvvošjávrris, guokte Sáltejávrris, okta Silisluobbalis ja okta Čiekŋalisjávrris (tabealla 5, govva 8).

Darvvatvári meahceguovllus leat boares guolástan-, meahcástan- ja lubmendoarjjabáikkit 12. Dáin viđa doarjjabáikái Meahciráđdehus lea dahkan geavahanvuoigatvuodasoahpamuša Eanodaga ovttasbargojoavkkus 1993:s sohppojuvvon prinsihpaid mielde (tabealla 5, govva 8). Dasa lassin Sálvvošjávrris lea láigosoahpamuš ovtta guolástandoarjjabáikái.

Rádjegozáhusas leat soahpamušat guovtti láigoguvlui gozihanbartta várás: Sálvvošjávraí ja Čiekŋalisjávraí (tabealla 5, govva 8).

Rádjegozáhusa boares barta Urdeváris sirdašuvai Bálgosiid ovtastussii 2002:s. Suopma fuolaha dán guovllus riikkaid gaskasaš boazoáiddis. Giehtaruohttasá bálgosis lea Darvvačjoga siste Ylimäinen Kärppälommolis guođohanbáiki ja barta (tabealla 5, govva 8). Bálgosis lea maiddá Sálvvošjávrris boazodoallolága (848/1990) mieldásaš guođohanbáiki, gos lea ee. geassemearkunjá rátkingárdi. Dasa lassin bálgosis lea Sarvivaara lulábealde, sullii golbma kilomehtera Gulddáma gilis davásguvlui, láigosoahpamuš sullii 7 hektára eananviidodahkii, mas lea 2003:s huksejuvvon rátkingárdi.

Meahcástansearvi Luova ry:s lea láigosoahpamuš gávcci ealgabivdinluovi ceggemis. Dáin golbma leat Darvvatvári meahceguovllu nuorttageahčen Sálvvošjoga siste ja Luovveváris (govva 8).

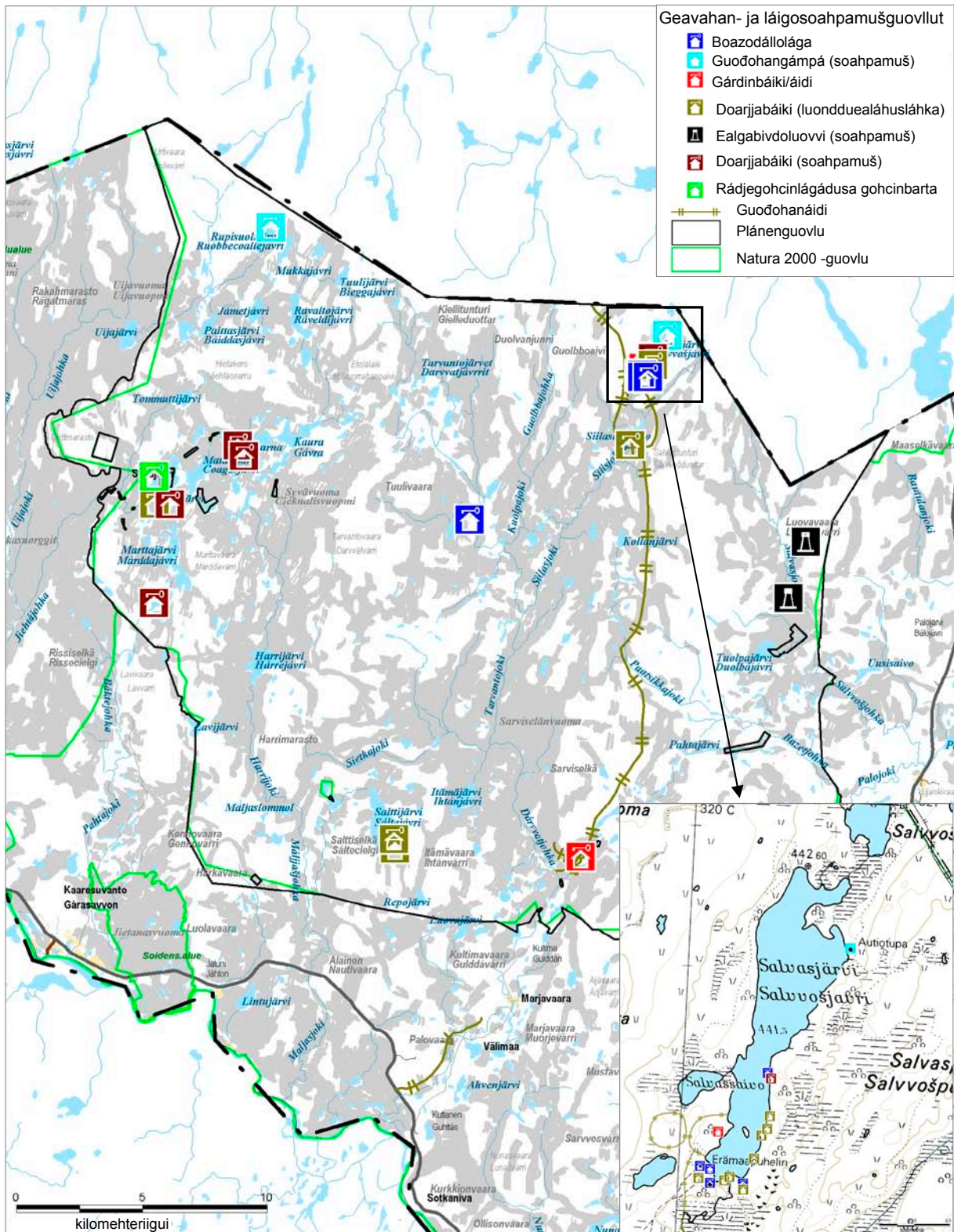
Tabealla 5. Darvvatvári guovllu gustojeaddji geavahan- ja láigosoahpamušat ja bálgosiid boazodállolága (590/1969) miel dásaš guođohanbáikkiit (dilli 25.11.2008). meahccebivdo- ja guolástanb. = meahccebivdo- ja guolástanbarta ceggenbáiki. cegg. = ceggenbáiki. BLR = boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000). Silisl. = Silisluoppal. Giehtar. b. = Giehtaruohttasá bálggus. BO = Bálgosiid ovtastus. boazodállol. = boazodálloláhka.* = soahpamuš boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága mielde. ** = soahpamuš ovdal meahcceguovlolága (62/1991) fápmuiboahtima; meahcceguovlolága sirdašuvvannjuolggadusat mielde. Rádjegohcinl. = Rádjegohcinlágádus.

Báiki	Čuozáhat	Háldda- šeadji	Láigoáigi
Silisluoppal	guolástan- ja meahcástanbarta (BLR)*	priváhta	doaisttázii
Sáltejavrri	meahccebivdo- ja guolástanb. (BLR)*	priváhta	doaisttázii
Sáltejavrri	guolástanbarta ja vuorkásuoji ceggenbáiki (BLR)*	priváhta	doaisttázii
Sálvvošjávri	meahccebivdo- ja guolástanb. ja vuorkásuoji cegg.*	priváhta	doaisttázii
Sálvvošjávri	meahccebivdo- ja guolástanb. + vuorkásuoji cegg.*	priváhta	doaisttázii
Sálvvošjávri	guolástanbarta ceggenbáiki (BLR)*	priváhta	doaisttázii
Sálvvošjávri	meahccebivdo- ja guolástanb. (BLR)*	priváhta	doaisttázii
Sálvvošjávri	meahccebivdo- ja guolástanb. (BLR)*	priváhta	doaisttázii
Sálvvošjávri	guolástan- ja meahccebivdob. (BLR)*	priváhta	doaisttázii
Sálvvošjávri	meahccebivdo- ja guolástanb. (BLR)*	priváhta	doaisttázii
Sálvvošjávri	meahccebivdo- ja guolástanb. (BLR)*	priváhta	doaisttázii
Čiekŋalisjávri	meahccebivdo- ja guolástanb. ja vuorkásuoji cegg.*	priváhta	doaisttázii
Jaarnajávri	guolástandoarjjabáikki**	priváhta	31.12.2010
Čiekŋalisjávri	guolástandoarjjabáikki ceggenbáiki**	priváhta	31.12.2008
Báktejavri	guolástandoarjjabáikki ceggenbáiki**	priváhta	31.12.2008
Sálvvošjávri	guolástandoarjjabáiki**	priváhta	31.12.2012
Jaarnajávri	guolástan-, meahccebivdo-, murjendoarjjabáikki**	priváhta	31.12.2010
Sálvvošjávri	rátkingárdi	Giehtar. b.	31.12.2011
Ruobbečoallejávri	boazoáiddi bajásdoliid doarjjabáiki	BO	31.12.2015
Sarvivaara	rátkinbáiki	Giehtar. b.	31.12.2017
Gulddáma–Silisl.	guođohanáidi	Giehtar. b.	31.12.2019
Sálvvošjávri	boazoguođohanbarta	Giehtar. b.	31.12.2017
Buvssasvárri	boazodállolága vuođul gustovaš guođohanbáikki	Giehtar. b.	boazodállol.
Kärppälommol	boazodállolága vuođul gustovaš guođohanbáikki	Giehtar. b.	boazodállol.
Sálvvošjávri	boazodállolága vuođul gustovaš guođohanbáikki	Giehtar. b.	boazodállol.
Sálvvošjávri	boazodállolága vuođul gustovaš guođohanbáikki	Giehtar. b.	boazodállol.
Sálvvošjávri	boazodállolága vuođul gustovaš guođohanbáikki	Giehtar. b.	boazodállol.
Sálvvošjávri	boazodállolága vuođul gustovaš guođohanbáikki	Giehtar. b.	boazodállol.
Sálvvošjávri	boazodállolága vuođul gustovaš guođohanbáikki	Giehtar. b.	boazodállol.
Sálvvošjávri	boazodállolága vuođul gustovaš guođohanbáikki	Giehtar. b.	boazodállol.
Čiekŋalisjávri	gohcinbarta	Rádjegohcinl.	rápmasoahpamuš
Hirviruto	ealgabivdoluovvi	Luova ry	
Sálvvošjohka	ealgabivdoluovvi	Luova ry	

14.1.1 Geavahanvuoigatvuođaid luohpadeapmi meahcceguovlluin

Stáhtaeatnama ja geavahanvuoigatvuođaid luohpadeami birra lea mearriduvvon meahcceguovlolága (62/1991) 4. § 1. momeanttas. Das daddjojuvvo: ”Meahcceguovlui gullevaš stáhtaeatnama dahje dasa guoskevaš geavahanvuoigatvuođa ii oaččo luohpadit iige láigohit (addit láigui) stáhtaráđi lobi haga.” Nuppi momeanttas daddjojuvvojit spiehkastagat váldonjuolggadussii:

Lohpi ii goittot dárbbášuvvo geavahanvuoigatvuođa luohpadeapmái boazodoalu, guolástusa, meahccebivddu dahje čoaggima dárbbuide 7 §:s namuhuvvon dikšun- ja geavahanplána mielde iige guovllu luohpadeapmái dakkár fitnu várás, masa lea dárbu bealuštangárvvisvuođa dahje rádjegozihandoaimma dáfus.

Govva 8. Dálá doarjjabáikkiid ja láigo- ja geavahanvuoigatvuodasoahpamušat Darvatjärvi meahcceguovllus. Boazodállolága = Boazodállolága (590/1969) vuodul gustovaš guođohanbáiki. Soahpamuš = geavahanvuoigatvuodasoahpamuš. Doarjjabáiki = guolástus-, meahccebivddu-, čoaggima doarjjabáiki. © Meahcciráđđehus 2008, © Genimap Oy, Lohpi L5293.

Paragráfa goalmát momeanttas daddjojvvo, ahte ”eananbihtá dahje dasa guoskevaš geavahanvuoigatvuođa luohpadeapmái ja láigoheapmái heivehuvvo muđui, mii lágas 678/78 (láhka vuoigatvuođas luohpadit stáhta eananopmodaga ja sisabođuid bukti vuoigatvuođaid) [973/2002] mearriduvvo”.

Meahcceguovlolága (62/1991) dárkilet ákkastallamat čilgejit ain ášši. Luohpadangiellu ulbmilin lea dorvvastit meahcceguovllu seailuma meahcceguovlun, nu ahte hehtejuvvo priváhtahuksen – ovdamearkka dihte luopmoguovddážiid huksen. Njuolggadus ii leat goittot loahpalaš. Stáhtaráđdi sáhtta luohpadit geavahanvuoigatvuođa, jos plánejuvvon fidnu mearkkaša ollu oktasaš ávkki dihte. Ákkastallamiin daddjojvvo maiddá, ahte njuolggadus ii guoskka čáhceguovlluid geavahanvuoigatvuođaide.

Eananbihtá geavahanvuoigatvuođa luohpadeapmi oaivvilda eatnama láigosoahpamuššii buohtastahti, guhkimustá viđa (5) jagi soahpamuša. Jos vistti, man Meahciráđdehus oamasta meahcceguovllus, láigoha oanehis áigái lustageavaheami dárbbuide, de dat ii oaivvil meahcceguovlolága 4. §:a mielásaš geavahanvuoigatvuođa luohpadeami. Geavahanvuoigatvuođa luohpadeapmi gáibida stobu láigoheami lassin maiddá eananvuođu láigoheami dahje geavahanvuoigatvuhtii buohtastahti guhkitáigásaš láigosoahpamuša. Láigostobu dahje isidaston láigostobu láigoheapmi ovttá dahje guovtti vahkkui ii leat nappo meahcceguovlolága vuostásaš geavahanvuoigatvuođa luohpadeapmi – nugo ii maiddá guolástan-, meahcástan-, fitnodat- dahje mohtorgielkálubiid vuovdin. Dat gullet vuosttažettiin guovllu lustageavaheami stivrenvugiide.

Meahcceguovlolága fápmuiboahтин- ja sirdašuvvannjuolggadusain leat maiddá geavahanvuoigatvuođaide guoskevaš njuolggadusat. Dain daddjojvvo:

Meahcceguovlluide dán lága fápmuiboadedettiin guoskevaš servituhttavuoigatvuođat ja daidda buohtastahti geavahanvuoigatvuođat ja láigosoahpamušat báhcet ainge fápmui. Meahciráđdehus sáhtta joatkit soahpamuššii vuodduvvi vuoigatvuođaid gustonáiggi nannejuvvon dikšun- ja geavahanplána mielde.

14.2 Ulbmilat ja doaibmabijut

1) Meahciráđdehus joatká guovllus leahkki Rádjegozáhusa barttaid láigosoahpamušaid. Jos Rádjegozáhus luohpada Meahciráđdehussii boahteáiggis juoga bartta, de mearrida Meahciráđdehus bartta geavaheamis plánas árvaluvvon avádatjuogu válđočuoggáid mielde, go lea vuos gullan čanasjoavkkuid ja válđán vuhtii boazodoalu beroštumiid. Erenoamážit ráđdádallojuvvo Giehtaruohtasa bálgosa geavahandárbbus barttaide.

Ákkat: Meahcceguovlolága (62/1991) 4. §:a mielde geavahanvuoigatvuođaid sáhtta miedihit luondduealáhusbargiide doarjjabáikedárbbuid lassin maiddá bealuštanhálddaha ja rádjegoziheami dárbbuide. Lustageavaheami stivren, ruossalasvuođaid hálddašepmi ja boazodoalu dorrvasteapmi.

2) Meahciráđdehus joatká dálá luondduealáhusaiguin bargamii guoskevaš láigo- ja geavahanvuoigatvuođasoahpamušaid dainna eavttuin, ahte doarjjabáiki geavahuvvo luondduealáhusaiguin bargamii.

Ágga: Meahcceguovlolága 12. §:a fápmuiboahтин- ja sirdašuvvannjuolggadusat.

- 3) Boazodoalus dárbbášlaš odđa visttit čohkkejuvvojit eanas Giehtaruohttasá bálgoša guođohanbáikkiide dálá visttiid dahje rusttegiid oktavuhtii. Giehtaruohttasá bálgoša guođohanbáikkiid sáji sáhtá dárbbu mielde muhttit bálgoša árvalusa mielde.

Ágga: Boazodoalu vejolašvuodaid dorvvasteapmi ja Giehtaruohttasá bálgoša almmolaš čoahkki-
ma árvalus.

- 4) Meahciráddehus sáhtá luohpadit boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) mielde sierra ovddu geavahanvuoigatvuodaid doarjjabáikki bidjama várás. Eaktun lea dat, ahte ohcci galgá deavdit boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága ákkaid. Jos dat lea vejolaš ja orru leamen vuogas, de doarjjabáikkiid galgá vuodđudit dálá visttiid dahje rusttegiid oktavuhtii. Geavahanvuoigatvuodaid luohpadeamis mearridettiin galgá váldit vuhtii daid njuolggadusaid, mat stivrejit meahceguovllu geavaheami. Geavahanvuoigatvuodasoahpamušat dahkkojuvvojit nu, ahte dat leat doaisttáži fámus. Dán ovddu oážžu geavahit dušše luondduealáhuslága gáibidan ulbmiliidda. Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (62 §, 4 mom.) vuodul Meahciráddehus sáhtá, dan maŋŋá go bargofápmo- ja ealáhusguovddáš lea addán cealkámuša, geassit juo mieđihuvvon sierra ovddu, jos dan ii sáhte šat ákkastallat luondduealáhusdárbbuiguin. Ássanvistti huksemii vuoigadahtti geavahanráddjehus oaivvilda eanemustá 32 njealjehasmehtera sturrosaš vistti. Meahciráddehus bivdá meahcebivdui guoskevaš geavahanvuoigatvuodain cealkámuša Eanodaga fuodđodikšunovttastusas ja guolástussii guoskevaš geavahanvuoigatvuodain cealkámuša Eanodaga guolledoalloráddádallangottis. Dasa lassin Meahciráddehus bivdá buot ohcamušaid birra cealkámušaid Giehtaruohttasá bálgošis. Huksenbáikkiid galgá dárkkistit ovtta Museovirastoin.

Ágga: Boazodolliid ja dakkár olbmuid, geat ožžot oaiveáššálaš áigái boaduset luondduealáhusain, doarjjabáikedárbbuid leat sáhtán ja sáhtá ainge lágideat boazodálo- ja luondduealáhuslága mielde. Luondduealáhuslága mielde Meahciráddehus lea geatnegahtton čujuhit luondduealáhusbargái doarjjabáikki stáhtaeatnamiin dainna eavttuin, ahte dan sáhtá ákkastallat luondduealáhusain bargama dáfus. Gánnáha fuomášit ahte meahceguovloláhka ii geatnegahte Meahciráddehusa luohpadit guvlui guoskevaš geavahanvuoigatvuoda. Dat dušše addá dasa vejolašvuoda – spiehkastahkan váldonjuolggadusas, mii gielá luohpadeami. Ná Meahciráddehus sáhtá muddet doarjjabáikkiid meari meahceguovlolága ulbmiliid mielde.

- 5) Boares visttiide, main ii leat geavahanvuoigatvuodasoahpamuš, sáhtá dahkat eaiggáda ohcama vuodul geavahanvuoigatvuodasoahpamušaid, jos daid dálá dilli ja eaiggádat devdet čuovvovaš ákkaid:

- 1) visti lea huksejuvvon ovdal meahceguovlolága fápmuibohtima (17.1.1991)
- 2) visti lea oruhahtti
- 3) vistti eaiggát lea girjjiin báikegottis
- 4) eiggát geavaha vistti meahcebivdu, guolástusa dahje čoaggima doarjjabáikin
- 5) vistái háhkkojuvvo gieldda mieđihan huksenlohpi.

Geavahanvuoigatvuodasoahpamuš dahkkojuvvo álggos viđa jahkái, man maŋŋá soahpamušaid sáhtá dahkat ain logi jahkái hávil.

Daidá eaiggádiidda, geat ožžot geavahanvuoigatvuodasoahpamuša, sáhtá addit lobi divvut vistti, muhto ii viiddidit dan. Ovdal divvuma eaiggát galgá addit Meahciráddehussii čielggadusa divvunplánas.

Geavahanvuoigatvuodasoahpamušas ii leat friddja sirdinvuoigatvuohta. Geavahanvuoigatvuodasoahpamuša sáhtta sirdit báikegoddelažžii, jos dát geavaha vistti ruovttudárboguolástusa, meahcebevddu dahje čoaggima doarjjabáikin. Árbín sirdin gáibida dan, ahte olmmoš lea báikegoddelaš ja vistti geavahanulbmil bissu ovddežin.

Ássamii dohkemeahttumin gehččojuvvon visttit guđđojuvvojit mieskat. Jos gii nu divvugoahá dákkár vistti, de Meahciráddehus galgá bargagoahhtit dan ovdii ahte visti jávkaduvvo meahceguovllus. Seammaládje meannuduvvo buot odđa visttiid hárrái, mat meahceguvlui vejolaččat huksejuvvojit.

Daid ássamii dohkemeahttun visttiid hárrái, maida ii gávdno eaiggát dahje eaiggát ii háliit dahkat geavahanvuoigatvuodasoahpamuša, Meahciráddehus álgá lágalaš doaimmaide vistti jávkadan dihte meahceguovllus.

Jos vistti eaiggát ii ása báikegottis geavahanvuoigatvuodasoahpamuša odasmahtedettiin, iige vistái gávdno báikegottis eará eaiggát, guhte deavddášii mearriduvvon ákkaid, de visti galgá gaikkoduvvot.

Ákkat: Visttit leat leamaš ja leat ainge dehálaš doarjjabáikkít, go olbmot johtalit geainnuhis meahceguovllus. Nuppe dáfus dárbbasmeahttun visttiid jávkadeapmi lasiha meahceguovloiešlági. Dán meannudanvuogi birra lea sohppojuvvon Eanodaga gieldda ovttasbargojoavkkus 19.10.1993. Eanodaga ássiid bealehis giedahallan: Bievrrašjávrrí meahceguovllu dikšun- ja geavahanplánas (Meahciráddehus 2006) árvaluvvui váldojuvvot atnui seammalágan vierru.

14.3 Čuovvun

Meahciráddehus čuovvu Darvvatvári meahceguovllu geavahanvuoigatvuodaid láigoheami ja luohpadeami Davvi-Lappi luondduriggodatplánas (Sandström ee. 2000) ja Meahciráddehusa biras- ja kvalitehtavuogádagas sohppojuvvon mihtidanvugiiguin, main meahceguvlui heivejit ohcamušat ja daid giedahallanáiggít ja Eanodaga ovttasbargojoavkku árvoštallamat.

15 Goziheapmi

15.1 Dálá dilli

Meahciráddehus goziha luonddusuodjalanguovlluid geavaheami eiseváldin ja guovlluid hálddašeaddjin. Meahciráddehusa gozihandoaimma oktiiheiveheamis ja lágideamis guovlluin vástidit meahcedárkkisteaddjit. Meahcedárkkisteaddji doaimvuoigatvuodát vuodduuvvet láhkii Meahciráddehusa meahcegoziheamis (1157/2005). Dasa lassin meahcegoziheapmi gullá bolesa virgedoaimmaide ja Rádjegozáhusa virgedoaimmaide rádjegoziheami oktavuodas.

Meahcedárkkisteaddjit galget barggusteaset oktiiheivehit gozihanovttasbarggu ovttasbargo-eiseválddiiguin ja Meahciráddehusa iežas bargoveagain. Gozihanovttasbargo-eiseválddit leat vuosttažettiin boles, Rádjegozáhus, tuollu, BE-guovddáš, [ealáhus-, johtalus- ja] birasguovddáš, guolástanguovllut, fuoddodikšunovttastusat ja fuoddodikšunbire. Ovttasbargo-eiseválddiin soapmásiidda lea čállojuvvon Meahciráddehusa gozihangoarta, mii addá sidjiide vuoigatvuoda dárkkistit doaimma lobálašvuoda stáhtaeatnamiin maiddái astoáiggis. Meahciráddehusa bargit gozihit luonddu bargguset lassin iežaset doaimmasuorggi olis. Muhtumat sis leat oahpásmuvvan meahcegoziheapmái viidát. Juohkehaš lea geatnegahtton unnimustá almmuhit meahcedárkkisteaddjái dain rihkkumušain, maid áicá.

Goziheami ovttasdoaimma čadahuvvo iešalddes oktasaš plánema bokte, ovttasgozihemiin, gozihankampánjaiguin ja dieđuid lonohallamiin. Ovttasdoaimma sáhttá beavttálmahttit nu, ahte resurssat ovttahttojit ja čujuhuvvojit rivttes čuozaheagaide. Ovttasdoaimma bokte maiddái čalmmustahttojuvvo goziheapmi.

Gozihemiin sáhttá maiddái buorebut ovddalgihtii dustet rihkkosiid ja lobihis doaimmaid. Goziheamis lea dehálaš hehttet ovddalgihtii rihkkosiid ja lohperihkkumušaid. Meahciráddehusa meahcegoziheamis Darvvatvári meahceguovllus guovddázis leat čuovvovaš áššit:

- meahcástan-, guolástan-, meahcejohtalus- ja luonddusuodjalannjuolggadusaid goziheapmi
- stuorranávddiide čuohecci lágahisvuodaid goziheapmi
- geavahanvuoigatvuoda- ja láigosoahpamušaid čuovvun
- bázahus- ja birassuodjalanlágaid njuolggadusaid goziheapmi
- juohkeolbmovuoigatvuodaid rihkkumat
- luonddus johtaleddjiid láidesteapmi bistevaš ja birasdiđolaš luonddugeavaheapmái
- áitatvuloš eallišlájaid beasseguovllut dárkkistuvvojit guktii jagis ja seammás čuvvojuvvojit vejolaš heađustusat.

Lea hui stuorra hástalus gozihit dáid guovlluid golmmain (dilli 2008:s) meahcedárkkisteaddjiin, iige dat lihkostuva, jos sii eai bargga beaktilit ovttas eará doaimmiiguin. Meahciráddehusa bissovaš meahcedárkkisteaddjiid meari lasiheapmi gáibidivččii lásseruhtadeami. Ovddemus vuohki guovlluid goziheapmi beavttálmahttimis lea dál ovttasbarggu lávgadeapmi ja dálá resurssaid dárkkes čuozaheapmi. Dán áigge Rádjegozáhus bargá ollu ovttas Meahciráddehusa bargiiguin, geat dovdet bures báikkiid ja dovdet njuolggadusaid.

15.2 Ulbmilat ja doaibmajut

- Ovdalis máinnašuvvon goziheami deattuhusguovlluid goziheapmi galgá lágiduvvot jeavddalaš doaibman Darvvatvári guovllus.
- Darvvatvári meahceguovllu gozihanressaid geahččalit lasihit vuosttažettiin eiseválddiid gozihanovttasbarggu beavttálmahttima bokte ja maiddá nu, ahte Meahciráđđehusa bargit geahččalit eará barggu lassin leat beaktileappot mielde gozihanbarggus.
- Meahcedárkkisteaddji vástida goziheami oktiiveiveheamis ja lágideamis ovttasráđiid Meahciráđđehusa bargiiguin ja gozihaneiseválddiiguin.

16 Resurssat ja áigedávval

16.1 Jahkásaš golut

Meahciráđđehusa Davvi-Lappi luonddudikšunguovlu vástida meahceguovllus lustageavaheami bálvalanrusttegiid fuolaheamis ja bajásdoallamis, meahceguovlloluonddu suodjaleamis, stuorranávddiid ja áitatvuloš ealli- ja šaddošlájaid čuovvumis, fuoddonáliid čuovvumis, guollečáziid dikšumis, meahcegoziheamis ja oahpisteamis. Dát jahkásaš servodatlaš doaimmat dagahit goluid oktiibuot 17 000 euro/jahki. Dasa lassin golut čoggojit lohpeáššiid giedahallamis ja plánen- ja hálldahusdoaimmain. Buot dát doaimmat leat goasttiduvvon vearrorudaiguin, ja daidda leat čujuhuvvon ruđat stáhtabušehtas.

Lustageavaheami jahkásaš goluide gullet ávdinstobuid boaldinmuorra- ja bázahusfuolahus ja smávvalágan divvunbarggut. Namuhuvvon submi gokčá maiddá váldegottálaš mohtorgielkávuojáhagaid bajásdoallama, mii lea gullan jagi 2001 rájes Meahciráđđehusa servodatlaš lustabálvalandoaimmaide.

Luonddusuodjaleami goluide gullet áitatvuloš šlájaid čuovvumat ja beasselohkamat, mat addet barggu meahceguovllus gidđat ja geassit 1,25 olmmošbargománobaji jagis.

16.2 Investieremat

Plánas ovdanbukton investierenlundosaš goluide gullá Gulddámis Sálvvošjávraí manni geassevuojáhaga ordnen njealjejuvllatroviiguin ja -šalddiiguin. Vuojáhahkii galget luonddu gollama hehtten dihte sullii 800 mehtera nealjejuvllatrovit ja golbma šalddi njealjejuvllagiid atnui. Vuojáhaga ordnema ollesgolut leat sullii 55 000 euro nu. Jagi 2002 gida ja geasi áigge Meahciráđđehus lea ordnen vuojáhaga nu ahte lea huksen guokte šalddi ja 120 mehtera roviid njealjejuvllagiid várás. Daid mañit gesiid áigge njealjejuvllatvuojáhat lea ainge buorebut ordnejuvvon, ja 2008:s njealjejuvllatrovis lea vel báhcán ordnen ládje sullii 200 m. Ulbmilin lea jagi 2009 áigge gerget dán ordnenbarggu.

17 Plána váikkuhusaid árvoštallan

17.1 Birasváikkuhusaid árvoštallan meahceguovloplánemis

Meahceguovlluid dikšun- ja geavahanplánaid dahkan ii gula daidda fitnuide, main ng. YVA-lága (Láhka birasváikkuhusaid árvoštallanmeannudeamis 468/1994) vuodul galgá dahkat birasváikkuhusaid árvoštallama. Lága 5. logus ”oppalaš čielggadangeatnegasvuoda birra” daddjovuvvo goittot ná:

Birasváikkuhusat galget čielggaduvvot ja árvoštallot doarvái bures, go eiseválddit válmmaštallet dakkár plánaid ja prográmmaid, mat sáhttet sakka čuohtit birrasii muhto maidda eai heivehuvvo 2 logu njuolggadusat árvoštallanmeannudeami birra.

Ieš YVA-fitnu ektui meahceguovloplánemis lea, dat earru ahte dikšun- ja geavahanplánain lea doarvái ovdanbuktit ovttá molssaeavttu – loahpalaš árvalusa. Dákko árvoštallojit oppalaččat plána árvalusaid váikkuhusat, buktovuvvojit ovdan daid buorit ja heajos bealit ja ákkastallojuvvo manin dákkár árvalusaide lea bohttojuvvon birasministeriija rávvagiid (Birasministeriija 1998) mielde. Gánnáha fuomášit dan ahte go bargu álggahuvvui, de ledje moanat molssaeavttut. Dain plána árvalusat leat vehážiid válljašuvvan, hápmašuvvan ja dárkkálmuvvan Meahciráddehusa ja meahceguovllu geavaheddiid ságastallamiin.

Oppalaš árvoštallamis vulgojuvvo das, ahte **birasváikkuhusat bohciidit dábálaččat dušše plána árvalusain ja ávžžuhusain** – dahjege áššiin, maid plána rievddada ovddit dili ektui. Nuba jos meahceguovllu juoga geavahanvuogi birra ii leat árvalus, de plánas eai leat dasa maiddái birasváikkuhusat. Ja jos guovllu geavaheapmi lea rievdamin plána ektui ja Meahciráddehusas fuolakeahhtá, de eai rievddama birasváikkuhusat árvoštallojuvvo.

Plánas sáhttet **goittot leat birasváikkuhusat almmá árvalusaid hagage**. Plána sáhttá ovdamearkka dihte buktit ovdan meahceguovllu birra ođđa ja mávssolaš dieđuid, mat váikkuhit almmolaš oainnuide ja stivrejit ná mearrideddiid. Dahje ovdamearkka dihte jos plánas ii árvaluvvo ahte geavahuvvon geasiáigásaš meahcejohtalusvuojáhagaid rusttegat galget bajásdollojuvvo, de vuojáhat sáhttá govdu ja geahpedit guovllu luondduárvvuid ja meahceguovloiešlági.

Plánat galggašedje dábálaččat guoskat konkrehtalaš fitnuide – dego ee. huksemii, roggamii, luondduriggodagaid ávkinatnimii. Meahceguovlluid dikšuma ja geavaheami plánemis ii leat dábálaččat ná, muhto mángii dili lea aivve nuppe gežiid. Dikšun- ja geavahanplánain vulgojuvvo nappo áibbas earálágan vuodu alde go lea vuohkin eanas ovttaskas ovddidanfitnuin. Dikšun- ja geavahanplánaiguin **geahččalit positiivvalaš birasváikkuhusaide** nu ahte ollašutttojit meahceguovlolága (62/1991) ulbmilat: guovllu meahceguovloiešlági seailuheapmi, sámekultuvrra ja luondduealáhusaid dorvvasteapmi ja guovllu mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid ovddideapmi.

YVA-lága ”ulbmilin lea ovddidit birasbeliid vuhtiiváldima [ja] – – dasa lassin plánaid ja prográmmaid válmmaštallama oktavuodas ovddidit riikkavuložiid, servošiid ja eiseválddiid vejolašvuodaid leat mielde plánemis ja buoridit vejolašvuodaid heivehit oktii ulbmiliid ja oainnuid” (Birasministeriija 1998). Meahciráddehus lea ollašuttán dán ulbmila dikšun- ja geavahanplána dagadettiin nu, ahte lea gullan báikkálaš olbmuid ja čanasjoavkkuid dieđuid, oainnuid ja sávaldagaid. Logus 1.3 **Plánenproseassa** mitaluvvo dárkileappot oassálastinproseassa birra.

17.2 Plána birasváikkusat

Plána vuodduuvvá bistevaš ovdáneami prinsihpaide nu, ahte geahččaluvvojit oktiiheivehuvvot ekonomalaš, sosiálalaš, kultuvrralaš ja ekologalaš ulbmilat. Čuovvovaččas guorahallojuvvo sierra, movt plána váikkuha dáidda áššiide.

17.2.1 Ekologalaš váikkusat

Darvvatvári meahceguovllu luonddusuodjalandilli lea čielggadusaid vuodul jur dál buorre ja plánas vulgojuvvo das, ahte dát buorre dilli galggašii sealluhuvvot. Dikšun- ja geavahanplána bokte geahččalit heivehit oktii meahceguovllu sierra geavahanhámiid ulbmiliid ja nuppe dáfus meahceguovloláhkii (62/1991) gullevaš luonddusuodjalanulbmiliid nu, ahte luonddugeavahepmi rievdadivččii meahceguovloiešlági nu unnán go vejolaš. Erenoamážit luonddudilálašvuoda dorvvastan ja ovddidan dihte árvaluvvon doaimmat leat govviduvvon dárkileappot logus 5 **Luonddusuodjaleapmi ja -dikšun**.

Árvaluvvon avádatjuogu ja dan mieldásaš stivrema bokte sealluhuvvo eanas oassi meahceguovllus nu luonddudilis go vejolaš ja dorvvastuvvojit áitatvuloš šlájaid gávdnonbáikkít ja bessen. Meahciráđdehus čuovvu dađistaga hárvanaš ja áitatvuloš šlájaid gávdnoma ja lassáneami guovllus (gč. lohku 5).

Meahceguovllu luonddudilálašvuoda sealluhan dihte plánas árvaluvvo ahte geasiáigásaš meahcejohtaluslobiid čavges miedihanvuohki galgá jotkojuvvo. Olgobáikegoddelaččaide geasiáigásaš meahcejohtaluslobiid eai dábálaččat miedit – spiehkastahkan leat ovdamearkka dihte dutkanfítmut. Boazodolliid geasiáigásaš meahcejohtalussii ii guskojuvvo, dasgo sis lea dasa lágasmearriduvvon vuogitvuotta.

Čuovvun ja goziheapmi lea dehálaš oassi plána ulbmiliid positiivvalaš ekologalaš váikkusaid ollašuvvamis. Beaktilis čuovvuma bokte sáhtá reageret áiggi bále guovllu ekologalaš dilis dáhpáhuvvi ii-sávahahtti nuppástusaide. Ovdamearkka dihte geasiáigásaš meahcejohtalusvuojáhagaid gollan čuvvojuvvo ja dárbbu mielde ráhkaduvvojit meahccái rovit njealjejuvllagiid várás.

Plána oktan dasa gullevaš guovllu vuoddočielggadusain sáhtá lasihit olbmuid beroštumi guvlui. Oahpistemiin ja áššáigullevaš rusttegiiguin sáhtá goittot geahpedit meahcis johtaleddjiid birasváikkusaid, vaikko sin lohku lassánivččiige. Bázahus- ja boaldinmuorrafuolahusa bokte geahpeduvvojit lustageavaheami vejolaš heajos váikkusat guovllu luonddudilálašvuhtii.

Vieris guollešlájat ja meahceguvlui heivemeahtun guollenáliid ii plána árvalusaid mielde galgga gilvit dahje sirdit guovllu čáziide. Čáziide, maida eai leat gilvojuvvon guolit, eai gilvojuvvo dás duohkoge guolit. Plána árvalusat dorjot eamiguollenáliid ealáskahttima dan maŋŋá, go dáid maŋimuš logijagiid áigge leat gilvojuvvon boastto vuogi mielde čuovžžat.

Guhtoneatnamiid dilli meahceguovllus lea vuosttažettiin boazodoalu siskkáldas lágideami duohken. Dasa váikkuhit boazologut, guhtoneatnamiid molssodeapmi ja beaivválaš guodohanbarggu ollašuvttin. Eará eanangeavahanhámit eai báljo váikkut guovllu guhtoneatnamiid dillái. Plánas ii válđojuvvo bealli alimus bistevaš boazolohkui, dasgo dat ii gula Meahciráđdehusa barguide.

Rievssatgárdun ja lubmen eai čuoze olus ekologalaččat Darvvatvári meahceguovlui – earret lubmemii guoskevaš geasiáigásaš meahcejohtalusa, masa pláνας biddjojuvvojit čielga rájit.

Plána váikkuhusat daidda luondotiippaide ja šlájaide, maid vuodul guovlu lea váldojuvvon Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádahkii

Darvvatvári meahceguovlu gullá Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádaga alpiinnalaš avádahkii, masa EU-kommišuvdna dan dohkkehii **Darvvatvárri**-nammasaš guovlun (FI 1300118) luondodirektiivva (92/43/ETY) vuodul 22.12.2003. Darvvatvári meahceguovlu lea váldojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii **SCI**-guovlun dan sisdoallan, luondodirektiivva čuvvosiid I ja II meroštallan suodjalanvuloš luondotiippaid ja šlájaid vuodul. Luondotiipat ja šlájat, maid vuodul guovlu lea váldojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii, leat govviduvvon dán plána logus 5.

Darvvatvári gullan Natura 2000 -fierpmádahkii mearkaša dan, ahte luonddusuodjalanlága (1096/1996) 65. ja 66. §:s mearriduvvon vuoigatvuodaváikkuhusat leat bohtán guovlluin čuovvunládje. Nuba jos dihto fidnu dahje plána juogo okto dahje ovttas eará fitnuiguin dahje plánaiguin sáhttá mealgat heajosmahttit Natura-guovllu luondduárvvuid, maid vuodul guovlu lea laktojuvvon Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádahkii, de fitnu ollašuhti galgá árvvoštallat váikkuhusaid (LsL 65 §). Eiseváldi ii oaččo miedihit lobi iige dohkkehit plána, jos váikkuhusaid árvvoštallan- ja cealkámušmeannudeapmi čájehit ahte fidnu dahje plána heajosmahttá sakka Natura-guovllu luondduárvvuid, maid vuodul guovlu lea laktojuvvon Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádahkii (LsL 66 §). Ovdalis namuhuvvon, luonddusuodjalanlágas oaivvilduvvon mearkašahtti heajosmahttima rádjji ja dan heiveheapmi namalassii daidda luondduárvvuide, mat leat leamaš guovllu laktima vuodđun Natura 2000 -fierpmádahkii, addá dábálaččat vejolašvuoda geavahit guovllu dábálaš ulbmiliidda, jos ovdamearka dihte luonddusuodjalanláhkii vuodđuduvvi ollašuttimis ovttaskas dáhpáhusain ii nuppeládje daddjojuvvo.

Darvvatvári meahceguovlu lea ollašutton meahceguovlolága (62/1991) vuodul. Meahceguovlolágas leat meroštallon ulbmilat, mat stivrejit guovllu geavaheami, iige Natura-mearrádus iešalddes movtge rievdat dán ášši. Dát lea gávnnavuvvon maiddái stáhtaráđi mearrádusas (Vn 20.8.1998) ovdamearka dihte guolástusa, meahcebevdu ja eará luondduealáhusaid hárrái.

Guovllu dálá geavaheapmi ii čuoze daidda luondotiippaide ja šlájaide, maid vuodul guovlu lea laktojuvvon Suoma Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádahkii. Dasa lassin plána dorvvasta Natura-fierpmádaga luondotiippaid ja šlájaid seailuma bohtteáiggisge – earret eará meahcejohtalusa stivrema, áššáigullevaš oahpistan- ja bálvalanrusttegiid, guovllu luonddudili čuovvuma ja goziheami bokte.

Čoahkkáigeassun sáhttá dadjat, ahte plána ovddida Darvvatvári meahceguovllu ja seammás seammanammasaš Natura-guovllu luondduárvvuid seailuma. Plána lea ná dehálaš oassi Natura 2000 -fierpmádaga ollašuvvamis.

17.2.2 Sosiálalaš ja kultuvrralaš váikkuhusat

Buot birasváikkuhusain lea sosiálalaš dimenšuvdna. Lundui ja huksejuvvon birrasii guoskevaš váikkuhusat bohtet dávjá ovdan eahpenjuolgga sosiálalaš váikkuhusaid bokte. Sosiálalaš váikkuhusat árvvoštallojit, vai sáhtášii čielggadit ja ovddalgihtii ráhkkanit guovllu olbmuid eallinkvalitehtii ja guovllu ovdáneapmái váikkuheaddji nuppástusaid, árvvoštallat ja einnostit servoša ja guovllu návccaid vuogáiduvvat dilálašvuodaid nuppástuvvamis, árvvoštallat nuppástusaid mearkašumi sierra oassebeliid dáfus, váldit vuhtii ja soabahallat fitnu dagahan ruossalasvuodaid

ja plánet, movt heajos belliid sáhhtá áiggi bále geahpedit. Sosiálalaš váikkuhusaid guorahaladettiin lea dehálaš čielggadit maiddái dan, geaidda váikkuhusat gusket. (Birasministeriija 1998)

Darvvatvári meahceguovlu lea čielgasit báikkálaš olbmuid meahceguovlu, gosa lea viehka unnán luondduturisma. Ná plánas boahdá bures ovdan dárbu dorvvastit báikkálaš olbmuid vejolašvuodaid bargat boazodoaluin ja eará luondduealáhusaiguin ja sámekultuvrra dorvvasteapmi. Plána ii gáržžit dálážiis báikkálaš olbmuid vejolašvuodaid bargat ealáhusaiguin. Báikkálaš olbmuid ruovttudárbomeahcástus, -guolástus ja -čoaggin sihke boaldinmuora váldin oažžu joatkašuvvat dego ovdal plánage.

Luondduealáhusaid dorvvasteami vuolggasajit

Suoma vuodđolágas (731/1999) dorvvastuvvo buot suopmelaččaide ealáhusfriddjavuohta, mas mearriduvvo dárkileappot lágas (122/1919) (Láhka vuoigatvuodas bargat ealáhusain) ja eana-geavahanlágain (ee. Meahciráđdehusháhkka 1378/2004 ja -ásahus, meahccejohtalus- 1710/1995, boazodoallo- 848/1990, meahcástan- 615/1993 ja guolástanláhka 286/1982). Meahceguovlólága (62/1991) oppalaš ákkastallamiin daddjojuvvo: ”Meahceguovlluin ii leat jurdda gáržžidit dálá návddašuvuoigatvuodaid” (HE 42/1990). Meahciráđdehus galgá ná meahceguovloplánemis váldit vuhtii buot báikkálaš olbmuid lágasmearriduvvon vuoigatvuodaid bargat boazodoaluin ja eará luondduealáhusaiguin.

Darvvatvári meahceguovlu lea sámiid ruovttuguovllus. Plána addá sámiide vuodđolágas dorvvastuvvon vuoigatvuoda bajásdoallat ja ovddidit iežaset giela ja kultuvrra maiddá meahceguovllus.

Váikkuhusat boazodollui

Boazodoalu beaivválaš lágideapmi gullá boazodoallolága (848/1990) mielde Giehtaruohtasa bálgosii dán hálddahaslaš guovllus. Meahciráđdehus ii ná stivre – iige dat sáhte stivret, gii oažžu bargat boazodoaluin meahceguovllus. Meahciráđdehus soahpá beaivválaš áššiid ollašuhttimis – ee. boazodoallodoarjjabáikkiid vuodđudeamis ja bidjamis plána árvalusaid mielde – álo bálgosiin, ii ovttaskas olmuiguin. Giehtaruohtasa bálgosa váldoprinsihpa mielde plánas árvaluvvo, ahte rusttegat ja barttat galget vuosttažettiin čohkkejuvvot dálá visttiid ja rusttegiid oktavuhtii. Plána dahká vejolažžan boazoáiddiid ja merkejuvvon mohtorgielkávuojáhaga linnjádemiid dárkkisteami meahcis, jos bálggus guottiha fitnu. Iežas hálddaseapmái sirdašuvvi barttaid geavaheamis Meahciráđdehus ráđđádallá bálgosiin. Luondduealáhusdoarjjabáikkiid hárrái Meahciráđdehus gullá álo bálgosa ja dárbbu mielde Eanodaga gieldda guolledoalloráđđádallangotti ja fuodđodikšunovttastusa.

Boazodoalu perspektiiva lea plánas váldojuvvon vuhtii čađahanprinsihpa mielde – nuppiiguin sániiguin plánas eai leat dakkár árvalusat, mat čuožášedje vejolašvuodaide bargat boazodoaluin. Boazodoalu vejolašvuodaid eai goittot geahččal plána bokte buoridit nu, ahte dát buorideamit gáržžidivčče sakka meahceguovllu eará vuogáiduvvan ja lágasmearriduvvon geavahanhámiid. Plána dorvvasta boazodoaluin barganvejolašvuodaid goittot dálá dásis. Boaittoealeavádat gokčá badjel 90 % meahceguovllu viidodagas. Maiddá dat loahppa vuolled 10 %, lustageavahanavádat, lea eanas oasi jagis boazodoalu anus. Lustageavahanavádagas johtaleapmi ii plána mielde oáččo báljo headuštít bohccuid iige guovllu eará elliid. Safára- ja prográmmabálvalusfitnodagat, mat rihkkot njuolggadusaid, masset lobiset ja/dahje daidda ii miedihuvvo lohpi manjit áigodahkii. Go mohtorfievrruiguin johtaleapmi stivrejuvvo juo geavahuvvon vuojáhagaide, dollojuvvo čavges lohpepolitihkka ja beaktilis gozihanvuogádat ja čohkkejuvvo lustageavaheami infrastruktuorra

(johtolagat, rusttegat ja áššáigullelaš oahpisteapmi), de ná stivrejuvvojit eatnasat lustageavaheddjiin boazodollui dehálaš guovlluid olggobeallai.

Plánas árvaluvvon avádatjuoguin – oktan beaktilis gozihemiin – dorvvastuvvojit vejolašvuodát bargat boazodoaluin, ja ná sámekultuvrra vuoddu seailu guhkesáiggeulbmiliin: viiddis guovlluide ii huksejuvvo mihkkege, ja meahccejohtaluslobit vuojáhagaid olggobeallai mieđihuvvojit dušše dihto mađi. Oppa meahcceguovlu bissu boazodoalloguovlun boahteáiggisge, ja eanas oasi jagis doppe leat hui unnán eará geavaheaddjit. Earret gida mohtorgielkásesonja guovllu atnet hui unnán lustageavaheapmái, ja lustageavaheapmige dáhpáhuvá eanas Meahciráđđehusa váldegottálaš mohtorgielkávuojáhagaid mielde.

Gávppálaš turismadoaimma lea plánas gáržžiduvvon sakka ja dasa galgá leat lohpi. Fitnodagain, mat eai čuovo addojuvvon rávvagiid, sáhtá geassit lobi gaskan turismaáigodaga, iige lobi dárbbáš mieđihit ollege čuovvovaš áigodahkii. Eanodaga ássiin lea lágasmearriduvvon vuoigatvuohta mohtorgielkkástallat iežaset ruovttugieldda siste. Iešráđálaš beanavuodjimii Meahciráđđehus ii dán áigge sáhte seahkanit muđui go barttaid geavaheamis, dasgo iešráđálaš beanavuodjin lohkkovuvvo juohkeolbmovuoigatvuođaide. Seammá guoská maiddái meahccesihkkelastimii ja meahcis riidemii. Dáid johtinvugiid geahččalit goittotge oahpisteami ja čuvgeama bokte stivret dálá johtolagaide ja vuojáhagaide. Dán ášši birra lea plánas ávžžuhus.

Maiddái beatnagiiguin bivdin sáhtá čuohtit boazodollui. Olgobáikegoddelaččaide oaivvilduvvon beanabivdinguovlluid ii galggaše dábálaččat vuodđudit meahceguvlui, ja meahcceguovlluid geavaheami birra Meahciráđđehus ráđđádallá bálgosiin. Go doibmojuvvo ná, de sáhtá hálddašit daid heajos váikkuhusaid, maid beatnagat sáhttet dagahit boazodollui ja guovllu eará geavaheddjiide.

Meahciráđđehusa ávdinstobut leat vuosttažettiin oaivvilduvvon iešráđálaš vánddardeddiide, muhto plána árvalusaid mielde boazodoallit ja eará báikegoddelaččat sáhttet guovllus johtalettiin maiddái geavahit dáid stobuid.

Meahciráđđehus čuovvu dađistaga boraspirenáliid ovdáneami ja dieđiha ásojuvvon goaskinreviirrain ja girdinmáhtolaš čivggain birasministerijai. Eará boraspiriid dieđiheamis vástida Fuoddo- ja guolledoalu dutkanlágáduš. Goaskima dagahan vahágiid boazodollui máksá birasministerija ja eanastuorranávdiid vahágiid fas eana- ja meahccedoalloministerija.

Váikkuhusat eará luondduealáhusaide

Plána dorvvasta luondduealáhusaiguin bargama unnimustá seamma dásis go lei dilli meahcceguovlolága (62/1991) fápmui boadedettiin, ee. nu ahte dat stivre eanangeavaheami ja meahccejohtalusa. Meahciráđđehus ii hukse visttiid odđa báikkiide iige ráhkat odđa geasse- dahje dálvejohtolagaid. Nuba guovlu seailu geainnuheapmen. Guovllus johtaleapmi stivrejuvvo nu, ahte olgobáikegoddelaččat sáhttet almmá báikegoddelaš oahpisteaddji haga mohtorgielkkástallat dušše mohtorgielkávuojáhagaid mielde. Geasi áigge dábálaččat dušše báikegoddelaččat sáhttet johtalit mohtorfievrruiguin, ja singe johtin lea sakka gáržžiduvvon. Plánas lea várrejuvvon luondduealáhusbargiide vejolašvuohta oazžut doarjjabáikki meahcceguovllus. Dasa lassin plána addá báikkálaš olbmuid vejolašvuođa váldit boaldinmuora ja ná dorvvasta bealistis luondduealáhusaiguin bargama.

Váikkuhusat lustageavaheapmái

Dálá bálvalanrusttegiid bajásdoallan ja fuolaheapmi ja luonddudilálaš lustageavahanbirrasa dorvvasteapmi dorjot bealisteaset turismii vuodduuvvi ealáhusdoaimma guovllus. Plána váikkuhusat luonddu mánggabealat geavaheami ovddidanulbmili leat gieđahallon dárkileappot logus **Ekonomalaš váikkuhusat**, amas dárbbášit dáid seamma áššiid geardduhit. Turisma ja das boahtti áigáiboahtu mearkkaša diedusge ollu maddái sosiálalaččat ja kultuvrralaččat erenoamážit bargodilálašvuodaid fállama bokte.

Váikkuhusat sámekultuvrii

Alimus hálddahusrievtti mearrádusa mielde dákkár áššis galgá ráddádallat. Nuba sámedikki, birasministeriija ja Meahciráđdehusa ráddádallamiin sihke sámedikki ja birasministeriija ráddádallamiin 2.10.2003 lea bohttojuvvon dán logu hárrái dan oaivilii, ahte sámediggi lea kulturiešstivrenlága (974/1995) ollašuhtti orgánan rivttes oassebealli árvvoštallat meahceguovlluid dikšun- ja geavahanplánaid sosiálalaš, kultuvrralaš ja ekonomalaš váikkuhusaid sámiide. Sámedikki árvvoštallanosodat leat plána čuovusin (Čuovus 1).

17.2.3 Ekonomalaš váikkuhusat

Suoma meahceguovlluin lea álbmotekonomalaš imagomearkkašupmi. Riikkaidgaskasaš suodjalangeatnegasvuodaid ollašuhttimis meahceguovllut mearkkašit ollu daid viidodaga dihte. Plána ekonomalaš váikkuhusaid guorahallamis vulgojuvvo goittot guovlluekonomalaš vuodu alde. Oppa riikka ekonomijai plána ii olus mearkkaš, dasgo oppa riikka dáfus dehálaš čovdosat (ee. ruvkedoaimma stivren) leat juo váldojuvvon mielde meahceguovlóláhkii (62/1991).

Plána vuodduuvvá bastevaš ovdáneami prinsihpaide nu, ahte geahččala oktiiheivehit ekonomalaš, sosiálalaš, kultuvrralaš ja lundui guoskevaš árvvuid. Dat, movt dát oktiiheiveheapmi lea dahkkojuvvon, váikkuha plána ekonomalaš váikkuhusaide. Ekonomalaš bastevašvuhtii vikkadettiin čoavddusin árvaluvvo luondduturismma rusttegiid ja oahpistanbálvalusaid bajásdoallan, birrasa seasti ja báikkálašekonomiija doarju oahpistandoaimma ovddideapmi ja luondduealáhusaiguin bargama vejolašvuodaid dorvvasteapmi.

Nugo sosiálalaš ja kultuvrralaš váikkuhusaid árvvoštallama oktavuodas daddjojuvvui, de plánas eai gáržžiduvvo dálážiš báikkálaš olbmuid vejolašvuodas bargat ealáhusaideasetguin. Danin plánas eai leat ekonomalaš váikkuhusat guovllu ealáhusaide, muhto jos ealáhusaid gánnáheapmi rievdá, de dat dáhpáhuvvá juoga eará siva dihte.

Guovllu geasuhusa seailuheamis bálvalanrusttegiid ja luonddudilálašvuoda bajásdoallama bokte ávkašuvvet ruđalaččat eahpenjuolgga guovllu turistafitnodagat (omd. fanas- ja girdinsáhtosteamit, gávppit, idjadanfálaldagat, oahpistandoaibma). Dasa lassin dat, ahte turistafitnodagaide várrejuvvo vejolašvuodas gaskaboddosaš doarjjabáikkiide guovllus, dorvvasta guovllus turismii vuodduuvvi ealáhusdoaimma.

Meahciráđdehusa bokte plánenguovllu lustageavahan- ja luonddusuodjalandoaimmat addet bargu Eanodaga gielddas njuolgga sullii 3 olmmošbargománobaji ovddas jahkásaččat.

Nuppástusat láhkamearrádusain (ee. meahcejohtalusláhka 1710/1995, boazodallo- ja luondduealáhusláhka 45/2000, meahcástanláhka 615/1993, guolástanláhka 286/1982), sosiálapolitihkas, márkaniin ja goziheamis váikkuhit mealgat sierra ealáhusaid gánnáheapmái ja dakko bokte maiddá meahceguovlluid geavaheapmái. Muhto go dáidda áššiide ii plána bokte sáhte váikkuhit, de lea gehččojuvvon ahte ii gánnát dárkilit dahje viidát guorahallagoahit ekonomalaš váikkuhusaid. Meahciráđđehussii guoskevaš njuolgo servodatlaš gollováikkuhusat leat ovdanbukton plána logus 16 **Resurssat ja áigedávval**.

Váikkuhusat boazodollui

Plána ii heajosmahte boazodoalu vejolašvuodaid dáláži. Darvvatvári meahceguovlu gokčá sullii 14 % Giehtaruohttasa bálgoša viidodagas. Nuba guovllus orodit árvvu mielde goittot oasi jagis sullii 2 000 lohkobohcco. Njuovvanbohccuid lohku bálgošis lea dáid jagiid leamaš sullii 600–1 000, mii vástida biergoárvvu dáfus sullii 76 320 euros šiega 127 200 euroi. Plánas deattuhuvvo boazodoalu mearkkašupmi Giehtaruohttasa bálgoša boazodolliide, geat ožžot mearkkašahti oasi iežaset bearraša áigái boadus luondduealáhusain. Boazodoallu lea meahceguovllus dán áigge áidna árbevirolaš luondduealáhus, mas olmmoš sáhtá oazžut váldoasi áigái boadustis.

Fuollameahtun mohtorgielkkástallan erenoamážit loahppagiidas sáhtá muhtun muddui čuohtit boazodollui nu, ahte biđe ealuid ja ruohtaha čoavjehiid. Dát fas dagaha liigegoluid boazodollui.

Rusttegat ja merkejuvvon johtolagat ja plána mieldásaš čavges lohpepolitihkka gáržžida lustageavaheddjiid johtaleami stuorra oasis meahceguovllu ja erenoamážit boazodollui mávssolaš guohtonguovlluin, mii doarju boazodoalu. Boazodoallit sáhttet geavahit guovllus johtalettiin Meahciráđđehusa ávdinstobuid erenoamážit jaskes áigodaga áigge (golggotmánus njukčamánnui). Maiddá dát vuohki lea dihto eavttuiguin – erenoamážit moanaid jándoriid guhkkosaš geavaheami hárrái – nannejuvvon plánas. Plána árvalusaid ja ávžžuhusaid ollašuttin dorvvasta vejolašvuodaid bargat boazodoaluin maiddá boahhteáiggis.

Váikkuhusat lustageavaheapmái

Báikkálaš olbmot ožžot oasi áigái boadusteaset luondduturismmas ja gávppálaš prográmbálvalusain. Eanas oassi Eanodaga turismaboaduin bohtet goittot eará sajis go Darvvatvári meahceguovllus. Smávvalágan, stivrejuvvon gávppálaš luondduturisma heive meahceguovlolaša (62/1991) ulbmiliid mielde Darvvatvári meahceguovlui. Plána árvalusaid mielde dahkkonjuvvon avádatjuohku ja dan mieldásaš infrastruktuva- ja lohpepolitihkka dorvvasta árbevirolaš ealáhusaid ja báikegoddelaččaid vuoigatvuodaid, mii fas lea váikkuheamen dasa ahte meahceguovllu lahkosiid giliin ásojuvvo dás duohkoge.

Plánas láhččojuvvojit čielga doaimanjuolggadusat gávppálaš luondduturismii, mas geavahuvvojit mohtorfievrrut. Dát doarju ealáhusa ovdáneami, barggolašvuodavejolašvuodaid, ja ná maiddá boazodoallit ja eará luondduealáhusbargit dohkkehit buorebut gávppálaš luondduturisma. Dalle buot beliid oktasaš ávkin lea doallat meahceguovllu nu luonddudilis go vejolaš.

Meahceguovllu lustageavaheami ekonomalaš váikkuhusat oidnojit vuosttažettiin turismasisa- boaduin ja bargosajiin, oahpisteddjiid báikkáin, prográmbálvalus-, lohpe-, idjadan- ja vuovdin- boaduin Meahciráđđehussii, báikkálaš fitnodagaide ja sáhtosteddjiide ja vearroboaduin ja seasti- miin Eanodaga gildii.

Rádjegozáhusas Meahciráđđehusa hálddašeapmái vejolaččat sirdašuvvi barttaid geavahanulbmila rievdadeapmi ovdanbukton avádatjuogu vuodul doarju maiddái vejolašvuodaid bargat stivrejuvvon, smávvalágan luondduturismmain guovllus nu, ahte boazodoalu beroštumit váldojuvvojit vuhtii. Dáid plána árvalusaid ollašuvvan mearkkaša lasseáigái boahtovejolašvuodaid luondduealáhusbargiide ja eará báikegoddelaččaide ee. oahpisteaddjin. Alladássásaš smávva joavkkuid dievasbálvalusa mátkepakeahtat heivejit bures Darvvatvári meahcegeuvlui, dorvvastit sáme-kultuvrra seailuma, čuvvot bistevas ovdáneami prinsihpa ja leat ávkin guovlluekonomijai erenoamážit danin ahte addet mángasii barggu.

17.3 Čoahkkáigeassu ja jurddabohtosat

Meahciráđđehus čuovvu plánemis buot dálá lágaid ja ásašusaid ja geahččala leat árvalusain vuogigalaš. Meahcegeuovloplánema vuodđun lea meahcegeuovloláhka (62/1991) ja das daddjuvvon meahcegeuovlomeaštallan. Meahciráđđehus dovddasta sámiid vuodđovuogiatvuodalaš rivttiid bargat iežaset kultuvrii gullevaš ealáhusaiguin ruovttuguovllusteaset. Darvvatvári meahcegeuvllus deattuhuvvo boazodoalu, luondduealáhusaid ja sáme-kultuvrra dorvvasteapmi. Darvvatvári meahcegeuvlu mearkkaša ollu erenoamážit lahkosiid giliid áigái bohtui, kultuvrii ja virkkosmuvvandoibmii.

Darvvatvári meahcegeuvllu dikšun- ja geavahanplána ii olus rievdat guovlluid geavaheami iige luonddusuodjalandili dahje meahcegeuovloiešlági. Plána deattuhage sierralágan áitagiid dustema ja daidda ráhkkaneami, vai meahcegeuovlolága váldoulbmilat dahjege ohcaluvvon birasváikkuhusat ollašuvvet maiddái guhkesáiggeulbmiliin. Plána geahččala seailuhit dálá ealáhusaid, dorvvastit daid vejolašvuodaid ja láchit vejolašvuodaid odđa bistevas luondduturismii. Avádatjuohku lea mávssoleamos gaskaoapmi lustageavaheami ja luondduturismma lágideamis nu, ahte meahcegeuvlu seailu meahcegeuvlun maiddái boahhteáiggis. Plána ii rievdat olus Eanodaga kultuvrralaš, sosiálalaš ja dearvvašvuodalaš dili jagi 1991 dili ektui, go meahcegeuololáhka bođii fápmui. Ná plána árvalusat ovddidit eanageavahan- ja huksenlága (132/1999) ulbmiliid ja ovddidit stáhtaráđi mearrádusa mielde maiddái dán láchkii vuodđuduvvi váldegottálaš guovlluideavahanulbmiliid ollašuvvama.

Luonddusuodjaleami dáfus plána addin vejolašvuodat ovddidit Darvvatvári meahcegeuvllu ja seammanammasaš Natura-guovllu luondduárvvuid seailuma.

Dikšun- ja geavahanplánas mearriduvvojit guovllu dikšumii ja geavaheapmái ulbmilat, prinsihpat ja ráđjehusat. Plánema oktavuodas dahkkojuvvon guovllu dálá dili kártema bokte sáhtá čuovvut ohcaluvvon birasváikkuhusaid ollašuvvama boahhteáiggis. Eanodaga ovttasbargojoavku ja Giehtaruohtasa bálggus leat guovddázis dán čuovvumis. Lea dehálaš, ahte maiddái báikkálaš ássit ja eará čanašjoavkkut sáhttet leat čuovvumin plána ollašuvvama ja maiddái mielde dan ollašuhhtimis. Goziheapmi lea mávssolaš oassi plána árvalusaid ollašuhhtimis ja čuovvumis.

Gáldut

Dása lea čohkkejuvvon teavsttas čujuhuvvon girjjiid lassin maiddái eará, fáddái guoskevaš girjjálašvuota.

Aalto, P. 2002a: Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelualueen linnusto / Leahttaseanu–Jiehtájoga jekkiidsuodjalanguovllu lottit. – Girjjis Kajala, L. (doaimm.): Tarvantovaaran erämaa-alueen ja Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelualueen luonto ja käyttö. Meahcceráđdehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu A 140: 75–81.

— 2002b: Tarvantovaaran erämaa-alueen linnusto / Darvvatvári meahcceguovlu lottit. – Girjjis Kajala, L. (doaimm.): Tarvantovaaran erämaa-alueen ja Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelualueen luonto ja käyttö. Meahcceráđdehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu A 140: 70–75.

Ahonen, M. 2002: Kalavesien hoito ja kalastus / Guollečáziid dikšun ja guolástus. – Girjjis Kajala, L. (doaimm.): Tarvantovaaran erämaa-alueen ja Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelualueen luonto ja käyttö. Meahcceráđdehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu A 140: 115–122.

Áibmojohtalusláhka 281/1995.

Bázahusfuolahusláhka 1072/1993.

Biraslohpemeannudanláhka 735/1991.

Birasministeriija 1994a: Ympäristövaikutusten arviointi. Parempaan suunnitteluun. – Birasministeriija. 19 s.

— 1994b: YVA-lain toimeenpano / BVÁ-lága doibmiibidjan. Yhteysviranomaisen tehtävät / Okta-vuohtavirgeoapmahaša barggut. – Bargojoavkku smiehttamuš 3. Birasministeriija, biraspolitihka ossodat. 56 s.

— 1998: Ohjeet suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista / Rávvgat plánaid ja prográmmaid birasváikkuhusaid árvvoštallamis. – Birasministeriija, guovlluid geavaheami ossodat. 37 s.

— 2002a: Natura 2000 -alueiden hoito ja käyttö / Natura 2000 -guovlluid diksun ja geavaheapmi. – Barjojoavku smiehttamuš. Suoma biras 597. Birasministeriija, guovlluid geavaheami ossodat, Helsset. 88 s.

— 2002b: Ohjelma luonnon virkistyskäytön ja luontomatkaailun kehittämiseksi / Prográmma luonddu virkkosmahttingeavaheami ovddideami várás. – Suoma biras 535. Birasministeriija, guovlluid geavaheami ossodat, Helsset. 48 s.

Birassuodjalanláhka 86/2000.

Boazodálloláhka 590/1969.

Boazodoalloláhka 848/1990.

Boazodoalu ja luondduealáhuseid ruhtadanláhka 45/2000.

Čáhceláhka 264/1961.

Dološmuitoláhka 295/1963.

Ealliidsuodjalanláhka 247/1996.

Eanaávnnasláhka 555/1981.

Eanageavahan- ja huksenláhka 132/1999.

Elo, T. & Magga, P. (doaimm.) 2007: Eletty, koettu maisema. Näkökulmia saamelaiseen kulttuuri-maisemaan / Ellojuvvon, vásihuvvon duovddaoainnus. Oaidninvuogit sápmelaš kultur-duovdagii. – Suoma biras 34/2007. Lappi birasguovddáš.

Euroopan unionin lintudirektiivi / Eurohpá ovtastumiid ráđi loddedirektiivva 79/409/ETY. – Euroopan yhteisöjen neuvoston direktiivi luonnonvaraisten lintujen suojelusta.

Euroopan unionin luontodirektiivi / Eurohpá ovtastumiid ráđi luondodirektiivva 92/43/ETY. – Euroopan yhteisöjen neuvoston direktiivi luontotyyppien sekä luonnonvaraisen eläimistön ja kasviston suojelusta. Annettu 21.5.1992.

Gádjunláhka 468/2003.

Giddodatčohkkenláhka 554/1995.

Guolástanláhka 286/1982.

Haikonen, A., Romakkaniemi, A., Ankkuriniemi, M., Keinänen, M., Pulkkinen, K. & Vartema, S. 2004: Lohi- ja meritaimenkantojen seuranta Tornionjoessa 2003. – Guolle- ja fuoddo-raporttat nro 320. 54 s.

Hallikainen, V. 1998: The Finnish Wilderness Experience. – Vuovdedutkanlágádusa diedáhusat 711. 288 s.

Heikkilä, L. 2002a: Keräilytalous / Čoaggin. – Girjjis Kajala, L. (doaimm.): Tarvantovaaran erämaa-alueen ja Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelun luonto ja käyttö. Meahcceráđdehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu A 140: 122–127.

— 2002b: Luonnonkäytön historia / Luonddu geavaheami historjá. – Girjjis Kajala, L. (doaimm.): Tarvantovaaran erämaa-alueen ja Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelun luonto ja käyttö. Meahcceráđdehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu A 140: 94–105.

— 2002c: Paikannimistö / Báikenamat. – Girjjis Kajala, L. (doaimm.): Tarvantovaaran erämaa-alueen ja Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelun luonto ja käyttö. Meahcceráđdehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu A 140: 15–17 ja 141–154.

Helle, T. & Aspi, J. 1983: Effects of Winter Grazing by Reindeer on Vegetation / Bohccuid dálve-guodoheami váikkuhusat šaddogearđái. – Oikos 40: 337–343.

- Helle, T., Kajala, L., Niva, A. & Särkelä, M. 1998: Poron laidunnuksen vaikutus tunturi-koivikoiden rakenteeseen / Bohcco guodoheami váikkuhus lagešvuvddiid ráhkadahkii. – Girjjis Hyppönen, M., Penttilä, T. & Poikajärvi, H. (doaimm.): Poron laidunnuksen vaikutus metsä- ja tunturiluontoon / Bohccuid guodoheami váikkuhus vuovde- ja duottarlundui. Vuovdedutkanlágádusa dieđáhusat 678: 132–141.
- Johansson, P. & Perttunen, V. 2002: Geologia / Geologiija. – Girjjis Kajala, L. (doaimm.): Tarvantovaaran erämaa-alueen ja Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelualan luonto ja käyttö. Meahcceráđdehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu A 140: 18–29.
- Kaikusalo, A. 2002: Nisäkkäät / Njiččehasat. – Girjjis Kajala, L. (doaimm.): Tarvantovaaran erämaa-alueen ja Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelualan luonto ja käyttö. Meahcceráđdehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu A 140: 68–70.
- Kaipiainen, H., Kempainen, E., Peltonen, S.-L. & Alanen, A. (doaimm.) 1997: Uhanalaisuuden arviointiperusteet / Áittavulošvuoda árvoštallanvuodustusat. – Suoma birasguovddáža mánggus 68. Suoma birasguovddáš, Helsset. 79 s.
- Kajala, L. 2000: Käsivarren erämaa-alueen virkistyskävijät kesäkuusta 1996 toukokuuhun 1997. – Meahcceráđdehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu A 125. 95 s.
- 2002a: Asutus, maanvuokraus ja käyttöoikeuksien luovutus / Ássan, eanaláigoheapmi ja geavahanvuogiatvuodaid luohpadeami. – Girjjis Kajala, L. (doaimm.): Tarvantovaaran erämaa-alueen ja Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelualan luonto ja käyttö. Meahcceráđdehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu A 140: 138–139.
- 2002b: Liikenne ja kulkuyhteydet / Johtalus. – Girjjis Kajala, L. (doaimm.): Tarvantovaaran erämaa-alueen ja Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelualan luonto ja käyttö. Meahcceráđdehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu A 140: 135–138.
- 2002c: Luonnontilaisuus / Luonddudilálaš. – Girjjis Kajala, L. (doaimm.): Tarvantovaaran erämaa-alueen ja Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelualan luonto ja käyttö. Meahcceráđdehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu A 140: 81–86.
- 2002d: Luontomatkailu ja virkistyskäyttö / Luondduturisma ja lustageavaheapmi. – Girjjis Kajala, L. (doaimm.): Tarvantovaaran erämaa-alueen ja Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelualan luonto ja käyttö. Meahcceráđdehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu A 140: 131–134.
- 2002e: Porotalous / Boazodoallu. – Girjjis Kajala, L. (doaimm.): Tarvantovaaran erämaa-alueen ja Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelualan luonto ja käyttö. Meahcceráđdehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu A 140: 128–130.
- (doaimm.) 2002f: Tarvantovaaran erämaa-alueen ja Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelualan luonto ja käyttö / Darvvatvári meahcceguovlu ja Leahttaseanu–Jiehtájoga jekkiidsuodjalan-
guovllu luondu ja geavaheapmi. – Meahcceráđdehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu A 140. 161 s. + 2 laktogat.
- Kalpio, S. & Bergman, T. 1999: Lapin perinnemaisemat / Lappi árbevirolaš duovddaoidnosat. – Guovloguovdilis birasprentosat 116. Lappi birasguovddáš & Meahcceráđdehus. 236 s.

- Kankaanpää, J. 2002: Arkeologia / Arkeologiiija. – Girjjis Kajala, L. (doaimm.): Tarvantovaaran erämaa-alueen ja Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelun luonto ja käyttö. Meahcceráđđehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu A 140: 86–94.
- Korpivuoma, J. 2004: Enontekiön kalastusalueen hoito- ja käyttösuunnitelma / Eanadaga guolástanguovllu geavahan- ja dikšunplána. – Mánnggus. Ávvil.
- Kumpula, J., Colpaert, A., Kumpula, T. & Nieminen, M. 1997: Suomen poronhoitoalueen talvilaidunvarat / Suoma boazodoalloguovllu dálveguohtunvalljodagat. – Guolle- ja fuođđoraporttat 93. Fuođđo- ja guolledutkamuš. 42 s. + laktagat.
- , Colpaert, A. & Nieminen, M. 1999: Suomen poronhoitoalueen kesälaidunvarat / Suoma boazodoalloguovllu geasseguohtonvalljodagat. – Guolle- ja fuođđoraporttat nro 152. Fuođđo- ja guolledutkamuš, Gámas. 40 s. + laktagat.
- , Colpaert, A., Anttonen, M. & Nieminen, M. 2004: Poronhoitoalueen pohjoisimman osan (13 paliskuntaa) talvilaidunten uusintainventointi vuosina 1999–2003 / Boazodoalloguovllu davimus oasi (13 bálgosa) dálveguohtoneatnamiida ođđainventeren jagiin 1999–2003. – Guolle- ja fuođđoraporttat nro 303. Helsset. 39 s. + 15 laktagat.
- Láhka almmolaš geainnuin 243/1954.
- Láhka birashálddahusas 55/1995.
- Láhka birasváikkuhusaid árvoštallanvuogádagas 468/1994. – BVÁ-láhka.
- Láhka luonddubuktagiid čoaggima gáržžideamis dihto dáhpáhusein 332/1955.
- Láhka vuoigatvuodas luohpadit stáhta giddodatopmodaga 973/2002.
- Lahti, T., Lampinen, R. & Kurtto, A. 1995: Suomen putkilokasvien levinneisyyskartasto. Versio 2.0. – Helsset universitehta, Luonddudiedalaš guovddášmuseo / Šáddomusea, Helsset. 23 s. + 1 604 kárta (diehtovuogádagat).
- Leppäjärvi, J. 2002: Riistanhoito ja metsästys / Fuođđodikšun ja meahccebivdu. – Girjjis Kajala, L. (doaimm.): Tarvantovaaran erämaa-alueen ja Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelun luonto ja käyttö. Meahcceráđđehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu A 140: 105–114.
- Luonddusuodjalanláhka 1096/1996.
- Magga, P. 2003: Saamelainen kulttuuriympäristöohjelma / Sápmelaš kulturbirasprográmma. Ovdačielggadus. – Deaddilkeahhtá. Sámediggi.
- 2007: Birrasis. Lappi kulturbirrasat oahpisin -prošeavtta sámeoasi loahpparaporta. – Oulu universitehta, Giellagas-instituhtta.
- Meahcástanláhka 615/1993.
- Meahcceguovloláhka 62/1991.
- Meahccejohtalusláhka 1710/1995.

- Meahccekomitea 1988: Erämaakomitean mietintö / Meahccekomitea smiehttamuš. – Smiehttamuš 1988:39. Stáhta prentenguovddáš.
- Meahcciráddehus 2002: Luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteet. Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden tavoitteet, tehtävät ja hoidon yleislinjat / Luonddusuodjalanguovlluid dikšuma vuoddojurdat. Meahcceráddehusa luonddusuodjalanguovlluid ulbmilat, barggut ja dikšuma oppalašlinjját. – Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu B 63. 47 s.
- 2006a: Metsähallituksen yhdenvertaisuussuunnitelma / Meahcceráddehusa ovttavearsdáša-vuodáplána. – 1821/01/2004. 3.5.2006.
- 2006b: Pöyrisjärven erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. – 68 s. + liitteet. <http://www.metsa.fi/sivustot/metsa/SiteAttachments/Poyrisjarveneramaaalueenhoitojakaytto-suunnitelma.pdf>
- 2011: Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelma / Leahtaseanu–Jiehtájoga jekkiidsuodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplána. – Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu C 89. 136 s.
- Meahcciráddehusa meahccegozihanláhka 1157/2005.
- Meahcciráddehusláhka 1378/2004.
- Museovirasto 1993: Rakennettu kulttuuriympäristö. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt / Huksejuvvon kulturbiras. Riikkaviidosaččat mearkkašahti kulturhistorjjálaš birrasat. – Huksenhistorjjá ossodaga preanttus 16.
- Oksanen, L., Moen, J. & Helle, T. 1995: Timberline Patterns in Northernmost Fennoscandia. – *Acta Botanica Fennica* 153: 93–105.
- Ortnetláhka 612/2003.
- Ovttavearsdášvuodáláhka 21/2004.
- Piirainen, M. 2002: Kasvillisuus / Šattut. – Girjjis Kajala, L. (doaimm.): Tarvantovaaran erämaa-alueen ja Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelualueen luonto ja käyttö. Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu A 140: 42–68.
- Priváhtageaidnoláhka 358/1962.
- Puro-Tahvanainen, A. 2002: Vesistöt / Čázádagat. – Girjjis Kajala, L. (doaimm.): Tarvantovaaran erämaa-alueen ja Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelualueen luonto ja käyttö. Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu A 140: 30–42.
- Rassi, P., Alanen, A., Kanerva, T. & Mannerkoski, I. (doaimm.) 2001: Suomen lajien uhanalaisuus / Suoma šlájaid áittavulošvuolta 2000. – Birasministeriija & Suoma birasguovddáš, Helsset. 432 s.
- , Alanen, A., Kanerva, T. & Mannerkoski, I. (doaimm.) 2002: Suomen lajien uhanalaisuus 2000. Alueellinen tarkastelu. / Suoma šlájaid áittavulošvuolta 2000. Guovloguovdilis suokkardallan.– Birasministeriija & Suoma birasguovddáš, Helsset.

- Rauhala, M. 2002: Enontekiön kulttuuriympäristöohjelma / Eanodaga kulturbirasprográmma. – Suoma biras 540. Birasministeriija, guovlluid geavaheami ossodat, Helsset. 99 s.
- Raunio, A., Schulman, A. & Kontula, T. (doaimm.) 2008: Suomen luontotyypin uhanalaisuus / Suoma luonddutiippaid áittavulošvuohta. – Suoma biras 8/2008. Oassit 1 ja 2. Suoma biras-guovddáš, Helsset. 264 + 572 s.
- Ruvkeláhka 503/1965.
- Sámediggeláhka 974/1995.
- Sámedikki 1998: Sápmelaččaid suvdilis ovdáneami prográmma / Saamelaisten kestäväen kehityksen ohjelma 1998. – Válmmaštallon ovttasrádiid birasministeriijain. Dohkkehuvvon sámedikki čoaikkimis 28.3.1998. 5 s.
- 2006: Sápmelaččaid suvdilis ovdáneami prográmma / Saamelaisten kestäväen kehityksen ohjelma 2006. – Dohkkehuvvon sámedikki čoaikkimis 28.2.2006.
- Sámi giellaláhka 1086/2003.
- Sandström, O., Vaara, I., Heikkuri, P. Jokinen, M., Kokkonieni, T., Liimatainen, J., Loikkanen, T., Mela, M., Osmonen, O., Salmi, J., Seppänen, M., Siekinen, A., Sihvo, J., Tolonen, J., Tuohisaari, O., Tynys, T., Vaara, M. ja Veijola, P. 2000: Ylä-Lapin luonnonvarasuunnitelma / Davvi-Sámi luondduvalljodatplána. – Meahcceráđdehusa vuovdedoalu prentosat 38. 246 s. + laktagat.
- Sarkkinen, M. 2007: Arkeologinen perintö osana saamelaisalueen maisemaa / Arkeologalaš árbi sáme-guovllu duovdaga oassin. – Girjijis Elo, T. & Magga, P. (doaimm.): Eletty, koettu maisema. Näkökulmia saamelaiseen kulttuurimaisemaan. Suoma biras 34/2007. Lappi birasguovddáš.
- Sihvo, J. 2001: Ylä-Lapin luonnonhoitoalueen ja Urho-Kekkonen kansallispuiston luontokartoitus / Davvi-Sámi luonddudikšunguovllu ja Urho-Kekkonen álbmotmeahci luonddukárten. Loahpparaporta oassi 1. Prošeaktagovvadás. – Meahcceráđdehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu A 130. 76 s.
- 2002: Ylä-Lapin ja Urho Kekkonen kansallispuiston luontokartoitus / Davvi-Sámi luonddudikšunguovllu ja Urho-Kekkonen álbmotmeahci luonddukárten. Loahpparaporta oassi 2. Davvi-Sámi luonddutiipat. – Meahcceráđdehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu A 137. 175 s.
- , Gröndahl, K., Stolt, E., Tuovinen, T. & Salmi, J. 2006: Ylä-Lapin alueen luonnonvarasuunnitelma / Davvi-Sámi luondduvalljodatplána. Áigodat 2006–2010. – Meahcceráđdehusa vuovdedoalu prentosat 57. 175 s.
- Stáhtarádi kansliija 2006: Kohti kestäviä valintoja. Kansallisesti ja globaalisti kestävä Suomi / Bistevaš válljemiid guvlui. Riikkadásis ja globálalaččat bistevaš Suopma. – Riikkadási bistevaš ovdáneami strategijas. Stáhtarádi kansliija prentosat 5/2006. 131 s.
- Stáhtarádi/Valtioneuvoston päätös 1998: Valtioneuvoston päätös Euroopan yhteisön Natura 2000 -verkoston Suomen ehdotuksen hyväksymisestä 20.8.1998. – Helsinki. 84 s. + 2 laktagat.

Stuorraspirebargojoavkku 1996: Suomen maasuorpetokannat ja niiden hoito / Suoma eanastuorraspirenálit ja daid dikšun. – Stuorraspirebargojoavkku raporta. EMM prentosat 6/1996. Eana- ja meahccedoallosministeriija & birasministeriija, biras- ja luondduvalljodatráđđi. 41 s. + laktagat.

Suoma vuoddoláhka 731/1999.

Tikkanen, E. 1995: Kuolan saastepäästöt Lapin metsien rasiiteena / Guoládaga vuoskkidanluoitimat Lappi vuovddiid losádussan. Nuorta-Lappi vuovdevahátprošeavtta loahpparaporta. – Gummerus, Jyväskylä. 232 s.

Vistesuodjalanláhka 60/1985.

Sámedikki árvvoštallan plána váikkuhusain sámekultuvrii

Dán čuvvosis lea sámedikki árvvoštallan obban, ja oassi sámedikki árvvoštallamis lea kommenterejuvvon maiddái cealkámuščoahkkáigeasus.

Sámedikki árvvoštallama vuodul plánii dahkkojuvvon mávssoleamos nuppástusat:

- lea dievasmahtton lohku 3 **Dikšuma ja geavaheami ulbmilat**
- lasihuvvon odđa Meahciráđđehuslága (1378/2004) mielddisbuktin nuppástusat
- lasihuvvon plánii lohku 3.5 **Sámekultuvrra dorvvasteapmi**, mas leat giedahallon maiddái sámiid bistevaš ovdáneami prográmma sihke ovttárvosašvuodaláhka.

Meahciráddehus, meahceguovloplánen
PL 36, 99801 Avvil

Ášši: Sámedikki árvoštallan Darvvatvári
meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána
váikkuhusain sámekultuvrii

Sámedikki stivra mearridii čoahkkimisttis 12.6.2007 ovdanbuktit áššečuoggás oaivvilduvvon árvoštallamin čuovvovačča. Árvoštallama vuoddu lea Meahciráddehusa dahkan ja birasministerijai sádden Darvvatvári meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána (*plána*).

Plána lea rievdaduvvon dakko, gokko sámediggi ja Meahciráddehus sáhtiiga soahpat eiseválderáddádallamiin 17.12.2002.

1. Vuoigatvuodalaš vuolggasajit, bistevasvuohka ja doahpagat

Plánas váilu erenoamážit Meahciráddehuslága ollislaš odastusa oktavuodas Meahciráddehusa várás ásahuvvon geatnegahttin dorvvastit doaimmastis sámiid vejolašvuodaid bargat sáme-kultuvrrain, masa maiddá ovttaárvosašvuodalahka geatnegahtta. Meahciráddehusa doaimmat ja servodatlaš geatnegahttimat leat váldojuvvon plána vuoddu boarásmuvvan láhkamearrádusain. Dušše láhkamearrádusaid divvuma bokte ii goittotge oppa plána divvašuva.

Avádatjuohku

Meahceguovllu ***avádatjuohku*** boaittoealeavádahkan ja lustageavahanavádahkan ii doaimma, dasgo sámiid kulturhápmái gullelaš ealáhusaiguin gilvvohalli fitnodatdoaimma lea lobálaš dikšun- ja geavahanplána mielde maiddá boaittoealeavádagas.

Sámediggi lea juo plánii guoskevaš ráddádallamiin birasminister iijain buktán ovdan dan, ahte avádatjuogu vuoddu árvaluvvon lága 7 §:a dárkilet ákkastallamis ii daddjojuvvo mihkkege avádatjuogus, muhto "guovllu sierra osiide" juohkimiin čujuhit vuosttažettiin vuovdeguovlluid juohkimii dikšun- ja geavahanplánas luonddudilálaš ja ekologalaččat giedahallat jurddašuvvon vuovdeguovlluide (gč. HE 42/1990 s. 13). Giehtaruohttas meahceguovllus eai leat vuovddit, ja dákk bokte avádatjuogu ii sáhte ákkastallat. Eará osiin avádatjuohku ii vuodduvva meahceguovloláhkii ja dan ákkastallamiidda, ja nuba plána "bissovažžan jurddašuvvon váldoprinsihpas" ja plána "ulbmilis" dákk bokte ii leat plánas čuočuhuvvon doarjja lágas dahje dan ákkastallamiin.

Lága ulbmiliid oktiiheiveheapmi

Meahceguovlolága (62/1991) 1 §:a ulbmilin gávnnavuvvojit 1) guovllu meahccáivuoda seailluheapmi 2) sámekultuvrra dorvvasteapmi 3) luondduealáhusaid dorvvasteapmi ja 4) guovllu mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid ovddideapmi.

Plánas ulbmilis ii daddjojuvvo lága ákkastallamiid mieldásaš, plána ja meahceguovlolága váldoulbmil, mii lea *sámedikki* mielas sierra eanangeavahanhámiid *oktiiheiveheapmi* biras-suodjaleapmái – iige dušše sierra geavaheaddjjoavkkuid gaskkas. Meahceguovlolága 7 §:a dárkilet ákkastallamiid mielde: ”Meahceguovllu geavaheami plánemii gullá vuosttažettiin biras-suodjaleami ja sierra eanangeavahanhámiid oktiiheiveheapmi.” Lága deháleamos ulbmil lea 1 ja 4 §:a dárkilet ákkastallamiid mielde meahceguovlluid meahcceluonddu seailuheapmi nu álgo-dilis ja luonddudilis go vejolaš.

Meahceguovloláhkii guoskevaš ráđdehusa árvalusa váldosisdoalu mielde boazodoalu ja eará luondduealáhusaid ja vánddardeami vejolašvuodat buorránit dahje seilot goittot ovddežin dahjege jagi 1991 dili dásis, go láhka lea boahtán fápmui. *Sámedikki* mielas vuolggasadjin áshuvvon sierra doaimmaid oktiiheiveheapmi geavaheaddjjoavkkuid gaskkas doalvu veagal dasa, ahte gildii vearroboaduid bukti doaimmat dego turisma ja ruvkedoaimma vuoruhuvvojit Meahci-ráđdehusa ”oassálasti plánemis” ja lága váldoulbmilin leahkki biras-suodjaleapmi báhcá sekundára sajádahkii. Geavaheaddjjoavkkuid dáfus avádatjuohku fas mearkaša dan, ahte stuorat vearroboaduid bukti doaimmaide várrejuvvon guovlluin boazodollui vealtameahtun doaimmavejolašvuodat hedjonit ja nohket ja dušše sámiid jođihan boazodoallu šaddá čáhkket saji dáin guovlluin, ja dát fas manná lága ulbmila vuostá.

Vuođđolága ja riikkaidgaskasaš soahpamušaid mielde plána galggašii *sámedikki* mielas doalvut aiddo nuppelágan bohtosii dahjege sámiid kulturhápmaí gullevaš ealáhusaid dorvvasteapmái ja daid ovddideapmái. Sámit leat Suomas álgoálbmot, mas lea iežas giella ja kultuvra. Vuođđoláhka dorvvasta sámiide álgoálbmogin vuoigatvuoda bajásdoallat ja ovddidit iežaset giella ja kultuvrra (PL 17.3 §) dáidda áššiide guoskevaš ieštivrejumi vuodul sámiid ruovttuguovllus nu go lágas daddjojuvvo (PL 121.4 §). Darvvatvári meahceguovlu gullá ollásit sámiid ruovttuguvlui. Vuođđolága kultuvra -doaba sisdoallá maiddá sámiid kultuvrra ávnnaslaš vuođđun leahkki árbevirolaš eanangeavahanhámiid dego boazodoalu, guolástusa ja meahcebevddu. Vuođđolága ulbmilin lea dorvvastit bissovaččat sámiid sajádaga álgoálbmogin lánkamearrádušaid, hálddaha ja ekonomalaš doaimmaid vuodul. Almmolaš válde lea vuođđolága (PL 22 §) mielde geatnegahtton fuolahit sámiid vuođđovuogitvuodaid ja olmmošvuogitvuodaid ollašuvvamis. Dárbbu mielde sámiid kulturhámi galgá vuođđolága ákkastallamiid mielde dorvvastit positiivvalaš sierradoaimmaiguin.

Sámekultuvrii gullevaš ealáhusaiguin bargama suodjala dasa lassin sámiid hárrái ON:a olmmošvuogitvuodasoahpamušat, dego riikkavulošvuogitvuodaide ja politihkalaš vuogitvuodaide guoskevaš oppalašsoahpamuša 27 artihkal, mii lea Suomas fámus lágadásis. Artihkkala mearráduš gáibida ON:a olmmošvuogitvuodakommišuvnna dulkoma mielde dan, ahte ekonomalaš doaimmat galget plánejuvot ja heivehuvot nu, ahte sámiid ealáhusaid dego boazodoalu ekonomalaš gánnáheapmi seailu. (Länsman ja earát v., Suopma, váidda nr 511/1992)

ON:a ekonomii- ja sosiálaráđi ekonomalaš, sosiálalaš ja čuvgehuslaš vuogitvuodaid giedahalli komitea ovdanbuvttii Suoma mearreáigeraportta giedahallamis iežas fuola das, ahte vaikko soahpamušriika leage geahččalan čoavdit gažaldaga eanaoamastusas ja -geavaheamis sámiid

ČUOVUS 1. 4(18)

ruovttuguovllus, de dálá vuoigatvuodalaš eahpesihkkarvuohta čuoheá sámiid vuoigatvuhtii bajásdoallat ja ovddidit iežaset árbevirolaš kultuvrra ja eallinvuogi, erenoamážit boazodoalu. Komitea gávnnaš maddái ahte sámiid ruovttuguovllu čovddeckeahes eanavuoigatvuodagažaldat lea doaisttáži hehtten Suoma ratifiseremis iehčanas riikkaid álgo- ja čeardaálbmogiidda guoskevaš ILO:a oktasašsoahpamuša Nr 169. Iežas evttohusain ja ávžžuhusain komitea ávžžuhii soahpamušriikkaid ollašuttit buot dárbbaslaš doaimmaid, maiguin sihkkarasto ahte vuovdečuohppamat ja eará doaimmat, maid priváhta oassebealit dál čadahit sámiid ruovttuguovllus, eai čuoze sámiid vuoigatvuhtii bajásdoallat ja ovddidit iežaset árbevirolaš kultuvrra ja eallinvuogi, erenoamážit boazodoalu, eaige sin ekonomalaš, sosiálalaš ja čuvgehuslaš vuoigatvuodaid geavahepmái. Dasa lassin komitea ávžžuhii soahpamušriikkaid – dan manjá go lei ráddádallan áššis buot oassebeliiguin, maddái sámedikkiin – gávdnat vuogas čovdosa sámiid ruovttuguovllu eanaoamastan- ja geavahangažaldahkii sihke ratifiseret farggamusat iehčanas riikkaid álgo- ja čeardaálbmogiidda guoskevaš ILO:a oktasašsoahpamuša Nr 169. (ON:a TSS-komitea 28. čoaškin 30.4.-18.5.2007. Oktasašsoahpamuša 16 ja 17 artihkkala mielde addojuvvon soahpamušriikkaid raporttaid giedahallan: SUOPMA. (E/C.12/CO/FIN/5, 18.5.2007)

Jagi 2005 álgu rájes fápmui bohtán Meahciráddehuslága (1378/2004) mielde Meahciráddehusa servodatlaš geatnegahttimin lea sámiid ruovttuguovllus heivehit iežas hálldašan luondduriggodagaid dikšuma, geavaheami ja suodjaleami nu, ahte vejolašvuodát bargat sámedikultuvrrain dorvvastuvvojit (4.2 §). Njuolggadus ollašuttá vuodđolága vuodđolága sámiid álgoálbmotkultuvrra jodiheami hárrái (PL 17.3 §). Riikkabeivviid vuodđoláhkaválgagoddi čujuhii dán vuodđoláhkii vuodđuduvvi doibmii, go gávnnaš árvalussii guoskevaš cealkámušastis (PeVL 38/2004 vp) ahte sámedikultuvrii gullet árbevirolaš ealáhusaid dego boazodoalu, guolástusa ja meahcebeivvdu lassin maddái daid dálá heivehanhámit.

Oktan vuohkin juksat dáid ulbmiliid sámiid hárrái lea 2004:s bohtán fápmui ovtadássásašvuodáláhka (21/2004), mii guoská 2 §:a 1 čuoggá mielde iehčanas ámmáhiin dahje ealáhusain barganvejolašvuodaide ja ealáhusa doarjumii. Láhka, mii guoská maddái Meahciráddehussii, viggá duodalaš ovtadássásašvuoda juksamii dárbbu mielde *positiivvalaš sierragiedahallama* vugiiguin dego lága 7.2 §:s bohtá ovdan.

Bistevašvuohta luonddu geavaheamis ja geavaheami stivremis

Plána goalmát ulbmilin lea **bistevašvuohta meahceguovllus**. Bistevašvuodain oaivvildit dan, ahte ”luonddu geavaheamis ja dan stivremis galgá váldit vuhtii ekonomalaš, sosiálalaš, ekologalaš ja kultuvrralaš beliid.”

Sámedikkis lea leamaš jagi 1998 rájes sámiid bistevaš ovdáneami prográmma, man dat lea válmmaštallan ovtasrádiid birasministeriijain ja man Sámediggi lea dohkkehan. Bistevaš ovdáneami riikkadási oppalašárvoštallamis (2003, s. 99-100) bohtá ovdan ahte sámedikultuvra lea áitatvuloš ekologalaččat, ekonomalaččat ja sosiálalaččat iige dálá ovdáneapmi sámiid hárrái leat kultuvrralaččat bistevaš vuodu alde, jos oktage bistevaš ovdáneami eará elemeanttain ii ollašuva. Darvvatvári plánas lea adnojuvvon ávkin dát prográmma.

Sámediggi dohkkehii goittotge 28.2.2006 ”*Sámiid bistevaš ovdáneami prográmma 2006*”, man dat lei válmmaštallan ovtasrádiid birasministeriijain, ja nuba plána vuodđuduvvá boarásmuvvan prográmmii. Jagi 2006 prográmma guovddáš vuolggasadjin lea dat, ahte sámi álgoálbmogis ja

Suoma válđoálbmogis lea goabbatlágan kultuvra ja giella. Sámi álgoálbmoga kultuvra vuoddu-
duvvá dasa, man luondu ieš jahkásaččat šaddada olbmuid atnui viiddis guovlluid ekstensiivvalaš
eana-geavaheami bokte. Válđoálbmoga kultuvra fas lea vuolggasaji dáfus intensiivvalaš eana-
geavaheami, mas geahččalit rievdatit guovlluid luonddudili ”njáskama” ja ”šaddadeami” bokte.
*Dáid vuolggasajiid dáfus sihke sámi álgoálbmoga ja Suoma válđoálbmoga kultuvrrain leat
goabbatlágan bistevas ovdáneami ákkat.* Válđoálbmoga kultuvrras geavahuvvojit intesiivvalaččat
gáržžes guovllut, maida huksejuvvo, mat njáskojuvvojit ja šaddaduvvojit. Sáme kultuvra fas
vuodduvuvvá viiddis guovlluid ávkinatnimii daid iežaset jahkásaš buvttadeami vuodul rievdat-
keahhtá luonddu. Válđoálbmoga kultuvrras luonddu bistevas geavaheami bokte geahččalit duhtadit
boahttevas buolvvaid dárbuid. Sáme kultuvrrain bargan fas gáibida luonddu geavaheami bistevas
vuogi mielde jahkásaččat bálgosa, siidda dahje eará sámi báikkálašservoša geavahanguovllus
leahkki jávrris, muorrváldinbáikkis, luomejeakkis, rievssatmeahcis, ealgabáikkis jna. nu, ahte
čuovvovaš jagi eallineavttut dorvvastuvvojit (leat sestojuvvon) luonddu buvttadeami ollisvuodas,
vaikko luonddudilálašvuodat livčče dalle fuonibutge.

Bistevas ovdáneami riikkadási árvvoštallamis (s. 99-100) boahhtá ovdan ahte sáme kultuvrras leat
mielde buot bistevas ovdáneami bealit: ekologalaš, ekonomalaš ja sosiálalaččat bistevas
ovdáneami. Sáme kultuvra ii goittotge leat bistevas vuodu alde, dasgo dan buot beliide čuhcet
válđoálbmoga kultuvrras boahhti áitagat. (Bistevas ovdáneami riikkadási árvvoštallan. Suomen
ympäristö 623. Helsset 2003)

Suoma bistevas ovdáneami doaibmagoddi gergii gidat 2006 Riikkadási bistevas ovdáneami
strategiija ”***Kohti kestäviä valintoja. Kansallisesti ja globaalisti kestävä Suomi***” (Valtioneuvoston
kanslian julkaisu 5/2006). Doaibmagotti njunnošis lei oaiveministtar Matti Vanhanen. Dán
strategiija mielde luondduriggodagaid kultuvrralaš mearkkašumi vuhtiiváldima bokte ”láhččojuvvo
meannudanvuohki, mainna **Sámiid** bistevas ovdáneami prográmma linnjemat válđojuvvojit vuhtii
sámiid ruovttuguovllu luondduriggodatpolitihkas ja eana-geavahanplánemis.” (s. 18 ja 69).

Stáhtaráđdi dohkkehi 14.12.2006 ***prinsihppamearrádusa riikkadási bistevas ovdáneami
strategiijas.*** Dan mielde ”...riikkadási bistevas ovdáneami politihka logalašvuoda ja guhkitáiggi-
ulbmila sihkkarastin dihte hálddahas ja dan ovttasbarggus eará doaibmiiguin álggahuvvo riikka-
dási bistevas ovdáneami strategiija ”***Kohti kestäviä valintoja. Kansallisesti ja globaalisesti
kestävä Suomi.***”

Sámedikki mielas plána čuovvu muhtun muddui válđoálbmoga bistevas geavaheami prinsihpaid.
Sámiid bistevas ovdáneami eavttut leat válđojuvvon dikšun- ja geavahanplánii boarásmuvvan
prográmmas.

Vuolggadili áigemearmi

Árvvoštallamiid vuolggasadjin galgá atnit meahcceguovlolága fápmuiboahhtima. Lága oaivvildan
áššit leat galgan ollašuvvat oppa dan gustonáiggi, vaikko plána ii leat vel dálge (2006) nanne-
juvvon. Ovdamearkka dihte meahcceguovloláhkii guoskevas ráđđehusa árvalusa válđosisdoalu
mielde ***boazodoalu ja eará luondduealáhuseid ja vánddardeami vejolašvuodat bohtet lága
fápmui boahhtima dihte buorránit dahje bissot goittot ovdežin*** dahjege jagi 1991 dili dásis.

ČUOVUS 1. 6(18)

Báikkálaš olbmot

Báikkálaš geavaheaddjit leat viehka heterogenalaš joavku nu čearddalaččat, kultuvrralaččat, ámmátlaččat go eallinvugiid dáfusge. Viiddis doaba ”báikkálaš veahkadat” iešalddes sisdoallá sierralágan joavkkuid báikkálaš eananeaiggádiin ja olgogieldalaš beanagárdeeaiggádiin árbevirolaš ealáhusaiguin bargi sámiide, ja dát heađušta ja dagaha vahága sámiide ja boazodollui, maid beroštumit earránit eanemus dahje mannet ruossalassii eará geavaheddjiid beroštumiiguin. Dán doahpaga geavahettiin sierra joavkkuid sierraneaddji dárbbut jávkaduvvojit ja daid vuhtii váldin garvojuvvo. Meahceguovloplánema dát vuolggasadji, mii ii dovddas geavaheddjiid sierralágan vuoigatvuodalaš ja ekonomalaš vuolggasajiid ja sierralágan dárbbuid, ii sáhte leat nu viidát dohkkehuvvon dego dan lohket leat.

Sámedikki sajádat ráđđádallioassebeallin ja čuovvumis

Sámediggelága 9 §:a ja Meahciráđđehuslága 4 §:a 2 momellantta mieldásaš sámedikki gullan ja dainna ráđđádallan Darvvatvári meahceguovlui guoskevaš árvalusain, ávžžuhusain ja plána čuovvumis ii leat váldojuvvon vuhtii čađačuovgi vuogi mielde. Sámiid beroštumiide ja vuoigatvuodaide guoskevaš áššiid ja ealáhusaid goziheapmi ja iešstivrejupmi gullet goittotge lága mielde aiddo fal sámediggái. Go sámedikkis lea dasa lassin vejolašvuohta váidit oppa plána nannenmearrádušas, de Sámedikki livččii galgan máinnašit gullan- ja ráđđádallanoassebeallin miehtá dán plána.

2. Meahceguovloplánema heajos bealit

Oppalaš áššit

Sámedikki árvoštallama vuolggasadjin lea dat, ahte boazodoallu, meahcebivdu ja guolástus leat sámekultuvrra guovddáš ávnnašlaš vuodđu, mii galgá láchkamearrádušaid mielde dorvvastuvvot Darvvatvári meahceguovllu dikšun- ja geavahanplánas. Meahceguovloplánemis dát vuoigatvuodalaš vuolggasadji galgá váldojuvvot vuhtii maiddái dán plánas.

Árvoštallamis guorahallojuvvo, mo sámekultuvrra dorvvastangeatnegahttin ollašuvvá Meahciráđđehusa vuogis dulkot ja čuovvut lága Darvvatvári meahceguovllu dikšun- ja geavahanplánas. Guorahallan gáibida muhtumassii viiddiduvvon perspektiivva vuhtiiváldima, mas maiddái Meahciráđđehusa oppalaš doaibmaprinsihpat ja -linnját galget giedahallot dakko gokko dat meroštallet ja stivrejit meahceguovloplánema. Dáin doaibmalinnjain, dulkomiin ja árvvuin leat mielde áššit, mat sáhttet mannat ruossalassii sámiid vuoigatvuodaiguin dahje doalvut doaibmamálliide, mat eai doarjjo sámekultuvrra ávnnašlaš vejolašvuođaid ollašuvvama dahje čuhcet dasa.

Meahciráđđehusa meahceguovloplánema vuodđovihkin lea *sámedikki* mielas dat, ahte plánemis vulgojuvvo ekologalaš-ekonomalaš, eahpejuridihkalaš ja etnosentrašláš vuodu alde. Plánemis leat mielde váldoálbmoga ovddasteaddji moanat čanasjoavkkut, maid politihkalaš deaddoárvu – eage

vuogitvuodalaš ja birrasii váikkuheaddji áššit – mearrida guhkás plánema vuogitvuodalaš ja bistevašvuhtii guoskevaš árvoštallamiid.

Dábálaččat turismma lassáneapmi ja ruvkedoaimma ovddideapmi gehččojuvvojit plánas vealta-meahttun doaibman. Turismma ovddas sáhttet hoigaduvvot eret oppalašvuogitvuodalaš, sámiide kultuvrralaš vuodđovuogitvuohtan dorvvastuvvon árbevirolaš ealáhusat dego boazodoallu, guolástus ja meahcebevdu nu, ahte daiguin bargan ii válđojuvvo vuhtii. Válđoálbmoga dáfus ovdáneapmi lea measta álo bistevaš vuodu alde, dasgo sáme kultuvrra jávkan guovllus váikkut boahttevaš buolvvaid ávkástallamii ruvkedoaimmain dahje dálveturismmain válđoálbmoga buorrin. Turismma ovddideami ákkastallet dasa lassin dainna, ahte dainna barget maiddái sámit. Dákkár ákkastallan lea boastto vuodu alde, dasgo mássáturisma ii leat oassi sámi álgoálbmot-kultuvrras, muhto mearkkaša sámiide kultuvrra massima, vaikko ávnaslaš buresbirgejupmi lassánivččiige.

Jos áššái váikkuheaddji vuogitvuodalaš árvoštallan dahje bistevašvuhtii váikkuheaddji árvoštallan leat váilon álggos Meahciráđdehusa válmmaštallan plánaárvalusas, de lea plánenbargguin dábálaččat doarvái ahte fuopmášuhttimiid dihte váilu njuolggadusat dahje vuogitvuodavirolašvuodát válđojuvvojit plánii mañálgihtii almmá, ahte dát lasáhusat moktege váikkuhivčče plána válđoprinsihpaide ja sisdollui. Dán vuodu alde leat meahceguovloplánaide dahkkojuvvon guovddáš doahpagat dego meahceguovloláhkii vuodđuduvakeahtes avádatjuohku, mii dorvvasta turismma dálá dili, meahcejohtalusláhkii vuodđuduvakeahtes meahcejohtalusvuojáhat, Meahciráđdehusláhkii ja meahceguovloláhkii vuodđuduvakeahtes doaba luondduturismma ovddideapmi, meahcejohtaluslágain ruossalassii manni lustageavahandoaba ja láhkii vuodđuduvakeahtes báikkálaš olbmuid ”vuogitvuohta” meahcejohtaluslohpaí.

Plánema váttisvuodát lánkaásaheami hárrái

Meahceguovloplána lea ráhkaduvvon lánkaásaheami vuodu ala, mii moanain osiin lea 2000-logus rievdan ovdamearkka dihte meahciráđdehuslága ja ovtadássásašvuodalága hárrái. Plánema gárvvásmuvvama áiggege dálá lánkamearráduosat leat dulkojuvvon – muhtumin boastut – nu ahte dat dorjjošedje árvaluvvon čovddusmálliid.

Meahciráđdehus deattuha iežas čearddalaš bealehisvuoda eanangeavaheamis. Boazodoalu hárrái plána ii dárbašivčče leat čearddalaččat bealeheapme muhto galggašii dorvvastit boazodoalu sáme kultuvrii gullevaš ealáhussan, nugo meahciráđdehuslágas gáibiduvvo. Plánas lea báhcán fuomáškeahtá dat, ahte ovdamearkka dihte boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanláhka (45/2000) dahká juo lága ulbmiliin sámiid ruovttuguovllus earu sihke sámeealáhusaid ja lágas ásahuvvon eará luondduealáhusaid gaskkas ja sámi ja eará luondduealáhusbargiid gaskkas. Lága ulbmiliid mielde galgá *lága miel dásaš doaibmabijuin giddet erenoamáš fuopmášumi sámiid vejolašvuodaide bajásdoallat ja ovddidit iežaset kulturhápmai gullevaš ealáhusaid* sámiid ruovttuguovllus. Sámiid positiivvalaš sierragiedahallama vejolašvuohta vuodđuduvvá dasa lassin ovtadássásašvuodaláhkii nugo ovdalis lea daddjojuvvon. Ovtadássásašvuodalágas fas vulgojuvvo das, ahte lánka addá dihto dáhpáhusain vejolašvuoda positiivvalaš sierragiedahallamii – nugo sámiid hárrái – lea dilli sámi boazodoalu ektui.

ČUOVUS 1. 8(18)

Plánenvuogi váttisvuodat

Meahciráddehus lea geavahan meahcceguovloplána dahkamis viiddis oassálasti vuogi, mii lea mearkkašan dan ahte buohkat, geat gehččet iežaset oassebeallin, leat sáhtán cealkit iežaset oaivila. Plána lea dahkkojuvvon demokrátalaš mearrádusa vuodul nu ahte leat dolvojuvvon čada dat áššit, maid eanetlohku lea guottihan. Sámiid ossodat Eanodaga olmmošlogus lea viđadas. Lea čielggas ahte eanetlohkodemokratijas sin oainnut eai beasa oidnosii. Plánas leat viidát báikkálaččat dohkkehuvvon. Dát ii goittot mearkkaš dan, ahte sámediggi ja Giehtaruohttasas bálggus livččiiga dan dohkkehan.

Meahciráddehusa lágasmearriduvvon geatnegahttimiidda gullá goittotge ođđa Meahciráddehuslága 4 §:a 2 momeantta ákkastallamiid mielde namalassii ráddádallat sámedikkiin. Eará oassálasti vuohki plánemis lea vuosttažettiin politihka, mas ii *sámedikki* mielas galggaše leat dálálágan mearkkašupmi plána dagadettiin.

Oppalaš plánenvuogis váddáseamos čuolbma lea leamaš dat, ahte oassálasti vuogis fuolakeahhtá Meahciráddehusas lea leamaš hui hálddašeaddji sajádat plánemis (Heikkilä 2000, Heikkilä 2000, Raitio 2000). Meahcceguovloplánema guovddáš vuodđovuolggasajiin eai leat sáhtán beassat ovtamielalašvuhtii pláneproseaassa áigge, dego mánggabealat geavaheami prinsihpas, dan váikkuhusain sámiid luonddu geavaheapmái, guovllu geavaheami vuoruheamis, sierra geavahanhámiid gaskasaš ruossalasvuodain ja dasa lassin vel geavaheami ja suodjaleami gaskasaš ruossalasvuodain meahcceguovloplána ulbmiliin. Dát áššit leat erenoamáš mávssolaččat meahcceguovloplána ulbmiliid ollašuvvamis, eaige dat leat guorahallon maiddá ieš dikšun- ja geavahanplánas, muhto plána oktan vuolggasajiiguin lea dávjá ovdanbukton viehka čuolmmakeahtes mállen. Iešalddes sierra luonddugeavahanhámiid dárbbut ja beroštumit mannet viehka ruossalassiige, ja dáid dárbbuid ja beroštumiid guorahallan, giedáhallan ja čoavdin leat Darvvatvári meahcceguovloplánas báhcán gaskan.

Sámediggi gávnnaha dasa lassin ahte plána ii galggaše dahkat ovdalگو duogázin leahkki hui mávssolaš eanan- ja čáhcevuogiatvuodagažaldagat leat čovdojuvvon. Vuogiatvuodakánslera árvalusa vuodul vuogiatvuodaministerijai galgá ”opmodaga suodjái” guoskevaš gažaldahkan čielggadit ”sámiid vejolaš oamastanvuogiatvuoda” sihke priváhtavuogiatvuodalaččat ja ILO-álgoálbmotsoahpamuša mearrádusaid dáfus. (OKa K 9/1999 vp s. 45) Riikkabeivviid vuodđoláhka-váljagoddi lea sámiid ruovttuguvlui guoskevaš cealkámušastis (29/2004 vp) gávnnan ahte dutkamuša mielde stáhta oamastanvuogiatvuoda doallevašvuoda sáhtá eahpidit (Kaisa Korpi-jaakko-Labba), go fas sámesiiddaid osolaččain lea leamaš oamastanvuogiatvuodta iežaset vearroeatnamiidda dego guollečáziide, bivdosajiide ja guodohaneatnamiidda (Juhani Wirilander). Vuogiatvuodaministerijas lea gidđat 2006 gárvvásmuvvan almmolašvuogiatvuodalaš vuodu alde láhkaásahuslaš árvalus, man ulbmilin lea deavdit ILO-álgoálbmotsoahpamuša nr 169:a gáibádusaid sámiid eanan- ja čáhcevuogiatvuodaid luondduriggodagaide ja árbevirolaš ealáhusaide guoskevaš vuogiatvuodaid hárrái.

ON:a olmmošvuogiatvuodakomitea, mii dulko KP-soahpamuša čuovvuma, lea Supmii guoskevaš loahppaarvalusainis 2004:s (17) atnán vahágin dan, ahte ii leat ožžon čielga vástádusa sámiid vuogiatvuodain álgoálbmogin (vuodđolága 17 §:a 3 momeanta) oktasašsoahpamuša 1 artihkkala hárrái. Komitea buvttii ođđasit ovdan iežas fuolastuvvuma das, ahte sámiid eananoamasteami ja

máŋggaid almmolaš ja priváhta eanangeavahanvieruid eai leat sáhttán čoavdit. Dát eanangeavahanvierut váikkuhit sámiid ealáhusaide – erenoamážit boazodollui – ja bidjet ná vára vuollái sámiid čearddalaš kultuvrra ja eallinvugiid ja ná maiddá sin identitehta. Olmmošvuoigatvuodaávžžuhusa 17 čuoggá mielde: ”Soahpamušriika galggašii sámeálbmoga hárrái álgit farggamusat čavges doaimmaide oažžun dihte áigái vuogas čovdosa eanangeavahangiččus nu, ahte válđojuvvo doarvái bures vuhtii dárbu seailluhit sámeidentitehta oktasašsoahpamuša 27 artihkkala mielde. Dán ovdal soahpamušriikkat eai galggaše álgit dakkár doaimmaide, mat sáhttet ovddalgihtii čuohtit sámiid eanangeavahangažaldagaid čoavdimii.”

Dáid vuolggasajiid ektui guorahallojuvvo čuoŋvovaččas, man muddui sámiin leat seilon vejolašvuodat bargat iežaset kultuvrrain meahceguovlolága ulbmila mielde vai leatgo dat hedjonan meahceguovlolága ásaheami maŋŋá ja man muddui Giehtaruohtasa dikšun- ja geavahanplána lea dorvvasteamen sámiid kultuvrra.

3. Meahciráđđehussii guoskevaš rievdadusat meahceguovlolága ásaheami maŋŋá

Bajilčála guoská Meahciráđđehusa iešlágis, doaibmaprinsihpain ja doaibmavuogis dáhpáhuvvan rievdadusaide meahceguovlolága ásaheami maŋŋá. Meahciráđđehus lei vel meahceguovlolága ásaheami áiggiid Meahciráđđehuslága (264/1991) mieldásaš ”stáhtalágáduš” muhto rievddai lága (1169/1993) vuodul stáhta fitnodatlágádussan 1993:s. Dalle das dahkkojuvvui joavkoorganisašuvdna, mas ledje fitnodatdoaibmavuddosaš ovttagat. Ovtastumi sierra boadussurggiin ja ”nieidaovttastumiin” lea riikkaviidosaš organisašuvdna ja daidda lea mearriduvvon boadusvástu. Seammás Meahciráđđehus-konseartna doaibma meroštallojuvvui *máŋggabuvtta-buvttadeapmin*, mii vuodđuduvai buorre muddui ee. vuovdedollui ja lustabálvalusaid buvttadeapmái. Lustabálvalusaiguin oaivvildit sihke servodatlaš bálvalusaid oppalaš lustageavaheami ovddidan dihte ja gávppálaš luonddubálvalusaid ja luondduturisma ovddideami.

Meahceguovloplánii čuohtá Meahciráđđehusa juridihkalaš fitnodatekonomalaš rolla, man geahččalit oppa áigge ”neutraliseret” nu, ahte suvvojuvvo turismii guoskevaš priváhta fitnodatdoaibma ja vejolašvuotta dan lasiheapmái Meahciráđđehusa visttiin, lustageavahanavádagas ja maiddá boaittohealeavádagas. Sihke Meahciráđđehusa iežas doaibma ja priváhta fitnodatdoaibma dáhpáhuvvá nu, ahte dat čuohtá sámiid boazodollui, guolástussii, meahcebevdui ja eará eanageavaheapmái, mii manná ruossalassii vuodđolága 17.3 §:ain ja Meahciráđđehuslága 4.2 §:ain.

Villi Pohjola lea maŋŋelis nieidaovttastupmin sierranahttojuvvon boadussuorgi, mii jodiha luondduturismii vuodđuduvvi fitnodatdoaimma nu, ahte gilvvohallá luondduturisma buvttadeaddji eará fitnodagaiguin ja báikkálaš luonddubálvalusbuvttadeddjiiguin meahceguovlluid alde. Iešalddes dát oaivvilda dan, ahte Meahciráđđehus ii leat šat ollásit bealehis doaibmi, muhto dat vuodjá seammás iežas fitnodatekonomalaš beroštumiid, vaikko Davvi-Lappis boadusulbmilat leatge heivehuvvon eanet vástidit báikkálaš dilálašvuodaid go eará sajis riikkas. Oasi lohpevuovdimisttis Meahciráđđehus lea sirdán báikkálaš fitnodatolbmuide. Ná sámiide vuodđovuoigatvuotán dorvvastuvvon guolástan- ja meahcástanvejolašvuodaid ollašuvvan báhcá muhtumassii čuožžut Meahciráđđehusa lohpevuovdima meriin ja eavttuin.

ČUOVUS 1. 10(18)

Meahciráddehusa Davvi-Lappi luonddudikšunguovlu lea maiddá loahpahuvvon, mii lea seammás loahpahan sámiid ruovttuguovllus guovlluhovdii ovdal gullan barggu oktiiheivehit Meahciráddehusa doaimmaid ja sámiid árbevirolaš ealáhusaiguin bargama. Doaimbaválddi sirdašuvvan sámiid ruovttuguovllus Roavvenjárgii ja Tikkurilai jávkada sámiid ruovttuguvlui guoskevaš čovdosiin dan áššedovdamuša, mii ovdal lei Davvi-Lappi luonddudikšunguovllu guovlluhoavddas.

Meahciráddehussii guoskevaš láhkamearrádušat leat *sámedikki* mielas juo struktuvrralaččat čuohean vejolašvuodaide bargat sáme kultuvrrain meahceguovlolága gustonáigge. Meahciráddehus lea geatnegahtton dorvvastit sáme kultuvrra odđa meahciráddehuslágas, muhto dat ii leat váikkuhan positiivvalaččat sámiid sajádahkii Darvvatvári meahceguovllus.

4. Darvvatvári meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána

Meahcevuojáhagat

Meahciráddehus lea dulkon meahceguovlolága ja eanageavahan- ja huksenlága (EHL) gaskasaš gaskavuoda nu, ahte dat lea eiseváldin geatnegahtton váldit vuhtii Duottar-Sámi guovloláva dán guovllu dikšuma ja geavaheami plánemis. Meahceguovloláhka lea goittotge EHL:a ektui sierralahka, mii lágaid dábalaš vuoruhanortnega mielde manná EHL:a ovddabeallai. Dát mearkkašivččii – nuppeláhkai go Meahciráddehus lea ášši dulkon – earret eará dan ahte ovdamearkka dihte Bálojávrris Gilbbesjávrrái manni meahcejohtalusvuojáhaga, mii ludde sakka boazodoalloguovlluid, ii dárbbasivčče eanagodeláva dihte merket meahceguovloplánii.

Meahcejohtalusláhka ii dovdda Meahciráddehusa meahcevuojáhagaid, mat eai dušše stivre muhto dábalaččat maiddá lasihit meahcejohtalusa almmá ahte dán heađustusas ja vahágis mearriduvvošii buhtadus sámiid ealáhusaide dego boazodollui. *Sámedikki* mielas meahcejohtalusvuojáhagat, main leat plána mielde lobálaččat beanasafáradoaibma, mohtorgielkásafáradoaibma, mohtorgielkkáid teastajoavkodoaibma ja ráddjekeahkes riikkadási vuojáhatlohpemohtorgielkkástallan, eai heive Darvvatvári meahceguvlui, dasgo dat čuhcet doppe viidát birrasii ja heajudit dán guovllus mealgat sámiid boazodollui vuodđuduvvi kultuvrrain bargama.

Dan maŋŋá go Bálojogas Gilbbesjávrrái manni meahcejohtaluslága mieldásaš meahcejohtalusjohtolat lea doaimman, de *sámedikki* mielas Bálojávrris–Gilbbesjávrris meahcejohtalusvuojáhagat galggašii jávkaduvvot meahceguovloplánas. Dat manná boazodoalloguovlluid sihke mehciid ja suodjalanguovlluid čađa nu ahte čuohean daid ekologalaš ovdáneapmái. Turismma dáfus livččii doarvái ahte dán meahcejohtalusjohtolagas livčče Norgga guvlui dálá davil lulás manni ”laktavuojáhagat”.

Lustageavaheapmi ja luondduturisma

Meahceguovloplánema dáfus Meahciráddehusa fitnodatlagádusiešláhki lea mearkkašan ee. dan, ahte *lustageavaheamis* lea šaddan plánema odđa vuodđosuorgi, mii lea guovddázis Meahciráddehusa doaimmas ja man luonddugeavaheapmái guoskevaš dárbbuid geahččalit dorvvastit. Lustageavaheapmi ii leat namuhuvvon meahceguovlolága ulbmiliin, main namuhuvvo guovllu

máŋggabealat geavaheami dorvvasteapmi. Lustageavaheapmi lea Meahciráđđehusa iežas ákkastalakeahtes dulkon meahceguovlolágas. *Luondduturisma* lea nubbi doaba, man Meahciráđđehus lea geavahišgoahtán meahceguovlluid birra, muhto dat lea meahceguovloláhkii vieris doaba.

Juohkeolbmovuogiatvuhtii vuodđuduvvi lustageavahanhápmiin ii sáhte *sámedikki* mielas atnit ovdamearkka dihte luonddus johtaleami mohtorgielkkáin, mii lea meahcejohtaluslága (1710/1995) vuollásaš doaibma, masa galgá leat eananeaiggáda lohpi, ja dát guoská sihke báikkálaš olbmuid ja eará sajis boahtán olbmuid, mas dárkileappot maŋnelis (logus Meahcejohtalus). Meahcejohtalus, man lea sierraláhkkan muddemin meahcejohtalusláhka, ii vuoigatvuodalaččatge dáidde gullat lustageavaheapmái, dasgo meahcejohtaluslága 1 §:a ulbmilin lea earret eará *hehttet headuštusaid, mat čuhcet oppalaš lustageavaheapmái mohtorfievrruid geavaheamis meahcis*.

Mohtorfievrruiguin dáhpáhuvvu lustageavaheapmi gilvovhallá sakka boazodoaluin, mii muđuige gánnáha ekonomalaččat hui funet ja šaddá gilvovhallat eará geavaheddjiiguin maŋimuš meahceguovlluid alde, eaige dáid geavahanjoavkkuid beroštumiid sáhte álggage álo oktiiheivehit. Sámi badjeolbmuid dienasdási lea bissovaččat EU-Suoma geafivuodaráji vuolábealde dahjege vuolle bealli riikka veahkadaga gaskamearálaš dienasdásis (KM 2001:14, s. 103). Giehtaruottasa guovllu dáluhis sámit eai sáhte oažžut lassadietnasiid iežaset dálu buvttadeamisge dego guovllu látteveahkadat dábálaččat.

Meahcejohtalussii vuodđuduvvi ovddideami ektui meahceguovlu lea juhkkovuvvon avádagaide, muhto dát ii vuodđuduva lustageavaheami hárrái meahceguovloláhkii. Meahceguovloplánas árvaluvvon, meahcejohtalussii vuodđuduvvi lustageavaheami doaibmalinnját lasihit *sámedikki* mielas boazodoalu ja lustageavaheami gaskasaš soahpameahttunvuoda ovddežisge. Lea čielggas ahte mohtorfievrruiguin dáhpáhuvvu lustageavaheapmi dahje beanavuodjindoabma ii heive guovllu meahccáivuoda seailluhanulbmilii.

Meahceguovloplánema dálá ideologiiija mielde *buohkaid beroštumit galggašedje dorvvastuvvot meahceguovllus*, muhto dákkár jurddašuvuohti doalvu boastto politihkkii viehka gáržžes meahceguovlluin, main sierra luonddugeavahanhámit leat gilvaleamen eatnamiid alde. Sámiid iežaset kultuvrra dáfus dát mearkkaša dan, ahte sámiid luonddugeavaheapmái guoskevaš sierra-dárbbut (álgoálbmogin) deaddiluvvojit oktasaš luonddugeavahandárbbuid, dego lustageavaheami, vuollasažžan. Lassáneaddji lustageavaheapmi ovtas eará báikkálaš olbmuid luonddugeavahemiin ja eará vejolaš luonddugeavahanhámiiguin gáržžida mealgat sámiid vejolašvuodaid bargat iežaset kultuvrrain meahceguovllus. Jearaldat lea dalle das, ahte boazodoalu, guolástusa ja meahcebivddu ja dakko bokte sáme kultuvrrain bargama vejolašvuodat didolaččat gáržžiduvvojit. Dát lea ovdamearka das, mo riikkavuložiid ovtadássásašvuolta ii čuvvojuvvo.

Sámiid kultuvrralaš vuoigatvuodat álgoálbmogin *galge plánema vámmaštallamis váldojuvvot sierra* vuhtii *Meahciráđđehuslága, meahceguovlolága, boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága, ovtavearsdásašvuodalága ja KP-soahpamuša 27 artihkkala mielde*. Ovtadássásašvuodaláhka (21/2004), mii vuodđuduvvá EU-rádi guovtti direktiivii, lea ovddežisge čielggasmahtán ášši. Maiddái Meahciráđđehus lea dahkan lága 4 §:a mielásaš ovtadássásašvuodaplána. Riikkabeivviid bargoeallin- ja dásseárvováljagoddi celkkii smiehttamušastis

ČUOVUS 1. 12(18)

(7/2003 vp) sámiid sajádaga birra ovttadássásašvuodaplánas čuovvovačča: ”Erenoamáš fuopmášumi galgá giddet sámiid sajádahkii álgoálbmogin ja sámekultuvrra deháleamos ávnnaslaš vuodu dahjege boazodoalu dorrvastepmái. Eiseválddit galget dađistaga ovddidit sámiid vejolašvuodaid bargat boazodoaluin ja háhkat das áigái boaduset.”

Maiddá stáhtaráđi ovdalis máinnašuvvon prinsihppamearráduš ”Riikkadási bastevaš ovdáneami strategiija ”*Kohti kestäviä valintoja. Kansallisesti ja globaalisti kestävä Suomi*” (Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 5/2006), mii galgá čuvvojuvvot buot hálddahasas, gáibida luondduriggodagaid kultuvrralaš mearkkašumi vuhtii váldima: ”Láhččojuvvo meannudanvuohki, mainna **Sámiid** bastevaš ovdáneami prográmma linnjemat váldojuvvojit vuhtii sámiid ruovttuguovllu luondduriggodatpolitihkas ja eanageavanplánemis.”

Buot buohkanassii jearaldat ii leat dušše boazodoalu dárbbuin muhto seammás maiddá guovllu luonddudilálašvuodas ja meahccáivuodas. Lassáneaddji lustageavaheapmi – áinnas go dat dábálaččat oaivvilda lassánan mohtorfievrogeavaheami dahje vuodjinbeatnagiiguin johtaleami guovllus – mearkkaša dan, ahte maiddá meahceguovllu luonddudilli ja meahccáivuohhta gillájit. Meahciráđdehus dulko meahceguovlolága boastut, go geahččala veagal heivehit mohtorfievruiguin dáhpáhuvi lustageavaheami meahceguovlluid geavahanhápmiin. Dát guoská sihke báikkálaš olbmuid ja olgobáikegoddelaččaid astoáiggi geavaheapmái guoskevaš meahcejohtalussii.

Plána mieldásaš lustageavaheami ja luondduturisma ossodat ja mearkkašupmi sámiid kultuvrii gullevaš ealáhusaiguin barganvejolašvuodaid dorrvastepmái ektui dagaha *sámedikki* ipmárdusa mielde dan, ahte sámiid kulturhápmái gullevaš ealáhusat jávket johtilit Darvvatvári meahceguovllus.

Avádatjuohku, huksen ja luohpadeamit

Avádatjuohku vuolgá plánas das, ahte buot ulbmiliid – dego meahceguovlloluonddu seailluheami, sámekultuvrra dorrvastepmái, huksema ja guovlluid lustageavaheami – lea váttis juksat oppa guovllus, ja nuba guovlu juhkkuojuvvo avádagaide, main deattuhuvvojit sierra doaimmat ja beroštumit.

Buot huksen meahceguovllus galgá alimus hálddusrievtti čovdosa mielde vuodduvvat lágafámolaš dikšun- ja geavahanplánii (KHO 23.2.2004 T 354). *Sámediggi* vuostálastá dan ahte guvlui lobi haga huksejuvvon priváhtaolbmuid gámpát dahkkuojuvvojit lágalázžan geavahanvuoigatvuodasoahpamušaid vuodul. Nu guhká go sámiid vuoigatvuodát guovllus eai leat dorrvastuvvon, de dohko ii oaččo diktit hukset dahje láigohit ráhkadusaid.

Boazodoalu dárbbuid vuhtii váldin

Darvvatvári dikšun- ja geavahanplána váttisvuodaid váldosivvan lea turisma ja boazodoalu gaskasaš ruossalasvuohtha, mii lea plánas čovdojuvvon čielgasit turisma buorrin. Go guovllu buot boazodoallit leat sámit, de lea ruossalasvuodadilli seammás čovdojuvvon Eanodaga gieldda

ja dan váldoálbmoga buresbirgejumi ja vearroboaduid buorrin nu, ahte Giehtaruohttasá boazosámiid kulturhámi vuodđun leahkki boazodoallu lea govssáhallas. Go Meahciráddehus lea – stáhta eahpidahtti oamastanvuoigatvuođa vuodul – oppa meahceguovlolága gustonáiggi jagi 1991 rájes gitta jahkái 2006 luoitán dán meahceguovlui geavahanhámiid, mat áitet sakka sámiid árbevirolaš ealáhusaid, de lea boazodoalu sajádat hedjonan mealgat, mii manná meahceguovlolága ulbmila vuostá. Meahceguovlolága ákkastallamiid mielde fas boazodoalu sajádat livččii galgan buorránit dahje goittot bissut ovddežin dego ovdalis lea daddjovuvvon. Dál Meahciráddehus lea dikšun- ja geavahanplána bokte dahkamin lágalažžan dálá dili, mii manná ruossalassii meahceguovlolágain.

Sámedikki mielas boazodoalu dárbbut eai leat váldjovuvvon vuhtii iige meahceguovloplánas doaladuvvo doarvái duodalaččat boazodoalu eanangeavaheapmái guoskevaš sierradárbbuide, mat leat *boazoguohtoneatnamiid viiddisvuohta, oktilašvuohta, ortnet ja guohtunráfi*. Sámi boazodoalu perspektiivvas dáid ákkaid galggašiige lasihit meahceguovllu dillái ja geavaheami stivremii guoskevaš vuolggasadjin. Boazodoaluin ii sáhte bargat bastevaš vuodu alde, jos dasa eai dorvvastuvvo dáid eanangeavaheapmái guoskevaš sierradárbbut doarvái bures. Jeagelgokčasa čuovvun ja boazologu heiveheapmi dan rámaide eai leat doarvái buorit árvvoštallanvuogit. Dat baicce dolvot ja leat dolvon dakkár boazodollui, mii ii leat ekonomalaččat, sosiálalaččat iige kultuvrralaččat bastevaš vuodu alde.

Bastevaš ovdáneami riikkadási oppalašárvoštallamis (YM, 2003, s. 99) boahtá ovdan, ahte sámevuovllu *ekologalaš bastevaš ovdáneami ollašuvvamis* gávdnojit sámiin sorjjasmeahttun áitagat. Meahcejohtalusa lassáneapmige lea dagahan váttisvuodaid. Turisma ollašuohttojuvvo sámevuovllus eanas olggobeale turismafitnodagaid eavttuiguin. Sámevuovllu bastevaš ekologalaš ovdideami sáhtášiige buoridit nu, ahte buoriduvvojit sámiid váikkuhanvejolašvuođat ja váldjovvuo vuhtii sin árbevirolaš luonddudovdamuš.

Ekonomalaččat bastevaš ovdáneami ollašuvvan vuodđuduvvá riikkadási oppalašárvoštallama mielde (s. 100) sámiid vejolašvuođaide bargat iežaset árbevirolaš ealáhusaiguin. Sámiid perspektiivvas ekonomalaččat bastevaš boazodoalu jodiheami váttásmuhtá boazodoalu buohtastahttin šibitdollui geatnegahttimiid muhto ii doarjjadási hárrái, mii vuoruha stuorra ”boazošibitbálgosiid”. Boazoguohtoneatnamat gáržot dadistaga ja guohtoneatnamiid molssodanvuogádaga šaddá váddáseabbon lágidit, vaikko dat bálgosiid stuorra viidodaga dihte muđui livččii vejolaš. Sámit eai dovdda iežaset leat ekonomalaččat dorvvastuvvon sajádagas barggadettiinaset árbevirolaš ealáhusaiguin.

Sosiálalaččat bastevaš ovdáneami hárrái (s. 100) sáme kultuvra lea čadnojuvvon lundui, ealáhusaide ja sámeservošiidda, ja nuba sáme kultuvra lea báikáičadnojuvvon. Sámiide galggašiige dorvvastit ruovttuguovllus dakkár sajádaga servodatvuogádagas ja barggolašvuođa ja bálvalusaid hárrái, ahte sii sáhtášedje jos háliidit orrut iežaset guovllus. Sámiid kultuvrra ja sin árbevirolaš dovdamuša eai goittot vel sirdde buolvvas nubbái ovdamearkka dihte skuvlavuogádagas. Sámiid ekonomalaš dili mañásmannan lea dagahan maiddá dan, ahte sámeservoša siste olbmot vedjet sosiálaččat ja vuoiŋgalaččat fuonibut ja fuonibut.

Sáme kultuvrras leat mielde buot bealit ekologalaččat, ekonomalaččat ja sosiálalaččat bastevaš ovdáneamis (s. 100). *Ovdáneapmi ii leat sámiid hárrái kultuvrralaččat bastevaš vuodu alde*, jos

ČUOVUS 1. 14(18)

oktage dáin eará bistevaš ovdáneami elemeanttain ii ollašuva. Sámekultuvra ja dasa guoskevaš árbevirolaš eallinvuohki leat riikkadási oppalašárvoštallama mielde oppa áigge áitojuvvon.

Suomas ja ránnjáriikkain dahkkojuvvon dutkamušat čájehit ahte boazodoalus dárbblaš meahccás guovllut leat geahppánan mealgat dáid maŋimus logijagiid áigge. Guohtonguovlluid gáržun ja biedganeapmi lea váikkuhan funet, mii bohtá bures ovdan das, ahte bohccot garvvašit huksejuvvon guovlluid dahje čuožahagaid (Nellemann 1997, Nelleman & Vistnes 1999, Prestbakmo 1991, Särkelä 1988). Dát mearkkaša dan, ahte dálá guohtoneatnamat eai šatta beaktilit geavahuvvot ja guohtundeaddu čuočá dihto guovlluide garraseappot go livččii sávahahtti. Meahcceguovloplánas gáibiduvvo ahte boazodoallu vuogáiduvvá iešalddes buot guvlui plánejuvvon eará luonddugeavahanhámiide. Meahcceguovlluid geavahit eanet ja eanet ja daid ollesviidodat lea geahppánan, ja danin boazodollui lea šaddan váddáseabbon ja váddáseabbon vuogáiduvvat dillái. Birrasa plánemis giddejuvvo dábálaččat fuopmášupmi dušše guohtoneatnamiid gollandássái. Seamma áigge galggašedje goittotge árvoštallot guohtoneatnamiid viidodaga geahppáneami ja guohtonráfehisvuoda mearri ja ossodat dása. Boazodoallu lea meahcceguovlluid birastahtti giliid deháleamos barggaheaddji ja sámekultuvrra deháleamos ávnnašlaš vuoddu. Dat lea dasa lassin turismma dehálaš imagodahkki. Danin boazodoalu luonddovuodu ovdii (dasa ahte guohtoneatnamat leat doarvái ja doarvái buori ortnegis) galgá meahcceguovloplánema doaimmain posiivvaleappot bargagoahtit.

Meahccejohtalus

Meahcceguovloplána vuolgá johtui das, ahte dálá dilli lea buorre ja dat geahččala nannet dálá geavahanvugiid. Dálá meahccejohtalusvuogit eai leat goittotge bistevaš geavaheami vuodu alde. Meahcceguovloplánas ii válđojuvvo bealli dasa, gokko lea ealáhuslaččat ákkastallon ja astoáiggi anu meahccejohtalusa rádjji. Go suvvojuvvojit guhkálaš meahccejohtaluslobit ráddjehusaid haga báikkálaš olbmuide, de meahccejohtalusa viidodat bissu beare badjin, go váldá vuhtii dálá dilálašvuodaid. Dasa lassin gánnáha fuomášit ahte goziheami váiluma dihte eai oppa báhpára alage merkejuvvon geavahanprinsihpat álo ollašuva.

Meahccejohtalusláhkii guoskevaš – ja ollu geardduhuvvon – riikkabeaicealkámušas *meahccejohtaluslobiid miediheami eaktun báikkálaš olbmuide lea dat, **ahte dat ii oaččo vahágahttit ja headuštit ee. luonddu ja eará birrasa iige maiddá luondduealáhusaid.*** Nugo plánasge bohtá ovdan, de Meahciráddehus ii leat váldán vuhtii riikkabeivviid, lánkaásaheaddji, dáhtu, go lea eambo miedihastán báikkálaš olbmuide dálvvi áigái Darvvatvári meahceguvlui guhkálaš, oppa gieldda gokči meahccejohtaluslobiid almmá čielggatkeahhtá vahágiid ja headuštusaid ja áigái guoskevaš ja guvllolaš ráddjehusaid.

Mohtorgielkásafáraduoibma ii leat dikšun- ja geavahanplánas ráddjejuvvon dušše lustageavahanavádahkii, muhto Meahciráddehus miediha dán ulbmila várás lobiid maiddá boaittoealeavádahkii, mii čuočá oppa Meahciráddehusa avadatjuohkovuogádahkii. Seammas dat čuočá vejolašvuhtii bargat sámi kulturhápmai gullevaš ealáhusaiguin, erenoamážit boazodoaluin, ”boaittoealeavádagas”.

Meahciráddehusa vuohki addit turismafitnodagaide juogalágan ”safáralobiid” dihto mohtorgielkámeari geavaheapmai luondduturismadoaimmas lea čabu gávppálaš duoibma. Dákko bokte

meahcejohtaluslága ollašuvvan meahceguovllus lea ollásit eiseváldedoaimma goziheami olggo-bealde.

Boazodoalu ja luonddudili buorideami dáfus sihke geasi- ja dálvviáigásaš meahcejohtalusa heajos váikkuhusaide Darvvatvári meahceguovllus galggašii doaladuvvat mealgat duodaleappot ja daidda galggašii sáhttit árvalit ráddjehusaid. Meahcejohtalusa suovvan dálá dilis čuohcá guovllu meahccáivuhtii, luonddudillái ja boazodollui ja vejolašvuodaide bargat eará luonddue-aláhusaiguin ja dakko bokte sámekultuvrra ávnnaslaš vuđđui.

Beanavuodjindoaimma

Sámedikki cealkámušain deattuhuvvo beanavuodjima ja beatnagiiguin dáhpáhuvvi meahcebivddu vahátlašvuhta boazodollui. Beatnagat dagahit vahágiid dálvit nu, ahte biđgejit ealuid ja ruohtahit bohccuid. Čakčat bivdobeatnagat headuštit bohccuid ragatáigge, mii čuohcá áldduid miessáivuhtii. Erenoamáš vahátlaš lea ruohtahit čuoččuohcciid giđđadálve, dasgo dalle álddud sáhttet reitot, mii fas ná čuohcá miessáivuhtii. Beatnagiid ciellan, go daiguin vuoddjájuvvo, gullo duottarduovdagis guhkás ja ná gavdnje bohccuid, mii lasiha beanavuodjima heajos váikkuhusaid. Boazu haksá maiddá juo guhkkín beatnaga. Jos bohccuid vuojehttiin deaivá oktii beanagessosiin dahje eará beatnagiiguin, de dát boazobargu gal manná ollásit duššás. Beanavuodjima heajos váikkuhusat boazodollui leat gávnnavuvvon plánas, muhto meahceguovloplána árvalusat leat doaimma joatkima bealde gávppálaš ja čuoččuhuvvon oktasašgeavaheami ákkaid vuodul.

Meahciráđdehus mieđiha beanavuodjinfitnodagaide ja -safáraide lobiid almmá ahte mihkkige lágaid geatnegahtášii dan doaibmat dakkár vugiin, mii čuohcá sakka sámiid boazodoallo-vejolašvuodaide. Meahciráđdehus garvá dasa lassin logus ”Sosiálalaš ja kultuvrralaš váikkuhusat” (s.84) iežas vásttu beanavuodjindoaimmas nu, ahte čujuha dasa, ahte dat ii sáhte seahkanit ”iešrádálaš beanavuodjindoaimmii”. Lobiid, maid Meahciráđdehus mieđiha beanavuodjinfitnodagaide, dat dasa lassin ákkastallá – dego ii ollege áddešii ášši – ”boazodoalu dorvvastemiin” (s.52).

Beanavuodjindoaimma sámiid ruovttuguovllu boazodoalu ektui ii goittot *sámedikki* mielas deavdde oktasašgeavahanvuoigatvuhtii áshuvvon eavttu das, ahte doaibma ii oaččo dagahit vahága. Meahciráđdehusas lea goittotge vejolašvuhta seahkanit gávppálaš beanavuodjinsafáraide, maida dat ii leat moktege geatnegahtton mieđihit lobi.

Girdijohtalus

Girdijohtalus giridiin ja helikopteriin laktása astoáiggedoaibman erenoamážit guolástussii ja meahcebivdui. Helikopterjohtalus lea seaivuma hárrái lobivuloš doaibma. Astoáiggedoaibmii gullelaš helikopterjohtalusa birra galggašii *sámedikki* mielas soahpat bálgosiiguin ja geahččalit gáržžidit dan. Dasa lassin galggašii guorahallat vugiid, mo giridiin dáhpáhuvvi dálvviáigásaš lusta-guolástussii sáhtášii seahkanit.

ČUOVUS 1. 16(18)

Guolástus

Guolástus lea mearkkašan ja mearkkaša ainge ruovttudárbovbidun erenoamáš ollu Giehtaruohttasámiide. Mihkkege ii goittotge dorvvas sidjiide vuoigatvuoda guolástit lagasčáziin. Giehtaruohttasámiit leat ng. eanahis sámii, geain ii leat stuorrajuohkodállu (gč. PeVL 7/1978). Dákkár dilis sii eat leat osolažžan guolástangottiin eaige sáhte oassálastit guolástusa hálddašeapmái. Meahceguovloplána ii giedahala dáid áššiid. Meahciráđdehus fas áigu joatkit iežas ceggen meahcejohtalusvuogi, mii manná ruossalassii lágain ja man dihte dálvviáigasaš lustaguolástus dađistaga lassána meahcejávriin.

Meahcebevdu

Meahceguovloplánas gávnnavuvvo beanabivdu heajos váikkuhusain sámeboazodollui ja eará sámealáhusaide. Meahciráđdehus vuovdá olgogieldalaččaide bivdobiid oassin iežas čuočuhan eananeaggáda vuoigatvuodas. Ja nuba dalle sámiiid kulturhápmái gullevaš meahcebevdu ollašuvvan lea vuosttažettiin eastta Meahciráđdehuse gávppálaš doibmii.

Earáid go báikegoddelaččaid lohpebevdu beatnagiin lea maiddáid ollásit Meahciráđdehuse mearridanválddis. Dat ahte meahceguovllus ožžot leat earáge go boazobeatnagat, lea dán plánas čielga heajos bealli, mii bealistis čuohcá vejolašvuodaide bargat sáme kultuvrrain.

Ruvkedoaibma

Meahciráđdehus doaladuvvá positiivvalaččat ruvkedoibmii, ja nuba miediha earret eará lobiid bohkanrusttegiid fievrreapmái bievlan dilis, go doaibmis ii leat vel rogganválddáhat. Ruvkeláhkaásaheapmi fas addá vuoigatvuoda guoskevaš dilis dušše juohkeolbmovuoigatvuhtii vuodduvvi doibmii, iige nappo vuoigatvuoda geasiáigasaš meahcejohtalussii ja guhkálaš bohkandoaimmaide. Guoskevaš dutkanlobiid miediheapmi čuohcá *sámedikki* mielas lága-vuostasaččat sámiiid vejolašvuodaide bargat iežaset árbevirolaš ealáhusaiguin almmá ahte dákkár meannudeapmái oppa gávdnoge láhkaásahuslaš dárbu.

4. Čoahkkáigeassu

Darvvatvári meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána bealistis heajuda dahje dahká veadjemeahtumin – lága ja riikkaidgaskasaš soahpamušaid vuostá – bargat sáme kultuvrii gullevaš ealáhusaiguin, erenoamážit boazodoaluin dan maŋŋá, go meahceguovlolaš bođii fápmui.

Riikkaidgaskasaš soahpamušaid gozihanorgánat – maŋimus ON:a TSS-komitea dán jage – leat ovdanbuktán iežaset fuola das, ahte eanaoamastussii ja -geavaheapmái guoskevaš eahpesihkkarvuolta čuohcá sámiiid vuoigatvuhtii bajásdoallat ja ovddidit iežaset árbevirolaš kultuvrra ja eallinvuogi, erenoamážit boazodoalu, ja leat ávžžuhan Suoma stáhta álgit dárbbaslaš doaimmaide dan sihkkarastin dihte ahte sierralágan doaimmaiguin ii gáržžiduvvošii sámiiid vuoigatvuolta bajásdoallat ja ovddidit iežaset árbevirolaš kultuvrra ja eallinvuogi, erenoamážit boazodoalu.

Meahciráđđehus geahččala gal retorihka dásis dovddastit sámiid sierravuoigatvuodaid, muhto ii álge doarvái beaktis doaimmaide daid ollašuhttin dihte. Dan sadjái Meahciráđđehus iežas oamasteaddjisátneválldi vuodul dorvvasta sámiid ruovttuguovllu meahcceguovlluin váldoálbmoga kultuvrii gullelaš "ovdáneami" ja dán álbmotoasi sajádaga.

Dikšun- ja geavahanplána lea gárvvásmuvvan Meahciráđđehusas dalle, go odđa Meahciráđđehusláhka ja ovdalis máinnašuvvon muhtun eará lágat eai lean vel fámus, ja nuba plána ii vuodđuduva gustojeaddji láhkii. Plánas leat muđui váldojuvvon vuhtii dat áššit, main sámediggi lea sáhttán soahpat Meahciráđđehusain.

Oppalaš árvoštallamin Darvvatvári meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána birra sáhtta gávnnaht ahte dan vuodđočovdosat deattuhit boasttoládjje meahcceguovlolága ulbmiliid. Plánas leat plánenvuogi ja plána sisdoalu hárrái moanat čuoggát, mat mannet meahcceguovlolága njuolggadusaid ja ulbmiliid vuostá ja mannet ruossalassii sámiid vuoigatvuodaid dorvvastemiin.

Sámediggi sámiid virggálaš ovddasteaddjin vuostálastá plána nannema dán hámis maiddá dan sivas, ahte plánas eai leat dalle go dat gárvvásmuvvá sáhttán oppa válditge vuhtii meahciráđđehuslága mielđasaš sáme kultuvrra dorvvastan-geatnegahttima eaige ovtadássašvuodálága addin vejolalašvuoda sámiid positiivvalaš sierragiedáhallamii.

Jodiheddji

Pekka Aikio

Láhkaalmmáičalli

Heikki J. Hyvärinen

Čuovus: Sámiid bistevaš ovdáneami prógramma 2006

ČUOVUS 1. 18(18)

Gáldut:

Heikkilä, Lydia (2000): Luondduealáhusat ja Meahciráddehusa doaibma Davvi-Lappis. Davvi-Lappi luondduriggodatplánii guoskevaš dutkamuš. Meahciráddehus. Roavvenjárga. Mánggus.

Heikkilä, Lydia (2003): Birasáitta vai vuoddolágalaš vuoigatvuohta? - Sáhka boazodoalu birra birashálddašeami oktavuodas. Suopajärvi & Valkonen (toim.) Pohjoinen luontosuhde. Elämäntapa ja luonnon politisoituminen. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B 43. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi.

Kestävän kehityksen kansallinen kokonaisarvio (Bistevaš ovdáneami riikkadási oppalaš-árvoštallan). Suomen ympäristö 623. Ympäristöministeriö. Helsinki 2003.

Nellemann, Christian (1997): Utbygging og forstyrrelse sett i relasjon til tap av beitearealer for reinen. Reindriftenes fagråd.

Olmmošvuoigatvuodakomitea loahppaarvalusat 18.10-5.11.2004 Suoma viđat mearreáigeraportta geažil.

Prestbakmo, Hans & Skjenneberg, Svein (1991): Inngrep i reinbeiteland: Følger for rein og rein-drift. Reindriftsadministrasjonen. Småskrift nr. 2. Alta.

Raitio, Kaisa (2003): Ristiriidat ja valta saamelaisalueen maankäytössä ja suunnittelussa (Ruossalasvuodát ja váldi sámequovllu eanangeavaheamis ja plánemis). Pro gradu -tutkielma, Ympäristönsuojelutiede, Limnologian ja ympäristönsuojelun laitos, Helsingin yliopisto.

Riikkabeivviid bargoeallin- ja dásseárvováljagotti smiehtamuš 7/2003 vp

Riikkabeivviid vuoddoláhkaváljagotti cealkámuš 29/2004 vp ráddehusa árvalusa vuodul láhkan Bállas-Yllásduoddara álbmotmeahcis ... (HE 169/2003 vp)

Riikkabeivviid vuoddoláhkaváljagotti cealkámuš 38/2004 vp ráddehusa árvalusa vuodul meahciráddehusláhkan (HE 154/2004 vp)

Stáhtarádi vuoigatvuodakánslera muitalus vuoigatvuodakánslera virgedoaimmain ja lága čuovvumii guoskevaš áiccastagain. Adojuvvon olggos 1998:s. Helsset 1999.

Särkelä, Matti (1988): Matkailun vaikutus poron alueelliseen jakautumiseen ja laidunten kulumiseen Saariselällä (Turismla váikkulus bohccuid guvllolaš juohkáseapmái ja guohtoneatnamiid gollamii Suoločielggis). Pro gradu -työ, Limnologian ja ympäristönsuojelun laitos. Helsingin yliopisto.

Vistnes, Ingunn & Nellemann, Christian (1999) Tap av kalvningsland – som følge av forstyrrelse fra hyttefelt og kraftlinjer. Reindriftnytt Nr.2. Alta.

Plána álggahančoahkkimiin ovdanbohtán oainnut ja daid vuhtiiváldin plánas

Go plána álggahuvvui skábma–juovlamánus 2000, de dollojuvvui báikkálaš olbmuid dieđihan- ja ságastallandilálašvuohta Gárasavvonis, Guhttásis ja Leaibejávrris. Dasa lassin Meahciráđdehus doalai seammasullasaš dilálašvuođa Giehtaruohtasa bálgosa stivrrain juovlamánus 2000. Meahciráđdehusa (MR), Eanodaga gildii guoskevaš ovtasbargojoavku gieđahalai plána álggaheami čoahkkimisttis guovvamánus 2001. Dán čuvvosii leat merkejuvvon ovdalis namuhuvvon čoahkkimiin ovdanbohtán árvalusat ja sávaldagat plána ektui. Dasa lassin dása leat merkejuvvon sánii- guin ”eará kommeanttat” earáin go namuhuvvon oassebeliin plánaárvalusa dahkama oktavuodas bohtán evttohusat.

Čoahkkimiin bohte ovdan maiddái dakkár gažaldagat ja kommeanttat, mat eai guoskan Darvvatvári meahcceguvlui. Dat merkejuvvojedje muitui, muhto dat eai leat dán oktavuodas gieđahallon. Čoahkkimiin moite muhtun osiin maiddái dálá láhkamearrádusaid, muhto go plána lea dahkkojuvvon dálá láhkamearrádusaid mielde, de dakkár kommeanttat eai dáikko viidáseappot váldojuvvo vuhtii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCIRÁĐDEHUSA KOMMEANTA, MOVT VÁLDOJUUVVON VUHTII PLÁNAS
GÁRASAVVONA DILÁLAŠVUOHTA 28.11.2000	
Almmolaš áššit	
Leatgo boahhtevaš buolvvain eallinvejolaš- vuodát guovllus?	-Plána geahččala dorvvastit bastevaš ovdáneami, masa gullet mávssolaš oassin boahhtevaš buolvvaid eallinvejolašvuođat.
Leago Meahciráđdehusa doaibmavuohki rievdan jajiid mielde?	-Máilbmi rievdá ja láhkamearrádusat maiddái. Meahciráđdehus válddii 1990-logus virggálaččat iežas doaibmavuohkin oassálasti plánema, mii oaivvilda ee. dan, ahte guovlluid geavaheaddjit gullojuvvojit plánaid dagadettiin. Galgá goittot muitit, ahte geavaheddjiid sávaldagat mannet muhtun muddui ruossalassii. Nuba gullan ii oaivvil dan, ahte buot sávaldagat ollašuhthojit. Oassi sávaldagain sáhttet mannat maiddái ruossalassii dálá láhkamearrádusaiguin, ja láhkamearrádusaid vuostásaš árvalusaid ii plánas sáhte dahkat. +Plána lea dahkkojuvvon oassálasti plánema prinsihpa mielde.
Boazodoallit ja luondduealáhus- dálolaččat leat áibbas earáárvosaš sajádagas go mii earát. Mii earát leat máksán jahkeviissaid vearuid ja nuppit dušše ožžot ovdduid.	-Meahcceguovllu oktan váldoulbmilin lea dorvvastit luonddue- aláhusaid. Nuba ráfálaš áidalas guovllut mearkašit ollu luonddue- aláhusaide. Láhkamearrádusaiguin leat geahččalan dorvvastit dakkár guovlluid seailuma. +Plána virggá dasa, ahte sierra oassebealit almmá stuorit ruossalas- vuodaid haga sáhttet geavahit meahcceguovllu.
Rievdaduvvojito meahcceguovllut ja jekkiidsuodjalanguovllut giddo- dahkan, ja gildojuvvogo dasto ovda- mearka lappilašsiiddaid oamastan- vuogatvuohta?	-Luonddusuodjalanguovllut čohkkejuvvojit sierra giddodahkan luonddusuodjalánlága (1096/1996) mielde. Dáikko ii leat jearaldat eananoamastanvuogatvuođain. +Plána lea dahkkojuvvon dálá láhkamearrádusaid mielde.
Meahciráđdehusa barttat	
Man ollu Meahciráđdehus áigu hukset barttaid turisttaide? Čuočcá priváhta fitnodatolbmuid bursii. Meahciráđdehus ii oaččo hukset barttaid dinen dihte.	+Plánas gávnnavuvvo, ahte dán áigge leat doarvái barttat meahcce- guovllus. Ođđa barttaid eai árval – earret dakkár ráddejeaddji eavttu, ahte jos lustageavahanavádagas leahkki rádjegozáhusa gozihan- barttat (Sálvvošjávri, Čiekŋalisjávri) sirdašuvvet Meahciráđdehussii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCIRÁÐĎEHUSA KOMMEANTA, MOVT VÁLDOJUUVON VUHTII PLÁNAS
<p>GÁRASAVVONA DILÁLAŠVUOHTA 28.11.2000 Meahciráđđehusa barttat</p>	
<p>Čiekŋalisjávrrí ávdinstohpui lea váttis dádjadit.</p>	<p>-Dát kommeanta lea boahtán mánggasis. +Vuosttažettiin dán barta ektui plánii lea guđđojuvvon dat ráddjeaddji eaktu, ahte dálá barttaid sáhtášii sirdit sullii 2 km:a siste vuohkkaset sadjai.</p>
<p>Eaigo barttat veháziid sirdašuva Villi Pohjolai ja dasto lássejuvvojit?</p>	<p>-Luondduriggodatplána mielde ii sáhte doaibmat ná. +Plánas lea árvaluvvon guovllu dálá guovtti ávdinstobu bisuheapmi dás duohkoge ávdinstohpun.</p>
<p>Priváhtaolbmuid doarjjabáikkít / eananbihtáid láigohan- ja geavahanvuoigatvuođat Várrego Meahciráđđehus báikkálaš olbmuid eananbihtáid, maidda sáhtášii hukset barttaid omd. boares guolástanguovlluide? Mis lea návddašánvuoigatvuohta čáziide ja vejolašvuohta danin vuodđudit viesu meahccái. MR gal láigoha eatnama, muhto maiddái čoaggá ruđaid. Meahciráđđehus stáhta geahču vuolde hovde min ruhtapolitihkainis.</p>	<p>-Meahcceguvlui ii sáhte hukset barttaid. Spiehkastahkan leat doarjjabáikkít luondduealáhusulbmiliidda. Meahcceguovllu siskkobeale priváhtaeatnamat eai gula meahcceguvlui. +Plána addá vejolašvuođa vuodđudit doarjjabáikkiid luondduealáhusaid dárbbuide. Ohcci galgá ee. deavdit luondduealáhusaid ruhtadanlágas (45/2000) daddjojuvvon ákkaid.</p>
<p>Jaarna ja Hárrejávrrí gáddái galggašii várret doarjjabáikkiid luondduealáhusaide. Doarjjabáikkít galggašedje maiddái Lávejávrrái, Márdajávrrái ja Sáltejávrrái.</p>	<p>+Plána addá vejolašvuođa vuodđudit ođđa doarjjabáikkiid luondduealáhusaide. Plánas árvaluvvo, ahte luondduealáhusaid doarjjabáikkít čohkkejuvvojit vejolašvuođaid mielde dálá visttiid oktavuhtii.</p>
<p>Min návddašančázit leat meahcceguovllus. Danin galggašii oažžut maiddái barttaid meahcceguvlui.</p>	<p>+Plánas lea árvalus das, maiguin prinsihpaiguin dálá, ovdal golggotmánu 1993 huksejuvvon visttiide sáhtá dahkat láigodahje geavahanvuoigatvuođasoahpamuša.</p>
<p>Eaihan dálá boares barttat galgga mieskat, muhto daid galgá sáhttit ordnet.</p>	<p>+Plánas lea árvalus das, maiguin prinsihpaiguin boares barttaid oažžu ordnet.</p>
<p>Meahccebivdu ja guolástus Báikegoddelaččaid friddja meahcástan- ja guolástanvuoigatvuohta galgá seailluhuvvot.</p>	<p>-Meahcceguovlólágas (62/1991) lea dákkár ulbmil. Plána bokte eai goittot čovdojuvvo dákkár áššit, dasgo meahcástan- ja guolástanlágat leat seammát sihke meahcceguovllus ja dan olggobealde. +Plánas lea ákkastallon, man dehálaš lea bisuhit báikegoddelaččaid friddja meahcástanvuoigatvuođa.</p>
<p>Álgočavččas ii oččoše vuovdit rievssatlobiid daidda, geat bivdet beatnagiiguin. Duššada rievssatnáli, go bivdá álgočavččas beatnagiiguin. Rievssatbivddu beatnagiiguin galggašii ollásit gielidit.</p>	<p>-Leat boahtán maiddái vuostálas árvalusat, gč. vuolábealde. +Ii árvalus plánas.</p>
<p>Báikegoddelaččaid beanabivddu ii galgga gielidit.</p>	<p>-Meahciráđđehus ii muddedala báikegoddelaččaid bivddu. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Goahppilfáliid suodjalit eanet go olbmuid. Dat leat buot vearrámus rievssatbivdit.</p>	<p>-Goahppilfáli lea ráfáidahtton ealli. +Plána bokte ii sáhte váikkuhit dán áššái.</p>
<p>Dáppe lea beare stuorra riebannáli.</p>	<p>+Plánas lea Meahciráđđehusa oaidnun, ahte lea mávssolaš bivdit riebaniid fuodđodikšun- ja luonddusuođjalansivaid dihte. Riebanbivddu lágideapmi gullá fuodđodikšunbirii ja fuodđodikšunovttastussii.</p>

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEHCIRÁÐĎEHUSA KOMMEANTA, MOVT VÁLDOJUUVON VUHTII PLÁNAS
<p>GÁRASAVVONA DILÁLAŠVUOHTA 28.11.2000 Meahcebidvu ja guolástus</p>	<p>-Meahciráđđehus doallá jahkásaš registara guolle-gilvimiin ja dieđut doaimmahuvvojit jahkásaččat ee. Eanodaga guolledoalloráđđádallangodái ja Lappi bargofápmo- ja ealáhusguovddázii. Báikkálaš olbmot ožžot dieđuid ee. MR:a guolástanmeaštárin. +li árvalus.</p>
<p>Bieggajávraí gilve goas nu vádjolančuovžžaid ja oppa jávri billašuvai. Dál Bieggajávri lea fas buorránan. Sáltejavrige lea billašuvvan.</p>	<p>+Plánas daddjojuvvo, ahte čuovžžaid gánnáha gilvit dás duohko dušše daidda jávriide, maidda lea vejolaš fidnet čuovžanáli, mii lassána lunddolaččat.</p>
<p>Lubmen MR galggašii sáhttit láigohit buriid luomejekkiid, nu ahte earát eai beasaše lubmet dain.</p>	<p>-Láhkamearrádusaid mielde dát ii leat vejolaš. +li árvalus.</p>
<p>Boaldinmuorrváldin Ovdal gili oktasaš boaldinmuorrváldinguovllus muoraid váldimis ii dárbbášán máksit ollege. Boaldinmuorra lea beare divrras muoraid sturrodaga ja kvalitehta ektui. Boaldinmuora galgá oažžut nuvtá.</p>	<p>-Meahciráđđehus lea geatnegahtton bearrat boaldinmuoras govttolaš mávssu. +Plánas dorvvastuvvo báikkálaš olbmuid boaldinmuorrafidnen.</p>
<p>Eananávdnasiid váldin Lea dárbu váldit vehá čievrra maiddái meahceguovllus, omd. Čiekŋalisjávri guovllus barta huksejeaddji dárbbáša leikenčievrra.</p>	<p>+Plánas lea várrejuvvo dákkár vejolašvuhta.</p>
<p>Geasiáigásaš johtalus ja johtolagat Gárasavvonis galggašii fidnet Guovdageidnui geainnu meahceguovllu čađa.</p>	<p>-Meahceguovlóláhka (62/1991) gielđá ráhkadit geainnu. Maiddái vuostálas kommeanttat leat ovdanbukton, gč. vuolábealde. +Plánas daddjojuvvo, ahte geainnut leat gildojuvvo meahceguovllus.</p>
<p>Gárasavvonis Guovdageidnui ii oaččo ráhkadit geainnu. Dat dolvošii meahceguovllu ráfi ja duššadivččii guollečáziiid.</p>	<p>-Árvalus lea meahceguovlólága (62/1991) mielde. +Plánas daddjojuvvo, ahte geainnut leat gildojuvvo meahceguovllus.</p>
<p>Meahciráđđehus galggašii divvut Čiekŋalisjávri johtolaga Čiekŋalisjávris ovddosguvlui.</p>	<p>+Plána bokte lea vejolaš unnánaš ordnet johtolaga.</p>
<p>Suoma rastá manni boazoáidi lea fuotni eará elliide. Áidi čuohcá ee. ealggaid johtalepmái.</p>	<p>-Áiddi allodaga sáhtá báikkuid vuolidit ealggaid johtaleami álkidahttin dihte. li gáibit árvalusa plánas. +li árvalus plánas.</p>
<p>Eaigo Darvvatvári guovllus leat merkejuvvo geassejohtolagat, maid mielde sáhtá johtit njealjejuvllagiiguin?</p>	<p>-Johtolagat leat merkejuvvo meahcejohtaluslobi čuovuskártii ja Geaidnohálddahusa máđijat dasa lassin maiddái meahccái. +Plánas árvalit dálá vuogádaga joatkima, nuppiiguin sániiguin báikegoddelaččaide mieđihuvvojit buriid ákkaid vuodul geasiáigásaš meahcejohtaluslobit dálá johtolagaide.</p>
<p>Mađi unnit geassejohtolagat, dađi buoret.</p>	<p>-Meahceguovloiešlági dáfus ášši lea jur ná. Nuppe dáfus geasiáigásaš meahcejohtalus gánnáha čohkket muhtun johtolagaide. +Plánas eai árval vuodđudit ođđa johtolagaide.</p>

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MOVT VÁLDOJUUVON VUHTII PLÁNAS
<p>GÁRASAVVONA DILÁLAŠVUOHTA 28.11.2000 Mohtorgielkkástallan</p>	<p>-Dálá láhkamearráduusat eai dan gáibit. +Plánas eai árval rievdadit dálážiis báikegoddelaččaid mohtorgielkkástallama.</p>
<p>Leago Meahciráđđehus bidjamin ođđa ávssuid báikegoddelaš mohtorgielkkástalliide?</p>	<p>-Muonájot- ja Rádjeeatnoráigge manni johtolat geahpe-divččii mohtorgielkkástallandeattu meahcceguovllus. +Plánas guottihuvvo Muonájot- ja Rádjeeatnoráigge johtti mohtorgielkajohtolaga huksen, muhto ii árvaluvvo heaithuvvot meahcceguovllus johtti mohtorgielkávuojáhat.</p>
<p>Mohtorgielkajohtolaga galgá sirdit eret guovdu Giehtaruohttas, go fidnejuvvo Muonájot- ja Rádjeeatnoráigge manni johtolat. Mohtorgielkajohtolagaid mielde johtti mohtorgielkkát gavnjejit eret guovllu elliid: ealggaid, bohccuid, rievssahiid jna. Giehtaruohtas lea baskkes guovlu, iige dat gierdda ahte dan čađa manná mohtorgielkajohtolat.</p>	<p>+Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Čiekŋalisjávraii mohtorgielkávuojáhagaid ruossalastinsadjái galggašii bidjat bázahusfuolahusbáikki. Geassit oaidná, man ollu mohtorgielkkástallit guđđet bázahusaid dakkko.</p>	<p>GUHTTÁSA DILÁLAŠVUOHTA 30.11.2000 Almmolaš áššit</p>
<p>In ipmir, manin luonddusuodjalanguovlluid galgá oppanassiige vuodđudit. Min leat fargga suodjalan jámas. Suodjaleapmi buktá álo ođđa ráddjehusaid. Juohkehaš galggašii beassat dahkat meahcceguovllus, maid ieš háliida. Jos gii nu háliida vuodđudit turismma doarjjabáikki, de dat ii lihcostuva. Turisma lea čohkkejuvvon Gilbbesjávraii ja Heahtái. Dáppe Guhttásis ii sáhte dahkat maidege.</p>	<p>-Plánema vuodđun leat dálá láhkamearráduusat. +Dán ášši ii sáhte mearridit plána bokte.</p>
<p>Dat ii leat váldojuvnon vuhtii, maid boazoealáhus dagaha earáide. Buot luondduealáhusbargit eai leat boazodoallit.</p>	<p>-Meahcceguovllu oktán váldoulbmilin lea dorvvastit boazodoalu ja luondduealáhusaid. Ráfálaš áidalas guovllut leat dehálaččat luondduealáhusaide. Meahcceguovllus dát geavahanhámit leat muhtun muddui lága vuodul vuoruhuvvon, vaikko vel luonddu mánggabealat geavaheami vejolašvuodaid dorvvasteapmi láchčá maiddáii vuodu smávvalágan turismafitnodatdoibmii. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Boazoáiddiid ráhkadeapmái ii leat jerrojuvnon lohpi láddelaččain, boazodolliin gal jerrojuvvo.</p>	<p>-Meahciráđđehus gullá bálgosa lága vuodul. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Meahciráđđehusa barttat ja dolastallabáikkít Čiekŋalisjávraii galggašii hukset doarjjabáikki, man fitnodagat sáhtášedje láigohit. Sáhtášii ovdamearkka dihte stuoridit dálá ávdinstobu dahje divvut dan. Ođđa dahje ođasmahtton barta sáhtášii doaibmat várrenstohpun. Čiekŋalisjávraii barta livččii buorre sihke mohtorgielkkástalliide ja beanavuddjiide. Dat galggašii leat lássejuvnon láigostohpu.</p>	<p>-Plánii lea guđđojuvvon dakkár ráddjeaddji eaktu, ahte jos lustageavahanavádagas leahkki Rádjegozáhusa gozihanbarttat sirdašuvvet Meahciráđđehussii, de mearrida Meahciráđđehus barta geavaheamis plánas árvaluvvon avádatjuogu válđočuoggáid mielde, go lea vuossu gullan čanasjoavkkuid ja váldán vuhtii boazodoalu beroštumiid. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Darvvatvári guovllus galggašedje leat eanet barttat. Meahciráđđehusas galggašii leat barta Kárppälommolis. Leahttaseanu siste leat ollu barttat Darvvatvári guovllu ektui.</p>	<p>-Darvvatvári meahcceguovlu lea boaittobealde, ja guovllu meahcceguovloiešlági seailuhan dihte guvlui ii gánnát vuodđudit ođđa barttaid, mat buvttášedje ođđa lustageavaheami meahcceguovlui. Eai Leahttaseanu–Jiehtájoga jekkiidsuodjalanguovllusge leat go golbma bartta, main guokte leat joga siste. +Plánas eai árval ollásit ođđa barttaid ođđa sajiide.</p>

DILÁLAŠVUOHTA, EVTTOHUS MR:A KOMMEANTA, MOVT VÁLDOJUUVON VUHTII PLÁNAS

GUHTTÁSA DILÁLAŠVUOHTA 30.11.2000

Meahciráđđehusa barttat ja dolastallabáikkít

Čiekŋalisjávrrí bartii ii dádjat.
Bartta sáhtášii sirdit.

-Dán kommeantta leat ovdanbuktán mánggas.
+Vuosttažettiin dán bartta ektui plánii lea guđđojuvvon dakkár ráddjejeaddji eaktu, ahte dálá barttaid sáhtášii sirdit sullii 2 km:a siste vuohkkaset sadjái.

Darvvatvári meahcceguovllus leat imaš ollu johttit. Sáhtášii Čiekŋalisjávrrí johtolaga ala fidnet dolastallanbáikki, omd. Pahakuru birraiidda? Lávvoealli livččii áibbas buorre.

-Meahcceguovlluid iešláhkaí eai dábálaččat heive fuolahuvvon dolastallanbáikkít. Dilli lea áibbas eará ovdam. dihte álbmotmehciin, main oazžu dolastallat dušše fuolahuvvon dolastallanbáikkiin eanemus geavahuvvon avádagas. Meahcceguovllus oazžu dolastallat gokko beare.
+Plánas eai árval vuodđudit fuolahuvvon dolastallanbáikkiid meahcceguvlui.

Priváhtaolbmuid doarjjabáikkít / eananbihtáid láigohan- ja geavahanvuoigatvuođat

Leago vejolaš hukset bartta Meahciráđđehusa eatnamii?

-Meahcceguvlui ii sáhte hukset barttaid. Spiehkastahkan leat doarjjabáikkít luondduealáhusulbmiliidda. Meahcceguovllu siskko-beale priváhtaeatnamat eai gula meahcceguvlui.
+Eai rievdadusat plánii.

Jos meahcástansearvi háliidivččii hukset bartta meahcceguvlui, de fidnego dasa lobi ja movt?

-li fidne. Ohcci galgá deavdit boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) ákkaid.
+Eai rievdadusat plánii.

Meahcceguovlolága mielde sáhtášii nappo cegget gaskaboddosaš idjadanbáikki omd. lávu, man sáhtá váldit fas dasto eret.

-Sáhtá gal.
+Linjját leat čállon plánii.

Bággolotnugo Meahciráđđehus vel jagiid geažes barttaid, mat leat huksejuvvon dan eatnamiidda? Mus lea MR:a eatnamiin doarjjabáiki. Jos jávrris ii šat guolástuvvo, de gehččojuvvogo ahte ii leat šat ágga doallat doarjjabáikki?

-Bággolotnun ii boađe jearaldahkii, muhto láigosoahpamuš gal sáhtá healbat, jos doarjjabáikki ii sáhte šat ákkastallat luondduealáhusaiguin bargama vuodul.
+Plánas daddojuvvo, ahte Meahciráđđehus joatká dálá luondduealáhusdoarjjabáikkiid láigo- ja geavahanvuoigatvuođasoahpamušaid, jos geavahanulbmil bissu dakkárin, go soahpamušas daddojuvvo.

Boaldinmuorrváldin

Movt Meahciráđđehus vuovdá ng. lappilašsiiddaid guovlluin muora? Buhhtego Meahciráđđehus lappilašsiiddaide daid muoraid ovddas, maid lea ovdal vuovdán? Ávki Meahciráđđehusa ruhtačoaŋgimis manná eará sadjái.

-Meahciráđđehus lea geatnegahtton bearrat boaldinmuoras govttolaš mávssu.
+Eai rievdadusat plánii.

Eananávdnasiid váldin

Movt leikenčievrra fidne? Go huksejin meahcceguvlui doarjjabáikki, de soahpamušas čuoččui ahte ii geađggige oaččo jorgalit.

+Plánas lea várrejuvvon vejolašvuohta váldit unnánaš leikenčievrra.

Ruvkedoaibma

Gullágo ruvkedoaibma luonddu mánggabealat geavaheapmái?

-li meahcceguovlolága (62/1991) mielde gal. Dát čielgá meahcceguovlolága dárkilet ákkastallamiin.
+Meahcceguovlolága mielde meahcceguvlui ii oaččo mearridit ruvkebire almmá stáhtarádi lobi haga. Go láhka bajida mearrádusdahkanvuoigatvuođa ná bajás, de ii Meahciráđđehus daga dán plánas árvalusaid iige ávžžuhusaid dán áššis.

Sáhtágo priváhtaolmmoš dahkat rogganváldima?

-Sáhtá. Rogganváldima sáhtá ruvkelága (503/1965) mielde dahkat meahcceguvlui.
+Eai rievdadusat plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MOVT VÁLDOJUUVON VUHTII PLÁNAS
<p>GUHTTÁSA DILÁLAŠVUOHTA 30.11.2000 Geasiáigásaš johtalus ja johtolagat Gulddáma bokte sáhtášii ráhkadit njuolggogaidnooktavuođa gitta Leaibejávraí. Galggašii fidnet roviid Gulddáma ja Leaibejávrra gaskasaš máđija ala. Gulddáma ja Leaibejávrra gaskka ii sáhtet johtit heasttain, nu guhká go doppe eai leat rovit.</p>	<p>-Gulddáma ja Leaibejávrra gaskasaš máđidja gullá Geaidnohálddahussii ja dat ordne dan. +Plánas árvaluvvo, ahte jos Gulddáma ja Leaibejávrra gaskasaš máđidja šaddá Meahciráđđehussii, de dat dollojuvvo rabasin ja vuogas ortnegis.</p>
<p>Guhttásis Sálvvošnjávraí manni meahccevuojáhat galggašii ordnejuvvot.</p>	<p>-Luonddu gollama dáfus ákkastallon evttohus, man oktage ii leat vuostálastán. +Plánas árvaluvvo, ahte Gulddáma ja Sálvvošnjávrra gaskasaš vuojáhahkii ráhkaduvvojit láktasajiid rastá dárbbášlaš rovit ja šalddit njealjejuvllagiid várás.</p>
<p>LEAIBEJÁVRRRI DILÁLAŠVUOHTA 7.12.2000 Almmolaš áššit</p>	<p>-Meahcceguovlluid vuodđudeami oktan vuolggasadjin lei dat, ahte vuodđudanvuloš guovllut leat áidalas geainnuhis guovllut. Eará sajis Suomas eai gávdno dákkár guovllut. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Jerrojuvvuigo vuodđudeami oktavuodas lappilaččaid oaidnu áššis vai dušše lullisuopmelaččaid oaidnu?</p>	<p>-Meahcceguovlokomiteas ledje ovddasteaddjit sihke Lullija Davvi-Suomas. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Jos boaldinmuora váldinvuoigatvuohta, johtinvuoigatvuođat ja meahcástan- ja guolástanvuoigatvuohta bissot, de lea áibbas buorre.</p>	<p>-Plána bokte geahččalit dorvvastit báikegoddelaččaid árbevirolaš vuoigatvuođaid, eaige daidda árvaluvvo rievdadusat. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>lihan dát nu fuotni leatge, go buot návddašanvuoigatvuođat ja eará áššit bisuhuvvojit.</p>	<p>-Gč. bajábealde.</p>
<p>Bisuhuvvojit ovddeš vuoigatvuođat.</p>	<p>-Gč. bajábealde.</p>
<p>Meahcceguovlóláhka addá dihto ealáhusaiguin bargi olbmuid geavahanvuoigatvuođaid.</p>	<p>+Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Gieldduid ja ásahusaid eat báljo háliit meahcceguovlplánii, muhto historjjá dieđuid galgá bidjat.</p>	<p>-Guovllu luonddu ja geavaheami vuodđočiellggadusas leat kárten guovllu ovdahistorjjá ja historjjá. Muhto ieš plánas guovddázis lea dálá ja boahttevaš dilli. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Priváhtaolbmuid doarjjabáikkiit / eatnamiid láigohan- ja geavahanvuoigatvuođat Oažžugo Sálvvošnjávrra luondduealáhusdoarjjabáikkiid oastit alccesis?</p>	<p>-Ii. Meahcceguovlóláhka (62/1991) gieldá eatnama vuovdima priváhtaolbmuid. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Meahciráđđehus galgá fuolahit das, ahte mis lea seamma stuorra vuoigatvuohta meahcceguovllus go sámiinge.</p>	<p>-Meahciráđđehus viggá dorvvastit buot báikkálaš olbmuid seammalágan vuoigatvuođaid bargat luondduealáhusaiguin. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Mun lean ruovttudárbo-guolásteaddji. Jos dajan, ahte čujuhehket munnje Sálvvošnjávraí doarjjabáikki, de lihkestuvvágo dat?</p>	<p>-Plána mielde ođđa doarjjabáikkiid ruovttudárboguolástusa várás ii sáhte vuodđudit meahcceguovlui. Ohcci galgá deavdit boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) ákkaid. +Eai rievdadusat plánii.</p>

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS

**MEHCIRÁÐĎEHUSA KOMMEANTA,
MOVT VÁLDOJUUVON VUHTII PLÁNAS**

LEAIBEJÁVRRRI DILÁLAŠVUOHTA 7.12.2000

Priváhtaolbmuid doarjjabáikkit / eatnamiid láigohan- ja geavahanvuoigatvuođat

Plánas galgá váldit vuhtii čuovvovaš kommeantta. "Guovlogotti dálut galge háhkat oasi vuođđobuvttadeamis birastahtti mehciin ja čáziin. Dállo-vuoigatvuođaide gulai maiddá miid hehttekeahes guohtunvuoigatvuohta. Dáidda vuoigatvuođaide gullá maiddá ruovttudárbo- ja boaldinmuora váldin 16,5 km:a duohken dan dálás, mas ásojuvvo. Ovdalis namuhuvvon dáluid vuoigatvuođaide gullá riikka-beivviid vuođđoláhkaválgagotti cealkámuša mielde vuođđolágalaš oamastansuodji."

-Dáluid vuoigatvuođat leat áiggiid mielde rievdan. Ásaiđahttin-áigge dálu vuoigatvuođat sáhtte leat earáláganat go dalle, go vuoigatvuođat ledje meroštallon stuorrajuogus. Stuorrajuogus dálut ožžo alcceseaset vuovddi dahje ossodagaid oktasašvuovddis. Dan maŋŋá eanas dálut leat juogaduvvon, goas juohkodáluinge sáhttet leat gaskaneaset earálágan vuoigatvuođat, ovttas sáhttet leat ovdamearkka dihte ossodagat oktasaš oamastemiide ja nuppis fas eai. Vaikko oamastanvuoigatvuohta iešalddes suodjaluvvo vuođđolága bokte, de stáhta sáhtta rievdadit lágaiguin vuoigatvuođaid sisdoalu. Ovdamearkka dihte lávvalánema bokte, huksenráddjehusaiguin, guolástussii ja meahccebivdui guoskevaš ráfáidahttináiggiiguin jna. sáhtta oamastanvuoigatvuođa sisdoalu rievdadit. Seammá guoská maiddá priváhtaolbmuid, ovtastumiid ja stáhta oamastemiide. Dálá dálu vuoigatvuođat oidnojit giddodatregistaris ja enanmihtindangirjiin. Dasa lassin heivejuvvojit dálá lágat.
+Eai rievdadusat plánii.

Geasiáigásaš johtalus ja johtolagat

Báikegoddelaččaid vuojašeami njealjejuvllagiiguin galggašii gáržžidit, go geahččá duoid luomejekkiid.

-Plánas árvalit joatkit dálá čavges lohpevuogádaga.
+Eai rievdadusat plánii.

Guolástus

Darvvatvári meahcceguovllu jogaide Sálvvošjohkii, Silisjohkii, Bázetjohkii ja Darvvatjohkii galggašii gilvit guliid, vai turisttain livččii maid guolástit. Sáhtta gilvit báikkálaš guliid, omd. sirdin-gilvimiiguin. Hárrige sáhtášii gilvit.

-Dákkár guhkesáiggeplánas ii gánnát guolástusa lágideami ektui dahkat ná dárkilis árvalusaid.
+Plánas Meahciráđđehus geatnegahtto dahkat guollečáziid várás dárkilet dikšun- ja geavahanplána meahcceguvlui, nu ahte váldjuvvo vuhtii dat dikšun- ja geavahanplána, man guolástanguovlu lea dahkan guovllu várás.

Meahccebivdu

Beatnagat eret bivvdus.

-Vuostálas kommeanttatge ovdanbuktojedje, gč. vuolábealde.

Beanahis olbmot bilidit lottiid, go báhčasiidda báhččojuvvon lottit báhcet meahccái. Bures skuvlejuvvon beana lea deháleamos meahccebivvdus, muhto eai beatnagat dárbaš leat juohke sajis.

-Lohpebivddu sáhtta stivret dahje ráddjet mánggaláhkai, vai eastada meahccebivddus vejolaččat boahtti hehttehusaid. Go lea gullan iešguđet oassebeliid, de Meahcceráđđehus sáhtta ásahtit gáržžedemiid olgobáikegottálaš olbmuid lohpebivdui. Dasa lassin sáhtta ásahtit lohpeavttuid – ovdamearkka dihte oktavuođaváldingeatnegasvuohta bálgosiid oktavuođaolbmuide.
+Čállon plánii.

Olgobáikegoddelaččaid giđđabivdui ii leat várra dárba.

+Eai rievdadusat plánii.

Galggašii fidnet lobiid ovddeš mirko-bivdiide geahpedan dihte riebannáli.

-Meahcástanláhka (615/1993) gieldá dán, ja nuba dákkára ii sáhte plánas árvalit.
+Plánas lea Meahciráđđehusa oaidnun, ahte lea dehálaš bivdit riebaniid vuođđodikšun- ja luonddusuodjalansivaid dihte.

Galggašii leat smávvalágan goddinruhta riebaniid.

+Eai rievdadusat plánii.

Biddjot plánii, ahte Leaibejávrrri lunttat jalgejit riebaniid dán guovllus.

-Erenoamáš gánnáhahtti jurdda, jos báikkálaš olbmot bivdet riebaniid guovllus.
+Plánas lea Meahciráđđehusa oaidnun, ahte lea dehálaš bivdit riebaniid vuođđodikšun- ja luonddusuodjalansivaid dihte.

ČUOVUS 2. 8(10)

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAH CIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MOVT VÁLDOJUUVON VUHTII PLÁNAS
LEAIBEJÁVRRI DILÁLAŠVUOHTA 7.12.2000	
Eará áššit	
Mis lea omiid guođohanvuoigatvuohta. Dat galgá seailut maiddái meahcceguovllus. Vuoigatvuohta lea oažžungirjijis namuhuvvon. Mii bidjat dán meahcceguovloplánii Darvvatvári meahcceguovlvi guohtunguovllu sámegussii.	-Meahcceguovlolága (62/1991) mielde eatnama sáhtta láigohit dahje geavahanvuoigatvuođaid luohpadit dušše boazodoalu, meahccebivddu, guolástusa ja čoaggima dárbbuide. +Meahcceguovloláhka ii atte vejolašvuođa dákkár árvalussii plánas.
Buot boares johtolagaid galgá sárgut kártii.	-Dán sáhtta dahkat, muhto dat ii gáibiduvvo plánas. +Eai rievdadusat plánii.
GIEHTARUOHTTASA BÁLGGUS 21.12.2000	
Barttat	
Čiekŋalisjávrrí ávdinstohpu lea váttis sajis. Sáhtášii leat Čiekŋalisjávrrí gáttis.	-Dán kommeantta leat mánggas ovdanbuktán. +Vuosttažettiin dán bartta ektui plánii lea guđđojuvvon dakkár ráddjeaddji eaktu, ahte dálá barttaid sáhtášii sirdit sullii 2 km:a siste vuohkkaset sadjai.
Bálggus ii dárbbas lasi barttaid.	+Plánas guđđojuvvo dakkár ráddjeaddji eaktu, ahte jos bálgosa dárbbut rivdet, de bálggus sáhtta omd. molsut guođohanbáikkiidis, dan maŋŋá go lea ráddádallan Meahciráđđehusain.
Priváhtaolbmuid doarjjabáikkít / eatnamiid láigohan- ja geavahanvuoigatvuođat	
Boazodoalu ja luondduealáhuseid doarjjabáikkiid galgá čohkket dihto báikkiide, ii hiluid háluid. Bálgosis galgá bivdt cealkámuša ohcamušaid ektui.	-Árvalus doarju meahcceguovlolága (62/1991) ulbmiliid. +Plánas lea dákkár árvalus.
Turistafitnodagaid doarjjabáikkít sáhttet heađuštit boazodoalu.	-Meahcceguovloláhka (62/1991) gieldá Meahciráđđehusa láigoheames dahje luohpadeames eatnama turismma doarjjabáikái. Dan sadjai Meahciráđđehus sáhtta vuođđudit dákkár doarjjabáikkiid ja láigohit daid muhtun áigái priváhtaolbmuide dahje fitnodagaide. Priváhtaeatnamiin leahkki turistafitnodagaid doarjjabáikkít eai gula meahcceguovlvi eaige maiddái dán plánema vuollái. +Plánas árvaluvvo, ahte prográmmabálvalusfitnodagat sáhttet oažžut gaskaboddosaš doarjjabáikkiid meahcceguovlvi guhkimustá ovttá áigodahkii hávil.
Guolástus	
Bálggus guotihivččii Sálvvošjávrrái dálvviáigasaš fierbmungielddu. Sálvvošjávrrí ráfáidahttin lea leamaš gođđanráfáidahttin čakča-odđajagimánui.	-Dákkár guhkesáiggeplánas ii gánnát guolástusa lágideami ektui dahkat ná dárkilis árvalusaid. Guolástanguovlvi sáhtta dahkat dákkár árvalusa. +Plánas Meahciráđđehus geatnegahtto dahkat dárkilet dikšun- ja geavahanplána guoládaga várás guvlui, nu ahte váldojuvvojit vuhtii guolástanguovllu dahkan dikšun- ja geavahanplána váldoprinsihpat. Sálvvošjávrrí ráfáidahttin árvalus gieđahallo dan oktavuodas.
Meahccebivdu	
Olgobáikegoddelaččaid beana-bivdinguovllut leat bures válljejuvvon, gehččojuvvon ovttas bálgosiin.	-Ollašuhhtinvuogis ráđđádallo jahkásaččat. +Plánas árvalit joatkit dálá jahkasaš ráđđádallanvieru.
Buorre, ahte gildojuvvui olgebáikegoddelaččaid giđđabivdu beatnagiin.	-Ollašuhhtinvuogis ráđđádallo jahkásaččat. +Plánas árvalit joatkit dálá jahkasaš ráđđádallanvieru.
Riebana mirkobivddu galggašii suovvat luohtehahti olbmuide.	-Meahcástanláhka gieldá dán, ja nuba dákkára ii sáhte plánas árvalit. +Plánas lea Meahciráđđehusa oaidnun, ahte lea dehálaš bivdit riebaniid fuođđodikšun- ja luonddusuodjalansivaid dihte.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCIRÁÐĎEHUSA KOMMEANTA, MOVT VÁLDOJUUVON VUHTII PLÁNAS
<p>GIEHTARUOHTTASA BÁLGGUS 21.12.2000 Geasiáigásaš johtaleapmi ja vuojuhagat Geainnut galget gildojuvvot meahcceguovllus, dasgo dat dolvot meahcceguovllu ráfi.</p>	<p>-Árvalus lea meahcceguovlolága (62/1991) mielde. +Plánas daddjojuvvo, ahte geainnut galget gildojuvvot meahcceguovlluin.</p>
<p>Rovit ja šalddit galget fidnejuvvot Gulddán–Leaibejávri-johtolaga ala.</p>	<p>-Gulddáma ja Leaibejávri gaskasaš máđidja gullá Geaidnohálddahussii ja dat ordne dan. +Plánas árvaluvvo, ahte jos Gulddáma ja Leaibejávri gaskasaš máđidja šaddá Meahciráđđehussii, de dat merkejuvvo ainge ja dollojuvvo vuogas ortnegis.</p>
<p>Beanavuodjinfitnodat ok: gehččojuvvojit jahká ain hávil doaibmanjuolggadusat.</p>	<p>+Plánas árvaluvvo, ahte mieđihuvvojit dás duohkoge lobit meahcceguvlui beanavuodjinfitnodagaide Meahciráđđehusa váldegottálaš mohtorgielkávuojáhagaide.</p>
<p>Eará áššit Idjadangohpet, mat gessojuvvojit mohtorgielkká manjis, dagahit váttisvuođaid čáhceguovlluin.</p>	<p>-Dása ii sáhte láhkamearrádusaiguin seahkanit. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>EANODAGA OVTTASBARGOJOAVKKU ČOAHKKIN 27.2.2001 Báikegoddelaččaid vuoigatvuođat galget válđojuvvot buorebut vuhtii. Ovdam. dihte báikegoddelaččaide galggašii sihkkarastit rievssatbivdoguovlluid sierra suodjaleami bokte.</p>	<p>-Báikegoddelaččaid lea vuoigatvuohta rievssatbivdu olles guovlluin. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Lappi geaidnobire hálddašan máđijaid galggašii ordnet. Gárasavvon–Čiekŋalisjávri-máđija ordnema galggašii gerget Geaidnohálddahus.</p>	<p>-Geaidnohálddahus ordne meahcceguovllu siste leahkki guktuid máđijaid. +Plánas árvaluvvo, ahte jos Gulddán–Leaibejávri-máđidja ja/dahje Lávvári–Čiekŋalisjávri-máđidja šaddet MR:sii, de dat merkejuvvojit dás duohkoge ja dollojuvvojit ortnegis.</p>
<p>EARÁ KOMMEANTTAT Almmolaš áššit Lea ráhkaduvvon mohtorgielkávuojáhat gula-keahttá servituhtaid oamasteddjiid (guolástan-gottit, guolástanguovllut).</p>	<p>-Meahciráđđehus gullá mohtorgielkááššiin bálgosiid ja sámedikki, muhto ii daidge eananvuoigatvuođaid oamasteaddjin muhto sierra lágaid vuođul. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Giehtaruohttasa bálgosa áidi Buvssasvárri–Gárasavvon ráhkaduvvui / lohpi mieđihuvvui gulakeahttá áššáiosolaččaid, omd. guolástagotti (dálá osolašgotti). Áidi gokčá sisas omd. traktor-johtolaga Báktevári–Goahtevári-guovllus.</p>	<p>-Meahciráđđehus gullá áideáššiin bálgosiid ja sámedikki, muhto ii daidge eananvuoigatvuođaid oamasteaddjin muhto sierra lágaid vuođul. Báktevári–Goahtevári-guovlu lea lahka Gárasavvona gili, meahcceguovllu olggobealde. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Meahciráđđehusa barttat Meahciráđđehus ii oaččo hukset turisma-doarjjabáikki Čiekŋalisjávrrái.</p>	<p>-Dákkára eai leat plánemin. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Guolástus Meahciráđđehus ii galggaše vuovdit dahje mieđihit earáide lobiid čáziide, main leat sierraákkat guolástanvuoigatvuođat.</p>	<p>+Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Meahccebivdu Giđđat ii oččoše bivdit beatnagiin.</p>	<p>+Plánas árvalit joatkit dálá ráđđádallanvieru meahccebivdu oktavuodas. Ná mearriduvvo jahkásaččat ee. olgobáikegoddelaččaid beanageavahaneavttuin.</p>

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCIRÁÐĚHUSA KOMMEANTA, MOVT VÁLDOJUUVON VUHTII PLÁNAS
<p>EARÁ KOMMEANTTAT Meahccebivdu Báikegoddelaččaid friddja, nuvttá meahcástanvuogatvuoda galgá seailluhit.</p>	<p>-Dát ulbmil lea meahcceguovlolága (62/1991) mielde. Plána bokte eai goittot dákkár áššit čovdojuvvo, dasgo meahcástan- (615/1993) ja guolástanlágat (286/1982) leat seammát sihke meahcceguovllus ja dan olggobealde. +Plánas lea ákkastallon, man dehálaš lea seailluhit báikegoddelaččaid friddja meahcástanvuogatvuoda.</p>
<p>Geasiáigásaš johtalus ja johtolagat Máđidja Gárasavvon–Čiekŋalisjávri– Norgga ráđji galgá ordnejuvot.</p>	<p>-Geaidnohálddahusa máđidja Gárasavvonis Lávvárrái lea rievdaduvvon almmolaš geaidnun ja máđidja Lávváris Čiekŋalisjávri lea maiddá ainge Geaidnohálddahusa hálddašánválddi vuolde. Čiekŋalisjávris ovddosguvlui jearaldagas lea geasiáigásaš meahccevuojáhat, masa Meahciráđđehus mieđiha báikegoddelaččaide meahccejohhtaluslobiid plánas govviduvvon eavttuiguin. +Plánas árvaluvvo, ahte jos Lávvárrái–Čiekŋalisjávri-máđidja šaddá Meahciráđđehussii, de dat merkejuvvo ainge ja dollojuvvo vuogas ortnegis. Vuojáhat Čiekŋalisjávris Norgga ráđji ala manná eanas goike eatnamiid mielde ja lea buorre ortnegis, muhto dasage lea plána mielde vejolaš ráhkadit rusttegiid, jos luonddu gollan nu gáibida.</p>
<p>Čiekŋalisjávri máđidja ii leat ráhkaduvvon heastaturismafitnogaid várás. Heasttat háđdjejit máđidja rusttegiid, maid Čiekŋalisjávri eananeaggádat leat leamaš dahkamin.</p>	<p>-Jearaldagas lea Geaidnohálddahusa máđidja, man mielde johtimii galgá leat eananeaggáda lohpi. Nuppe dáfus eatnama sakka loakti johtima gánnáhivččii čohkket seamma vuojáhagaide geahpedan dihte luonddu gollama nu ollu go vejolaš. +Plánas lea árvalus ja ávžžuhus, ahte heasttaiguin johtin čohkkejuvvo seamma vuojáhagaide, maida báikegoddelaččat ožžot geasiáigásaš meahccejohhtaluslobiid.</p>
<p>Heastaturisma Čiekŋalisjávri čuočcá sihkkelastimii ja vázzimii.</p>	<p>-Gč. bajábealde.</p>
<p>Dálá vuojáhagaid galggašii ordnet ja doallat ortnegis. Eai ođđa vuojáhagat meahcceguvlui.</p>	<p>+Plánas lea dákkár árvalus.</p>
<p>Bálojávris Sálvvošjávri manni boares máđidja galggašii ordnejuvot.</p>	<p>-Dán máđidjii báikegoddelaččat ožžot geasiáigásaš meahccejohhtaluslobiid. +Plánas lea árvalus, ahte Meahciráđđehus čuovvu geasiáigásaš meahccevuojáhagaid gollama ja ráhkada dárbbu mielde gollan dahje váralaš sajiide roviid dahje šalddiid njealjejuvllagiid várás, jos guovllu luonddudilálašvuoda seailluheapmi dan gáibida. Eará sadjái go daidda vuojáhagaide, maida plána addá báikegoddelaččaide vejolašvuoda lobivuloš geasiáigásaš meahccejohhtalussii, ii dáid rusttegiid oaččo ráhkadit. Bálojávris Sálvvošjávri manni máđidja gullá daidda vuojáhagaide, maida rusttegiid lea vejolaš ráhkadit.</p>

Plánaárvalusa ovdanbuktindilálašvuodain ovdanbohtán oainnut ja daid vuhtiiváldin plánas

Plánaárvalus gárvvásmuvai geassemánus 2002 ja dat ovdanbuktui čanasjoavkkuide ja báikkálaš ássiide čuovvovaččat:

- Eanodaga ovttasbargojovkui 28.8.2002
- Giehtaruohttasa bálgosii 28.8.2002
- báikkálaš ássiide Leaibejávrris 30.9.2002 ja Gárasavvonis 1.10.2002 lágiduvvon almmolaš dilálašvuodain
- Eanodaga guolledoalloráđđádallangodđái 21.10.2002
- sámedikki ovddasteddjiide 17.12.2002 (lágasmearriduvvon ráđđádallan)

Dása leat merkejuvvon čoahkkimiin ovdanbohtán plánaárvalusat ja plánarievdadansávaldagat ja dat, movt dat leat váldojuvvon vuhtii plánas. Čoahkkimiin bohte maidđái dakkár gažaldagat ja kommeanttat, mat eai guoskan Darvvatvári meahcceguvlui. Dat merkejuvvojedje muitui, muhto dat eai dán oktavuodas giedahallon. Čoahkkimiin moite muhtun muddui maidđái dálá láchka-mearrádusaid, muhto go plána lea dahkkojuvvon dálá láchkamearrádusaid mielde, de dákkár kommeanttat eai leat viidábut váldojuvvon vuhtii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCIRÁĐĐEHUSA KOMMEANTA, RIEVDADUSAT PLÁNAÁRVALUSSII
EANODAGA OVTTASBARGOJOAVKKU ČOAHKKIN 28.8.2002	
Boazodoallu	
Boazodoalu guohtoneatnamiid molssodanvuogádaga dálá dili govvideami galggašii dárkkistit ovttas Giehtaruohttasa bálgosiin.	-Ášši dárkkistuvvon bálgosis. +Dieđut leat divvojuvvon plánii.
Sierra geavahanhámiid váikkuhusaid boazodollui galggašii čielggadit. Eren-oamážit turismma ja meahccefievrruid váikkuhusa lundui ja dakko bokte boazo-guohtoneatnamiidda galggašii čielggadit.	-Plánas lea dákkár ávžžuhus almmolaš dásis. Árvalussan dan ii sáhte bajidit, dasgo ášši ii gula Meahciráđđehusa mearridanválddi vuollái. +Plána ávžžuhus dárkkálmuhttui nu, ahte lasihuvvojedje dát namalassii oaivvilduvvon dutkandárbbut.
Johtalus ja johtaleapmi	
Báikegoddelaččaid geasiáigásaš meahccejohtalusvuojáhagaid kárta galgá dárkkistit ja dárkkálmuhttit.	+Dieđut leat divvojuvvon plánii.
Eanodaga gieldda ovddasteaddjit árvaledje, ahte buot mohtorgielkávuojáhagat gieldda siste galget rievdaduvvot mohtorgielkájohtolahkan.	-Plánas lea ákkastallon, manin Meahciráđđehus ii árval meahcceguovllu mohtorgielkávuojáhagaid rievdadeami mohtorgielkájohtolahkan. +Čállon plánii.
Sámedikki ovddasteaddjit guottihedje mohtorgielkávuojáhagaid bisuheami dálá hámis, vuojáhahkan.	-Gč. bajábealde.
GIEHTARUOHTTASA BÁLGOSA ČOAHKKIN 28.8.2002	
Boazodoallu	
Dán logus leat boarásmuvvan ja muhtun muddui boasttoge dieđut boazodoalu mearkkašumis guovllus.	+Dieđut leat divvojuvvon plánii Giehtaruohttasa bálgosa ovddasteddjiid árvalusa mielde.

GIEHTARUOHTTASA BÁLGOSA ČOAHKKIN 28.8.2002

Boazodoallu

Plána ávžžusaide guohtoneanandutkamiid hárrái galggašii lasihit čuovvovaš buoiduvvon teavstta: "Meahciráđđehusa mielas guohtoneanandutkamat leat dehálaččat, ja Meahciráđđehus árvala daid joatkima ja ain ovddideami."

+Rievdaduvvon.

Boazodollui guoskevaš ávžžuhussii: "Sierra geavahanhámiid váikkuhusaid boazodollui galggašii dutkat" bálggus gávnnašii, ahte erenoamáš dehálaš livččii oazžut dutkojuvvon dieđuid mohtorgielkkástallama vejolaš heajos beliin boazodollui.

+Plána ávžžuhus dievasmahttui nu, ahte lasihuvvui dárkkálmuhiton dutkan-dárbu.

Fuođđodikšun ja meahccebivdu

Árvalussii galggašii lasihit čuovvovaš buoiduvvon teavstta: "Meahciráđđehus ráđđádallá jahkásaččat meahcástanlohpelágideamis fuođđodikšunovttastusain, Giehtaruohttasa bálgosiin, fitnodagaiguin, mat ožžot goittot oasi áigáboadu-teaset meahcástanturismmas, ja vejolaš ámmátbivdiiguin."

+Rievdaduvvon.

Luondduturisma ja lustageavaheapmi

Lohkui galggašii dárkkálmuhittit čuoggái **láigostobut ja isidaston laigostobut** čuovvovaš buoiduvvon teavstta: "Jos dákkár stobut vuodđuduvvojit Darvvatvári meahcceguvlui, de dat šaddet Meahciráđđehusa servodatlaš álddašánválddi vuollái ja dat láigohuvvojit ain oanehis áigái turistafitnodagaide."

-Dgp:s jávkaduvvojedje cealkámušaid gulaskuddama maŋŋá govvideamit om. stobuin, dasgo dat eai leat guovllus.
+Rievdaduvvon.

Árvalussii nr 6 dárkkálmuhittin: "Prográmmabálvalusaid gaskaboddosaš doarjja-báikkid giedahallojit jahkásaččat turistafitnodagaid, Giehtaruohttasa bálgosa ja Meahciráđđehusa oktasašráđđádallamiin. Boaittobealeavádahkii boahtti doarjja-báikkiid várás galgá leat bálgosa miehtan."

+Rievdaduvvon.

Bistevaš vuođu alde doaibmi luondduturista-fitnodagat galggašedje fievriddit olbmo doaimma geažil čoggon olbmobaikkaidge eret meahcis dalle, go fitnodatdoaimma lea viiddis ja čuohcá jeavdda-laččat dihto guvlui.

-Ná dárkilis árvalusat eai merkejuvvo plánii, muhto MR geahččala ráđđádallamiiguin ja soahpamušaiiguin bargat dan ovdii, ahte luondduturisma bissu bistevaš vuođu alde. Maiddá Meahciráđđehusa biras- ja kvalitehtavuoádat geatnegahtá dása.
+Eai rievdadusat.

Lustageavahanavádaga govdodahkii ii gánnát meroštallat dárkilis mehter-meari, muhto jearaldagas lea sullii 100 mehtera govdosaš avádat mohtorgielkávuoáhaga goabbat bealde. Ávdinstobuid birra avádat lea viidáset, nu ahte gokčá maiddá Rádjegozáhusa barttaid.

-Ášši oidno avádatkárttas, jearaldagas lea dárkkálmuhitti kommeanta.
+Eai rievdadusat.

Johtalus ja johtaleapmi

Lea buorre, ahte MR mieđiha olgobáikegoddelaččaide meahccejohhtaluslobiid merkejuvvon mohtorgielkávuoáhagaid olggobeallai ovddalgihtii sohppojuvvon vuoáhagaide dainna eavttuin, ahte sis lea mielde báikegoddelaš oahpisteaddji, guhte dovda bures guovllu ja dan dilálašvuođaid, dahje go sii oassálastet mohtorgielkásafárii, mas šaddá máksit.

+Eai rievdadusat.

Báikkálaš oahpisteddjiid galggašii geatnegahttit leat oktavuodas Giehtaruohttasa bálgosa guoskevaš guovllu bargohoavddaiguin, ovdalgo vulget olgobáikegoddelaččaid oahpisteaddjin mohtorgielkávuoáhagaid olggobeallai.

-MR:a lohpegevada mielddasaš kommeanta.
+Lohku 11dárkkistuvvon gulaskuddama maŋŋá.

Johtinoktavuođaid ja johtaleami stivrejeddji njuolggadusat -lohkui galggašii lasihit čuovvovaš buoiduvvon teavstta: "Eaba maiddá váddásit lihkadanlámis olmmoš ja su mieđušteaddji dárbbas meahcis johtaleapmái eananeaiggáda lobi, muhto doibmii galgá leat guvlolaš birasguovddáza lohpi."

-Váddásit lihkadanlámis olmmoš ii meahccejohhtaluslága (1710/1995) 4. §:a 2. mom. 7. čuoggá mielde dárbbas ii guvlolaš birasguovddáza lobige. Birasguovddás sáhtá mieđehit meahccejohhtaluslohpi olbmui, gean lihkadanlákca lea hedjonan.
+Čállon plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS

**MR:A KOMMEANTA,
RIEVDADUSAT PLÁNAÁRVALUSSII**

GIEHTARUOHTTASA BÁLGOSA ČOAHKKIN 28.8.2002

Johtalus ja johtaleapmi

Báikegoddelaččaid geasiáigásaš meahccejohtalusvuođahagaid kárta galggašii dárkkistit ja dárkkálmuhtit, muhto eai lasihuvvo ođđa vuođahagat. Ovdamearkka dihte Lávvári ja Čieŋgalisjávrra gaskkas galggašii leat dušše okta vuođahat, dahjege Geaidnohálddahusa boares máđidja. Jiehtájohtáigge buolžžaid mielde manni vuođahaga galggašii ollásit jávkadit luonddu gollama dihte.

-Seamma kommeanta Eanodaga ovttasbargojoavkkus ja muhtun muddui maiddáa Leaibejávrra ja Gárasavvona almmolaš dilálašvuođain.
+Dieđut leat divvojuvvo pláanii.

Geavahanvuoigatvuođaid láigoheapmi ja luohpadeapmi

Árvalussii nr 1 dárkkálmuhtin: "– – mearrida Meahciráđđehus barta geavaheamis plána ovdanbukton avádatjuogu mielde, go lea vuos gullan áššis čanasjoavkkuid nu, ahte lea váldán boazodoalu beroštumiid vuhtii. Erenoamážit ráđđádallo Giehtaruohttasa bálgosa geavahandárbbus bartaide."

+Rievdaduvvon.

Kártaide galggašii fidnet dieđu, ahte Darvvatvári Kárppälommola barta lea lassejuvvo. Váttisvuohtan lea, ahte boares kártaide barta lea merkejuvvo ávdinstohpun ja muhtun johtit mannet dohke dán dieđu vuodul.

-MR addá álo go vejolaš dán dieđu kártaide, mat ođasmahttojit. MR ii goittot ieš buvttat meahcekártaide.
MR:a **lundui.fi**-siidduin dieđuid geahččalit doallat áiggi dásis.
+Eai rievdadusat.

GUOLLEDOALLORÁĐĐADALLANGOTTI ČOAHKKIN 21.10.2002

Guollečáziid dikšun ja guolástus

Guolástanguovllu rolla guollenáliid dikšumis ja guolástusa láigideamis galgá buktejuvvo čielgaseappot ovdan dalán logu
Guolástanvuoigatvuohta ja guolástanráđdjehusat álggus.

+Rievdaduvvon.

Árvalussii nummir 3 lasihuvvo: "Čuovžagilvimiin galgá geahččalit geavahit guovllu iežas čuovžanáliid dalán, go dat lea čáziid guolle-gilvima dáfus vejolaš."

+Rievdaduvvon.

Árvalusa nummir 4 manjimus cealkaga "Guovllu čáziide eai gilvojuvvo vieris guollenáliid" sadjái biddjojuvvo "Guollegilvimat galget ollashttot ulbmili heivvolaš guollenáliiguin".

+Rievdaduvvon.

LEAIBEJÁVRRRI DILÁLAŠVUOHTA 30.9.2002

Almmolaš áššit

Suddjeho vuodđoláhka meahcceguovlolága, dahjege man ortnega mielde meahcceguovloláhka lea ásahuvvon?

-Meahcceguovloláhka lea ásahuvvon normála láhkaásahanortnega, ii vuodđoláhkaásahanortnega mielde.
+Eai rievdadusat.

Meahcceguovlolágas lea sáhka dušše sámekultuvrra dorvva-steamis.

-Meahcceguovlolága eará ulbmiliin leat guovlluid meahcceguovloiešlági seailluheapmi, luondduealáhhusaid dorvasteapmi ja luonddu mánggabealat geavaheami vejolašvuođaid ovddideapmi.
+Eai rievdadusat.

Šaddetgo báikegoddelaččat máksigoahit guolástusas, meahcebevvdus ja muora váldimis?

-Meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána ii daddjojuvvo galgágo máksit vai ii, muhto dat geahččala dušše dorvvastit báikegoddelaččaid guolástusa, meahcebevvdus ja boaldinmuorrafidnema. Báikegoddelaččat eai dárbaš dálá láhkaearrádusaid mielde máksit guolástusas ja meahcebevvdus, muhto muoraid njeaidimis stáhteatnamiin galget dán áiggege máksit maiddáa báikegoddelaččat.
+Eai rievdadusat.

LEAIBEJÁVRRI DILÁLAŠVUOHTA 30.9.2002

Almmolaš áššit

Meahciráđđehusa ovttasbargojoavkkus gullojuvvojit gal eará bealit, muhto eai lappilašsiiddat. Alimus riektige bivdii cealkámuša lappilašsiiddas, muhto ii sámédikkis.

-Meahciráđđehusas eai dieđe, man vuoigatvuodaprosessii dás čujuhuvvo. Eanodaga ovttasbargojoavkkus leat gieldda válljen ovddasteaddjit 3 ja sámédikki válljen ovddasteaddjit 2. Lea dáid válljemiid duohken, movt lappilašsiida ro:t leat ovddastuvvon ovttasbargojoavkkus. Meahciráđđehus gullá sámédikki lágaid vuođul, ii eananvuoigatvuodaid oamasteaddjin.
+Eai rievdadusat plánii, muhto lasihuvvojit cealkámušaidaddima juohkimii guovllus doaibmi lappilašsiida ro:t.

Málbmaohcan ja ruvkedoaima

Movt meahcceguovloláhka doaladuvvá ruvkedoaimii ja málbmaohcamii?

-Lea vejolaš dahkat rogganváldimiid, muhto ruvkeáššis mearrideapmi ii gula Meahciráđđehussii. Plánas Meahciráđđehus dahká áššái guoskevaš ávžžehusaid, dasgo meahcceguvlui ii oaččo mearridit ruvkebire almmá stáhtaráđi dohkeheami haga.
+Eai rievdadusat.

Luonddaturisma ja lustageavaheapmi

Gulddámis Leaibejávri bokte Guovdageidnui manni boares geaidnolinjá, mii oidno govda ráigin meahcis, galggašii merket ja dan gurrii galggašii dolastallanbáiki.

-Meahcceguovllus lea Geaidnohálddahusa máđidja, mii lea merkejuvvon johtolat Gulddámis Leaibejávri. Meahcceguovlluid iešláhká eai dábálaččat gula fuolahuvvon dolastallanbáikkid. Johtti oazžu friddja válljet, gokko háliida dolastallat.
+Eai rievdadusat.

Leaibejávri–Gulddáma-máđija gurrii, ovdamearkka dihte Hanhijávrii, galggašii dolastallanbáiki.

-Jearaldagas lea lustageavahanavádat ja jur merkejuvvon máđija gurrii heive fuolahuvvon dolastallanbáiki. Plánii sáhtta guođdit dakkár ráddjeaddji eavttu, ahte guvlui sáhtta boahteáiggis ráhkadit dolastallanbáikki. Plána ráddjeaddji eaktu ii vel oaivvil dan, ahte MR ráhkada dolastallanbáikki, dasgo dasa galget gávdnot maiddái ruđat.
+Plánii lea lasihuvvon dakkár vejolašvuohta: "Lustageavahanavádahkii Geaidnohálddahusa merkejuvvon máđijaid gurrii sáhtta ráhkadit eanemustá guokte fuolahuvvon dolastallanbáikki."

Čiekŋalisjávri ja Sálvvošjávri ávdinstobuid sáhtáši sirdit eará sadjái, dasgo dat leat nu boaittoealde, ahte johttit eai dáđjat daidda.

-Plánaárvalusas lea dakkár ráddjeaddji eaktu, ahte meahcceguovllu barttaid sáhtta sirdit eará sadjái sullii guovtti km siste.
+Eai rievdadusat.

Čiekŋalisjávris Guovdageidnui manni máđija gurrii galggašedje oahpistanrusttegat.

-Guovllus eai vánddar nu ollu, ahte gánnáhivččii merket máđija ja hukset dohko vánddardeddiid várás rusttegiid. Máđijaid bajásdoallan šaddá divrrasin, iige dat guovlu gula Meahciráđđehusa vánddardeami guovddášguovlluide.
+Eai rievdadusat.

Luondduealáhusbargit orrot Meahciráđđehusa ávdinstobuin juoba vahkkoviissaid ja golahit boaldinmuora.

-Plánas árvalit dálá vieru joatkima: "Boazodoallit sáhttet idjadit ávdinstobuin moanaidge ijaid jaskes áigodaga áigge dainna eavttuin, ahte sii sohpet áššis ovddalgihtii Meahciráđđehusain."
+Plánii rievdaduvvon: "Luondduealáhusbargit sáhttet idjadit – –."

Johtalus ja johtaleapmi

Manin boazodoallit ožžot vuojašit álkibut njealjejuvllagiiguin go eará báikkálaš ássit? Leansmánni ii mieđit vearjoguoddinlobi, jos báikkálaš meahcebivdis ii leat MR:a meahcejohtaluslohpi. Luondduealáhusbargi vásiha dán ášši dakkárin, ahte dušše boazodoallit ožžot johtalit guovllus friddja.

-Boazodoalli dárbaša meahcebivdui manadettiinis meahcejohtaluslobi dego earáge báikegoddelaččat, muhto jos son lea boazodoallobarguin, de lea doarvá ahte sus lea boazoisida dahje várreboazoisida lohpi johtit njealjejuvllagiin. Buot Eanodaga gieldda ássit leat ovttaárvosaččat, go MR mieđiha báikegoddelaččaide meahcejohtaluslobiid meahcceguvlui.
+Eai rievdadusat.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, RIEVDADUSAT PLÁNAÁRVALUSSII
---------------------------	--

LEAIBEJÁVRRI DILÁLAŠVUOHTA 30.9.2002

Johtalus ja johtaleapmi

Jos njealjejuvllatvuojahatfierpmádat buoriduvvošii, de ná sáhtášii geahpedit dan deattu, man njealjejuvllagat dagahit eatnamiidda.

-Plánas lea dánsullasaš árvalus, ahte dálá vuogáiduvvan vuojáhagat dollojuvvojit ortnegis.
+Eai rievdadusat.

Njealjejuvllaga geavaheami sáhtášii gieldit buot vuollel 60-jahkásaččain. Njealjejuvllaga geavaheami galggašii gieldit buohkain.

-Dán ášši birra ii sáhte mearridit meahcceguovloplánemis. Dákkár gáibdivččii láhkamearrádusaid rievdadeami.
+Eai rievdadusat.

Gávrajávrái ja Jaarnajávrái galggašii leat Leaibejávrris njealjejuvllatvuojahat.

-Dát ii livčče vuogáiduvvan vuojáhat, muhto ođđa vuojáhat dálá vuojáhagaid lassin. Árvalus lea meahcceguovllu vuodđudanulbmila vuostá.
+Eai rievdadusat.

Bivdojuvvui buoiduduvvon bustávaiguin merkejuvvon lasáhus čuoggái, mas daddjojuvvo ahte Meahciráđđehus mieđiha olgobáikegoddelaččaide dálvviáigásaš meahccejohtaluslobiid maiddá merkejuvvon mohtorgielkávuojáhagaid olggobeallai dainna eavttuin, ahte sis lea fárus guovllu ja dan ilálašvuođaid bures dovdi **luohtehahti** báikegoddelaš oahpisteaddji dahje sii oassálastet mohtorgielkásafárii, mas šaddá máksit.

-Meahciráđđehus ii sáhte sirregeahtit báikegoddelaččaid luohtehahti ja eahpeluohtehahti olbmuide.
+Beaiváduvvon plánii, lohku 11
Johtalus ja johtaleapmi.

Meahciráđđehus ii oččoše hehttet dálá máđijaid merkema, ovdamearkka dihte Bálojávrris Leahtaseanu bokte Somášjávrái.

-Meahciráđđehus bastá dálá ruhtademiin aiddo dal de bajásdoallat dálá bálvalanrusttegiid. Meahciráđđehus ii sáhte vuodđudit áibbas ođđa merkejuvvon johtolagaid ja daid gáibidan rusttegiid jekkiidsuodjalanguvlui, ja dasa lassin daid maiddá vuostálastet muhtun čanasjoavkkut. Meahciráđđehus dagai jagiid 1999–2000 Davvi-Lappi luondduriggodatplána (Sandström ee. 2000), man oktavuodas gullojuvvojedje viidát sierra berošteaddjijoavkkut; loahppa-boađusin dán áššiin lea čuovvovašlágan váldoprinsihppa: Ulbmiliin lea bisuhit dálá bálvalanrusttegiid ja bajásdoallat ja fuolahit daid nu, ahte kvalitehtadássi seailu ja deavdá maiddá Meahciráđđehusa biras- ja kvalitehtavuogádaga gáibádusaid. Lustageavaheami ja prográmmabálvalusdoaimma dárbbuid vuodul ovddiduvvojit dihto guovddáš guovllut, main Eanodagas leat Giehtaruohtasa meahcceguovlu, Leahtaseanu fanasvánddardanjohtolat ja Heahtá lagasvirkkosmuvvanguovlu. Merkejuvvon johtolagat geainnuhis áidalas mehčiide addet olmui boastto dorvolašvuođadovdu. Bálvalanrusttegat leat goittot viehka unnán dahje eai bálo ollege, ja olmmoš šaddá iehčanassii ceavzit. Dat, guhte máhtá ja nákke iešráđálaččat johtit ja gohttet, galgá maiddá dádjadit. Guoskevaš linnjádeapmi Bálojávrris Leahtaseanu bokte Somášjávrái ii gávdno maiddá Duottar-Sámi guovlolávas meahcceguovllu hárrái.
+Eai rievdadusat.

Meahciráđđehus máinnusta meahccesihkkelastinjohtolagaid dieđihančállošis, muhto maid Meahciráđđehus áigu dahkat virggálaš sikkkelastinjohtolagaid áigáioažžun dihte min gildii?

-Báikegoddelaččaid geasiáigásaš meahccejohtalusvuojahagat heivejit báikkuid bures maiddá meahccesihkkelastimii. Meahcceguovllus Lávvári–Čiekrjalisjávri- ja Gulddán–Leaibejávri-vuojáhagat leat merkejuvvon ja Geaidnohálddahuš ordne daid. Meahcceguovllus meahccesihkkelastinvejolašvuođat leat plánas bures dorvvastuvvon.
+Eai rievdadusat.

Geavahanvuoigatvuođaid láigoheapmi ja luohpadeapmi

Mii dáhpáhuvvá, jos priváhtaolmmoš hukse Darvvatvári meahcceguovlui meahcástanbarta? Oažžugo son huksenlobi Meahciráđđehusas, jos son ohcá dan, dasgo gielda ii várra mieđit sutnje dakkár lobi?

-Lobihis huksemis šaddá gearregiidda. Meahciráđđehus ii leat huksenlobiid mieđiheaddji, muhto vástida eatnama láigohan- ja geavahanvuoigatvuođasoahpamušain. Gč. maiddá vuolábeale vástádusa.
+Eai rievdadusat.

LEAIBEJÁVRRRI DILÁLAŠVUOHTA 30.9.2002

Geavahanvuoigatvuođaid láigoheapmi ja luohpadeapmi

Manin bálggus sáhtta hukset barttaid meahcceguvlui, muhto priváhtaolbmot eai? MR bidjá báikegoddelaččaid riidalit, go mieđiha muhtun ealáhusaide doarjja-báikkiid ja muhtumiidda fas ii. Darvvatvári ja Urdevári (Ruobbečoallejávrrri) barttat manne ovtta luondduealáhussii, boazodollui, vaikko maiddái rievssatbivdit livčče dárbbasán daid.

-Meahcceguovllu oktan váldoulbmilin lea dorvvastit luondduealáhusaid. Láhkamearrádusaiguin leat geahččalan dorvvastit maiddái luondduealáhusaid doarjjabáikedárbbuid. Meahciráđđehus sáhtta plána mielde mieđihit luondduealáhusbargái doarjjabáikki, jos ohcci oazžu iežas ollesáigásaš áigái boađu luondduealáhusain dahjege deavdá boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) ákkaid.
+Eai rievdadusat.

Rievtti ovddas lea mearriduvvon, ahte sierraákkat guolástanvuoigatvuođa hálddašeaddji sáhtta hukset nuvtá barta dan jávrrri gáddái, masa sus lea guolástanvuoigatvuohta.

-Hoavvarievtti mearrádus ii atte vejolašvuođa barta huksemii.
+Eai rievdadusat.

GÁRASAVVONA DILÁLAŠVUOHTA 1.10.2002

Almmolaš áššit

Meahciráđđehus ii dárbbas dahkat plána ollege, dasgo guovlu ii gula Meahciráđđehussii.

-Dálá láhkamearrádusat goittot geatnegahttet Meahciráđđehusa dahkat meahcceguovlluid várás dikšun- ja geavahanplánaid.
+Eai rievdadusat.

Plána birra galgá bivdit cealkámuša guolástusa ja meahcebivddu álgoálgosaš vuoigatvuođaoamasteddjiin, nuppiiguin sániiguin lappilašsiiddaid árbbolaččain. MR bivdá cealkámuša álo bálgosis iige lappilašsiiddain. Alimus riekti dan sadjái bivdá cealkámuša juohke áššis lappilašsiiddain.

-MR:as eai dieđe, man vuoigatvuođaprosessii dás čujuhuvvo. MR gullá bálgosa lágaid vuođu, ii eananvuoigatvuođaid oamasteaddjin.
+Eai rievdadusat; lasihuvvojit cealkámušaid-juohkimii guovllus doaibmi lappilašsiida ro:t.

Gáttiid mearridanvuoigatvuođa oamasta dat, geas lea oamastanvuoigatvuohta jávrride. Meahciráđđehussii oáččo seahkanit dán oamastanvuoigatvuhtii, iige bearrat láiggu dain barttain, mat leat jávrriid gáttiin.

-MR doaibmá álo láhkamearrádusaid mielde. Dalle jos lágat rievdaduvvojit, de rievdata maiddái MR dalán doaibmavugiidis.
+Eai rievdadusat.

MR duššada guvlui guoskevaš plánain buot báikegoddelaččaid vuoigatvuođaid, dasgo ii jeara, maid báikegoddelaččat dain guovlluin barget. Jos Meahciráđđehus hehte báikegoddelaččaid vuoigatvuođaid ollašuvvama, de dat seammás rihkku olmmošvuoigatvuođalágaid. Guvlui dahket plánaid olbmot, geat eai dovdda ášši.

-Plánat dahkkojuvvojit oassálasti plánema prinsihpa vuođu ja ovdamearkka dihte jur dán čoahkkimis Meahciráđđehus lea namalassii jearramin, mainna báikegoddelaččat barget dain guovlluin. Plána oktan vuođu lea báikegoddelaččaid vuoigatvuođaid dorvvasteapmi. Plána geahččala bisuhit dálá ealáhusaid, dorvvastit daid vejolašvuođaid ja lánčit ođđa bistevaš vejolašvuođaid luondduturismii.
+Eai rievdadusat.

Guohtonguovllut eai gula bálgosii. MR galgá jearrat guovllu duođalaš vuoigatvuođaoamasteddjiin, lappilašsiiddaid árbbolaččain, makkár plánat guovllu várás dárbbasuvvojit. Bálgosat leat bajiduvvon alimus mearrideaddjin, vaikko dain ii leat oazžun guvlui, nugo ii leat maiddái Meahciráđđehusasge.

-Bálggus ii oamas meahcceguovllu eatnamiid, muhto boazodoallolága mielde bálgosa osolaččain lea vuoigatvuohta doallat bohccuideaset meahcceguovllus beroškeahhtá meahcceguovllu eatnamiid oamastan- ja hálddašánvuoigatvuođain. Eanodat gullá obban erenoamážit boazodoalu várás oaivilduvvon guvlui. Dán guovllu eatnamiid ii oáččo geavahit nu, ahte dat čuhcet sakka boazodollui. (Boazodoalloláha 848/1990, 2 §)
+Eai rievdadusat.

Guollečáziid dikšun ja guolástus

Guliid oazžu gilvit ja galgáge gilvit, dasgo Meahciráđđehus lea "velggolaš", muhto ii oáččo gilvit boastto guliid. Guhkesjávrrái eai leat gilvojuvvon guolit, vaikko dat lea bivdojuvvon guorusin. Lávejohkii galggašii gilvit dápmohiid.

-Plánas namuhuvvo, ahte galggašii dahkkojuvvoit dárkilet geavahan- ja dikšunplána guollečáziid várás. Nuba dán oppalaš plánas ii gánnat beare dárkilit guorahallagoahhtit ášši. Lávejohka lea guovllu olggobealde, muhto plána váldojurddan lea vuosttá žettiin ealáskahtit Lávejoga láhkásaš jogaid eamiguollenáli.
+Eai rievdadusat.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS

**MEAHCIRÁÐDEHUSA KOMMEANTA,
RIEVDADUSAT PLÁNAÁRVALUSSII**

GÁRASAVVONA DILÁLAŠVUOHTA 1.10.2002

Fuođđodikšun ja meahccebivdu

Háliidedje diehtit rievssaha gárdebivddu lági-deamis. Fuođđonáli lei buorre ovdalgo MR bođii guvlui. Meahciráđdehusa ulbmilin lea duššadit guovllu álgoálgosaš kultuvrra ee. duššademiin rievssatbivdobáikkiid. Meahciráđdehusa bargit gavnjejit rievssahiid eret guovllus, dasgo eai máhte johtit doppe.

-Plána addá vejolašvuoda joatkit dálá meahccebivdovieruiguin maiddái rievssaha gárdebivddu hárrái. Jos lánkamearrádušat rivdet, de rivdet maiddái bivdovierut meahcceguovllus. Meahciráđdehusas leat viehka unnán meahccebargit Eanodagas ja sii leat buohkat báikegoddelaččat, geat dovdet bures guovllu.
+Eai rievdadusat.

Ráfáidahttojigo plánas guovllut meahccebivddus?

-Stáhtaeatnamiin eai gáržžit báikegoddelaččaid bivddu. Olgobáikegoddelaččaid bivddus gal sáhtta Meahciráđdehus mearridit. Meahcceguovlolágas (62/1991) eai mearrit njuolggamaidege meahccebivddus.
+Eai rievdadusat.

Muoradaga geavaheapmi

Báikegoddelaččat galggašedje oazžut váldit meahcceguovllus boaldinmuora friddja ja nuvtá. Gávdnojit áššegirjijt, mat duođaštit vuoigatvuodas váldit friddja boaldinmuora. Ná lea mearriduvvon eananrievttis.

-Meahciráđdehus dulko dálá lánkamearrádušaid nu, ahte dat lea geatnegahtton bearrat boaldinmuoras govtolaš mávssu. Plánas dorvvastuvvo báikegoddelaččaid boaldinmuorrafidnen meahcceguovllus.
+Eai rievdadusat.

Luondduturisma ja lustageavaheapmi

Meahciráđdehus ii galgga ordnet ávdinstobuid, muhto galgá luohpadit daid báikegoddelaččaide.

-Meahciráđdehus doaibmá dálá lánkamearrádušaid mielde, ja ávdinstobut leat dálge stáhta opmodat.
+Eai rievdadusat.

Johtalus ja johtaleapmi

Plánaárvalusas váilu geaidnovárren Čiekŋalisjávrris Norgii. Guovllus lea leamaš geaidnu juo čuđiid jagiid. Geainnu ráhkadeamis ávkašuvša oppa báikegoddi, muhto heahttálaččat ballet ahte sis geahppánivčče mátkkálaččat, jos ráhkaduvvo dákkár geaidnu.

-Seamma ášši lea leamaš ovdan juo ovddit čoahkkimis, muhto ovdan leat bohtán maiddái geainnu vuostálasti kommeanttat, gč. maiddái vuolábealde. Geainnu ráhkadeamis sáhtta mearridit Meahciráđdehus. Guovlu lea vuođđuduvvon meahcceguovlun, ja geainnu ráhkadeapmái meahcceguvlui galgá leat stáhtaráđi lohpi.
+Eai rievdadusat.

Geainnu Čiekŋalisjávrris Norgii ii galgga ráhkadit. Geaidnu dolvošii meahcceguovllu ráfi.

-Árvalus lea meahcceguovlolága (62/1991) mielde.
+Eai rievdadusat.

Čiekŋalisjávrrái manni álgoálgosaš geaidnu lea heajos ortnegis ja fuotnána oppa áigge. Albma geaidnu hehttešii eatnamiid gollama. Jiehtájohtaráigge manni johtolat lea buoret ortnegis.

-Gč. bajábealde.
+Eai rievdadusat.

Lávvári ja Čiekŋalisjávrrái gaskii sáhtášii ordnet nuorttabeale boares máđija, man Geaidnohálddahus bajásdoallá. Nuppi johtolaga sáhtášii oalát jávkadit. Boares johtolat, man Geaidnohálddahus bajásdoallá, manná juovvaeatnamiid mielde ja lea danin buoret go Jiehtájohtaráigge manni geaidnu, mii manná sáttobuolžžaid mielde.

-Guoskevaš máđidja gullá ainge Geaidnohálddahussii. Meahciráđdehus lea soahpan Geaidnohálddahusain bargojoavkku ásaheamis. Bargojoavkku bargun livččii mearridit deháleamos ja hohpoleamos čuožáhagain, mat galget ordnejuvot.
+Rievdadus lea dahkkojuvvon plánii nu, ahte Jiehtájohtaráigge manni vuojáhat lea jávkaduvvon eret kárttas.

Geavahanvuoigatvuodaid láigoheapmi ja luohpadeapmi

Rievssatbivdit dárbašit meahcceguovllus doarjjabáikkiid.

-Dušše ámmátrievssatbiviide sáhtta miedihit vuoigatvuoda bistevaš doarjjabáikki vuođđudeapmái.
+Eai rievdadusat.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, RIEVDADUSAT PLÁNAÁRVALUSSII	
GÁRASAVVONA DILÁLAŠVUOHTA 1.10.2002		
Geavahanvuogitvuodaid láigoheapmi ja luohpadeapmi		
Báikegoddelaččat eai áiggo máksit láiggu meahcceguovllus leahkki doarjjabáikkiin muhto áigot buohkat gearreguššat.	-Meahciráđđehus lea dálá láhkamearrádusaid vuodul geatnegahtton bearrat doarjjabáikkiin govtolaš láiggu. Jos lágat rievdaduvvojit, de rievdata maiddá Meahciráđđehus dalán doaibmavugiidis. +Eai rievdadusat.	
Luonddusuodjaleapmi		
Livččii buoret, jos Meahciráđđehus dagašii juoidá luonddu beales.	-Plánas leat moanat árvalusat, maiguin Meahciráđđehus geahččala sealluhit guovllu luondduárvvuid dahje lasihit daid. +Eai rievdadusat.	
Kulturárvvuid suodjaleapmi ja dikšun		
Meahciráđđehus sáhtá bargat sáme-kultuvrra ovdi, muhto ii nu ahte earát masset dan dihte juoidá. Meahcceguovllolága 1. paragrafa doahpaga "sámekultuvrra dorvvasteapmi" galggašii rievdatit hápmái "eami-ássiid kultuvrra dorvvasteapmi".	-Meahciráđđehus váldá vuhtii plánemis buot dálá lágaid ja ásahusaid ja geahččala leat árvalusain vuoggalaš. Plána ulbmilin ii leat rievdatišgoahtit láhkamearrádusaid. Plánas gávnnavuvvo guovllu kulturárvvuid suodjaleami ulbmilin ee. dorvvastit guovllu árbevirolaš luonddugeavaheami. +Eai rievdadusat.	
LÁGASMEARRIDUVVON RÁÐÐÁDALLAN SÁMEDIKKIIN HEAHTÁS 17.12.2002		
Almmolaš áššit sámeláhkaásaheamis		
Meahciráđđehus lea áidna ovttaskas eiseváldi, mii lea lága dásis geatnegahtton dorvvastit sáme-kultuvrrain bargama vejolašvuodad luondduriggodagaid dikšumis.	+Meahciráđđehuslága mielddisbuktin geatnegahttimat leat lasihuvvon plánii. +Lasihuvvui plánii.	
Eanangeavahan- ja huksenláhkii ja guoskevaš láhkii vuodđuduvvi stáhtarádi mearrádussii váldegottálaš guovlluideavahanulbmiliin galgá čujuhit maiddá sámekultuvrra hárrái. Dáin galggašii váldit ovdan sámiiid sajádaga čielgaseappot ja guorahallat plánas dáid vuogitvuodaváikkhusaid.		
Avádatjuohku		
Dán plánas avádagat váikkuhit buorebut sáme-kultuvrra seailun-vejolašvuodaide go meahcceguovlluid ovddit dikšun- ja geavahanplánain. Heajos bealli lea dat, ahte maiddá boaittoealeavádagas oážžu dihto ráddjehusaiguin jođihit gávppálaš fitnodatdoaimma.	-Meahciráđđehusa bargun lea maiddá meahcceguovlluin heivehit luondduriggodagaid dikšuma, geavaheami ja suodjaleami nu, ahte vejolašvuodad bargat luondduealáhusaiguin ja sáme-kultuvrrain dorvvastuvvojit. Plánas suvvojuvvon gávppálaš turisma lea dan dihte viehka unnán oppa meahcceguovllus, ja buot eanemus dat lea gáržžiduvvon boaittoealeavádagas. +Eai rievdadusat plánii.	
Boazodoallu		
Eanandoallopoltiikka galggašii dárkkistit boazoealáhusa hárrái. Riikkaidgaskasaš láhkamearrádusat addet dása vejolašvuodaid. Boazodoalu doarjaga dási galggašii oážžut vástidit eanandoalu eará doarjjahámiid, vai guohtoneatnamat seastašuváshedje. Guohtoneatnamiid seailun lea dehálet go guohtoneandutkamušat, mat eai daninassii mearkaš nu ollu.	+Lasihuvvui plána ávžžehusaide: "Ealliguovdasaš doarjaga váikkhusaid boazodollui galggašii dutkat. Ágga: EO:a cealkámuš A4-0073/99. Boazodoalu doarjaga galggašii oážžut dási dáfus vástidit eanandoalu eará doarjjahámiid, vai guohtoneatnamat seastašuváshedje."	
Beanavuodjindoaimma vejolaš heajos beliid boazodollui galggašii farggamusat dutkagoahtit.		+Lasihuvvui plána ávžžehussii: "Erenoamáš hohpolaš dutkanfáttát leat – – mohtorgielkkástallama ja beanavuodjindoaimma vejolaš heajos bealit boazodollui."

LÁGASMEARRIDUVVON RÁÐÐÁDALLAN SÁMEDIKKIIN HEAHTÁS 17.12.2002

Fuođđodikšun ja meahcebevdu

Sihke ovddidan- ja čuovvundoibmii galggašii -Kulturárvvuid suodjaleami ja dikšuma čuovvumis sámediggi lea plánaárvalusas mielde.
váldit čielgaseappot mielde sámedikki. +Lasihuvvui sámediggi fuođđodikšuma ja meahcebevddu ovddidan- ja čuovvundoibmii.

Dárkkálmuhitto dasa lassin: "Ovttas Giehtaruohhtasa bálgosiin, Eanodaga fuođđodikšun- +Rievdaduvvon. ovttastusain ja meahcebevddus goittot oasi áigáiboadusteaset oažžu turistafitnodagat- olbmuiguin Meahciráđđehus ovddida olgobáikegoddelaččaid meahcebevddu – –".

Málbmaohcan ja ruvkedoaimma

Alimus hálddahusrievtti čoavddus ruvke- +Lasihuvvui plána ávžžuhusaide, ahte "Bargo- ja ealáhus- doaimma hárrái lea muhtun muddui dulko- ministeriija galgá ráđđádallat guovllu bálgosiin ja sámedikkiin juvvon váilevaččat: ávžžuhusain galggašii rogganváldinlohpeohcamušain. Ágga: Alimus hálddahusrievtti leat ráđđádallangeatnegasvuotta bálgosiin mearrádus 31.3.1999 ja sámediggeláhka (974/1995)". /sámedikkiin.

Luonddaturisma ja lustageavaheapmi

Gos lea roggjuvvon doaba -Dákkár meroštallama geavahit moanain dutkamušain. Maŋimuš dákkár "lustageavaheapmi", go lea meroštallama Suomas lea geavahan **Luonddu lustageavaheami ja luonddu- turismma ovddidanbargojoavku**, mii dagai evttohusa Paavo Lipponena II ráđđehusa ráđđehusprográmmas namuhuvvon barggolašvuoda doarju prográmmas.
+Lasihuvvui teaksta: "Dákkár luonddu lustageavaheami viiddis meroštallama lea geavahan earret eará Luonddu lustageavaheami ja luonddaturismma ovddidanbargojoavku (Birasministeriija 2002b)." Girjji čujuhusdieđut lasihuvvojedje girjjálašvuhtii.

Johtalus ja johtaleapmi

Ii mihkkege lágaid geatne- -Dálá vuogi mielde fitnodagaid doibmii galgá leat lohpi. Priváhtaolbmuid beana- gahte Meahciráđđehusa vuodjindoibmii MR ii sáhte seahkanit eará go barttaid geavaheami hárrái. mieđihit lobiid gávppálaš +Lasihuvvui plána ávžžuhusaide (lohku 11.2.2): " Beanavuodjindoaimma beanavuodjinsafáraide. njuolggadusaid galggašii čielggadit vejolaš láchkaásahanrievdadusaid várás. Sámedikki mielas vuodjin- Ágga: Beanavuodjindoaimma lea šaddan dábáleabbon ja danin galggašedje beatnagiidda ii leat ollege leat čielgaset láchkamearrádusat dán johtalanhámis. Ášši čieggadeami guotihit dárbu heajosmahttit ovdde- sámediggi, bálgosat, Bálgosiid ovtastus, Meahciráđđehus ja sámiid ruovttu- žisge sámiid sajádaga. guovllus doaimbi beanavuodjinfitnodagat."

Oahpahus ja dutkan

Sámiid bistevaš ovdáneami prográmma sáhtášii atnit plánas eanet ávkin, omd. dákkó +Lasihuvvui plánii. sáhtášii ávkástallat sámiid árbevirolaš dieđuiguin. Dat galggašedje geavahuvvot raddálagaid dutkandieđuiguin.

Plána váikkuhusaid árvoštallan / Sosiálalaš ja kultuvrralaš váikkuhusat

Beanavuodjimis muitaleaddji čuoggái galggašii lasihit: "Iešráđálaš beanavuodjindoibmii +Rievdaduvvon. Meahciráđđehus ii sáhte dálá dilis seahkanit."

LÁGASMEARRIDUVVON RÁÐÐÁDALLAN SÁMEDIKKIIN GÁLDDOAIIVI MEAHCEGUOVLLU JA SÁMMOTJEAKKI-VADJOTJEAKKI JEKKIIDS.GUOVLLU DIKŠUN- JA GEAVAHANP. BIRRA 21.8.2003.

Sámediggi sávvá, ahte ráđđádallamiin ovdanbohtán áššit váldjuvvot vuhtii maiddái - dain eará dikšun- ja geavahanplánain, mat dahkkojuvvot sámiid ruovttuguovllu várás. Nuba dákkó gieđahallojit dat ráđđádallamiin ovdanbohtán rievdadusevttohusat, mat gusket maiddái Darvvatvári meahceguvlui.

Suoma meahceguovllut

Sámegielas ii leat sátni **meahceguovlu**. +Rievdaduvvon guoskevaš cealkka plánii čuovvovaččat: Galggaši divvut teavstta dáin osiin logus "Sámegielas ii leat sátni, mii vástidivččii suomagiela sáni **Suoma meahceguovllut**. erämaa."

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, RIEVDADUSAT PLÁNAÁRVALUSSII
LÁGASMEARRIDUVVON RÁÐÐÁDALLAN SÁMEDIKKIIN 21.8.2003.	
Dikšuma ja geavaheami ulbmilat	
Eanangeavahan- ja huksenlága hárrái váldegottálaš guovlluideavahan- ulbmiliid sisdollui leat lasihuvvon áššit, mat dohko eai gula ja ulbmiliin lea guđđojuvvon eret sámiiid ruovttuguvlui guoskevaš mearrádus.	+Dievasmahtton plánii.
Sámekultuvrrain bargamii lohkkojit árbevirolaš ealáhusat dego boazodoallu, guolástus ja meahccebivdu.	+Lasihuvvon plánii.
Luondduturisma ja lustageavaheapmi	
Jos Meahciráđđehusa barttaid geavahan- ulbmil rievdá, de das galggašii ráđđádallat guoskevaš guovllu bálgosiin.	+Lasihuvvon plánii, ahte rievdadusaid birra ráđđádallo Giehta- ruohtasa bálgosiin.
Johtalus ja johtaleapmi	
Lustamohtorgielkkástallan sáhtta hui sakka čuohcit boazodollui.	+Rievdaduvvon plánii: ”– – sáhtta dagahit boazodollui maiddá headuštusaid ja vahága.”
EARÁ OKTAVUOĐAIN OVDANBOAHTÁN RIEVDADUS- JA LASÁHUSEVTTOHUSAT	
Luondduealáhusdoarjjabáikkiid soahpa- mušat dahkkojuvvojit nu, ahte dat leat doaisttázii fámus.	-Plánaárvalusas lei boastut, ahte luondduealáhusdoarjja- báikkiid soahpamušat dahkkojuvvojit mearreáigái. +Ášši lea divvojuvvon plánii ja dát čuokkis lea muđuige dievasmahtton. +Dálvviáigásaš mohtorgielkálohpevuohki lea govviduvvon dárkileappot rávvagiid mielde. Avádatjuohkotabellii rievda- duvvui čuoggái olgobáikegoddelaččaid mohtorgielkkástallamis: ”Dálvviáigásaš mohtorgielkálohpevuogi mielde” sihke boaitto- beale- ja lustageavahanavádagas.
Guollečáziiid dikšungolut galggašedje oidnot guovllu jahkásaš dikšun- ja geavahangoluin.	+Lasihuvvon plánii.
Eurohpá uniovnna kommišuvdna dohkkehii Darvatvári meahcceguovllu Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádahkii 22.12.2003 luondodirektiivva vuođul.	+Ášši lea beivejuvvon plánii buot čuoggáide, main ovdal gávnnavuvvui, ahte guovllu gullá Natura 2000 -suodjalan- guovlofierpmádaga Suoma evttohussii.
2003:s Giehtaruohtasa bálgosis bođii ovdan dárbu ođđa rátkingárdái Gulddáma guovllus. Sii dahke Meahciráđđehusain soahpamuša 7 ha:a láigoguovllus Sarvivaara lulábeallai sullii 3 km meahcceguovllu rájis ja Gulddáma gilis davásguvlui (govva 5). Go jearaldagas lea seammás vuovdin-gárdi, mas njuovvan- bohccot fievrriduvvojit ovddosguvlui eallin- aga, de dárbbasuvvui rátkingárdái maiddá geaidnooktavuohta.	-Meahcceguovlolága (62/1991) oktan ulbmiliin lea dorvvastit boazodoalu vejolašvuođaid, ja nuba Meahciráđđehus mieđiha lobiid boazodoalu rusttegiidda bálgosa ohcama vuođul. Geainnu ráhkadeapmi gáibida goittot stáhtaráđi spiehkastat- lobi. Geaidnofitnu birra gulle Eanodaga ovttasbargojoavkku ja samedikki, ja guktot guottiheadje fitnu. Natura-árvoštallama dárbuguorahallamis eai maiddá boahtán ovdan mearkkašahtti váikkuhusat daidda luondotiippaide dahje šlájaide, maid vuođul guovlu lea laktojuvvon Natura-fierpmádahkii. Nuba Meahci- ráđđehus attii guottiheadji cealkámuša dán fitnus (jearaldat lea oanehis ja boazodoalu dáfus dárbbášlaš fuolahangeainnu ráhkadeamis) áššis mearrideaddji birasministerijai. Geaidnu manná eanas buolžža alde Geaidnohálddaha boares bálggesgeainnu mielde, mii lei juo ovdežis dan ortnegis, ahte dan mielde sáhtii vuodjit guorbmebiillain. Ođđa geaidno- vuođat dárbbasuvvui 200 m. +Dálá dilli lea beivejuvvon plána loguide 8, 11 ja 14 ja dasa lassin kártii.

Čoahkkáigeassu čálalaš árvalusaidaddima máhcahagas

Meahciráđdehus (MR) sáddii plána birra cealkámušbivdaga oktiibuot 39 organisašuvdnii ja čanasjovkui 8.9.2004. Dáin 23 adde cealkámuša. Čuovvovačas leat ovdanbukton cealkámušaddiid kommeanttat fáddásurggiid mielde, MR:a vejolaš kommeanttat ja váikkuhus plána sisdollui. Kommeantta loahpas ruođuid siste lea/leat kommeantta addán oassebealli dahje oassebealit. fdb = fuođđodikšunbire. dgp = dikšun- ja geavahanplána. fdo = fuođđodikšunovttastus.

CEALKÁMUŠAT PLÁNII	MEAHCIRÁĐĐEHUSA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS PLÁNII / ÁRVALUS
ALMMOLAŠ ÁŠŠIT	
li leat fuopmášahttámuš plánii. (Áibmojohtaluslágáduš, Giehtaruohtta gihli-gottedoaimmahat, Lappi leanaráđdehus, Lappi rádjegozáhus)	+Eai rievdadusat plánii.
Rádjegozáhusa doaimmat leat doarvá bures dorvvastuvvon meahcceguovlólágas, meahccejohtaluslágas ja dán cealkámušvuloš dgp:s. (Lappi rádjegozáhus)	-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.
Dikšun- ja geavahanplána sisdoallu, dego vuođđočielggadusat, árvalusat ja ávžžuhusat leat eanas doarvá bures dahkkojuvvon ja dohkálaččat. (Lappi fdb)	-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.
Válmmaštallamiin eai leat válđojuvvon vuhtii duopmostuoluid gieskadaš dulkomat eatnama oamasteamis. Mii čujuhit Leaibejávri gili olbmuid reivii Bievrrašjávri meahcceguovllu ektui dulveniitokultuvrraid guhkálaš gávdnomis guovllus. Eai leat válđojuvvon vuhtii Suonttavaaran Lapinkylä ja Suonttajärven maakylä oamastanvuoigatvuođat. (Lianki ro)	-Plána birra lea bivdojuvvon cealkámuš Suonttavaaran Lapinkylä ry:s. Eanodaga ovttasbargojoavkkus leat gieldda válljen ovddasteaddjit 3 ja sámedikki válljen ovddasteaddjit 2. Lea dáid válljemiid duohken, movt lappilášsiida ro:t leat ovttasbargojoavkkus ovddastuvvon. Meahciráđdehus gullá sámedikki lága vuođul. +Eai rievdadusat plánii.
Suonttavaaran Lapinkylä ry ja dan osolaččat vuostálastet sakka MR:a dikšun- ja geavahanplána. Plána rihkku olmmošvuoigatvuođaid ja opmodatsuoji, duššada álgoálgosaš báikkálaš kultuvrra ja buot báikkálaš olbmuid eallinvugiid. Plána duššada báikegoddelaččaid meahcástan- ja guolástan- ja guolástan- guovlluid, muhto nammada daidda iežas doaimmaid ja sirdá báikegoddelaččaid vuoigatvuođaid sámiide, geat eai leat guovllu eamiássit. Meahciráđdehus galgá gaskkalduhtit plána dahkama dan boddii go lea čielggaduvvon, gean eatnamiid várás plána dahkkojuvvo ja gean kultuvrra ja vuoigatvuođaid das galgá dorvvastit. (Suonttavaaran Lapinkylä ry)	-Dálá láhkamearrádušat geatnegahttet Meahciráđdehusa dahkat meahcceguovlluid várás dikšun- ja geavahanplánaid. +Eai rievdadusat plánii.
Meahciráđdehusláhka lea gaskan ja dat rievdaduvvo eamiássiid ja sin vuoigatvuođaid ektui. Vuođđoláhkaválgagoddi válđdii gieskat nannosit beali dán áššis ja geatnegahtii dorvvastit báikegoddelaččaid eallinvuogi, opmodatsuoji ja kultuvrra ja merket daid ođđa Meahciráđdehusláhki. (Suonttavaaran Lapinkylä ry)	-Plána gergenmuttus ođđa Meahciráđdehusláhka lei juo fámus. +Lasihuvvon plánii ođđa lága mielddisbuktin linnjemat.
Plánas lea gieđahallon vuđolaččat luondduealáhusaid ja sáme kultuvrra dorvvasteapmi guovllus meahcceguovlólága ulbmiliid mielde. (SYKE)	-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.
Plána oktan duogáščielggadusaiguin lea leamaš áddjás bargu. Ieš plána lea dahkkojuvvon fuolalaččat ja áššedovdilis vuogi mielde. Dat lea sihke ráhkadusa ja giela dáfus čielggas, mii lea hui dehálaš, dasgo eatnasat, geaidda plána guoská, leat sáme gielagat. Sin oainnut guovlluid geavaheamis leat várra boahán gullandilálašvuođain bures ovdan. Leat hui bures buktojuvvon ovdan gullandilálašvuođain ovdanbukton oainnut, Meahciráđdehusa vástádusat daidda ja namheapmi das movt dát oainnut leat váikkuhan plánii. (Metla)	-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.

ALMMOLAŠ ÁŠŠIT

Plána čuovvu bures meahcceguovlolága ulbmiliid. Lea čielggas, ahte ii buorrege plána sáhte čoavdit buot váttisvuođaid, nu ahte buohkat livčče duhtavaččat. Vára mávssoleamos dákkár váttisvuođain guoská boazodoalu ja luondduturismma gaska-
vuođaide. Lea ipmirdeames ahte bálgosat háliidivčče gáržžidit luondduturismma, go fas turistafitnodagat háliidivčče eanet vejolašvuođaid. Dát lea váttis gažaldat, dasgo eatnasat dain, geat barget luondduturismmain, leat sámít. Ja luondduturisma lea doaimasuorgi, mii lea čielgasit lassáneamen, go fas boazodoallu lea bohccobierggu hálbuma dihte massán mealgat ovddeš ekonomalaš mearkkašumistis (ii goittot kultuvrralaš mearkkašumi). (Metla)

-Plána viggá dasa, ahte sierra oassebealit sáhtášedje almmá stuorit ruossalasvuođaid haga geavahit meahcceguovllu.
+Eai rievdadusat plánii.

Plána huksešii nanu vuođu daidda plánaide ja sierra doaimmaide, maid Darvvatvári meahcceguovllus livččii jurdda boahhteáiggis dahkat. (Lappi TE-guovddáš)

-Cealkámuš doarju plána.
+Eai rievdadusat plánii.

Plána lea bures dahkkojuvvon ja dat čuovvu ovddit plánain buorin gávnnavuvvon meannudanvuogiid. RKTL:a mielas lea buorre, ahte guovllu dikšuma ja geavaheami čuovvumii árvalusvuođas bissovaš mearrádusaid sadjái bissovaš proseassa. Plána galgá dárkkistit unnimustá 10–15 jagi gaskkaid. Goittotge plánema váldočuoggát, dego guovlluid avádatjuohku, leat oaivvilduvvon nu bissovaš čoavddusin go vejolaš. (RKTL)

-Cealkámuš doarju plána.
+Eai rievdadusat plánii.

Plána lea boazodoalu, guolástusa ja meahccebivddu lágideami hárrái bures dahkkojuvvon. Meahciráđđehus váldá plánemis vuhtii dálá lágaid ja ásusaid ja geahččala leat árvalusainis vuoiggalaš. Dikšun- ja geavahanplána ii bájjo rievdat guovllu eará geavaheami dahje luonddusuodjalandili iige meahcceguovloiešlági. Plánaárvalusaid evttohusat ovddidit guovllu ja ná maiddá Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádaga luondduárvvuid seailuma. (RKTL)

-Cealkámuš doarju plána.
+Eai rievdadusat plánii.

Meahciráđđehusa geavahan oassálasti ja rabas plánenproseassa plánaid válmmaštaladettiin lea buorre vuohki kártet ja čielggadit báikkálaš ássiid ja servošiid oainnuid ja oaiviliid guoskevaš guovllus. Dán plánenbarggu válmmaštaladettiin dollojuvvon gille-
čoahkkimiin leat boahán bures ovdan báikkálaš olbmuid oaivilat, fuolat ja ovdagáttut guovllu geavaheami ektui. Plána čuovusin leat ovdanbukton tabeallahámis gille-
čoahkkimiid oktavuodas ovdanboahán gažaldagat, main ovdanbukto MR:a kommeanta ja dasa lassin, movt ášši lea váldojuvvon vuhtii dahkkojuvvon plánaárvalusas. Dát ovdanbuktinvuohki lea Eanodaga gieldda mielas buorre. Ná plánii lea álkit oahpásmuvvat. Fuolat ja ovdagáttut leat lunddolaš reakšuvnnat dásullasaš áššiin, dasgo guoskevaš viiddis sierraguovllut leat don doložis gullan báikkálaš ássiid beaivválaš eallimii sihke ealahusaid ja astoáiggeanu oktavuodas. Oppa gieldda viidodagas sullii 70 % gullá juoga sierraguovlui dahje suodjalanguovlui. Nuba dikšun- ja geavahanplánat, mat dahkkojuvvojit daid várás, gusket juogaládjge buot guovllu ássiide. (Eanodaga gieldda)

-Cealkámuš doarju plána.
+Eai rievdadusat plánii.

Erenoamáš vávjehahti lea dat vuohki, ahte cealkámušaidaddin lea álggahuvvon ovdalge plána buot oasis leat gárvásat. Plánas váilu sámedikki bargun addojuvvon "Árvvoštallan plána váikkuhusain sámedikkuvvii". Plánaárvalusa válmmaštallit dihtet sihkarit das, ahte Davvi-Lappi ássanhistorjá ja meahcceguovllu stáhtaeanamiid birra lea jođus vuoigatvuođaministeriija dingon dieđalaš čielggadus ja dutkamuš. Plánaárvalusa válmmaštallit dihtet maiddá sihkarit, ahte sámedikki ja eará báikkálaš oassebeliid gaskkas leat leamaš ollu sierramielalašvuođat stáhtaeanan hálddašuvvon guovlluid oamasteamis ja daidda guoskevaš báikkálaš ássiid vuoigatvuođain. Vávjehahti Meahciráđđehusa doaimmas lea vuosttažettiin dat, ahte ovttá dán nákku oassebeallái lea addojuvvon okto bargun dán oasi válbmen plánas, ja ahte dát oassi ii leat cealkámuša addima várás doaimmahuvvon materiála mielde, muhto galggašii maŋjelis laktojuvvot plánii. Dákkár meannudanvuohki dušše lasiha ovdagáttuid ja eahpádusaid báikkálaš olbmuid gaskkas oppa plána guovdu. Eanodaga gielddaráđđehus várre alccesis vejolašvuođa ovdanbuktit iežas kommeantta plána váilu oassái dan maŋjá, go dat lea gárvvis. (Eanodaga gieldda)

+Eai rievdadusat plánii.

ALMMOLAŠ ÁŠŠIT

Ovdal plána nannema galggašii váldit áigelasi, vai plánas sáhtášii buorebut váldit vuhtii daid rievdadusaid ja oainnuid, maid válmmaštallan/ođasmahttinvuološ Meahciráđđehusláhka mielddisbuktá. Miihan diehtit, ahte guoskevaš láchkii leat boahhtimin moanat rievdadusat/lasáhusat, mat sáhttet báikkálaš ássiid vuoigatvuodaid bokte váikkuhit njuolgga áššiide, mat dikšun- ja geavahanplánain gieđahallojit. (Eanodaga gielda)

+Ođđa Meahciráđđehuslága linnjemat leat beivejvuvon plánii.

Giehtaruohttasa bálgosa stivrras ii leat fuopmášahttamuš ovdanbukton plánii. (Giehtaruohttasa bálggus)

-Cealkámuš doarju plána.
+Eai rievdadusat plánii.

ÁLGGAHUS

Plána logadettiin háliidivččii diehtit, gii/geat plána lea/leat čállán. Jos čállit eai háliit namaset oidnosii, de livččii buorre omd. álgo- dahje loahppasániin namuhit, makkár bargjoavku lea leamaš plána čohkkemin (Lappi birasguovddáš)

-Meahciráđđehusa ođđa plánernávvagat dorjot dákkár árvalusa.
+Lasihuvvon plána lohku **Plánerproseassa.**

DIKŠUMA JA GEAVAHEAMI ULBMILAT

Dán váldobajilčállaga vuolde ovdanbukton čuoggát sisdollet moanaid čielggadan- ja dutkandárbuid geologalaš luonddu birra. Dát dárbbut eai šat gieđahallo plána doaibmajuid gieđahalli osiin. Dákkár čuoggát leat omd.:
1) Ealli ja jápma luonddu dáfus divrras ja rašis guovlluid mánggahápmásaš-vuoda seailuma ovddideapmi. 2) Guovlluid mihtilmasvuodaid oaidnin ja guovlluid geavaheami heiveheapmi nu bures go vejolaš oktii eahpedábalaš luonddu-dilálašvuodaiguin ja kulturárvvuid dorvvastan dihte. 3) Luondduriggodagaid bistevaš ávkinatnin nu, ahte dorvvastuvvo luondduriggodagaid fidnenvejolašvuolta maiddái boahhtevaš buolvvaide. 4) Luonddu lustageavaheami ja luonddu- ja kulturturisma ovddideapmi nu, ahte buoriduvvojit lotnolasgeavaheami vejolašvuodát. Lea mávssolaš dovdat guovllu geologalaš luonddu dárkilít dákkár ulbmiliid juksan dihte, dasgo guovllu eananvuodu čáhcedoallu, biebmoávnnasdilli, gollangierdilvuolta jed. geologalaš riegádanhistorijás bohciidan iešvuodát bidjet ravdaevttuid sihke ealánšlájaid lunddolaš menestuvvami guovllus ja eatnamiid ja eará luonddu návccaide gierdat sierra geavahanhámiid. Geologalaš mihtilmasvuodaid dovdan ja ovdanbuktin riggudivčče mealgat lustageavaheami, luondduturisma ja eará lotnolasgeavaheami vejolašvuodaid. Suoma dilis hui hárvanaš eanantiippaid riegádan- ja ovdánanmuttuid gáttášii geasuhit luondduin-buđaldeddjiid. Dássáži leat unnán dieđut guovllu geologijias ja datge leat hui oppalaččat ovdanbukton. (GTK)

-Plánaguovllu geologijias lea dahkkojuvvon čielggadus oassin guovllu luonddu ja geavaheami vuoddočielggadusas (Johansson & Perttunen 2002: Geologia. Girjies: Tarvantovaaran erämaa-alueen ja Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelu-alueen luonto ja käyttö. Meahcceráđđehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu A 140: 18–29).
+Eai rievdadusat plánii.

Eanangoddeláva gárvvásmuvvama rádjai guovllus lea leamaš fámus Duottar-Sámi guovlolávva oktan eanangeavahan- ja huksenlágas ásahuvvon vuoigatvuodaváikkuhusaiguin. Lága eanangoddelávvi guoskevaš eiseválddi ovddidangeatnegasvuolta ii leat huksenlága mielásaš guovlolávas. Dán plána guovloláva vuoigatvuodaváikkuhusosiid gánnáha dákká dárkkistit. (Lappi lihthu)

-Vuoigatvuodaváikkuhusaid dáfus guovlolávva vástida eanangeavahan- ja huksenlága (132/1999) sirdašuvvan-njuolggadusaid mielde eanangoddeláva.
+Láhkačujuheami hárrái eanangeavahan- ja huksenlága sirdašuvvanmearrádušat leat lasihuvvon plána lohku **3 Dikšuma ja geavaheami ulbmilat.** Lasihuvvon maiddái Duottar-Sámi eanangoddeláva álgaheapmi.

Guovloláva sisdoalu ja dikšun- ja geavahanplánaid gaskavuoda galggašii govvidit čielgaseappot, nu ahte spiehkasteamit ákkastallojit. (Lappi lihthu)

-Plána spiehkasta ovttá oasis dálá guovlolávas. Plánas ii árvaluvvo ođđa olgodaddanjohtolaga vuoddeapmi Čiekŋalisjávrris Norgga ráji ala. Dát lea plánas ja dan čuvvosiin ákkastallon ee. čuovvovaččat: ”Merkejuvvon johtolagat geainnuhis áidalas mehciide addet olbmuid boasttolágan dorvvolašvuodadovddu. Bálvalanrusttegat leat goittot hui unnán dahje eai báljo ollege ja iehčanassii ferte ceavzit.”
+Eai rievdadusat plánii.

CEALKÁMUŠAT PLÁNII	MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS PLÁNII / ÁRVALUS
DIKŠUMA JA GEAVAHEAMI ULBMILAT	
Plána eiseváld bargguid govvideaddji logus addojuvvo dakkár govva Meahciráđđehusas, ahte dat livččii okto luonddusuođjalahálddahusa doaibmin. Biras- hálddahuslágas guvllolaš birasguovddáža oktan bargun namuhuvvo maiddái luonddusuođjaleapmi. (Lappi birasguovddáš)	+Dievasmahtton guvllolaš birasguovddáža rolla doaibmagnuvllustis.
EANANGEAVAHEAMI AVÁDAGAT	
Guovllu avádatjuohku dikšun- ja geavahanplána mielde addá vejolašvuoda meahcceguovllu mánggabealat geavaheapmái maiddái lustageavahan- ja luondduturisma dárbuid várás. (Lappi TE-guovddáš)	-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.
Avádatjuohku ii oččoše goittot čuohtit vejolašvuodaide bargat luonddue- aláhusaiguin ja sámekultuvrrain. Dikšun- ja geavahanplánaárvalusas guovllu eará vejolaš geavaheapmi galggašii ollašuttot nu, ahte dat čuožášii nu unnán go vejolaš boazodollui ja luondduealáhusaide. (Lappi TE-guovddáš)	-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.
Mii atnit rivttes prinsihppan plánas árvaluvvon avádatjuogu ja dan málle, ahte namalassii mátkkálaččaide oaivilduvvon guovllut leat čielgasit sirrejuvvon boaittobealeavádagas, mas sáhtta erenoamážit sihkkarastit boazodoaluin ja luondduealáhusaiguin bargama. Goittotge boaittobealeavádahkiige galggašii cegget oahpistanrusttegiid ja hukset roviid dahje šalddiid báikegoddelaččaid vuogáiduvvan johtolagaide. Ná sáhtášii fidnejuvvon vásáhusaid vuodul hui beaktilit stivret johtima seamma johtolagaide ja ovddidit guovlluid seailuma luonddudilis. (Eanodaga gielda)	-Plána logus 11 Johtalus ja johtaleapmi lea dákkár árvalus. +Eai rievdadusat plánii.
BOAZODOALLU	
Plánas daddojuvvo, ahte boazodoaluin sáhtta bargat boazodoallolága mielde. Meahcceguovlloláhka doarju boazodoaluin bargama. Boazodoallit sáhttet johtalit meahcceguovllus dábálaš vuogi mielde mohtorfievrruiguin ráddjehusaid haga ja váldit dárbbašlaš boaldinmuora. Maiddái boazoáiddit, barttat ja boazodoalu eará rusttegat gullet meahcceguovlui. Buorre ášši boazodollui lea maiddái meahcce- guovllu goziheapmi. Seammás meahcceguovlloláhka gáržžida ja unnida boazo- dollui čuohtit heajos váikkuhusaid, dasgo meahcceguovllu geavahit muđui hui unnán. Rusttegat ja merkejuvvon johtolagat ja plána mielas čavges lohpe- poliitihkka gáržžida lustageavaheddjiid johtaleami eanas osiin meahcceguovllus ja erenoamážit boazodollui dehálaš guohtonguovlluin, ja dat doarju boazodoalu. Plána árvalusaid ja ávžžuhusaid ollašuttin dorvvasta vejolašvuodaid bargat boazodoaluin maiddái boahhteáiggis. Go luondu seailuhuvvo guoskameahttun dilis, de dat dábálaččat dorvvasta bohccuid guohtoneatnamiid dákkár guovlluin. Suodjaleami bokte ii goittot oaččo gáržžidit luondduealáhusa, boazodoalu. Boazo- doallo bargguin šaddá johtalit meahcis meahccefievrruiguin maiddái bievlan. Dasa lassin lea dárba beassat bivdit sierralobiiguin meahcceguovllus návdevaháigiid ráddjen dihte. Plánas leat váldojuvvon dán guovllus vuhtii báikkálaš bálgosa dárbbut sihke meahccejohtalus ja boazodoalu rusttegiin. Guvlui plánejuvvon eará huksema ferte ollašuttit nu, ahte dat ii čuoze boazodollui ja plánet ovttas báikkálaš bálgosiin. Bálgosiid ovtastus deattuha ráđđádallangeatnegasvuoda boahhteáiggis. Stáhta eiseválddit galget ráđđádallat bálgosa ovddasteddjiiguin, go plánejit stáhtaeatnamiidda guoskevaš doaimmaid, mat váikkuhit sakka boazodollui (Boazodoalloláhka 53 §). (Bálgosiid ovtastus)	-Meahcceguovllu oktan válduolbmilin lea dorvvastit boazodoalu ja luondduealáhusaid. Nuba plána árvalusaid leat geahččalan dahkat nu, ahte namuhuvvon ulbmil ollašuvvá. Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.
Logus gieđahallo unnánaš maiddái Meahccedutkanlágádusa doaibmasuorgi. Meahciráđđehusa mielas bohccuid guohtoneatnankamušat ja daid ovddideapmi leat dehálaččat. Guohtoneatnamiid seammá go bohccuid dilis ja boazodoallo- vieruin dáhpáhuva nuppástusaid lea dutkkahan Metla 1970-logu rájes moanain bálgosiin Davvi-Lappis. Boazodoalu ja eará geavahanhámiid oktiiveiveheapmi gullá oktan oassin Metlas dáhpáhuvi luondduturismadutkamii. Metla lágas- mearriduvvon doaimmaide gullá maiddái čuoččat suodjevuovdeguovllu ja alla sajiid. Buot dán fáddasurggiin mii sáhtášeimmet bargat eanet MR:ain. (Metla)	-Gánnáhahtti ja buorre evttohus. +Plána árvalusaid lohkui13 Dutkan lea lasiuvvon ovttasbarggu lasiheapmi suodje- vuovdeguovllu ja alla guovlluid čuoččumis.

CEALKÁMUŠAT PLÁNII

**MEHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA
JA VÁIKKUHUS PLÁNII / ÁRVALUS**

BOAZODOALLU

Plána ávžžuhusain namuhuvvon ealliguovdasaš doarjja, mii máksojuvvo boazodollui, ii leat dakkár ášši, mii válđojuvvo ovdan dikšun- ja geavahanplánas, dasgo jearaldagas lea čielgasit boazo- doalu doarjapolitiikhkii guoskevaš ášši. Ealliguovdasaš doarjaga váikkuhus ealihanboazologuide ja guohtoneatnamiid dillái ii leat čielggaduvvon, ja nuba dutkamušaiquin eai leat čájehuvvon ealli- guovdasaš doarjaga váikkuhusat guohtoneatnamiid dillái. (Lappi TE-guovddáš)

Plánas ovdanbukton boazodollui guoskevaš ávžžuhusat leat bures dahkkojuvvon. Ávžžuhusain ovdanbukton muhtun dutkamušat gullet juo boazodoalu dálá ekonomijjadutkanprográmmii. Ođđasit- inventeren Giehtaruohttasá bálgosa dálveguguohtoneatnamiin gárvvásmuvai mannan giđa (Kumpula, J. ee. 2004: Poronhoito- alueen pohjoisimman osan (13 paliskuntaa) talvilaidunten uusinta- inventointi vuosina 1999–2003. Kala- ja riistaraportteja nro 303). RKTL:a mielas plánas gánnáhivččii ovdanbuktit ávžžuhusaid maiddái guovllu boazodollui ja deattuhtit guovlluid geavaheamis ee. bistevaš geavaheami prinsihpa. (RKTL)

GUOLLEČÁZIID DIKŠUN JA GUOLÁSTUS

Meahcceguovlluin galgá dorvvastit báikkálaš olbmuid vuoigatvuođaid guolástussii ja mohtorfievrruiguin vuodjimii meahcis almmá sierra lohpevuogádaga haga. Meahcce- guovlluin guolástettiin šaddá geavahit meahccefievrruid guhkes gaskkaid dihte. (Eanodaga guolástanguovlu)

Plána mielde guolástus ja meahcceguovloiešlági seailluheapmi eai mana ruossalassii, eaige maiddái guolástus ja luonddusuodjaleapmi. Guollenáliide ja guolástussii guoskevaš áššit leat eanas válđojuvvon áššálaččat vuhtii plánas. RKTL lea leamaš viššalit mielde guovlluid luossa- ja dápmotnáliid čuovvumis; ođđa čuovvunraporta lea ee. Haikonen ee. 2004: Lohi- ja meritaimenkantojen seuranta Tornionjoessa 2003. Kala- ja riistaraportteja nro 320. (RKTL)

Guvžágilvimiid Darvvatjohkii leat joatkán jahkásaččat (jagiid 2000–2004, 76 577 ovttajahkásaš guvžžá), muhto Máljjašjohkii eai leat šat gilvojuvvon jagi 2000 maŋŋá (dalle 50 900 easkkarahpasan guvžáveajeha). Guvžánáliid ealáskahttin gáibida boahhteáiggis dakkár guolástanmuddema, mii buorebut go dálá mudden suddje guvžžá sierra eallin- muhtuid sihke jogas ja mearas. Ovdal dákkár doaimmaid gilvimiiguin ii sáhte nu olus váikkuhit lunddolaš guollenáli ealáskeapmái. Darvvatjoga gilvimiid lea goittot jurdda joatkit, nu ahte geavahuvvo dain Duortnoseanu čázádaga guvžánáli. (RKTL)

Geavahan- ja dikšunplána galgá dorvvastit gieldalaččaid árbevirolašnávdášanvuoigat- vuođaid ja maiddái dorvvastit vejolašvuođa johtit bivdoguovlluide. (Eanodaga guolle- doalloráđđadallangoddi)

FUOÐÐODIKŠUN JA MEHCCEBIVDU

Báikegoddelaččaid meahcástanvuoigatvuođa galgá dorvvastit buot osiin seamma vuogi mielde go mii lea dilli Meahciráđđehusa hálddašan earáge stáhtaeatnamiin. (Eanodaga fdo)

Meahcebevvdus galgá oazžut geavahit mohtor- gielkká rievssaha gárdebivvdus seamma vuogi mielde, go mii lea muđuige dilli Meahciráđđehusa hálddašan stáhtaeatnamiin. (Eanodaga fdo)

-Plána ávžžuhusain daddjojuvvo, ahte doarjaga váikkuhusaid boazodollui galggašii dutkat. Dárkkálmuhhto plána árvalus.
+Dárkkálmuhhton plánii: "Ealli- guovdasaš doarjaga váikkuhusaid ealihanboazologuide ja guohton- eatnamiid dillái galggašii dutkat."

-Boazodoalu stivre boazodoalloláhka (848/1990). Meahciráđđehus ii daga dán plánas boazodollui guoskevaš ávžžuhusaid.
+Ođđa čujuheapmi beivejuvvon. Eai rievdadusat plána ávžžuhusaide.

+Eai rievdadusat plánii.

-Ávkkálaš ođđa girji fáttá birra.
+Lasihuvvon ođđa čujuheapmi plánii.

+Dieđut beive- juvvon plánii.

CEALKÁMUŠAT PLÁNII	MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS PLÁNII / ÁRVALUS
<p>FUOÐÐODIKŠUN JA MEAHCCEBIVDU Meahccebivdiid fuođđodikšunbargu galgá leat lobálaš dálá dásis, ja seamma vugiiguin go mii lea dilli Meahciráđđehusa hálddašan stáhtaeatnamiin. Dása gullet maiddá eananeaiggádiin (Meahciráđđehus) áigáiožžojuvvon smávvanávdebidvinprošeavttat, goas smávvanávdenáliid sáhtá ovttasbarggu bokte ráddjet. (Eanodaga fdo)</p>	<p>-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Meahccejohhtaluslobiid galgá maiddá dárbbu mielde fidnet jierpmálaš johtaleapmái, go meahccebivddus galgá sáhttit johtalit seamma ákkaiguin, go mii lea dilli Meahciráđđehusa hálddašan earáge stáhtaeatnamiin. (Eanodaga fuođđodikšunovttastus)</p>	<p>-Cealkámuš doarju plána. +Dgp:s leat dárkileappot meroštallon meahccejohhtaluslobiid mieđihan-virolašvuodát.</p>
<p>Báikegoddelaš ámmátbivdáid galgá sáhttit čujuhit su bivdoguovllus doarjabaikki huksenvuoigatvuoda seamma ákkaiguin, go mii lea dilli Meahciráđđehusa hálddašan earáge stáhtaeatnamiin. (Eanodaga fuođđodikšunovttastus)</p>	<p>-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Galgá dás duohkoge deattuhit, ahte ii mange suodjalanguovllu birra galgga ráhkadit dakkár dikšun- ja geavahanplána, mii gáržžidivččii Eanodagas báikegoddelaččaid árbevirolaš vuoigatvuodaid. (Eanodaga fuođđodikšunovttastus)</p>	<p>+Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Lappi fuođđodikšunbire lea ovttá oaivilis Eanodaga fuođđodikšunovttastusain dán ovdanbuktin oainnuin [gč. guhtha ovddit čuoggá]. Fuođđodikšunbire mielas ovttasbarggu bokte juksojuvvon dálá dilli lea duhtadahtti kompromissa, iige dan galggaše dárbbášmeahtumit duššin dahkagoahtit. Áibbas erenoamážit galggašii viggat dasa, ahte dakkár suodjalanguovllu geavaheapmi ii dárbbášmeahtumit dahje heajos ákkaiguin gáržžiduvvo dahje gildojuvvo. (Lappi fdb)</p>	<p>-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Guovllus galggašii dás duohkoge sáhttit 1) bivdit meahcástanlága mielde, 2) dahkat vealtameahtun fuođđodikšundoaimmaid, 3) dolastallat, 4) fievrredit sálláša maiddá mohtorfievrriiguin, 5) gárdut rievssahiid árbevirolaš vuogi mielde. (Lappi fuođđodikšunbire)</p>	<p>-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Meahciráđđehusa Davvi-Lappi luonddudikšunguovlu galggašii meahcástan-áššiiin álo dili rievddadettiin váldit oktavuoda vuosttažettiin guovllu fuođđodikšunovttastussii ráđđádallama várás. Ná meahccebivddu sajádat šattašii govttolaččat vuhtii váldojuvvot, nu ahte váldojuvvojit seammás vuhtii dássebeallásaččat eará eanangeavahanhámit guovllu dikšuma, geavaheami ja suodjaleami oktiiveiveheamis. (Lappi fuođđodikšunbire)</p>	<p>+Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Plána árvalusat meahccebivddu hárrái leat bures dahkkojuvvon. (RKTL)</p>	<p>-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Plánas deattuhit luondduealáhúsaid dorvvasteami nu, ahte dollojuvvo návdenálii doarvái vuollin. Ovttasbargu báikkálaš fuođđodikšunovttastusain dán oktavuodas lea dieđusge dehálaš, muhto váttisvuohtan dáidet leat ekonomalaš resurssat. Go smávvanávddiid (erenoamážit rieban) johtilis laskan čuohcá sakka erenoamážit njállii, mii lea sogahuvvamin, de galggašedje dán áššis sierra berošteaddjjoavkkut ovttasráđiid čielggadit vejolašvuoda geavahit beaktileat meannudanvugiid ovdamearkka sierra-njuolggadusaiguin. (Eanodaga gielda)</p>	<p>-Meahccebivdui guoskevaš lohkus 10 daddjojuvvo, ahte MR:a mielas riebanbivdu lea dehálaš fuođđodikšun- ja luonddusuodjalansivaid dihte. Meahciráđđehus lea heivvolaš osiin mielde vejolaš smávvanávdeprošeavttain (omd. riebanbivdu njállaguovlluin). +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>-Plánas lea ovdalis namuhuvvon áššiid lassin jávkaduvvon dálá dili govvideamis lohpe-guvlui guoskevaš meroštallon. Dasa lassin lea jávkaduvvon namuheapmi, mas lohpebivdit ožžot geavahit beatnagiid meahccebivddus. Dát lea cealkámušaid gulaskuddama maŋŋá rievdan čanasjoavkoráđđádallamiin sohppojuvvon vuogi mielde. +Rievdadusat plánii.</p>	

CEALKÁMUŠAT PLÁNII

**MEHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA
JA VÁIKKUHUS PLÁNII / ÁRVALUS**

MUORADAGA GEAVAHEAPMI

Boaldinmuoraváldima lohket joatkašuvvat ovdeš vuogi mielde, ja plána čuovusin lea kárta dain guovlluin, main boaldinmuora oažžu váldit. Almmolaš dilálašvuođas lea goittot boahtán ovdan gažaldat das, ahte boaldinmuoraváldimis šaddá máksit. Gieskat riikkabeivviid vuodđoláhka-válgagoddi giddii fuopmášumi eamiássiid boaldinmuoraváldimii. Ášši lea plána olis váttis árvvoštallat, dasgo ovdanbukton dieđut muoraváldimis eai leat beare dárkilat. Muoraváldimii galggašii goittot ohcat čovdosa, mainna báikkálaš ássiid vuoigatvuođat seilot, muhto luonddusuodjalanákkat eai šatta vára vuollái. (Lappi birasguovddáš)

-Meahciráđđehus árvala guoskevaš logus dákkár čovdosa, nugo Lappi birasguovddáš lea sávvan. Ná báikegoddelaččaid boaldinmuora váldinvuoigatvuođat seilot, muhto guovllu luondduárvvut eai šatta vára vuollái. Meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána ii meroštala galgágo muoraváldimis máksit vai ii, muhto geahččala dušše dorvvastit báikkálaš olbmuid boaldinmuorrafidnema. Muoraid váldimis stáhtaeatnamiin galget dálá láhkamearrádušaid mielde máksit maiddá báikegoddelaččat.
+Eai rievdadusat plánii.

MÁLBMAOHCAN JA RUVKEDOAIBMA

Čuoggás namuhuvvo rogganváldima viidodahkii vuodđuduvvi buhtadus, man eananeaggát jahkásaččat oažžu dain rogganváldinguovlluin, mat leat dan eatnamiin. Jearaldagas ii leat gozihanmáksu, muhto eananeaggátii boahtti vuodđobuhtadus. Dasa lassin rogganváldima hálddašeaddji lea geatnegahtton buhttet ollesmearálaččat buot dain vahágiin, maid váldinguovllus čađahuvvon barggut leat vejolaččat dagahan. Rogganváldinmávssut ja goziheamis šaddan golut, maid Meahciráđđehus oažžu rogganváldimiid ovddas stáhtaeatnamiin, eai leat namuhuvvon vuogi mielde nubbi nubbái laktášeaddji ášši. Davvi-Lappi luonddudikšunguovllu dilli lea dakko bokte erenoamáš, ahte doppe eanas rogganváldimat leat gollerogganváldimat. Jos rogganváldinbuhtadusat háliiduvvojit namuhuvvot, de galggašii čielggasvuođa dihte namuhit maiddáid daid jahkásašvuođa guđege kaleanddarjagis, goas rogganváldin lea fámus, ja dasa lassin rogganváldima hálddašeaddji ollesmearálaš vahátbuhttengeatnegasvuođa. Eananeaggát oažžu rogganváldinbuhtadusa 10 € hektáras jagis. (GTK)

-Rogganváldimiid vuodđudeamis ja dálá rogganváldimiin Meahciráđđehussii šaddet golut, vaikko rogganváldinguovllus dahkkojuvvon barggut eai dagahivččege vahágiid.
+Dárrkálmuhtton plánii ja jávkaduvvon rogganváldinbuhtadusa mearri.

EANANÁVDNASIID VÁLDIN

Eananávdnasiid váldinguovlluid hárrái geaidnobire ulbmilin lea dorvvastit eananávdnasiid váldima geainnuid bajásdoallama ja huksema dárbbuide govttolaš gaska duohken maiddáid Eanodagas, vaikko gielddas leatge valjis suodjalanguovllut. MR árvala, ahte dat galggašii sáhttit dárbbu mielde váldit iežas atnui ja unnánaš maiddáid vuovdimassii eananávdnasiid meahcceguovllus dáhpáhuvi smávvalágan huksema dárbbuide. Geaidnohálddahus árvala, ahte datge galggašii sáhttit dárbbu mielde váldit unnánaš eananávdnasiid meahcceguovllu máđijaid ja meahcceguovllu lahkosiin leahkki čievrageainnuid bajásdoallamii ja smávvalágan ordnenbargguide. (Geaidnohálddahus)

-Dát ii leat vejolaš. Dáid dárbbuid geahččalit dorvvastit meahcceguovllu olggobealde. Meahcceguovlloláhka (62/1991) gielddá meahcceguovllus stáhtaeatnama dahje dasa guoskevaš geavahanvuoigatvuođa luohpadeami eará go boazodoalu, guolástusa, meahcebivddu dahje čoaggima dárbbuide.
+Eai rievdadusat plánii.

LUONDDUTURISMA JA LUSTAGEAVAHEAPMI

Meahcceguovllu lustageavaheapmi ii leat buot osiin doarváid gieđahallon plánas. (SYKE)

-Guovllu geavahit hui unnán lustageavaheapmái. Dán oppalaš dási kommeanttas ii boađe ovdan, main osiin namuhuvvon ášši galggašii viidáseappot gieđahallat.
+Eai rievdadusat plánii.

Guovllu lustageavaheapmi ii mana ruossalassii daiguin ákkaiguin, maid vuodul guovlu lea laktojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii. Dát gáibida goittot, ahte lassáneaddji gallestallilloguid váikkuhusat guovllu ekologalaš dillái čuvvojuvvojit. Das, ahte movt ekologalaš dilli čuvvojuvvo, livččii sáhttán dárkileappot muitalit dikšun- ja geavahanplánas. (SYKE)

-Guovllu geavahit hui unnán lustageavaheapmái, iige einnostusaid mielde geavaheapmi boađe olus lassánit. Meahciráđđehus čohkke sihke lustageavaheami investeremiid ja lustageavaheami vátna čuovvunressusaidis lustageavaheami váldoguovlluide, maidda Darvvatvári meahcceguovlu ii gula.
+Eai rievdadusat plánii.

LUONDDUTURISMA JA LUSTAGEAVAHEAPMI

Avádatjuogu bokte geahččalit geahpedit nu ollu go vejolaš ee. geavaheddjiid gaskasaš ruossalasvuodaid, ja erenoamážit ulbmilin lea geahpedit lustageavaheami dagahan heajos váikkuhusaid luondduealáhusaide ja sámekultuvrii. Plánas lea váldojuvvon namalassii vuhtii dát manjit ášši, go fas lustageavaheddjiid gaskasaš ruossalasvuodát eai leat báljo váldojuvvon vuhtii. Plánenguovllus mohtorgielkkát, beanavuoddjit ja čuoigat seammá go iešráđalaš johttit ja prográmmabálvalusfitnodagaid joavkkut johtet seamma vuojáhagaid mielde. Vásáhusaid mielde lea čielgan, ahte dát lustageavaheaddjijoavkkut spiehkastit nu ollu nubbi nuppis, ahte ruossalasvuodaid ja juoba várradilálašvuodaid ii sáhte garvit. Plánas eai leat giedahallon dát váttisvuodát iige leat mitaluvvon, movt dáid sierra lustageavahanhámiid sáhtta ovttaštahtit vuohkkasit geavahit seamma johtolagaid. (SYKE)

-Dán guovllus lea nu unnán luondduturisma ja lustageavaheapmi, ahte eai báljo šatta ruossalasvuodát geavaheddjiid gaskkas.
+Eai rievdadusat plánii.

Plánas árvaluvvo, ahte "prográmmabálvalusfitnodagaide mieđihuvvojit guđege dáhpáhusa mielde lobit guhkitaigásaš, juohkeolbmovuogiatvuodaid badjelmani gohttemii guhkimustá ovttá áigodahkii hávil oddalgihtii sohppojuvvon báikkiide". Dákkár doaibma heive bures lustageavahanavádahkii, beare fuolahuvvo meahcceguovloiešlági seaillumis ja hehttejuvvo guoskevaš báikkiid šaddan hálddaškeahtes, bissovaš doarjjabáikin. Muhto boaittoealeavádahkii dákkár meannudeapmi ii gal heive, muhto doaimmaiguin biddjojuvvo vára vuollá avádatjuogu jáhkehahttivuohta. Plánas galggašii rájdit dáid ovddalgihtii sohppojuvvon báikkiid lustageavahanavádahkan. Maiddái čuoggá 10 árvalus "Meahciráđđehus mieđiha helikopteriidda dárbbu mielde seaivunlobiid meahcceguvlui luondduturisma dárbbuide seaivunsajiide (nammaduvvojit sierra), go lea vuos gullan čanasjoavkkuid" lea luondustis dakkár, ahte namuhuvvon seaivunsajit galggašedje leat oassin lustageavahanavádagas. (SYKE)

-Dárkkálmuhhto dákká dat, maid cealkagiin "ovddalgihtii sohppojuvvon báikkiide ja seaivunsajiide, mat nammaduvvojit sierra" oaivvildit. Dat leat báikkat, mat eai leat vel dieđus, dasgo dákkár dárbbut eai leat bohtán ovdan. Danin daid lea veadjemeahttun nammadit ovddalgihtii plánii čuovvovaš 15 jahkái. Go lea vuordimis, ahte Darvvatvári meahcceguovllu geasuhus luondduturisma dáfus ii báljo lassán plánenbaji áigge, de dákkár loažžaset sátnehápmi ii áitte guovllu suodjalanárvvuid. Dat, ahte plánii guđđojuvvo vejolašvuohta dáid áigodat- ja gaskaboddosaš doaimmaid njuovžilis bidjami, ii vel oaivvil dan, ahte MR boadášii dáid lobiid mieđihit. Ovdal lohpearrádusa MR ee. gullá bálgosiid.
+Rievdaduvvon plánii, ahte Meahciráđđehus mieđiha dárbbu mielde helikopteriidda seaivunlobiid meahcceguvlui seaivunsajiide, mat nammaduvvojit sierra luondduturisma dárbbuide, go lea vuos gullan balgosii ja vejolaččat eará čanasjoavkkuid.

Plánas bohtá fuolastuhttiládjje ovdan, ahte guovllu lustageavaheapmi vuodđuduvvá buori muddui mohtorfievrruiguin johtaleapmái. Plána árvalusat mohtorfievrruiguin johtaleami hárrái mannet muhtun muddui ruossalassii ovdanbukton ákkaiguin. Vaikko dábálaččat galget leat mohtorfievrrut, jos áigu meahcceguovllu gáidoseamos guovlluide, de lustajohtin ii eisege oaččo vuodđuduvvat eanas mohtorfievrruiguin johtimii. Mohtorfievrruiguin johtin lea hui jidnii, loaktá luondduriggodagaid ja dan dagahan nuoskkidanluoitmat ja juoba dákkár fievrruid joavdilis leaktu eai riektá heive meahcceguovloiešláhká ja dan vásiheapmái. Meahcceguvlui galggašii leat mihtilmas, ahte dohko lea váttis beassat ja ahte olmmoš ii báljo oidno dahje gullo doppe, ja nuba olbmot johtalit doppe luonddu eavttuiguin ja oassin luonddus. (SYKE)

-Eanas oassi plánaguovllus gullá boaittoealeavádahkii, masa dábálaččat eai mieđit olgobáikegoddelaččaide meahcejohtaluslobiid.
+Eai rievdadusat plánii.

Plánas huksejuvvojit čielga njuolggadusat gávppálaš luondduturismii, mas geavahuvvojit mohtorfievrrut. (Lappi TE-guovddáš)

-Cealkámuš doarju plána.
+Eai rievdadusat plánii.

JOHTALUS JA JOHTALEAPMI

Geaidnohálddahusa hálddašan geainnuid geavaheami lea muddemin láhka almmolaš geainnuin jagis 1954, man livččii gánnáhan namuhit ja giedahallat dgp:s johtinoktavuodáide ja johtaleami stivrejeaddji njuolggadusaid oktavuodas. Geaidnolága leat bárisin ođasmahttimin, ja johtalus- ja kommunikašuvdnaministeriija lea almmustuhtán ođđajagamánus 2003 evttohusa ođđa geaidnoláhkan. (Geaidnohálddahus)

+Láhka almmolaš geainnuin (243/1954) lasihuvvon plánii.

Geaidnohálddahusa Lappi geaidnobire ulbmilin lea heaittihit oasi dan hálddašan máđijain. Dálalágan geavaheami máđijain galggašii goittot dorvvastit, nu ahte ohccojuvvo daidda ođđa isit ja sirdojuvvojit máđijat ovdamearkka dihte Meahciráđđehusa hálddašeapmái. Dássáži guktot máđijat Darvvatvári meahcceguovllus gullet goittot Geaidnohálddahussii. (Geaidnohálddahus)

-Cealkámuš doarju plána.
+Eai rievdadusat plánii.

CEALKÁMUŠAT PLÁNII

MR:A KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS PLÁNII

JOHTALUS JA JOHTALEAPMI

Dálá geaidnolága (243/1954) mielde Geaidnohálddahusa máđijat leat oaivvilduvvon vuosttažettiin váccis, riidemiin dahje sihkkeliin johtima várás. Geaidnolága mielde mohtorgielkkástallan ii leat lobálaš almmolaš geainnu mielde, masa máđijatge lohkkojit. Goittotge ovdamearkka dihte Darvvatvári meahcceguovllus Geaidnohálddahusa hálddašan máđijaid geavahit dávjá mohtorgielkkáiguin ja njealjejuvllagiiguin johtimii. (Geaidnohálddahus)

-Dákko lea áigi vuodján láhkamearrádusaid meattá. Dego Geaidnohálddahus guovtti bajit áššečuoggás gávnna, de guktot meahcceguovllus manni máđijat gullet dán áigge Geaidnohálddahusa hálddašánválddi vuollái. Geaidnolága lea bárisin ođasmahttimin ja Geaidnohálddahusa ulbmilin lea heaittihit oasi dán máđijain.
+Plánii lasihuvvui dán cealkámuščuoggá vuosttaš cealkka govvidit dálá dili.

Plánas árvaluvvo, ahte Geaidnohálddahusa máđijaid gurrii sáhttá ráhkadit guokte fuolahuvvon dolastallanbáikki, nuppi Lávvári ja Čiekŋalisjávrrí gaskii ja nuppi Gulddáma ja Leaibejávrrí gaskii. Jos bálggesgeainnuid gurrii ráhkaduvvojit ođđa dolastallanbáikki, de Meahciráđđehus galgá vástidit dolastallanbáikkiid ráhkadeamis ja fuolaheamis. (Geaidnohálddahus)

-Dat, ahte MR vástida maiddáid dáid vejolaš dolastallanbáikkiid ráhkadeamis ja fuolaheamis, gávdno plána árvalusain.
+Eai rievdadusat plánii.

Čiekŋalisjávrrái ja das ain Norgga ráji rádjai manni máđija galggašii ordnet ja roviid divvut. Čiekŋalisjávrrái máđija mielde lea arvás geasi maŋŋá duođaid váttis johtit ja dat lea juoba heakkaváralaš. Jos máđija divvu, de ná sáhtášii seailluhit meahcceguovllu buori dilis, dego Meahciráđđehusa plánas lea ulbmilinge. (Gárasavvona gilisearvi ro)

-Dát bođii ovdan maiddáid almmolaš dilálašvuodain. Garasavvonis Čiekŋalisjávrrái manni máđija hálddaša Geaidnohálddahus ja Geaidnohálddahus ordne dan. Čiekŋalisjávrris ovddosguvlui plána mielde sáhttá hukset roviid ja šalddiid njealjejuvllagiid várás, jos dasa lea duođaid dárbu luonddu gollama hehtten dihte.
+Eai rievdadusat plánii.

Logu 11 **Johtalus ja johtaleapmi** árvalusain gávnnašuvvo, ahte MR ii vuodđut ođđa mohtorgielkávuojáhagaid, iige dat árval meahcceguovllu mohtorgielkávuojáhagaid rievdadeami virggálaš mohtorgielkájohtolahkan. SYKE guottiha dán árvalusa (SYKE)

-Meahciráđđehus ii vuostálastte mohtorgielkávuojáhagaid vuodđudeami johtolahkan, jos ášši ná maŋŋelis linnjejuvvo.
+Dievasmahtton.

Mohtorgielkájohtolagaid ja -vuojáhagaid hárrái lea dehálaš, ahte buot guoskevaš guovlluide plánejuvvon mohtorgielkáoktavuođat rievdaduvvojit virggálaččat mohtorgielkájohtolahkan, maiddá Darvvatvári meahcceguovllu čađa manni duottarjohtolat oktan laktajohtolagaiguin. Eai gávdno ákkat dasa, ahte Eanodaga guovllu bivnuheamos ja eanemus eksohtalaš mohtorgielkáoktavuohta dollojuvvošii ainge dušše vuojáhahkan, masa MR sáhttá iežas guorahallama mielde vuovdit johtinlobiid. Duottarjohtolat galgá virggálaččat rievdaduvvot mohtorgielkájohtolahkan, dego guovllus jagiid mielde ráhkaduvvon earáge vuojáhagat. Árvalusa sáhttá ákkastallat sihke turismaákkaiguin ja riikka-vuložiid ovttalágan gieđahallama ákkaiguin. (Eanodag gielda)

-MR ii vuostálastte mohtorgielkávuojáhagaid vuodđudeami johtolahkan, jos ášši ná maŋŋelis linnjejuvvo.
+Dárkkistuvvon plánii.

Logus gieđahallojit sierralágan johtalanhámit guovllus. Plánas leat báhcán eret ođđa johtalanhámit, dego meahccesihkkelastin, meahcceriiden, beanavuodjin ja sabetvuodjin beatnagiiguin. Mihtilmas muhtun ođđa buđaldanhámiide lea, ahte daiguin buđaldeaddjit leat eret lullin, muhto buđaldusaide vuogas eatnamat fas gávdnojit davvin. Goittot oassi dán buđaldusain gullet juohkeolbmovuogátvuodáide, mii addá vejolašvuoda iešráđálaš johtimii ee. beatnagiiguin dahje heasttain. Plánas gávnnaht beanavuodjinfitnodagaid logu lassánan ja ávžžuhit, ahte njuolggadusaid galggašii čielggadit láhkamearrádusaid vejolaš rievdadusaid várás. Čielggadusain galggašii váldit vuhtii ii dušše fitnodagaid muhto maiddá ovttaska buđaldeddiid. Ášši válmmaštallama oktavuođas leat mielde maiddá buđaldeaddjjoavkkut, dego Valjakkorheiluliitto. Meahccesihkkelastinjohtolagat leat váldojuvvon ovdan maiddáid almmolaš dilálašvuodain. Plánas namuhuvvon Geaidnohálddahusa johtolagaid sáhtášii várra ovddidit jur dáid buđaldanhámiid várás. (Lappi birasguovddáš)

-Meahccesihkkelastin ja -riiden leat gieđahallon logus 7 **Luondduturisma ja lustageavaheapmi**. Plánas árvaluvvo, ahte heasttaiguin dáhpáhuvi prográmma-bálvalusdoaimma lobit mieđihuvvojit vuosttažettiin dušše vuogáiduvvan vuojáhagaide. Dasa lassin plánas lea ávžžuhus juohkeolbmovuogátvuodáide vuodđuduvvi meahccesihkkelastima ja -riidema čohkkemis vuogáiduvvan vuojáhagaide (ja maiddáid Geaidnohálddahusa máđijaide). Ávžžuhusas beanavuodjima njuolggadusaid čielggadeami ii leat váldojuvvon bealli dasa, gii čielggadusa dahká ja geat das galggašedje leat mielde. Das leat logahallon dat oassebealit, mat leat ovttas MR:ain gávnnašan ášši čielggadeami dehálažžan.
+Eai rievdadusat plánii.

JOHTALUS JA JOHTALEAPMI

Váldegottálaš guovlluidegeavahanulbmiliin deattuhuvvo ii dušše divrras luondduguovlluid ja daid mánggahápmásašvuođa seailun, muhto maiddái luonddu- ja kulturturisma ovddideapmi. Ná geahčadettiin ekologalaččat bures plánejuvvon ja mánggabealagit sierra luonddubuđaldeaddjjoavkkuid bálvleaddji johtolagaid ráhkadeapmi lea boahtteáiggisge oalle mávssolaš. (Lappi birasguovddáš)

-Cealkámuš doarju plána.
+Eai rievdadusat plánii.

GEAVAHANVUOIGATVUOĐAID LÁIGOHEAPMI JA LUOHPADEAPMI

Doarjjabáikkiid miediheamis galgá leat viehka várrugas, dasgo doarjjabáikkiid sáhtá-šedje čuohcit meahcceguovllolundui ja meahcceguovlluid boazodollui ja eará luondduealáhusaide. Erenoamážit meahcceguovloturismii (guolástus, meahcebivdu jed.) vuođdu- duvvi doarjjabáikkiid miediheamis galgá leat čavgat. Vuođđun doarjjabáikkiid miediheamis galgetge leat nanu sierranjuolggadusat ja láhkamearrádušat. (Lappi TE-guovddáš)

-Cealkámuš doarju plána.
+Eai rievdadusat plánii.

Báikkálaš olbmui leat meahcceguovlui sierraákkat vuoigatvuođat. Vuoigatvuođaid hálddašeddjiide galgá čjuhit ee. vejolašvuođa vuođđudit doarjjabáikkiid almmá láigo- ja geavahanmávssuid haga. Doarjjabáikkiid čohkkemii árbevirolaš sátko- ja ássangittiide gávndojit ákkat. (Eanodaga giealda)

-Sierraákkat guolástanvuoigatvuohta ii atte vuoigatvuođa doarjjabáikái. Meahciráđđehus lea dálá láhkamearrádušaid mielde geatnegahtton bearrat doarjjabáikkiin govttolaš láiggu. Jos lágat rievdaduvvojit, de rievdata maiddái MR seammás doaibmavugiidis.
+Eai rievdadusat plánii.

LUONDDUSUODJALEAPMI JA -DIKŠUN

Luonddusuodjalanulbmilat ja luonddu mánggahápmásašvuođa čuovvumii guoskevaš ulbmilat leat eanas gieđahallon doarvái dárkilit, muhto plána luonddusuodjalanárvalusat gieđahallet dadjat juo dušše áitatvuloš šlájaid. (SYKE)

-Dát lea dábálaš kommeanta. SYKE muitala dárkileappot dán logus čuovvovaš čuoggáin, gč. vuolábealde aššiid.
+Eai rievdadusat plánii.

Luonddu mánggahápmášvuhtii guoskevaš dutkamušat ja čielggadusat leat leamaš sihke meahcceguovllus ja jekkiidsuodjalanguovllus unnán. Davvi-Lappi luonddukártema ovdanbuktin dieđut guovlluid šattolašvuođatiippain ja Meahciráđđehusa girji guovlluid luonddus ja geavaheamis leat buoridan mealgat dili. Dat álkidahttet boahtteáiggis sihke dárkilet luondotiipa- ja šlájajielggadusaid dahkama ja guovlluid luonddu dili čuovvuma. (SYKE)

-Cealkámuš doarju plána.
+Eai rievdadusat plánii.

NATURA 2000 –SUODJALANGUOVLOFIERPMÁDAT

Lappi birasguovddáš, Lappi lihthu ja Meahciráđđehus leat ovtasráđiid álggahan viiddis oassálasti plánenfitnu: **Natura 2000 -guovllut Lappi resursan**. Fitnus lea dahkkojuvvon Natura 2000 -guovlluide oppalašplána daid dikšuma ja geavaheami várás. Dán oppalašplánas ovddiduvvo guovlluid oppalašgeavaheapmi nu, ahte luondduárvvut eai šatta vára vuollái ja ahte oppalašgeavaheapmi heivehuvvo oktii eará eanangeavahemiin. Fidnu gárvvásmuvvá álgojagis 2006. Lappi lihthu mielas dikšun- ja geavahanplánaárvalus lea eará osiin bures ja vuđolaččat dahkkojuvvon ja lustageavahan- ja boaittobealeavádagat vuohkkasit meroštallon ja dahkkojuvvon árvalusat bures ákkastallon. Loahpalaččat beali goittot sáhtá váldit easkka dalle, ja Natura 2000 -guovlluid dikšuma ja geavaheami oppalašplána lea ovdánan guhkkelii. Lappi lihthu árvala, ahte dikšun- ja geavahanplána ii dolvojuvvon vel nannenmeannudeapmái ovdalگو **Natura 2000 -guovllut Lappi resursan** -fidnu lea ovdánan nu guhkás, ahte sáhtá oaidnit fitnu váikkuhusaid guovllu dikšun- ja geavahan- dárbbuide. (Lappi lihthu)

-Suoma birasguovddáš gávnnaha árvalusastis, ahte plána deavdá Natura- árvvoštallama dárboguorahallama ákkaid, ja nuba sierra Natura-árvvoštallamii ii leat dárbu, dasgo jearaldagas lea luonddusuodjaleami ovddideaddji plána. Dasa lassin birasguovddáža mielas plánas ovdanbukton bealit devdet maiddái Natura-guovllu dikšun- ja geavahanplána dárbbuid. Lustageavaheapmi ii mana ruossalassii daiguin ákkaiguin, maid vuodul guovlu lea laktojuvvon Natura-fierpmádahkii. Ollašuhhtinvuohkin meahcceguovlloláhka (62/1991) addá vejolašvuođa lustageavaheapmái guovllus, ja dát lea váldojuvvon vuhtii Natura-guovllu vuođđudettiin. Dikšun- ja geavahanplána lea dárkilet go Natura-guovlluid oppalašplána.
+Eai rievdadusat plánii.

ÁITATVULOŠ EALLIT

Luondodirektiivva čuvvosa II šlájat geatki ja čavrris gullet meahcástanlágas logahallon fuođđošlájaid. Dat eai leat ráfáidahtton luonddusuodjalanlága vuodul, muhto meahcástan- ásahusain. (SYKE)

+Dieđut divvojuvvon.

CEALKÁMUŠAT PLÁNII	MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS PLÁNII / ÁRVALUS
<p>ÁITATVULOŠ EALLIT Davvirikalaš EU Life -njállafidnu jotkojuvvo. Dieđuid galggašii beivet. (SYKE)</p>	<p>+Dieđut beivejuvvon.</p>
<p>Jos guovllus eai gávdno áitatvuloš dahje dárkonvuloš rikkehis eallišlájat, de das galggašii namuhit. Seamma vuogi mielde galggašii namuhit, jos guovllus gávdnojit daddjojuvvon eallišlájat ja earáge áitatvuloš šlájat. (SYKE)</p>	<p>+Lasihuvvon plánii, ahte guovllus eai gávdno áitatvuloš dahje dárkonvuloš rikkeheamit.</p>
<p>ÁITATVULOŠ ŠATTUT JA LUONDDUDILI ČUOVVUN Darvvatvári meahcceguovllu bohccešaddošlájain Meahciráđđehussii gullá čuovvut jeaggenartti gávdnoma riikkadásis ja uhcafiskesrási gávdnoma Davvi-Suomas. Árvalusain daddjojuvvo gal, ahte Meahciráđđehussii gullá čuovvut dasa mearriduvvon vástošlájaid, muhto ii gokkoge namuhuvvo mat dát šlájat dán guovllus leat. (SYKE)</p>	<p>-Buorre ja ákkastallon dievasmahttinárvalus. +Plánii lea beivejuvvon.</p>
<p>LUONDDUDILI ČUOVVUN Luondodirektiivva artihkkala 17 mielde lahttoriikkat galget juohke guđat jagi raporteret dain suodjalandoaimmain, mat dahkkojuvvojit Natura-guovlluin, ja árvvoštallat daid váikkuhusaid čuvvosa I luondotiippaid ja čuvvosa II šlájaid suodjalandássái. Vaikko EU:s eai leat vel boahtán dárkillis rávvagat, de raporteremii galggašii goittot juogaládje ráhkkanit. Áššis sáhtášii namuhit čuovvunčuoggás. Guoská maiddái dikšun- ja geavahanplána birasváikkuhusaid árvvoštallamii siidduin 84 ja 85. (SYKE)</p>	<p>-Plánas ovdanbukton čuovvundoaimmat addet buori vuođu raporteremii. Meahciráđđehus lea gearggus dákkárge raporteremii, beare oazžu vuos das rávvagiid. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Dikšun- ja geavahanplána galggašii dárkileappot govvidit guovllu luondotiippaid, ja plánas galggašii leat kárta, mas dát luondotiipat gávdnojit. (Lappi birasguovddáš)</p>	<p>-Plánas čujuhit dán áššis čállosii Piirainen 2002: Kasvillisuus. Girjgis: Tarvantovaaran erämaa-alueen ja Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelualueen luonto ja käyttö. Meahcceráđđehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu A 140: 42–68. Dán logus lea čuovusin guovllu šattolašvuođakárta. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>Šlájaid suodjaleamis namuhuvvo, ahte Meahciráđđehus čuovvu stuorra borallottiid ja njála náliid. Movt eará áitatvuloš eallišlájaid čuovvun lági-duvvo? (Lappi birasguovddáš)</p>	<p>-Dát lea resursagažaldat. Meahciráđđehus čuovvu vuosttažettiin dasa čujuhuvvon vástošlájaid. +Eai rievdadusat plánii.</p>
<p>KULTURÁRVVUID SUODJALEAPMI JA DIKŠUN Plánas govviduvvo dárkileappot dušše guovlluid arkeologalaš árbbi dilli. Maiddái ng. huksejuvvon kulturbirrasa vejolaš čuožahagaid – dego árbevirolaš huksenvuogi, rusttegiid, johtolagaid, áittiid, gámmiid ja gittiid – galggašii gieđahallat. Ovda- mearkka dihte Sálvvošjávrris sámi geassesiidda divrras kulturbirrasa ja lagas Gulddáma gilli riikka dásisge mearkkašahtti kulturhistorjjálaš čuožahaga galggašii ovdanbuktit maiddái huksejuvvon birrasa perspektiivvas. Dálá Lappi kulturbirrasat oahpisin -fitnus lea jurdda inventeret Davvi-Lappi kulturbirrasid jagiid 2004 ja 2005. Fidnui gullá sierra ollisvuohtan sámiid kultur-árbái guoskevaš oassi. (Lappi lihttu)</p>	<p>-Sálvvošjávrris mearkkašahtti kulturbiras lea buktojuvvon ovdan logus 5 Luonddusuodjaleapmi ja -diksun čuoggás 5.1.3 Árbevierroduovdagat. Dat váldojuvvo vuhtii guovllu dikšumis ja geavaheamis maiddái daid kulturárvvuid dáfus. Visttiid suodjalan- doaimmat eai dán oktavuodas leat goittot ovdanbukton, dasgo kulturhistorjjálaččat divrras visttit leat priváhta- oamastusas ja -anus. Gulddáma gilli lea meahcceguovllu olggobealde, ja danin dat ii leat dán plánas gieđahallon. Eará kulturárvvuid dáfus Meahciráđđehus dievasmahtta báikedihtovuogádaga dađi mielde go bohtet ođđa dieđut. +Dievasmahtton plánii kulturárvvuid dáfus Lappi kulturbirrasat oahpisin -fitnu dieđut. Lasihuvvon logut 6.1.4 Huksejuvvon kulturbiras ja 6.1.5 Sápmelaš kulturovddaoainnus.</p>

CEALKÁMUŠAT PLÁNII	MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA JA VÁIKKUHUS PLÁNII / ÁRVALUS
KULTURÁRVVUID SUODJALEAPMI JA DIKŠUN	
Árvalusain leat váldojuvvon vuhtii dušše dakkár áššit, main Meahciráđđehusas lea mearridanváldi ja mat gullet Meahciráđđehusa doaimmaide. Dán sivas guovllu dovdojuvvon dološbázahusat eai leat dán árvalusain viidáseappot gieđahallon. (Museovirasto)	+Eai rievdadusat plánii.
Plánaárvalusas čujuhuvvo gáržžeslágan arkeologalaš vuodđočielggadussii, mii lea dahkkojuvvon vuosttažettiin arkiivadieđuid vuodul (Kankaanpää 2002), mii namuhuvvo maiddái plánaárvalusa gáldogirjjálašvuodáaoasis. (Museovirasto)	+Eai rievdadusat plánii.
Prinsihppan plánaárvalusa ráhkkanahtti bargguin sáhtta goittot atnit dan, ahte guovllu dološbázahusat eai leat vuđolaččat čielggaduvvon báikkialde-inventeremiiguin. Dákkár dárbu galggašii náge viiddis guovllu gokči fitnus váldojuvvot mielde juo vuodđočielggadusaide. Juo kártačielggadusa vuodul ja fidnejuvvon vásáhusaid vuodul sáhtta dadjat dan, ahte omd. Leahttaseanu gáddeguovlluid systemáhtalaš arkeologalaš inventerema vuodul sáhttet gávdnot guovllus vel mealgat lasi dološbázahusat. (Museovirasto)	+Eai rievdadusat plánii.
Arkeologalaš čuoáhagaid gieđahaladettiin – vaikko vel ii nu vuđolaččat – gánnáha namuhit, gos dieđut dološbázahusat birra leat gávdnamis. Dat gávdnojit Lappi eanangoddemuseas ja Museovirastos ja dan bajásdoallan dološmuitoregistaris. (Museovirasto)	+Dievasmahtton plánii.
Vuogas áššin dán oktavuođas sáhtta goittot atnit logu 6.1.2 Dološmuittuid vuhtiiváldin doaimmas , mas lea sierra lohkun gieđahallon dološmuitoláhka (295/1963) ja das leahkki mearrádusat ja guorahallon dološbázahusat ”geavahanvejolašvuodát” omd. oaidnámuššan. (Museovirasto)	-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.
Museovirasto huksenhistorjjá ossodaga almmuhusa mielde das ii leat fuopmášahtámuš guorahallanvuloš plánaárvalussii. (Museovirasto)	-Cealkámuš doarju plána. +Eai rievdadusat plánii.
OAHPAHUS JA DUTKAN	
Čuoggá 13.3 Plána árvalusat vuosttaš bihtás mitaluvvo, ahte ”Meahciráđđehus oassálastá dutkamušaide ja doarju dutkamušaid, main čielggadit ja čuvvot elliid ja šattuid gávdnoma ja vuogáiduvvama davviguovlluid birasdilálašvuodáide ja luonddudili ja das dáhpáhuvi nuppástusaid.” Stáhtaeatnamiid vásttolaš álddašeadjijn Meahciráđđehus ii galggaše dákká gieđahallat dušše ealli luonddu muhto galggašii doarjut maiddái jápma luonddu dutkama, dasgo ealániidge menestuvvan lea guhkás jápma luonddu iešvuodáid duohen. (GTK)	-Viidát ipmirdettiin duot cealkka dálge sisdoallá maiddái jápma luonddu: ”Meahciráđđehus oassálastá dutkamušaide ja doarju dutkamušaid, main čielggadit ja čuvvot – – luonddudili ja das dáhpáhuvi nuppástusaid.” +Eai rievdadusat plánii.
GOZIHEAPMI	
Lappi rádjegozáhus čađaha rádjegoziheami oktavuođas maiddái meahccegoziheami meahcceguovllus resurssaidis olis. Lappi rádjegozáhusas eai leat resurssat lasihit meahccegoziheami dálážiis Darvvatvári meahcceguovllus. (Lappi rádjegozáhus)	+Dievasmahtton (goziheapmi guoskevaš lohku 15).
RESURSSAT JA ÁIGEDÁVVAL	
Plánas leat ovdanbukton árvvoštallamat plána ollašuhttima gáibidan resurssain, investeremiin ja ekologalaš, sosiálalaš, kultuvrralaš ja ekonomalaš váikkuhusain. Guovllu ”dikšumii” oaivvilduvvon resurssat leat beare unnán. Danin gieldda árvalage, ahte guovllu dikšundárbbuide galgá ráhkkanit dikšun- ja geavahanplánas mealgat vuđoleappot go daddjojuvvo. (Eanodaga gieldda)	-Plánas jávkaduvvojedje gergenmuttus dárkilet resursaárvvoštallamat. +Rievdaduvvon plánii.

CEALKÁMUŠAT PLÁNII

**MEAHCIRÁÐÐEHUSA KOMMEANTA
JA VÁIKKUHUS PLÁNII / ÁRVALUS**

PLÁNA VÁIKKUHUSAIÐ ÁRVVOŠTALLAN

Dikšun- ja geavahanplánas lea guorahallon doarvái Natura-árvoštallama dárbbášlašvuhta. Go mearkkašahtti heajos váikkuhusat eai Natura-guvlui várra čuoze, de sierra Natura-árvoštallamii ii leat dárbu. Sierra Natura-árvoštallan ii dábálaččat dárbbášuvvo luonddusuodjaleami ovddideaddji plánain. (SYKE)

-Cealkámuš doarju plána.
+Eai rievdadusat plánii.

Logus galggašii čielgaseappot gidet fuopmášumi dan vejolašvuhtii, ahte Natura-guovllu suodjalanákkat šaddet vára vuollái. Mat geavahanhámiid sáhttet čuohcit suodjaleami vuodđun leahkki luondotiiippaide ja šlájaid? Sáhttago guorahallat, mat luondotiiippaid ja/dahje šlájaid sáhttet šaddat vára vuollái, makkár vára vuollái ja movt riskkaid sáhtta garvit? (Lappi birasguovddáš)

-Meahciráđđehusa mielas dikšun- ja geavahanplána Natura-árvoštallan lea doarvái viiddis, go váldá vuhtii ee. dan, ahte sierra Natura-árvoštallamii ii leat dábálaččat dárbu luonddusuodjaleami ovddideaddji plánain.
+Eai rievdadusat plánii.

Báikkálaš ássit vásihit astoáiggiset meahcceguovlluin ja duottarguovlluin. Dat leat measta buot báikegoddelaččaide seamma dehálaččat go lulliolbmuide leat teáhterat, operat, museat, musihkkadálut, jiekŋahállat ja buot eará infrastruktuorra, mii bálvala astoáiggi dárbbuid. Dán beali galggašii plána váikkuhusaid árvoštallama oktavuodas buktit čielgasit ovdan. (Eanodaga gielda)

-Meahciráđđehus lea geahččalan buktit ášši ovdan oppa plánas ja ná maiddá dan váikkuhusaid árvoštallamis bealeheamet eará belliiguin. Meahciráđđehus ii sáhte loktet juoga dihto beali eará áššiid bajábeallai.
+Eai rievdadusat plánii.

Birasministeriija nannenbreivi

BIRASMINISTERIJA

Beaivemearri
16.12.2010

Dnr
YM18/5741/2008

Meahciráđdehus
PB 94
01301 VANTAA

MEAHCIRÁĐDEHUS
5.01.2011
MR 4281/623/2003

Čujuheapmi
Meahciráđdehusa reive birasministeriijai Dnr 4281/623/2003/12.12.2008

Ášši
Darvvatvári meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána nannen

Ášši válmmaštallan

Meahciráđdehus lea 12.2.2008 sádden birasministeriijai Darvvatvári dikšun- ja geavahanplána nannenláhkai meahcceguovlolága (62/1991) 7 §:a vuodul.

Birasministeriija lea meahcceguovloláhkii guoskevaš ráđdehusa árvalusa ákka-stallamiid vuodul bivdán Darvvatvári meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplánas sierra ministeriijaid ja guovddášvirgebáikkiid sihke Bálgosiid ovttatusa ja sámedikki cealkámušaid. Birasministeriija lea 24.11.2010 lágidan sámedikkiin sámediggelága 9 §:a mielásaš ráđđadallamiid, main leat giedahallan earret eará Darvvatvári meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána ja dan nannema.

Plána guovddáš ulbmilat ja ákkat

Meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplánas dahkkojuvvojit dikšuma ja geavaheami guovddáš linnjemat ja sohppojuvvojit oppalaš doaibmaprinsihpat. Plánas eai dábálaččat mearrit geavada operatiivvalaš doaimmain; ovdamearkka das ahte goas doaimmat dahkkojuvvojit, ovttaskas geavahansoahpamušaid dahkamis, ráhkadusaid dárkilis báikkis ja lobiid meriin jna. Mánnggat doaibmabijut gáibidit dáhpáhusguovdasaš guorahallama ja dárkilet plánema sihke mearrádusaid, mat dahkkojuvvojit daid vuodul. Meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána ii maddái vuodđut maidige vuoigatvuodaid muhto stivre meahcceguovllu geavaheami. Plána vuolggasadjin lea ekologalaččat, sosiálalaččat ja ekonomalaččat bistevaš dili seailuheapmi dahje buorideapmi dakko bokte go meahcceguovloláhka addá dasa vejolašvuodaid. Meahcceguovlolága riikkabeaigiedahallama oktavuodas vuodđoláhkaváljagoddi celkkii dikšun- ja geavahanplána hárrái ahte das eai livčče guovllu geavaheaddjiide guoskevaš mearrádusat muhto dat guoskkašii dušše plánejuvvon eiseváldedoaimmaide. Váljagotti mielas plána ii hehte báikkálaš ássiid meahcebevddu, guolástusa ja boazodoalu iige dat hehte muđuige daidda buohtastahti guovllu árbevirolaš geavahanhámi (PeVL 6/1990 vp s. 1).

Meahciráđđehus lea dahkan Darvvatvári meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána nu, ahte lea gullan báikkálaš ja guvllolaš berošteaddjjoavkkuid sihke guovllu geavaheaddjiid. Báikkálaš olbmuid, boazodoalliid ja luondduealáhusbargiid vuoigatvuodát ja sin doaimmat leat guorahallon viidát. Plána lea válmmaštallon nu, ahte dat nu bures go vejolaš dorvvastivččii Darvvatvári meahceguovllu meahccáivuoda seailuma sihke vejolašvuodaid bargat sámekultuvrrain ja luondduealáhusaiguin. Daiguin gilvaleaddji eanageavahanhámit leat ráddjejuvvon.

Meahceguovllu várás leat meroštallon guokte geavahan- ja dikšunavádaga (boaitto-bealeavádat ja lustageavahanavádat). Boaitto-bealeavádat gokčá plánaguovllu viidodagas eanaš oasi ja dat doalahuvvo nu luonddudilálažžan go vejolaš eaige dohko huksejuvvo odđa bálvalanrusttegat. Boaitto-bealeavádagas eai leat merkejuvvon johtolagat eaige eará bálvalanrusttegat. Dakkáriid ii leat jurdda dás duohkoge hukset dán guvlui. Guovlu bissu ná dadjat juo dušše boazodoalu ja eará luondduealáhusaid anus. Lustageavahanavádat rádjášuvvá seakka avádahkan dálá mohtorgielkávuojáhaga, geaidnohálddahusa bálgá ja geassevánddardanjohtolaga birra. Dasa lassin lustageavahanavádagas leat meahceguovllu guktot ávdinstobut ja dán avádagas leat buorre muddui lustageavaheami earáge bálvalanrusttegat. Plánas meroštallon avádagat ráddjejit ja stivrejit guovllu sierralágan geavahanhámiid ollisvuoda dáfus vuohkkasit ja dan viidodagas go dat lea vejolaš meahceguovvlolága mieldásaš dikšun- ja geavahanplánas.

Meahceguovllus leat boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) mieldásaš doarjjabáikeguovllut sihke boazodoallolága (848/1990) mieldásaš visttit ja eará ráhkadusat sihke rádjegozáhusa visttit. Luondduealáhusaiguin bargan mángga hámis gullá oppalohkái oassin báikkálaš kultuvrii. Plána logus 14.2. lea meroštallon geavahanvuoigatvuodaid láigoheamis ja luonpadeamis. Ulbmilin lea dahkat báikegoddelaččaide vejolažžan bargat boazodoaluin ja luondduealáhusaiguin meahceguovllu vuodđudanulbmiliid vuodul. Boares visttiid geavahanvuoigatvuoda-soahpamušaid sáhtá dahkat Meahciráđđehusa meroštallan ákkaid mielde.

Plána vuodul geahččalit stivret mohtorfievrruiguin dáhpáhuvvi meahcejohtalusa dihto vuojáhagaide sihke dálvit ja erenoamážit geassit. Turismma ja olgobáikegoddelaččaid lustageavaheami dáfus Meahciráđđehus lea doaibman viehka várrugasat. Olgobáikegoddelaččaide eai maddái almmá čielga siva haga mieđihuvvo geasiáigásaš meahcejohtaluslobit. Buot máksoággalága mieldásaš mávssuvuloš doaibma lea smávis ja dasa galgá leat lohpi.

Plána oassin Natura 2000 -fierpmádaga ollašuttimis

Darvvatvári meahceguovllu stáhtaeatnamat gullet Suoma Natura 2000 -fierpmádahkii (FI130018). Luonddusuodjalanlága (1096/1996) 65 ja 66 §:s mearriduvvon vuoigatvuodaváikkuhusat leat dán guovllus fámus. Jos fidnu dahje plána juogo okto dahje ovttas eará fitnuiguin dahje plánaiguin sáhtá mearkkašahttiláhkai čuohtit Natura-guovllu luondduárvvuide, de fitnu ollašutti galgá árvvoštallat váikkuhusaid (LsL 65 §). Eiseváldi ii oaččo mieđihit lobi iige dohkkehit plána, jos váikkuhusaid árvvoštallan- ja cealkámušmeannudeapmi čájehit ahte fidnu dahje plána mearkkašahttiláhkai čuohtá Natura-guovllu luondduárvvuide (LsL 66 §).

ČUOVUS 5. 3(5)

Ovdalis máinnašuvvon, luonddusuodjalanlága oaivvildan mearkkašahtti čuohcima rádji ja dan árvvoštallan luondduárvvuid seailuheapmái, man sivas guovlu lea laktojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii, dahká dábálaččat vejolažžan geavahit guovllu dábalaš vuogi mielde, jos ovdamearkka dihte luonddusuodjalanláhkii vuodđuduvvi ollašuhttimis ovttaskas dáhpáhusas ii nuppeláhkai daddjojuvvo. Darvvatvári meahceguovllu dikšun ja geavaheapmi ollašuhtto meahceguovlolága vuodul. Meahceguovlolágas leat meroštallon ulbmilat, mat stivrejit guovllu geavaheami iige guovllu laktin Natura 2000 -fierpmádahkii rievdat geavadis dán ášši. Dát lea gávnnavuvvon maiddái stáhtaráđi mearrádusas 20.8.1998 Suoma Natura 2000 -fierpmádatevttohusa dohkkeheamis ovdamearkka dihte guolástusa, meahcebiiddu ja eará luondduealáhusaid dáfus.

Meahciráđdehus lea laktán Darvvatvári meahceguovllu dikšun- ja geavahanplánii birasváikkuhusaid árvvoštallama sihke árvvoštallama plána váikkuhusain guovlluid Natura -luondduárvvuide. Daid vuodul birasministeriija mielas dikšun- ja geavahanplánas leat mielde ákkat ng. Natura-árvvoštallama dárbuguorahallamii. Daid mielde sáhtta árvvoštallat ahte plána ii dagat dakkár váikkuhusaid, mat mearkkašahhtiláhkai čuozášedje Darvvatvári meahceguovllu Natura 2000 -guovllu luondduárvvuide. Plána orošii ovddideamen luondduárvvuid seailuma ja dat fas ollašuhtta Natura 2000 -fierpmádaga suodjalanulbmiliid juksama sihke dikšuma ja geavaheami ollašuhttima.

Nannen ja joatkkadoaimmat

Meahceguovlolága vuodul geahččalit seailuhit Lappi mihtilmas álgomeahce-luonddu nu luonddudilis go vejolaš. Ulbmilin lea maiddái dorvvastit vejolašvuodaid bargat lunddolaš vuogi mielde luondduealáhusaiguin ja sámekultuvrrain sihke ovddidit luonddu máŋggabealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid dego ovdamearkka dihte guovlluid vánddardan- ja lustageavahanvejolašvuodaid. Darvvatvári meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána oktan čielggadusosiiguin láhčá nana vuodu meahceguovllu dikšuma ja geavaheami lágideapmái. Plána vuodul lea álkit ovddalgihtii hehttet birasváikkuhusaid sihke čielggasmahttit ja stivret guovllu geavaheami, mii váikkuha bures maiddái guovllu Natura-luondduárvvuide.

Birasministeriija lea guorahallan dikšun- ja geavahanplána ministeriijai gullevaš guorahallanválddi vuodul dan viidodagas go dat meahceguovlluide goskevaš dálá láhkamearrádusaid vuodul lea vejolaš. Dikšun- ja geavahanplána vuodul ii sáhte mearridit lassegeatnegahttimiid iige nuppe dáfus maiddái vuoigatvuodaid dahje ovdduid gáržžidemiid gieladalaččaide ja guovllu eará geavaheaddjiide, jos daid birra ii leat mearriduvvon goskevaš meahceguovllu vuodđudannjuolggadusain dahje jos dain ii leat soahpamušlaš vuodđu. Guvlui goskevaš lobiid miediheapmi ja daid eiseváldemearrádusaid dahkan dáhpáhuvvá sierra lágaid gullevaš lohpevuogádagaid olis, geavadis dikšun- ja geavahanplánas čujuhuvvon prinsihpaid mielde.

Birasministeriija mielas dikšun- ja geavahanplána nannen čuovvu meahceguovlolága ulbmiliid ja dat ovddida lága ollašuhttima. Danin birasministeriija nanne Darvvatvári meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána maŋgelis máinnašuvvon fuopmášuhtti-miiguin dakkárin go dat boahtá ovdan Meahciráđdehusa čujuhanreivve (Dnr 281/623/2003-/12.12.2008) čuvvosiin.

Birasministeriija deattuha Darvvatvári meahceguovllu dikšuma ja geavaheami ollašuhttimis goziheami ja váikkuhusaid árvoštallama sihke daid vuodul dahkat oaivvilduvvon doaibmabijuid mearkkašumi, vai dorvvastuvvojit vejolašvuodat bargat sáme kultuvrrain ja luondduealáhusaiguin. Dasa lassin gánnáha váldit vuhtii ahte dikšun- ja geavahanplána dahkamis leat juo moanat jagit, ja nuba birasministeriija sáhtá ákkastallon siva dihte dohkkehit meahceguovlolága ulbmila ovddideaddji vejolaš rievddanárvalusaid dikšun- ja geavahanplánii, jos lálkaásahuslaš dahje guovllu hálddašan- ja geavahanákkat rivdet eará go meahceguovlolágas boahtti siva dihte dahje jos dáhpáhuvvan ovdáneapmi addá ákkaid dárkkistit plána. Birasministeriija sádde plánas daid cealkámušaid, maid dat lea ovdal ožžon, Meahci- ráđdehussii diehtun ja heivvolaš osiin vuhtii váldojuvvot Darvvatvári meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána ollašuhttinbargguin.

Birasministtar

Paula Lehtomäki

Luonddusuodjalangoziheaddji

Pekka Salminen

DIEHTUN:

Lappi birasguovddáš
 Eanodaga gielda
 Lappi lihttu
 Sámediggi
 Giehtaruohttasa bálggus
 Lappi luonddusuodjalanbire

ČUOVUSIN: váidinčujuheapmi

VÁIDINČUJUHEAPMI

Váidneiseváldi

Dán mearrádussii duhtameahttun oažžu oheat dasa nuppástusa alimus hálddahusrievttis čálalaš váidaga vuodul. Váidinreive čujuhuvvo váidneiseváldái ja dat galgá doaimmahuvvot váidináiggi sisa alimus hálddahusrievtti registrerenkantuvrii.

Váidináigi

Váidda galgá dahkkojuvvot 30 beavvi sisa mearrádusa diehtunoažžumis. Váidináiggi rehkenastedettiin diehtunoažžunbeaivi ii váldojuvvo lohku. Jos váidináiggi mañimuš beaivi lea bassebeaivi, lávvardat, iehčanasvuodabeaivi, válborebeaivi, juovlaruohtta dahje mihcamarruohtta, de váidináigi joatkašuvvá vel mañit árga-beaivve.

Diehtunaddinbeaivi oidno diehtunaddin- dahje oažžunduodaštusas. Dalle go jearaldagas lea sadjásaš-diehtunaddin, de mearrádus gehččojuvvo dábálaččat ožžojuvvon diehtun goalmmát beaivve diehtunaddin- dahje oažžunduodaštusa čájehan beaivvis. Virgereive gehččojuvvo boahtán eiseválddi dihtosii boahthinbeaivve.

Váidaga sisdoallu

Váidinreivves galget almmuhuvvot

- váidi namma ja ruovttugielda
- mearrádus, masa ohccojuvvo nuppástus, gokko mearrádussii ohccojuvvo nuppástus, makkár nuppástusat dasa galget dahkkojuvvot ja maiguin ákkaiguin nuppástus gáibiduvvo
- poastacujuhus ja telefonnummir, maidda áššái guoskevaš almmuhusaid váidái sáhttá doaimmahit.

Jos váidi sátneválddi geavaha su lágalaš ovddasteaddji dahje áššealmmái dahje váidaga dahkkin lea juoga eará olmmoš, de váidinreivves galgá almmuhit maiddái dán olbmo nama ja ruovttugielda.

Váidi, lágalaš ovddasteaddji dahje áššealmmái galget vuolláičállit váidinreivve.

Váidaga čuvvosat

Váidinreivvi galget laktojuvvot

- mearrádus, masa nuppástus ohccojuvvo, juogo originálan dahje mielddusin
- duodaštus das, gude beaivve mearrádus lea addojuvvon diehtun, dahje eará čielggadus váidináiggi álgimis
- áššealbmá váldegirji, jos áššealmmái ii leat ášševuoddi dahje almmolaš riekteveahkki
- eará áššegirjijt, maidda váidi doarjala iežas váidaga doarjjan, jos dat eai leat juo ovdal doaimmahuvvon eiseváldái.

Váidinreivve doaimmaheapmi eiseváldái

Váidinreivve sáhttá doalvut váidi ieš dahje su fápmudan áššealmmái. Dan sáhttá iežas vásttuin sáddet maiddái poastta mielde dahje dan sáhttá doaimmahit sátnedoalvu bokte dahje šleađgapoasttain. Postii váidinreive galgá guđđojuvvot nu áiggil ahte dat geargá eiseváldái mañimustá váidináiggi mañimuš beaivve ovdal rabasáiggi nohkama. Alimus hálddahusrievtti registrerenkantuvra lea rabas diibmu 8.00–16.15.

Váidis berrojuvvo alimus hálddahusrievttis áššegollun 223 euro (924/2008). Lágas 701/1993 (láhka dain mávssuin, mat berrojuvvojit duopmostuoluid ja dihto riektehálddahuseiseválddi bálvalusaid ovddas) lea sierra mearriduvvon, main dáhphásain ii berrojuvvo máksu.

Alimus hálddahusrievtti

poastačujuhus	PB 180, 00131 Helsset
fitnančujuhus	Unioninkatu 16
telefonnummir	0100 86310
fákša	010 36 40382
šleađgapoastačujuhus	korkein.hallinto-oikeus@oikeus.fi

Meahcceráđđehusa luonddusuodjalanprentosat

Ráidu A

- No 191 Yliniva, M. & Keskinen, E. 2010: Perämeren kansallispuiston vesimakrofytyt. Peruskartoitus ja näytteenottomenetelmien vertailu. 66 s.
- No 192 Juutinen, R. ym. 2010: Lähteikköjen ennallistamistarve. Kasviyhteisöjen ja ympäristön rakenteen tarkastelu. 59 s.
- No 193 Juutinen, R. (toim.) 2010: Lähteikköjen ennallistamistarve. Hyönteislajiston tarkastelu ja koko hankkeen yhteenveto. 133 s.

Ráidu B

- No 150 Mäkelä, M.-H. 2011: Leivonmäen kansallispuiston kävijätutkimus 2011. 62 s.
- No 151 Sarajärvi, K. 2011: Syötteen kävijätutkimus 2010. 55 s.
- No 152 Sarajärvi, K. & Virkkunen, V. 2011: Syötteen yritystutkimus 2010. 47 s.
- No 153 Korhonen, M. 2011: Evon retkeilyalueen kävijätutkimus 2010. 46 s.
- No 154 Mäenpää, O. 2011: Torronsuon kansallispuiston kävijätutkimus 2010. 47 s.
- No 155 Tikkanen, R. 2011: Liesjärven kansallispuiston kävijätutkimus 2010. 51 s.
- No 156 Tahvanainen, V., Tikkamäki, T. & Lindholm, T. 2011: Kolin kansallispuiston kävijätutkimus 2009. 44 s.
- No 157 Similä, M. & Junninen, K. (toim.) 2011: Metsien ennallistamisen ja luonnonhoidon opas. 192 s.
- No 158 Ahtiainen, T. 2011: Ruunaan retkeilyalueen kävijätutkimus 2009. 60 s.
- No 159 Moilanen, E. & Luhta, P.-L. 2011: Iijoen kunnostettujen jokien kalataloudellinen seuranta 2005–2010. 110 s.
- No 160 Rantatalo, K. & Ylläsjärvi, J. 2011: Pallas–Yllästunturin kansallispuiston kävijätutkimus 2010. 110 s.

Ráidu C

- No 89 Metsähallitus 2011: Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 136 s.
- No 90 Pulkinen, E. 2011: Idän Taigan luontomatkailusuunnitelma. Hossa, Kalevalapuisto, Ystäväyden puisto. 49 s.
- No 91 Metsähallitus 2011: Kalevalapuiston hoito- ja käyttösuunnitelma. 143 s.
- No 92 Metsähallitus 2011: Tarvantovaaran erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 166 s.

- No 93 Virkkunen, V. 2011: Syötteen luontomatkailusuunnitelma 2011. 59 s.
- No 94 Virkkunen, V. 2011: Sustainable Tourism Development Strategy 2011, Syöte National Park. 60 s.
- No 95 Metsähallitus 2011: Lietveden ja Luonterin Natura 2000 -alueiden hoito- ja käyttösuunnitelma. 102 s.
- No 96 Metsähallitus 2011: Öjenin hoito- ja käyttösuunnitelma 2010–2020. 51 s.
- No 97 Metsähallitus 2011: Kallinkankaan Natura 2000 -alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 41 s.
- No 98 Metsähallitus 2011: Etelä-Kuusamon suojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelma 2009–2018. 97 s.
- No 99 Sari Alatossava 2011: Oulangan kansallispuiston luontomatkailusuunnitelma 2011. 49 s.
- No 100 Metsähallitus 2010: Paistunturin erämaa-alueen ja siihen liittyvien soidensuojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelma. 186 s.
- No 101 Metsähallitus 2011: Jonkerinsalon hoito- ja käyttösuunnitelma. 51 s.
- No 102 Metsähallitus 2011: Pohjoislahden–Tiilitehtaanmäen hoito- ja käyttösuunnitelma 2010–2023. 58 s.
- No 103 Metsähallitus 2011: Skötsel- och användningsplan för Norrfjärden–Tegelbruksbacken 2010–2023. 58 s.
- No 104 Metsäntutkimuslaitos & Metsähallitus 2011: Elämänmäen vanhojen metsien suojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 38 s.
- No 105 Pulkkinen, P., Partanen, T., Kiiskinen, A. & Laakkonen, M. 2011: Pallas–Yllästunturin kansallispuiston kalavesien hoito- ja käyttösuunnitelma. 2. korj. p. 39 s.
- No 106 Metsähallitus 2011: Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána. 186 s.
- No 107 Metsähallitus 2011: Báišduoddara meahcceguovlu ja dasa guoskevaž jekkiidsuodjalanguovlluid dikšun- ja geavahanplána. 158 s.
- No 108 Metsähallitus 2011: Gálddoaivvi meahcceguovllu ja Sámmotjeakki–Vadjotjeakki jekkiidsuodjalanguovlu dikšun- ja geavahanplána. 171 s.
- No 109 Meriruoho, A. 2011: Merenkurkun saariston maailmanperintöalueen luontomatkailusuunnitelma 2011. 54 s.
- No 110 Meriruoho, A. 2011: Naturturismplan för världsarvet Kvarkens skärgård 2011. 54 s.
- No 111 Meriruoho, A. 2011: Sustainable Tourism Development Strategy for Kvarken Archipelago World Heritage Site 2011. 54 s.
- No 112 Alatossava, S. 2011: Sustainable Tourism Development Strategy for Oulanka National Park 2011. 49 s.
- No 113 Alaranta, A., Laakkonen, M., Partanen, T., Sarajärvi, K., Hupli, H., Ryyppö, P. & Korhonen, P. 2011: Metsähallituksen raputalouden toimintaohjelma 2011–2016. 32 s.

ISSN-L 1796-2943
ISSN 1799-5396 (njáddon)
ISSN 1796-2943 (pdf)
ISBN 978-952-446-921-0 (njáddon)
ISBN 978-952-446-922-7 (pdf)

Olggosattus lea lohkanláhkai čujuhusas:

www.metsa.fi/hks